Bilim ve Ütopya

Ocak 1998 Sayı 43 Aylık bilim kültür ve politika dergisi 350.000 TL

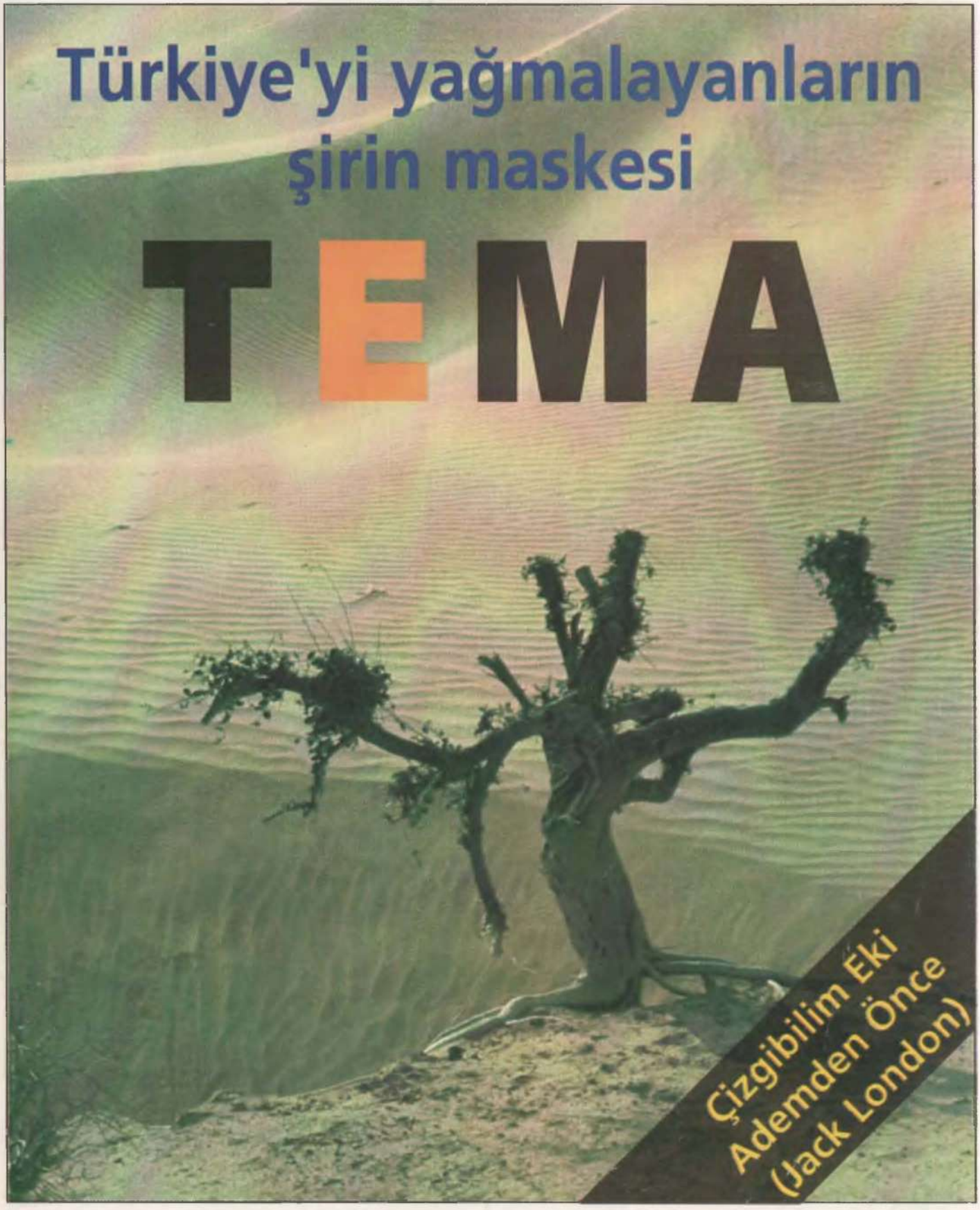

sebamed® VISIO

Cildin Asit İdeal pH 5.5 Örtüsünü Korur

Cildin günlük strese karşı dayanma gücünü arttırır...

Son bilimsel araştırmalara dayanılarak geliştirilmiş ve yoğun klinik çalışmalar ve testlerle desteklenmiş olan Sebamed VISIO... Karma-Yağlı, kuru ve hassas ciltler için medikal nitelikte yüz bakım serisidir.

- Yüksek oranda bitki özleri içerir.
- Makyaj temizliğinde BIOPHYTEX üstünlüğü
- Deniz yosunlu JEL'in karma , kuru ve yağlı ciltlerdeki uzun süreli nemlendirici etkisi
- Krem, cildi güneşin zararlı ışınlarından korur ve yaşlanmayı geciktirir.
- pH 5.5 değeriyle cildin koruyucu asit örtüsünü muhafaza eder.

Kozmetikten daha fazlasına ihtiyacı olanlar için mükemmel yüz bakımı serisi

UÇKAN MEDİKAL
İhlamurdere cad. Misirli hafiçe Bok No 14
TEL : 0.212 281 00 91 - 281 00 44 FAX : 0.212 287 00 87

SEÇKİN ECZANE VE PARFÜMERİLERDE

Made in Germany by
Sebapharma GmbH & Co., D-5407 Boppard 1-Bad Salzig

Bilim ve Ütopya

Bilim ve Ütopya Yayıncılık Mat. Rek. San. ve Tic. Ltd. Şti. adına Sahibi ve Sorumlu Yazışleri Müdürü:
Metin Aktaş
Yayın Yönetmeni:
Ender Helvacıoğlu
Yayın Yönetmen Yrd.:
Firdevs H. Gümüşoğlu
Yazışleri: Ozan Yazıcıoğlu, Kiraz Perinçek
Tanıtım Müdürü: Nesrin Timur
Muhasebe-Abone: Semra Önür
Teknik Sekreter: Muzaffer Usta
Montaj: Erdem Fırat
Yönetim Yeri ve Yazışma adresi :
Büyükdere Cad. No: 79 Bor Ap. Kat 5 Daire 10 Mecidiyeköy /İST.
Tel-Fax: (0212) 213 80 29-30
E-posta :
bilimutopya@süperonline.com
Organizatör:
Gökyüzü Sanat Ürünleri Ltd. Şti.
Basıldığı Yer: Serler Matbaası
Dağıtım: BİRYAY A.Ş.

ABONE KOŞULLARI
6 Aylık: 2.000.000 TL.
Yıllık: 4.000.000 TL.
Avrupa ve Ortadoğu yıllık: 100 DM.
Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 $

Yurtiçi abone bedelleri için
Hesaplar Metin Aktaş adınadır.
Posta Çeki Hs. No: 1055136
Türkiye İş Bankası Mecidiyeköy Şubesi, Hs. No: 1089 429660
Yapı ve Kredi Bankası Osmanbey Şubesi
Hs. No: 0534497-3
Yurt dışı abone bedelleri için:
Metin Aktaş
İş Bankası Mecidiyeköy Şubesi
Hes. No: 1089 520595

YURTDIŞI SATIŞ FİYATLARI
Almanya: 7 DM Fransa: 24 FF
İngiltere: 3 £ İsviçre: 6 Fr.
Hollanda: 8 Fl.

Halkla İlişkiler ve Reklam
Uluslarası Yayıncılık
Fatma Yazıcı- Hadiye Gül
Tel: (0212) 292 53 19

Yargıtay, Bilim ve Ütopya Vakfı lehine karar verdi

Yeni yıla girerken, okurlarımıza bir de güzel haber vermek istiyoruz. Bilim ve Ütopya Vakfı (BÜVAK) hakkındaki olumsuz mahkeme kararı Yargıtay tarafından esastan bozuldu. Bilindiği gibi mahkeme hiçbir gerekçe göstermeden, sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Milli Güvenlik Kurulu kaynaklı olduğunu söyleyerek iletti-ği görüşe dayanarak olumsuz bir karar almıştı. Yargıtay, avukatlarımızın yaptığı temyiz itirazını haklı görerek şu kararı verdi:

"Vakıflar Genel Müdürlüğünün mahkemeye iletilen görüşünde Vakıfname ile ilgili hiçbir değerlendirmeye yer verilmemiş, Milli Güvenlik Kurulunun ne suretle ve kime gönderildiği açıklanmayan bir yazısına (yazı örneği de yoktur) dayanarak Vakfın Medeni Kanunun 74. maddesi kapsamında olduğundan tesciline imkan olmadığı belirtilmiştir.

"Tescili istenen bir Vakfın, Medeni Kanunun 74. maddesinin 2. fıkrası ile yasaklanan nitelikte olup olmadığı ve amacı itibariyle vakfedilen para ve malların gayenin tahakkukuna miktar itibariyle yeterli bulunup bulunmadığı, tescile karar verecek hakim tarafından, bu konuda resen veya gereken hallerde bilirkişi marifeti ile yapılacak tahkikat ile belirlenir. Bir devlet kuruluşuna atfedilen ve neye dayandığı belirtilmeyen görüşe dayanarak tescil isteminin reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir.

"Bu itibarla yukarda açıklanan esaslar gözönünde tutulmaksızın yazılı şekilde hüküm tesisi isabetsiz, temyiz itirazları bu nedenlerle yerinde olduğundan kabulu ile hükmün MUMK'nun 428 nci maddesi gereğince BOZULMASINA, temyiz peşin harcının istek halinde temyiz edene iadesine, 25.11.1997 gününde oybirliğiyle karar verildi."

Bu durumda çok güçlü bir umutla söyleyebiliriz ki, Vakfımız kısa bir süre içinde resmen kurulacak ve faaliyete başlayacaktır. BÜVAK'ın başvurusunu 1996'nın son günlerinde yapmıştık. Belki tam bir yıl kaybetmiş bulunuyoruz ama, bu olumsuzluğu daha güçlü bir kuruluşu gerçekleştirerek olumluluğa dönüştürebiliriz. Geçtiğimiz bir yıl içinde *Bilim ve Ütopya*'nın yazar sayısı belki de ikiye katlandı, 20'ye yakın ilde okur toplantıları yapıldı ve okurlarla yakın bağlar kuruldu, daha da önemlisi artık köklü üniversitelerimizin bulunduğu çoğu ilde temsilcilerimiz bulunuyor. Öte yandan Vakfın motoru durumundaki dergimiz teknik ve içerik açısından bir atılımı gerçekleştirdi ve okur sayısını artırıyor. Bu Vakfımızın temelinin çok daha büyüdüğünü gösteriyor. O halde yeni ilişkiye geçtiğimiz kesimleri de BÜVAK'ın kuruluşuna katabiliriz ve daha güçlü bir kuruluşu gerçekleştirebiliriz. Yeni yıl ile birlikte yeniden Vakıf toplantılarına başlayacağız ve bu toplantıları üç büyük ilin dışına da taşıyacağız. BÜVAK, Türkiyeli Aydınlanmacı, halkçı, toplumcu bilim insanlarının bir hareketine dönüşecek. Önümüzde duran büyük çalışma budur.

★ ★ ★

Bilim ve Ütopya İl Temsilcileri Ocak ayı içinde bir araya gelecek. Dergi çalışanları, temsilciler, çeşitli illerde elden dağıtım yapan genç dostlarımız ve bazı yazarlarımızla birlikte toplanacağız. Dergi merkezi ile il temsilcilikleri arasındaki iletişimi nasıl daha sıkı ve verimli hale getireceğimizi, tek tek illerde ne tür faaliyetler yapabileceğimizi, elden satış sayısını nasıl artırabileceğimizi, derginin tanıtımına yönelik hangi adımları atabileceğimizi ve BÜVAK'ın kuruluşuna Anadolu illerinden nasıl destek sağlayabileceğimizi tartışacağız. Aldığımız kararları yine bu köşeden tüm okurlarımıza duyuracağız.

★ ★ ★

Aralık sayımızda yayımladığımız Okur Anketi'ne yanıtlar gelmeye başladı. İlgi gösteren okurlarımıza teşekkür ediyoruz. Bazı temsilcilerimiz ve genç arkadaşlarımız, anketin bulunduğu sayfayı fotokopi çektirip tanıdıkları veya elden satış yaptıkları okurlara doldurmaları için veriyorlar. Teknik olanaksızlık nedeniyle anket sayfasını ayrıca basamamıştık. Okurlarımız doğal olarak dergiyi kesmek istemiyorlar. Arkadaşlarımızın bulduğu bu yöntemi tüm okurlara öneriyoruz. Okur Anketi'ni bu sayımızda tekrar yayımlıyoruz. Yine belirtelim: Elimize ne kadar fazla yanıt ulaşırsa, o kadar gerçekçi hedefler tespit edeceğiz ve düzenlemeler yapabileceğiz.

★ ★ ★

Giderlerimizdeki artışlar nedeniyle dergimizin fiyatını 350 bin liraya yükseltmek zorunda kaldık. Okurlarımızın anlayışla karşılayacağını umuyoruz.

Bilim ve Ütopya okurlarının, yazarlarının ve dostlarının yeni yıllarını kutluyor, ülkemizin tüm Aydınlanmacı, toplumcu bilim insanlarına mutlu ve verimli bir yıl diliyoruz.

Gelecek ay buluşmak üzere, dostlukla...

Ender Helvacıoğlu

Bilim ve Ütopya Ocak 1998 Sayı: 43

KAPAK / Türkiye'yi yağmalayanların şirin maskesi: TEMA 16

Prof. Dr. Ertuğrul Acun, Y. Savaş Emek, Nesrin Timur, Prof. Dr. Gürol Ergin, Oktay Ekinci, Prof. Dr. Ahmet Hızal

Doğayı katleden bireysel kâr ve özel mülkiyet sistemidir, yani kapitalizm. Bu sistemin ülkemizdeki temsilcilerinin listesini biz çıkarmaya çalışsak bazılarını unutabilirdik. TEMA kurucuları listesi bu önemli hizmeti de yaptı hepimize. Orman yağmasının, nükleer santral ihalesinin vb. arkasında kimler var dersiniz?

Nemrut Dağı'nda Helenistik bir ütopya denemesi 28

Kürşat Başdemir

İskender, tarihte ilk kez doğulu ve batılı kültürlerin sentezini deneyen liderdir. Ardından Tanrı Kral Antiokhos bu ütopyayı bir kez daha denedi. Yörenin en yüksek tepesi Nemrut'tu seçtiği yer. Ama o da başaramadı. Antiokhos'un mezarının bulunduğu Nemrut Dağı tümülüsü ise bütün sırlarını koruyarak 21. yüzyıla ulaşıyor.

Mantık ve felsefe ders kitapları ışığında Hasan Ali Yücel 32

Ahmet İnam

Yücel, arayan bir cândı. İnsanını, insanları seven, kucaklamak isteyen bir cân. Çalışkan, vatansever bir cân. Çağımız Türk Aydınının, düşünerek, öğrenerek, inanarak, araştırmak isteyen aydınının, ondan öğrenecek çok şeyi olsa gerekir.

Türkçe sorunumuz ve kimi aydın kuruntuları 37

Mustafa Topal

"Arda boylarında" adlı türküde geçen "gıymatlı gelin" sözlerini bir kez de dilbilgisi bakımından doğru olan "kıymetli gelin" biçiminde söylemeye çalışın. Türkünün bütün tınısı ve büyüsü yok olur. "Halkın dehası"na kulak vermenin gerekliliğine ilişkin güzel bir örnek.

Sovyetler Birliği'nde ütopya ve mimarlık (1917-1932) 48

Prof. Dr. Gürhan Tümer

Ekim Devrimi sonrası Sovyetler'de sanat, tasarım ve mimarlığın tüm alanlarında olağanüstü üretken ve coşkulu bir atılım çağı yaşandı. Bu dönemdeki mimari hareketlerin, geliştirilen konut ve kent önerilerinin bazıları oldukça ütopik yönler taşıyordu.

Psikopatalojinin arkeolojisi 65
Dr. Özgür Karaçam

Modern psikiyatri ve psikopatolojinin temelleri 18. yüzyılın sonlarında atıldı ve 19. yüzyılda yöntembilimiyle ilgili temel ilkeler oluşturuldu. Pozitivizmin egemen olduğu bir dönemdi. Günümüzde ise doğa bilimleri modelinin nesnellik anlayışına ciddi eleştiriler getiriliyor.

Türkiye'nin Pasteur'ü: Dr. Zekai Muammer Tunçman 80
Firdevs Gümüşoğlu

O; bir öncü, bir örgütçü ve bilim insanı. Halkına, halkın sağlığına karşı sorumluluk duygusu onun yaşamdaki pusulası. Pusulası doğru yönü göstermiş hep. Hiç bozulmamış. Türkiye'de ilklere imzasını atmakla yetinmemiş, dünyada da ilkler arasına adını yazdırmış buluşlarıyla.

Bilim ve Ütopya okur anketi 5

Forum 6

Astroloji bir öngörü yöntemidir / Hakan Kırkoğlu 12

Astroloji batıl inançtır / Prof. Dr. Osman Demircan 13

Benzerlikler, ayrılıklar ve de Post-garibanizm / Prof. Dr. Yaman Örs 14

Yeni okul ve felsefe / Server Tanilli 36

Abdus Salam ve ICTP / Prof. Dr. Gediz Akdeniz 44

Beklenmedik hava durumları iklim değişikliği değildir / Doç. Dr. Mikdat Kadıoğlu 46

Türkiye'de andlar / Şerafettin Zeyrek 56

Kemalist devletçilik ilkesinin gelişimi / Doç. Dr. Cem İlnem 60

Heron üçgenleri / Prof. Dr. Şafak Alpay 64

Çok kullanılan Internet terimleri / Ramazan Karaçalı 70

Çocuk ve Bilim / Bilimce AŞ 74

Bilim Takvimi / Yaşar Öztürk 76

Yayın Dünyası / Tansu Bele 88

Matematik Bulmacası / Ali Nesin 90

Zeka Oyunları / Nevzat Erkmen 92

Briç / Veysel Yıldız 94

Satranç / Serdar Çelik 95

Sözcük Bulmacası / Hikmet Uğurlu 96

Bilim ve Ütopya Dergisi İl Temsilcileri

ADANA TEMSİLCİSİ
Ramazan Çakıroğlu
(Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim görevlisi)
Tel: 0322-338 60 60/2778

ANKARA TEMSİLCİSİ
Dr. Serhat Özyar
(ODTÜ Elektrik Mühendisliği Bölümü öğretim görevlisi)
Tel: 0312-210 23 45
E-posta: ozyar@rorqual.cc.metu.edu.tr

ANTALYA TEMSİLCİSİ
Sevinç İlkuçan
(Tıp doktoru)
Tel: 0242-227 01 60

AYDIN-SÖKE TEMSİLCİSİ
Hüseyin Karakuş
(Tıp doktoru)
Tel: 0256-518 36 20

ESKİŞEHİR TEMSİLCİSİ
Doç. Dr. Can Ayday
(Anadolu Üniversitesi Uydu ve Uzay Bilimleri Araştırma Enstitüsü Müdürü)
Tel: 0222-322 20 59 ve 0222-322 20 71/105.
Faks: 0222-322 16 19
E-posta: cayday@vm.baum.anadolu.edu.tr

İZMİR TEMSİLCİSİ
Prof. Dr. Şenel Ergin
(Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi)
Tel: 0232-342 42 89

KOCAELİ TEMSİLCİSİ
Seydi Çelik
(Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi araştırma görevlisi)
Tel: 0262-528 70 80.
Faks: 0262-528 70 81

SAKARYA TEMSİLCİSİ
Gökcan Erus
(Veteriner hekim)
Tel: 0264-273 56 19

SAMSUN TEMSİLCİSİ
Hasan Aydın
(19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu. Araştırmacı)
Tel: 0362-437 83 00

ZONGULDAK TEMSİLCİSİ
Fevzi Engin
(Karaelmas Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim görevlisi, Zonguldak ADD Başkanı)
Tel: 0372-257 40 10

Bilim ve Ütopya 5. Cilt çıktı

Bilim ve Ütopya'nın eski biçimli son 8 sayısını kapsayan 5. cildimiz çıktı. Birçok okurumuz *Bilim ve Ütopya* ile yeni tanıştığı için ilk sayılara ulaşmak istiyor. *Bilim ve Ütopya*'nın eski biçimiyle yayınlanan 38 sayısını 5 cilt halinde topladık.

1. cilt 1-10. sayıları içeriyor.

(Bu cilde giren dergiler elimizde kalmadığı için yeniden siyah beyaz olarak bastırdık, baskı kalitesi düşük oldu. 2, 3, 4 ve 5. ciltlerimiz orijinal dergilerden yapılmıştır)

2. cilt 11-18. sayıları içeriyor
3. cilt 19-24. sayıları içeriyor
4. cilt 25-30. sayıları içeriyor
5. cilt 31-38. sayıları içeriyor

İsteyen okurlarımız aşağıdaki hesap numaralarına her bir cilt için 3.000.000 TL yatırarak ve yatırdığına ilişkin belgeyi posta veya faksla bize ileterek bu ciltlere sahip olabilirler. Yurtdışındaki okurlarımız için her bir cildin fiyatı 100 DM'dir. Ulaşabilen okurlar ciltleri dergi merkezimizden veya temsilciliklerimiz aracılığıyla da temin edebilirler.

Yurtiçi cilt bedelleri için
Metin Aktaş Posta Çeki Hs. No: 1055136
Metin Aktaş Türkiye İş Bankası Mecidiyeköy Şubesi, Hs. No: 1089 0429660
Metin Aktaş Yapı ve Kredi Bankası Osmanbey Şubesi Hs. No: 0534497-3
Yurt dışı cilt bedelleri için:
Metin Aktaş İş Bankası Mecidiyeköy Şubesi Hes. No: 1089 0520595

Tel-Fax: (0212) 213 80 29 - 30
Büyükdere Cad. No: 79 Bor Ap. Kat 5 Daire 10 Mecidiyeköy /İstanbul

BİLİM VE ÜTOPYA OKUR ANKETİ

1) Doğum tarihiniz:

2) Cinsiyetiniz:

3) Öğrenim durumunuz (öğrenciyseniz en son kayıt yaptırdığınız okul):

4) Mesleğiniz:

5) Medeni durumunuz:

6) Aylık gelir durumunuz:

7) İyi derecede bildiğiniz yabancı dil var mı?

8) Üyesi olduğunuz kurumlar nelerdir? (siyasi parti, dernek, meslek kuruluşu, sendika, kitle örgütü, vakıf vb. - Yönetici iseniz lütfen belirtiniz):

9) Takip ettiğiniz yayınları belirtir misiniz?
a) Günlük gazeteler b) Dergiler

10) Son bir yıl içinde tatil yaptınız mı?

11) Oturduğunuz konut;
a) Kendime ait
b) Kira
c) Aileme ait

12) Bilgisayar kullanıyor musunuz?

13) Bilim ve Ütopya ile kaçıncı sayıda (hangi ayda) tanıştınız?

14) Bilim ve Ütopya ile nasıl tanıştınız?
a) Gazete ve dergilerdeki ilanları aracılığıyla
b) Bayide görerek
c) Elden satış aracılığıyla
d) Arkadaşımın tavsiyesiyle

15) Bilim ve Ütopya'yı nasıl temin ediyorsunuz?
a) Bayiden b) Elden satışlardan
c) Aboneyim d) Diğer

16) Bilim ve Ütopya'yı;
a) Her ay satın alıyorum.
b) İçeriğine göre zaman zaman alıyorum.

17) Dergiyi bayiden alıyorsanız, bulamama sorununuz var mı?

18) Abone iseniz derginiz düzenli geliyor mu, yoksa sorunlar var mı?

19) Elden alıyorsanız, herhangi bir aksama durumunda başka bir biçimde temin ediyor musunuz?

20) Satın aldığınız Bilim ve Ütopya kaç kişi tarafından okunuyor?

21) Bilim ve Ütopya'yı okuduktan sonra biriktiriyor musunuz?
a) Biriktirmiyorum.
b) Tek sayılar halinde biriktiriyorum.
c) Cilt halinde biriktiriyorum.

22) Bilim ve Ütopya'nın içeriğine, satışına veya tanıtımına katkıda bulunabilir misiniz? (Birden fazla şıkkı işaretleyebilirsiniz)
a) Makale yazabilirim (lütfen hangi konularda yazabileceğinizi belirtiniz).
b) Çeviri yapabilirim.
c) Görsel malzeme konusunda yardımcı olabilirim.
d) Çevremdeki katkı yapabilecek kişilerle ilişki kurabilirim.
e) Çevremde elden dergi satışı yapabilirim.
f) Çevremde abone bulabilirim.
g) Dergiye ilan bulabilirim.
h) Üniversitemde Bilim ve Ütopya Kulüpleri, kentimde Bilim ve Ütopya yazışları ekipleri gibi dergi kurumlarında yer alabilirim.
ı) Diğer

23) Bulunduğunuz yörede (veya öğrenim kurumunda) Bilim ve Ütopya Kulübü, Bilim ve Ütopya Temsilciliği, Bilim ve Ütopya Bilim-Kültür Merkezi gibi kuruluşların oluşmasına katkıda bulunabilir misiniz?

24) Yaz aylarında, dergi yazarlarının katılacağı ve çeşitli etkinliklerin düzenleneceği bir Bilim ve Ütopya Tatil Kampı faaliyete geçerse katılmayı düşünür müsünüz?

25) Bilim ve Ütopya'yı;
a) Başından sonuna kadar okuyorum
b) Çoğu yazıyı okuyorum
c) İlgimi çeken yazıları seçerek okuyorum
d) Sadece belli bir bilim dalını takip etmek için okuyorum (lütfen belirtiniz)
e) Sadece belli bir yazarı veya bölümü okuyorum (lütfen belirtiniz)

26) Bilim ve Ütopya'daki makaleleri;
a) Ağır buluyorum ve anlamakta zorlanıyorum
b) Rahatlıkla anlıyorum ve okuyorum
c) Fazla hafif buluyorum

27) Bilim ve Ütopya'nın son 6 ay içinde işlediği kapak konularından en çok beğendiğiniz iki tanesini işaretler misiniz?
a) Ölü gömme adetleri b) Kuran mutlak mı?
c) Psikoloji nedir? d) 21. yüzyılda bilim
e) İnsanın öyküsü f) Türkler'in Allah'ı keşfi

28) Bilim ve Ütopya'da zayıf bulduğunuz ve daha fazla yer almasını istediğiniz bilim dalları ve konular nelerdir?

29) Bilim ve Ütopya'da aşırı biçimde yer aldığını düşündüğünüz bilim dalları ve konular nelerdir?

30) Aşağıdaki sürekli bölümlerden, dergide daha fazla yer ayrılmasını istediklerinizi (+) ile, fazla yer ayrıldığını düşündüklerinizi (+-) ile, gereksiz bulduklarınızı (-) ile işaretleyebilir misiniz? (yeterli gördüklerinizi işaretlemeyin)

a) Forum	b) Bilim ve teknoloji haberleri
c) Çocuk ve Bilim	d) Bilgisayar
e) Internet	f) İz Bırakanlar
g) Merak Ettikleriniz	h) Bilim Takvimi
ı) Yayın Dünyası	i) Matematik Bulmacası
j) Zeka Oyunları	k) Briç
l) Satranç	m) Sözcük Bulmacası

31) Bilim ve Ütopya Çizgibilim Eki'ni
a) Yararlı buluyorum ve zevkle izliyorum
b) İzlemiyorum ama genç okurlar için yararlı buluyorum
c) Gereksiz buluyorum

32) Çizgibilim Eki için önereceğiniz konular varsa belirtir misiniz?

33) Dergide mutlaka kapaktan işlenmesini önerdiğiniz konular varsa belirtir misiniz?

34) Bilim ve Ütopya'da şu ana kadar yazmamış, ama mutlaka yazmasını istediğiniz yazarlar varsa belirtir misiniz?

35) Eklemek istediğiniz diğer öneri ve isteklerinizi kısaca belirtir misiniz?

NOT: Yanıtlarınızı, "Bilim ve Ütopya Okur Anketi, Büyükdere Cad. No: 79 Bor Ap. K.5 D.10 Mecidiyeköy / İst." adresine postalayabilirsiniz. Ad ve soyadınızı, adresinizi, telefon numaranızı, varsa faks numaranızı ve e-mail adresinizi yazarsanız seviniriz.

Yorumsuz

Aşağıda okuyacağınız makale, Focus dergisi Genel Yayın Yönetmeni Yetkin İşçen'e ait. İşçen, Ekim 1997 tarihli 40. sayımızın "Parantez" köşesinde yer alan Yayın Yönetmenimiz Ender Helvacıoğlu'nun "Taşeron dergiler" başlıklı yazısını eleştiriyor. Okurlarımıza bir "düzey analizi" yapma fırsatı vermek amacıyla tamamını yorumsuz yayımlıyoruz.

Merhaba,

Sonradan türemenin biri, editörlüğünü yaptığı dergideki köşesinde döktürmüş:

"Bazı dergileri çıkarmak artık çok kolay. İnternet bağlantınız ve iyi derece yabancı dil (özellikle İngilizce) bilen, biraz da eli kalem tutan birkaç elemanınız varsa, oldukça ilginç bir bilim dergisi çıkarabilirsiniz. Çalışanlarınız İnternet kanalıyla yüzlerce ünlü bilim ve teknoloji dergisine ulaşabilir ve konu başlıklarını önünüze getirebilir. Size düşen de 'Şunu, şunu ve şunu çevir getir, evladım' demektir. Fotoğraf sorununuz da yoktur, orijinal fotoğrafları da İnternet kanalıyla alabilirsiniz. Ayrıca, yine çalışanlarınız İnternet'te gezinip binlerce konu başlığıyla önünüze gelebilir. Yapacağınız yine aynıdır: 'Şunları da getir evladım..' Gerisi zaten teknik elemenların işi..."

Kişi hem kifayetsiz, hem de muhteris olunca bir dergi çıkarmak da öyle kolay oluyor işte... Yukarıdaki satırların sahibi, böyle bir girizgahtan sonra *Focus*'a da bulaşmış; daha önce bir kez uyarmış olmama rağmen mealen şöyle devam ediyor:

"Örneğin; bilim-magazin diyebileceğimiz türde bir yayın çizgisi tutturan *Focus* dergisi, bir taşeron dergi olduğunu zaten en başından ilan etmişti. *Focus*, yurtdışında yayımlanan bir derginin Türkiye bayiliğini yapacağını, iddiasının bu çerçevede olduğunu belirtmişti. ... Fakat Bilim ve Teknik, Türkiye'nin varolan bilim potansiyelini bünyesinde toplayan tek kurumun, Tübitak'ın dergisidir. Ne yazık ki, Tübitak'ın dergisinde Tübitak'ın T'sini göremiyoruz... Türkiye'de bilim insanı yok mu, hiç mi araştırma yapılmıyor? Birçok değerli araştırmanın tozlu raflarda veya çekmecelerde beklediğini biliyoruz. ... Bu tutumun tek adı vardır; ülkemiz bilimine saygısızlık ve yabancı hayranlığı, *Focus* gibi magazin dergileri bunu yapabilir, ama Tübitak'a yakışmıyor, adındaki T'den dolayı..."

Ünlü deyişi herkes bilir, kedi ulaşamadığı ciğere mundar dermiş... Bütün yırtınmalarına rağmen yaptığı derginin satışı birkaç binde kalırsa, kişi *Bilim ve Teknik*, *Focus* gibi çok satan, çok okunan, dolayısıyla sektörde ve kulvarında başarılı olmuş yayınları beğenmez... Böylelerine de, sevgili Kurthan Hocamın deyişiyle "kifayetsiz muhteris" derler...

İzninizle, bizim meslekte "ender" rastlanan bu kişiye bugüne kadar anlamadığı, ya da anlamak istemediği birkaç noktayı açıklayayım... *Focus* için kullandığı "bilim-magazin" terimi, olsa olsa az sayıdaki beyin hücrelerinin bir yorgunluk anında ürettiği bir terim olmalı... Hücre sayısı biraz daha fazla olsaydı; bilimin, küçücük bir kırıntı dahi olsa her zaman bilim niteliğini koruyacağını, asla "magazin" ya da "yabancı hayranlığı" olarak değerlendirilemeyeceğini farkederdi... Bir ihtimal daha var ki, o da *Focus* için "bilgi dergisi" diyecekken dili sürçüp "bilim-magazin dergisi" demiş olması, ama bunun için bile daha fazla sayıda beyin hücresine gerek var... Bence "bayilik" ve "taşeronluk", kendinin yaptığı gibi "kimi fraksiyonlar"ın hizmetine girmiş olmaktır. Yoksa, bilimin evrensel bulgularını Türk okurlarına ulaştırmaya çalışmak-ancak "hizmet" sıfatıyla tanımlanabilir...

Yazısında örneklediği şekilde, bir bilimsel dergi hazırlamayı ve yayınlamayı kolay sanan "ender" dostuma naçizane tavsiyemdir: Yaklaşık 20 yıllık dergicilik yaşamımda, senin tarif ettiğin biçimde hazırlanıp yayınlanan ve üç ay geçmeden kapanan çok dergi gördüm... Satış raporlarından ve okurunun beğenisini kazanma umuduyla ikidebir biçim değiştirmenden de anlaşılıyor ki, kronikleşmiş bir kompleks yaşıyorsun. Hempalarından oluşan üç-beş yüz kişi arasında yaptırdığın anketle "çok" okunduğunu iddia edebilirsin, hatta bu sonuçlarla patronlarını kandırabilirsin, ama bu sana *Bilim ve Teknik*'le birlikte en çok satan dergi olan *Focus*'u her aklına estiğinde aşağılama hakkını vermez.

Bu uyarım sondur... Ama bilesin ki Türkiye'deki bilim dergilerinin okurları layık olduğun yanıtı her ay sana veriyor. Tabii, dağıtım ve satış raporlarına göz atıyorsan.

Mutlu ve sağlıklı bir kasım ayı geçirmeniz dileğiyle...

A. Yetkin İşçen *(Focus* Dergisi Genel Yayın Yönetmeni. *Focus*, Kasım 1997, Sahibi: Aydın Doğan, Hürriyet Dergi Grubu.)

Devrimci Cumhuriyet İçin Eğitim Kurultayı Sonuç Bildirgesi

(7 Aralık 1997)

6-7 Aralık günleri Ankara'da toplanan Devrimci Cumhuriyet İçin Eğitim Kurultayı, aşağıdaki Sonuç Bildirgesi'ni kabul ve ilan eder.

1) Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimi'yle kurulan bağımsızlıkçı ve laik eğitimimiz, İkinci Dünya Savaşı sonlarından beri emperyalizmin ve işbirlikçisi karanlık güçlerin sistemli ve ağır saldırısı altındadır. 28 Şubat 1997 kararlarıyla girilen süreçte, zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkartılmasıyla, laik eğitime dönüşte belli bir adım atılmış olmakla birlikte, çok uluslu sermaye, son zamanlarda "Yeni Dünya Düzeni" projesiyle Türkiye Hükümeti'ni, eğitimde özelleştirmeye ve paralı eğitime zorluyor. Cumhuriyet eğitiminin bağımsızlıkçı karakterini yok ederek, yurdu ve halkı yerine, uluslararası sermayeye hizmet edecek insan yetiştirilmesini istiyor.

2) Ülkenin yeniden tam bağımsızlığına kavuşması, yarım kalan Cumhuriyet Devrimi'nin tamamlanması ve halkçı bir eğitim düzeninin kurulması, bir iktidar sorunudur. Bu hedefe, kamu ağırlıklı, planlı ekonomiyle ulaşılabilir.

3) Devrimci Cumhuriyet'in insanını yetiştirecek halkçı eğitimin esin kaynağı, bugün tekelci sermayenin egemen olduğu Batı'da değil, Türkiye'nin devrimci eğitim birikimindedir. Eğitimin ileriliğini belirleyen, kullandığı teknoloji değil, yetiştirdiği insandır. Bugün dünya gericiliğinin merkezi olan Batı'da, uluslararası sermayenin ihtiyaçlarına cevap veren bir eğitim uygulanmaktadır. Devrimci Cumhuriyet eğitimi ise, Mustafa Kemal'in daha 1921'de vurguladığı gibi, her şeyden önce Batı emperyalizminin ve Doğulu Ortaçağ güçlerinin etkisinden uzak, millî karakterdedir. Eğitimde birlik, vazgeçilmez tarihsel mirastır.

4) Halkçı eğitimin temel felsefesi, Devrimci Cumhuriyet'i koruyacak ve geliştirecek kuşaklar yetiştirmektir. Bu kuşaklar, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nde de belirttiği gibi, ülkenin bağımsızlığını korumayı esas görev bileceklerdir. Devrimci kuşaklar, halka hizmet ruhuyla yetiştirilecekler, hayatta yol gösterici olarak bilimi kabul edecekler, ülkedeki değişik ve zengin kültürel mirasa sahip insanların, Kuvayı Milliye Dönemi'nde olduğu gibi, birbirlerinin haklarına saygılı ve aynı ortak vatanı savunduklarının bilincinde olacaklardır.

5) Emperyalizmin kültürel egemenliğine son vermek için, yalnız Türkçe'nin değil, ülkemizde ve dünyada konuşulan bütün dillerin

İngilizce'nin boyunduruğundan kurtulması şarttır.

6) Türkçe, emperyalizmin ağır baskısı altındadır. Yabancı dilde eğitim, sömürgeci misyonerliğin devamıdır. Devrimci Cumhuriyet, yabancı dilde eğitime son verecek, eğitim resmi dille yapılacaktır. Ülke ihtiyacının gerektirdiği oranda yabancı dil bilen insan yetiştirilecektir. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu eski bağımsız kimliklerine kavuşturulacaktır. Türkçe'nin kurtuluşu, Türkiye'nin kurtuluşudur.

7) Devrimci Cumhuriyet, paralı eğitime son verecektir. Okul öncesi eğitimden üniversite bitirmeye kadar, bütün eğitim parasız olacaktır. Zorunlu eğitim, ilk ve orta öğretim çağındaki bütün yurttaşları kapsayacaktır. Ders araçları parasız verilecektir.

8) Eğitim, kamu hizmetidir. Özel okullar ve özel üniversiteler, vakıf okulları ve üniversiteleri ile özel yurtlar kamulaştırılacaktır. Özel dershaneler kapatılacaktır.

9) Devrimci Cumhuriyet, devlet bütçesinden ve ulusal kaynaklardan eğitim hizmetlerine gerektiği kadar para ayıracak, önceliği ülkenin geri kalmış bölgelerine verecektir. Kız çocukların ve kadınların eğitimindeki her türden eşitsizlik giderilecek, eğitimde cinsiyetçiliğe son verilecektir.

10) Devrimci Cumhuriyet'in eğitim hizmeti sağlamadığı tek bir özürlü yurttaş kalmayacaktır.

11) Yurttaşlara, ülke kaynaklarının elverdiği oranda en yeni eğitim teknolojisi sağlanacaktır. Eğitim, Türkiye'nin bu alanda yarattığı en özgün kurum olan Köy Enstitüleri'nde olduğu gibi, insanı özgürleştirmeye, deneye, araştırmaya, üretime dönük olacak; böylece ulusal, halkçı ekonominin güçlenmesine hizmet edecektir.

12) Devlet, Hasan Ali Yücel döneminde görüldüğü gibi, devrimci demokrat kültürün, sanatın ve bilimin gelişmesi için eserler yazılmasını ve çevrilmesini özendirecek, bütün ülke herkesin harıl harıl kitap okuduğu bir okula dönüşecektir.

13) Devrimci Cumhuriyet insanının yetiştirilmesi ve mutluluk kaynaklarının zenginleştirilmesi için, yurttaşların sanat yetenekleri ve yaratıcılığı geliştirilecek, herkesin sanat faaliyetine katılımı için gerekli olanaklar ve ortam sağlanacaktır.

14) Halkçı eğitim düzeninin kurulmasında öğretmenlerin büyük bir rolü olacaktır. Öğretmenler, halka hizmet ruhuyla yetiştirilecektir. Öğretmenlerle öğrenciler arasında, aynı heyecandan kaynaklanan, sevgiden ve ortak çabadan kuvvet alan yeni bir iletişim düzeni geçerli olacaktır.

15) Eğitimde dayak önlenecek, ailede ve okulda dayağın toplumsal ve kültürel temelleri kaldırılacaktır.

16) Öğretmenlere, kendilerini mesleklerine adamalarına olanak veren ve refahlarını yükselten koşullar sağlanacaktır. Öğretmenlerin sendika özgürlüğü gerçekleşecek; Devrimci Cumhuriyet'in eğitim düzenini güçlendirmeleri ve mesleki yeterliklerini geliştirmeleri için, her türlü örgütlenme ve yayın hakları özendirilecektir. Halkçı bir eğitim düzenini yıkmaya yönelik örgütlenmelere izin verilmeyecektir.

17) Öğretmenler kendilerini, Devrimci Cumhuriyet'e yöneltilecek iç ve dış saldırıları göğüslemek ve gençlik ile halkı bu yolda yetiştirmekle görevli sayacaklardır. Türkiye öğretmenleri, Millet Mektepleri'nde, Halkevleri'nde, Köy Enstitüleri'nde, daha sonraki okumayazma seferberliklerinde yaptıkları gibi, yeni eğitim seferberliklerinde de aynı heyecanla görev alacaklardır.

18) Öğrenciler okulu kendi evleri gibi bileceklerinden, burada rahat bir ortamda eğitim görecekler, okul işlerinin yapılmasına ve programlara katılacaklardır. Öğretmenler, eğitim yöneticilerini, veli temsilcileri ve okul çalışanlarının katılımıyla seçeceklerdir. Öğretmenler, eğitimin yönetimi, planlanması, atama, terfi ve diğer özlük işlerinde söz sahibi olacaklardır.

19) Belli bir inancı benimsetmeye yönelik din eğitimi olamaz. Cumhuriyet Devrimimiz'in tanımladığı içerikle, "Din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması" anlamına gelen laiklik uygulanacaktır. Dinsel inançlar, vicdanlara bırakılacaktır. İbadet dili, Atatürk'ün başlattığı gibi Türkçeleştirilecektir. Gençlere anlamını bilmedikleri Arapça metinleri ezberletmek yoluyla sürdürülen beyin tahribatı son bulacaktır.

20) Devrimci Cumhuriyet'in üniversitesi, halkın üniversitesidir. Bu kurumlarda emperyalizmin ve gericiliğin etkilerine izin verilmeyecektir. YÖK kaldırılacak, üniversiteler, öğretim üyelerinin ve öğrencilerin yönetime katıldığı özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulacaktır. Türkiye üniversiteleri, Yeni Dünya Düzeni'nin "küreselleşme" ve "bilgi toplumu" gibi ideolojik dayatmalarına karşı eğitim politikaları ve programları geliştirecektir.

21) Kitle iletişim araçlarında kozmopolit kültürü özendiren, beyinleri uyuşturan yayın yapılamaz.

22) Politika yapmak, halkın hiçbir kesimine yasaklanamaz. Öğrenciler, öğretmenler, memurlar ve bilim adamları, Devrimci Cumhuriyet'in kurulması, korunması ve geliştirilmesi için politika yapma hakkına sahiptir.

Biz, Devrimci Cumhuriyet İçin Eğitim Kurultayı'na çeşitli kurumlar, kuruluşlar adına ya da bireysel olarak katılan kişiler, bütün Türkiye halkını, bütün cumhuriyetçileri, devrimcileri, işçileri, köylüleri, esnafı ve zanaatkârları, öğretmenleri, aydınları, öğrencileri, gençleri, memurları, velileri, kadınları ve demokratik kitle örgütlerini, halkçı eğitim için mücadeleye ve bütün Devrimci Cumhuriyet kuvvetlerini bu programı hayata geçirecek demokratik iktidarı yaratmak amacıyla güçbirliğine çağırıyoruz.

Cezaevine kitap yollayın

Fiziki esareti yaşayan insanlar olmamıza karşın bilim ışığından imkanlarımız ölçüsünde faydalanmaya çalışıyoruz. Okumak insanoğlunun vazgeçilmez özelliklerinden bir tanesi, belki de en önemlisidir. Cezaevi koşullarında bu konuda yaşanan imkansızlıkları tahmin edebilirsiniz.

Biz, duyarlı, demokrat insanlardan, yayınevlerinden bizlere kitap yollamalarını rica ediyoruz.

Adresimiz şöyle: Mehmet Ali Artuk, Özel Tip Cezaevi A-3 Koğuş 70400 Ermenek / Karaman

Mehmet Ali Artuk

Turizmde madalyonun diğer yüzü

İzmir'den karayoluyla güneye indiğinizde turizm merkezlerinin inciler gibi yolumuza dizildiğini görürsünüz. Çeşme-Gümüldür-Kuşadası-Didim-Güllük-Bodrum... diyerek uzar gider güzelim kıyılar. Gerek gelir gerekse niteliğiyle dünya turizm merkezlerinin düzeyini yakalamaya çalışan Türkiye turizminde, bu incilerimizin yadsınamaz yeri vardır.

Yaz aylarında Ege kıyılarında iğne atsanız yere düşmez. Oteller, plajlar, ören yerleri, barlar, lokantalar onların hizmetindedir. Yerli ve yabancı turistler onbir ayın acısını çıkartırcasına eğlenirler, tüketirler. Güzel anılar, tatlı yorgunluk, birkaç anı eşya ve boşalmış cüzdanlarıyla geri dönerler.

Sonbahar-kış ayları geldiğinde yuvalarına çekilen karıncalar örneği, kalabalık kaybolur gider. Turizme yönelik dükkanlar, eğlence yerleri kapanır. Yüzbinlere varan yaz nüfusu, kışları birkaç

bin kişiye düşer. Sonbaharın ilk yağmurlarıyla yıkanan yaz yorgunu sokaklarda, güleryüzlü tanıdık birkaç yerliden başka kimseleri göremezsiniz.

Nereye gitti onca insan? Sarısı, zencisi, uzunu, zayıfı, İngilizi, Rusu, Fransızı, İspanyolu binbir türlü dünya insanı nerede şimdi? İş dünyası, aş kavgası yeniden başladı. Sabah git-işini yap-akşam dön-TV izle, yat uyu hastalığı herkesi sardı bile.

Peki ya o garsonlar, komiler, temizlikçiler, barmenler, ahçılar, bulaşıkçılar, tayfalar... onlar neredeler? Turistlerin peşinde "kam hir plız, yes madam. Bitte bitte" diye koşanlar nereye gittiler? Bu soruyu sorduğunuz anda madalyonun diğer yüzünü çeviriyorsunuz demektir.

Turizmin arka yüzünde turizm çalışanlarını, emekçilerini görüyoruz. Turizmde çalışanların üzerinde, göçer mevsimlik tarım işçilerinin üzerinde bile görülmemiş bir katmerli sömürü vardır. Ne yazık ki bu sömürü ne dile getirilmekte ne de çözümü için uğraşılmaktadır.

Turizm çalışanlarını iki guruba ayırabiliriz. Birinci grup turizmin gurbetçileridir. Bunlar uluslararası turizm şirketlerinin bünyesinde çalışan işçilerdir. Bakarsanız yazın dört ay Antalya'da çalıştırılırlar, sonbaharda İsrail'e götürülürler, kış gediğinde İsviçre Alpleri'nde turizmin hizmetindedirler. Şirketin istediği zamanda en çok bir aylığına eşinin ve çocuklarının yanına salınırlar. Ama her an geri çağrılma koşuluyla. Kimileri de izinden hiç dönemezler, çünkü arkalarından ilişkileri kesilmiştir. Sendika ve seçenekli çalışma olanağı olmayan Türkler, en ağır işlerde en ucuz işgüçlerini satarlar.

Alplerin tepelerinde çalışırken yanında çalışan İsviçreli işçinin beşte bir ücretini aldığını öğrenirse de elinden birşey gelmez. Neden bir yabancı işçi, beş Türk'ün toplam ücreti kadar ücret alıyor? Neden keyfi mesai yaptırılıyorlar, yatakhaneden gerekli oldukları her an çağrılabiliyorlar? Düşünmek bile istemez bunları. Çünkü sahipsizliğini, garipliğini ta kemiklerinde duyumsar. Avunmak için haline şükreder. Öyle ya, bunu bulamayanlar da var. Oniki ay sigorta, emeklilik hakkı, çok çalışsalar da Türkiye için iyi sayılabilecek ücret. Pencereden de olsa Dünya'yı görmek de cabası.

Beterin beteri var gerçekten: Turizm çalışanlarının ikinci grubunu "Turizmin yılkı atları" oluşturur. Bunlar genellikle turizm merkezlerinin ve çevre yerleşim yerlerinde yaşayan gençlerinden oluşurlar. İlkokul, ortaokul mezunları, üniversiteyi kazanmayanlar babalarının nasırlı ellerinde geleceklerini görürler. Büyük kent gurbetçiliğinin çöktüğü günümüzde tek kurtuluş umudu kalmıştır. Yanacaklarından habersiz, turizmin parlak ışıkları, onları böcekler gibi çeker. Artık çark dönmeye başlamıştır.

Doğunun çorak topraklarında eski bir gelenek vardır. Hayvanları için yeterli saman toplayamayan köylü, ahırda açlıktan öleceklerine atları kış başında serbest bırakır. Böylece beslenecek hayvan sayısı azalır. Atları salarlar çünkü kaçarak vahşi hayvanlardan kurtulabilecek, kar altında ot eşlenecek tek hayvanları atlardır. Bahar geldiğinde dağ bayır yarı vahşileşmiş atlar toplanır. Bir kısmı açlıktan veya parçalanarak telef olmuştur. Hiç yoktan iyidir. Bu olaya yılkı atları ya yılkı atı adı verilir. Uzun süren kış boyunca hayatta kalabilenler yeniden işe koşulurlar.

Doğuda atların yılkı neyse, turizm merkezlerinde çalışanların yılkısı da odur.

Onlar, havanın ısınmasıyla birlikte, bir önceki yıl çalıştıkları yere uğrarlar. Kış boyunca ele avuca gelir bir iş yapmamışlar, ellerindekini de tüketmişlerdir. Çağrılmaları için telefonlarını verirler ya da sık sık uğrarlar. Ve tekrar işe alınırlar. En şanslıları mevsimlik de olsa sigorta olanağına kavuşur. Çoğu sosyal güvenlik olmadan işbaşı yapar.

Turizmin mesaisi yoktur. Uyandığınız zaman işbaşı yaparsınız, uyumak için işi bırakırsınız. Diğer deyimle en geçerli turizm işçisi böyle çalışanlardır.

"İyi" para kazanırlar. Ortalama aylık ücretin belki iki katını alırlar. Oniki aya vurursa yine zararda olduğunu düşünmez işçi, eline sayılana bakar. Sendikası yoktur ki onu uyandırsın, haklarını korusun. Otelde, lokantada, barda ayakları sudan, elleri bulaşıktan çıkmaz. Güneşi ya turistlerin teninde görür, ya da öğle sıcağında tepesinde. Turistlerle aynı mermere basar, aynı dekora bakar. Başka paylaştıkları şey yoktur. Yatakhane-koğuş düzeni yatarlar. Yemekleri ayrı çıkar. İçleri önemli değil, ama üstleri hep temiz olmalıdır.

Emekçi; sosyal güvenlik, emeğinin karşılığını ve uygun çalışma koşulları ister. Ne yazık ki turizm emekçisi bunların hiçbirine ulaşamaz. Sezon bittiğinde barını, otelini, dükkanını kapatan iş sahibi, turizm emekçisini evine salar. Yılkı başlamıştır. Yeni baharda eski çalışanlar yine toplanır, çark döner durur.

Turizm emekçisinin başında bir tehlike var ki hepsinden önemlidir: Kültürel yozlaşma. Yetersiz eğitimli, dar gelirli kesim delikanlısı, yaşadıklarından çok farklı bir dünyaya girer. Köyündekiler hep çalışmakta ama zar zor geçinmekte, turistler hep yiyip, içip, eğlenmekte ama bolluk refah içindedirler. Turizm tatilini, bir yılın içindeki ondört günlük bir kesite yerleştiremez. Çelişkiler bilinçsizliği iki uç noktaya vardırır.

Uçların birinde özenti ve hayranlık vardır. Türkiye'de bir köyde doğmak onun en büyük şansızlığı olur. Kişisel değerleri çöker. Yabancılar gibi yaşamak, bir yabancıyla yaşamak ön plana çıkar.

İkinci uç noktada ise, çelişki, kin ve nefrete sürükler. "Bir yabancıyı düzmek" ilişkiden öte intikamdır. Turistler kanını içen asalaklardır, yozlaşma ve pislik taşırlar. Onların din ve ahlaklarının gereği de budur zaten. Milliyetçi duygular ön plana çıkar. Her iki anlayış da kişisel yozlaşma ve lumpenlikle birlikte toplumsal olumsuzluğa varır.

Dr. Hüseyin Karakuş / Aydın-Söke

4. Üniversite Kurultayı Sonuç Bildirgesi

4. Üniversite Kurultayı 21-22 Kasım 1997 tarihlerinde Akdeniz Üniversitesi'nde gerçekleştirildi. Kurultay'ın sonucunda aşağıda okuyacağınız Bildirge açıklandı.

Türkiye'nin uluslararası bilim ve teknoloji yarışında ileri noktalara ulaşması ekonomik ve toplumsal kalkınmanın belirleyici koşuludur. Bu gerçek tüm yükseköğretim kurumlarına ve bilim insanlarına tarihsel bir sorumluluk ve görev yüklemektedir. Bu bağlamda yükseköğretimde bilgi üretiminin geliştirilmesi ve kalitenin yükseltilmesi öncelikli amaçtır. Varolan yükseköğretim sistemi böylesi bir amaca ulaşmayı zorlaştıran hatta engelleyen bir yapıdadır. Bu yapıda kapsamlı değişim getirecek köklü bir yükseköğretim reformu zaman kaybetmeksizin gerçekleştirilmelidir. Bu reformla, yükseköğretim düzenindeki merkeziyetçi ve aşırı müdahaleci yapı değiştirilmeli, üniversitelere mali ve idari özerklik tanınmalı, sisteme çeşitlilik ve rekabet getirilmelidir.

Gerçekleştirilecek reform ile YÖK yerine işlevi planlama ve eşgüdüm olan yeni bir kurum kurulmalıdır. Böyle bir kurumda üniversitelerin temsilcileri ağırlıkta olmalıdır. Bu kurum akademik yükseltmeler, lisansüstü programlar, kaynak dağıtımı gibi konularda genel ilke ve ölçütleri belirlemeli, eşgüdüm ve planlamaya aşırı müdahalelerde bulunmamalıdır. Yükseköğretim sisteminin tüm işleyişinde bilimsel ve evrensel ölçütler egemen kılınmalı ve özenle korunmalıdır. Bu amaçla, saptanan ve saptanacak bilim politikaları doğrultusunda

yükseköğretim ile ilgili tüm bilimsel kurum ve kuruluşların (TÜBA, TÜBİTAK vb.) işbirliği ve katkısı aranmalıdır.

Yükseköğretim sistemindeki sorunların temel nedenlerinden biri de bu alana ayrılan kamu kaynaklarının yetersizliğidir. Bu yetersizlik ülkenin ekonomik gücünün zayıflığından değil, politik tercihlerinden doğmaktadır. Bu yanlışın bedelini bugünkü ve yarınki kuşaklar ödemekte ve ödeyecektir. Öte yandan ön hazırlık yapılmadan, salt politik amaçlarla kurulan vakıf ve devlet üniversitelerinin sayılarındaki artışı kaygı verici buluyoruz. Yükseköğretim kurumlarının açılması için gerekli ve yeterli koşulların saptanıp yaşama geçirilmesini zorunlu görüyoruz. 21-22 Kasım tarihlerinde Antalya'da Akdeniz Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği'nin evsahipliğinde düzenlenen Kurultay'da ele alınan konuların satırbaşlarından oluşan bu görüşleri ilgili herkesle paylaşmak istiyoruz.

Kurultaya katılan öğretim elemanları örgütleri

Günümüzde çocukların ve yaşlıların öldürülme adetleri

Kasım sayısında çıkan Sayın Ayhan Korkmaz'ın "Çocukların ve yaşlıların öldürülmesi adetleri" başlıklı ilginç ve yararlı yazısı, sonuç bölümünde yanılgı doğurabilecek bir saptama içeriyor: "Günümüzde artık hiçbir toplumda öldürme adetleri görülmez". Bir özlemi yansıttığı anlaşılan bu düşünce, ne yazık ki günümüzün olgularıyla örtüşmüyor.

Bebek ölüm oranının yüksekliği, aslında her zaman, bebek öldürme adetleriyle yoksulluğun, çaresizliğin yakınlaştığını, belirli durumlarda ise birleştiğini, birbirine yapıştığını göstermiştir. Günümüzde yoksulluğun ortadan kalkmadığı, hatta Yeni Dünya Düzeniyle uçurumların derinleşerek yeni boyutlar kazandığı göz önüne alınırsa, öldürme adetlerinin yok olmak bir yana, yayılma gösterebileceklerini bile düşünmek gerekir. Esasen durum da budur.

Doğan çocuğu bazen 24 saat, bazen 12 saat soğukta sırakmak, doğumdan sonra bebeği günlerce aç ve sütsüz bırakmak halen köylerimizde yaşayan adetlerdir. Özünde, sağlıklı ve dayanıklı olanların kalmasını sağlamaya yöneldiği için işlevsel yönü apaçık ortada olan bu tip kötü adetlerin gözden kaçmaması gerekir. Ölüme sebebiyet vermenin cezayı hak ediyor olması, herkesin bildiği bir gerçektir ki, öldürme adetlerini ortadan kaldırmaya yetmez, yetmemektedir. Kaldı ki, ülkemizde, bebeği ölen ana-babalar, özellikle köylerde hiç koğuşturmaya uğramaz. Hatta çoğunlukla doğum ve arkasından gelen ölüm resmi makamların bilgisi içinde bile değildir.

Karakol, hastane, cami kapılarına bırakılan bebeklerin sayısının her geçen gün arttığını biliyoruz. Her zaman var olan, bugün ise daha yaygın uygulandığı görülen bu "adet"in, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da kilise kapılarına bebek bırakma adetinden ne farkı var?

Öte yandan şeriatçı düşünceden aşırı etkilenmiş kişiler arasında, kendi çocuğunu adak yapmayı, dine, Allah'a kurban etmeyi bile tasarlayan ve uygulayan baba örneklerini toplumumuz görmüştür.

Çocuk öldürme adetlerinden ülkemizde de halen yaşayanlarından biri, kan davası, köy düşmanlıkları, din, mezhep, tarikat, bölgecilik savaşları ve etnik çatışmalarda çocuk öldürülmesidir. Bu gibi olaylarda çocukların hedef olması, rastlantısal değildir. Amaç, karşı tarafın varolma olanaklarını zaafa uğratmak, en büyük zararı vermektir.

İstanbul'da ve Latin Amerika'nın büyük kentlerinde sokağa terkedilen çocuklar, sokakta büyüyen ve ölen çocuklar, sayıları her gün artan, sokakta yaşamaya ve ölmeye mahkum çocuklar, çocuk öldürme adetlerinin, günümüz şartlarında aldığı yeni şekillerdir. Bu "sahipsiz" çocukların suç aracı olarak kullanılmaları, Rio de Janeiro, Sao Paulo, Buenos Aires, Meksiko gibi kentlerde organ nakli için öldürülmeleri ve organlarının Batı ülkelerinde pazarlanması, yeni çocuk öldürme uygulamalarıdır.

Gene, Hindistan'da ucuz üretim amacıyla "çocuk köyleri" kurulduğu, kaçırılan veya satın alınan 8-12 yaş arasındaki çocukların bu kapalı köylerde ölene kadar çalıştırıldıkları, günün gerçeğidir.

Son zamanlarda Batı dünyasında güncel hale gelen bir çocuk öldürme adetinin de burada anımsanması gerekir. 1996 yılında Belçika'da kaybolan çocuklarla ilgili bir soruşturma, bir rastlantıyla, çocukların, oldukça itibarlı olan örgütlü çetelerce kaçırıldıklarını, pazarlandıklarını ve öldürüldüklerini ortaya çıkardı. Yirmi küsur kız çocuğunu kaçıran ve öldüren bir çete liderinin yakalandıktan 3-4 ay sonra önemli kişilerin araya girmesi sonucu serbest bırakılması üzerine 1997 yılının kış aylarında Belçika tarihinin en kalabalık gösterileri düzenlenmişti

Çin Halk Cumhuriyeti'nde, kız çocuklarının öldürülmesi adetine, geri köylülük bölgelerde zaman zaman başvurulduğu bilinmektedir. Köklü bir geleneğe dayanan bu adete, devrimci Çin, yalnızca en şiddetli yasal yaptırımlarla değil, toplumu dönüştürücü uygulamalarıyla da müdahale etmiş ve gerilikten kaynaklanan bu adetin yok olmasını sağlamaya çalışmıştır.

Kız çocuklara sünnet uygulama adetinin uygulamaları, çocuk öldürme adetleri kapsamında ele alınabilir. "Kabul edilemez derecede" yüksek oranda ölümle sonuçlanan bir uygulamayı esas alan bu adet, bazı Afrika ülkelerinde büyük oranlarda yaşamaya devam etmektedir.

Yaşlıların öldürülmesi adetleri ise, geri ve ilkel sayılacak toplum ve topluluklarda halen sürmekte, yok olmasının maddi temeli de çoğunlukla bulunmamaktadır. Ancak bu adetin kapsadığı alanı yalnızca belirli ülkeler ve bölgelerle sınırlamak doğru değildir. Bu adetlere Batı toplumlarında da rastlanmakta, hatta bunlar Batı'da giderek yaygınlaşmaktadır. Yalnız başına yaşamaya bırakılan, kendi sorunlarını kendi başlarına çözmeleri beklenen yaşlılar, aslında ölüme terkedilmiş değiller midir? Bu şekilde ölümleri çabuklaştırılmış olmuyor mu? Aylar ve yıllar sonra yalnız yaşadığı evinde ölüsü bulunan yaşlılar, Batı'da günlük yaşamın bir parçasıdır.

Alp Hamuroğlu / Almanya

Bazı öneri ve eleştiriler

Bilim ve Ütopya'nın ilk olarak 40. ve 41. sayıları elime geçti. İki sayıyı da bütün yazılarıyla beraber hemen okudum. Gerek "İnsanın Öyküsü", gerekse "Modern Sanat ve Bilim" bilimselliği, özgünlüğü ve yeniliği içinde taşıması itibariyle en sevdiğim yazılardı. Bilimle ilgim şu ana kadar sadece kitap çerçevesiyle sınırlı kaldı. Ne yazık ki kitapların çoğunun da yayımlanma tarihleri eski, dolayısıyla içerdikleri bilgiler de... Geçmişte arasıra takip ettiğim diğer bazı bilim dergileri de sınıfsal bakış açısından uzak. Bu nedenle *Bilim ve Ütopya*'yı düzenli takip etmek benim için önem taşıyor.

Dergiye önerilerim ise:

1) Matematiksel dil oldukça az kullanılmalı, zorunlu kalınmadığı müddetçe. Yazıların anlaşılır olması bilimi takip etmeyi azınlığın elinden alacaktır.

2) Özellikle de kendi alanlarında devrim yapmış olan bilim insanlarının kuramlarına geniş yer verilebilir. Yeni bilimsel gelişmeler ışığında onların eleştirileri yapılabilir.

Dr. Ümit Sayın'ın "Modern Sanat ve

Bilim" başlıklı yazısında şöyle bir cümle var: "Realite hakkındaki gözlem tamamen gözlemciye bağlıdır. Ve realite uzayda durağan, sabit ve değişmez değildir" Buraya kadar yazılanlara katılıyorum. Devamında "realitenin algılanması büyük ölçüde subjektiftir (özneldir). Realite bir illüzyondur (yanılsama)!" deniyor. Realitenin bir illüzyon olduğunu söylemek bilincimiz ve irademiz dışında realite kabul etmemektir. Bu da sonuçta idealizmdir.

Serkan Meriç
Malatya Cezaevi

Araştırmaların Türkiye'de yapılmasını istiyorum

Nöronların Meydan Okuyuşu başlıklı yazımı yayımladığınız için teşekkür ederim. Çalışmalarımı Türkiye'deki bilimsel kuruluşların tam bir ilgisizliğiyle devam ettiriyorum. Ancak, Internet kanalıyla Kanadalı uzmanlara ulaşabiliyor ve onların bilgi birikimlerinden faydalanıyorum. Kanada Alberta ve Calgary Üniversitesi dünyanın sayılı Nöroloji Laboratuvarlarına sahip. Tatlı su yumuşakçaları Helisoma ve Lymnaea'dan elektrikli yılan balığına, büyük fare türlerinden kadavralara kadar nöronların işleyiş ve rejenerasyonunu canla başla inceliyorlar. Ancak hippocampuslar henüz bu araştırmaların gündeminde değil. Benim de içinde bulunduğum bu araştırmaların Türkiye'de yapılmasını istiyorum.

Hippocampusların nesli hızla tükenmektedir. Şu günler hippocampusların üreme sezonları ve bence araştırmanın yapılması için en uygun zaman. Cumhurbaşkanlığı'na, TÜBİTAK'a ve belli büyük üniversitelerimize konuyu ilettim. Araştırmalarımdan umutluyum. Önümüzdeki günlerde Türkiye önemli bir buluşa imza atabilir.

Özgür Ramazancıoğlu
(İleri Teknoloji Araştırma Derneği) / Kastamonu

Yazım yanlışlarına dikkat

Ülkemizin az sayıdaki ciddi popüler bilim dergilerinden *Bilim ve Ütopya*'da özellikle bilimsel hatalardan arınmış yazıların yayımlanması hem derginin bilimsel düzeyini yükseltecek hem de okuyucuyu memnun edecektir. Derginizin Ekim 1997 sayısının 63. sayfasında "Geçmişten Günümüze Botanik Bahçelerimiz" isimli, İnci Hot imzalı bir yazı yayımlanmıştır. Bu yazının "İstanbul Üniversitesi Botanik Bahçesi'nde neler var?" başlıklı bölümünde ciddi bilimsel ve yazım yanlışları bulunmaktadır. Bu tür yazılarda daha dikkatli olmak gerektiği düşüncesiyle, bazı yanlışlıkları ve doğrularını aşağıda açıklamayı uygun gördüm.

- Bitki isimleri büyük harfle başlamalıdır. Örneğin "Atlas Sediri", atlas sediri olarak yazılmıştır. Metin içerisinde buna benzer daha birçok yanlışlıklar vardır.

- Latince isimler mutlaka italik yazılmalı; cins isimleri büyük harfle, tür isimleri küçük harfle başlamalıdır. Örnek: *Fagus orientalis*, *Pinus brutia* gibi. Metin içerisinde bununla ilgili birçok yanlışlıklar vardır.

- Atlas Sediri'nin Latince'si "*Cedrus atlantica*" olmalıdır.

- Himalaya Sediri'nin Latince'si "*Cedrus deodora*" olmalıdır.

- Trabzon göknarı diye bir isim yoktur. Ülkemizde 4 göknar türü doğal yetişmektedir. Bunlar; Doğu Karadeniz Göknarı (*Abies nordmanniana*), Uludağ Göknarı (*Abies bornmülleriana*), Kazdağı Göknarı (*Abies equi-trojani*) ve Toros Göknarı (*Abies cilicica*)dır.

- *Liquidambar orientalis* ağacının Türkçe'si Sığla'dır. Sadece Köyceğiz civarı değil, Güney Batı Anadolu'da daha birçok yayılış alanı bulunmaktadır."

Dr. Ünal Akkemik
(İÜ Orman Fakültesi Orman Botaniği ABD)

Okuma hakkımı elimden alıyorlar

Silahla kasten adam öldürme suçundan 20 sene ağır hapis cezası ile hükmen tutuklu bulunan bir gencim. Çalıştığım yerde bulduğum silahla kaza sonucu istemeden arkadaşımı vurdum. Şu anda 20 yaşındayım. İnfaz kanunu dolayısıyla 27 yaşımda buradan çıkacağım.

Derginizi yaklaşık olarak 2.5 seneden beri okumaktayım. Birçok şey öğrendim derginizden. Özellikle bilimsel aydınlığı.

1995-96 öğrenim yılında sınavlara girdim. O zaman dışarıdaydım. Umutlarım vardı. Hayallerim. Hem de bitmez tükenmez. Sevgilim vardı, beraber olmak istediğim. Ailem vardı. Arkadaşlarım vardı. En önemlisi sevdam vardı. Uğruna can verilecek bir sevdam.

Anadolu Üniversitesi İşletme Bölümünü kazandım. Kaydımı yaptırdım. 3 Eylül 1996 civarıydı. 15 gün sonra ise buradaydım.1996-97 öğretim yılında kaydımı dondurdum. Belki de yarı açık cezaevinden devam ederim diyordum. Hiç değilse okuyabilirdim. Diplomamı alabilirdim. 1997-1998 öğrenim yılında kaydımı dondurmak için başvurdum. Ve YÖK'ten cevabı geldi: "Öğretim kurumundan çıkartılmanıza karar verilmiştir".

Alınterim ile, çalışmalarım ile kazanmış olduğum hakkımı elimden aldılar. Ben burada bir mahkumum. Belki bazı haklarım elimden alınmış olabilir. Ancak okuma hakkım, hele hele daha önceden kazanmış olduğum hakkım kesinlikle ve hiç kimse tarafından elimden alınamaz. Bu devlet beni ıslah etmek için, topluma yararlı bir insan olabilmem için buraya tıktı. Ancak aynı devletin bir kuruluşunun verdiği kararla benim topluma yararlı olabilme çalışmalarım iptal ediliyor.

Eğer günün birinde adi suçtan hüküm giymiş bir mahkumla karşılaşırsanız sakın ola ki onu dışlamayın. Çünkü o yeterli bir eğitimden geçmemiştir. Bunu bilin. Ona yardımcı olun. Çünkü bir mahkumu eğitecek olan, topluma kazandıracak olan yine toplumdur. Ancak toplumun sevgisi bir mahkumu eğitebilir. Ben, bunları yaşadım ve öğrendim.

Hepinize selamlar ve sevgiler, aydınlık günler dileğiyle.

İlkay Şenli
Balıkesir Cezaevi

Bilim Olimpiyatlarına katılalım

5. Ulusal Bilim Olimpiyatları ikinci aşama sınavları Ankara ODTÜ de, matematik, fizik ve kimya dallarında 12-13 Aralık 1997, biyoloji ve bilgisayar dallarında 13 Aralık 1997 tarihlerinde yapıldı. Mayıs ayında yurt çapında 21 merkez ve KKTC'de yapılan birinci aşama sınavı sonucuna göre toplam 203 öğrencinin çağrıldığı ikinci aşama sınavları programı çerçevesinde Anıtkabir ziyareti, TBMM gezisi ve çeşitli geziler yapıldı. Sınav sonucunda öğrencilere ödüller, madalyalar verildi. Daha önce çeşitli olimpiyat aşamalarından geçmiş birçok üniversite öğrencisinin rehber olarak görev yaptığı organizasyon 5 gün sürdü, bu süre boyunca öğrenciler Başkent Öğretmenevi'nde konakladılar...

Türkiye, her yıl düzenlenen Uluslararası Bilim Olimpiyatları'na matematik, fizik, kimya, biyoloji ve enformatik (bilgisayar) dallarında birer takımla katılıyor ve büyük başarılar kazanıyor. Takımların seçilmesi ve olimpiyatlara hazırlanması, TÜBİTAK Bilim Adamı Yetiştirme Grubu tarafından organize ediliyor. TÜBİTAK her dal için birçok değerli bilim insanını bu konuda görevlendiriyor.

Her yıl, birinci dönemin sonlarına doğru liseler en fazla 6 kişiden oluşan takımlarını TÜBİTAK'a bildiriyor, bu öğrenciler Mayıs ayı içerisinde büyük iller en başta olmak üzere, birçok merkezde yapılan Ulusal Bilim Olimpiyatları 1. aşama sınavına katılma hakkını elde ediyorlar. Bildirilen okul takımlarında yer alabilmek için lise son sınıfta olmamak şartı aranıyor. Çoğu yarışmada olduğu gibi, küçüklerin katılması serbest. Öğrencilerin her aşamada yapılan sınavlardaki ve yetiştirme kamplarındaki performanslarına göre bazıları eleniyor, yaklaşık bir yıl sonra Nisan ayı içerisinde ülkemizi temsil edecek ulusal takım belirlenmiş oluyor. Yetiştirme kurslarında ve Ankara'da yapılan sınavlarda öğrencilerin, yol, konaklama ve yemek giderleri tümüyle TÜBİTAK tarafından karşılanıyor, öğrenciye hiç bir parasal yük binmiyor.

Ülkemizde liselerin bilimsellikten uzaklaşıp, "üniversite sınavına hazırlık" kurumları haline gelmesiyle, bu tür bilimsel yarışmaların önemi daha da artmıştır. Liselerde eğitim öyle yozlaşmış durumdadır ki, öğrencilerin birçoğu zaten derslere tamamen ilgisizken, başarılı olan belli bir grup ise, yeterli öngörüye ve bilgiye sahip olmadan üniversite ve meslek tercihlerini yüksek puandan düşük puana doğru sıralamaktadır. Böylece ne istediğini bilmeyen, inisiyatif sahibi olmayan ve dolayısıyla edilgen kuşaklar üretilmektedir. Bilim insanı yetiştirmek amacıyla kurulmuş fen liselerinin bile çoğunda durum farksızdır. Bilim olimpiyatları lise öğrencilerine bunların dışında bir seçenek sunmakta, üniversite öncesinde öğrencinin bilimsel düşünüş yöntemiyle tanışmasını sağlamaktadır. Böylece öğrenci gelecekte hangi alanda çalışacağını, ne istediğini ve hedefe ulaşmak için ne yapması gerektiğini değerlendirebilecek bilgi ve görgü sahibi olur. Ülkemizin değişik yörelerinde yapılan yetiştirme kamplarında uzun süreli arkadaşlıklar kurulur, öğrenciler birçok ünlü bilim insanını yakından tanıma, deneyimlerinden yararlanma fırsatına kavuşur. Kamplar, yoğun bir ders programı izlenmesine rağmen zevkli geçer, öğrenciye bir ödül niteliği taşır.

Ulusal takıma girenlere ÖYS sınavında ek puan verilmekte, takım elemanları tüm dünyadan arkadaşlar edinme ve yeni yerler görme şansına sahip olmaktadır. Olimpiyatın her aşamasında verilen ödüller ise genç bilim insanına moral ve çalışma gücü vermektedir.

Ne yazık ki, bilim olimpiyatlarının ülkemizde yeterince popüler olmaması yüzünden, öğrenci katılımı gereken düzeyde değil. Bu da reklam amacıyla bu yarışmalara giren tarikat bağlantılı özel okulların mali güçlerini de kullanarak öne çıkmalarını kolaylaştırıyor. Bu okullar, kapasiteli öğrencileri şu veya bu şekilde ele geçirip yarışmalara sokmakta, aynı zamanda öğrencilere ideolojilerini de aşılayarak, amacı "bilim insanı yetiştirmek" olan olimpiyatların amacına ulaşmasını, kısmen de olsa engellemektedir. Başta İzmir Fen Lisesi olmak üzere, birkaç diğer fen lisesi ve gözde okul dışında devlet liselerinde yarışmalar duyurulmamakta, katılım sağlanamamaktadır.

Okurlarıyla ve çalışanlarıyla Bilim ve Ütopya ailesi, olimpiyatlara ve bu tür yarışmalara daha fazla önem vermelidir. Çünkü biz biliyoruz ki, amatör çalışmalar olmadıkça ve bilim kapalı kapılar ardından çıkıp tabana inmedikçe, hiçbir teknolojik ilerleme insanlığa mutluluk getirmeyecektir. Doğru bilim politikalarıyla olimpiyatlara ve dolayısıyla bilime olan ilgi artar, hatta toplumun futbola gösterdiği ilgi düzeyine erişilebilir. Bu bir şaka değil, önümüze koymamız gereken bir hedeftir. Her ne kadar bilimin popülerliği sorununu tek başına ele alamasak da, kısa vadede yapılabilecek şeylerin olduğunu düşünüyorum. Bu yıldan başlayarak, tüm öğretmenler okullarında takım çalışmaları yapabilir, okul idarelerine ve gerekirse milli eğitim müdürlüklerine TÜBİTAK'tan gelen resmi yazıların takipçisi olabilirler, öğrencilere duyurabilirler. Şüphesiz ki bu çalışmalar teorik anlamda kendilerine de çok şey katacaktır. En önemlisi ise liseli Bilim ve Ütopya'cı arkadaşların bizzat yarışmalara katılmak için gerekli araştırma ve çalışmalara başlamalarıdır.

Bu tür çağrılar daha önce başka ortamlarda yapılmış olabilir.Ama özellikle Bilim ve Ütopya'cıların konuya eğileceklerini düşünüyor, şimdiden olimpiyat çalışmalarında başarılar diliyorum.

Gökçe Özyurt / Ankara

"Mutluyum Demiryolcuyum" yürüyüşü

Yıllardır yurdumuz üzerinde oynanan oyunlar, 1920'li yıllarda Sevr ile sonuçlandırılmak istenmişse de, ulusal irade buna izin vermemiş, emperyalist ülkelerin hesapları Lozan ile alt üst olmuştu" diyen çevreci Hilmi Çamurdan, Edirne'den Adana'ya Demiryolu üzerinden yürüyerek gidecek. 4 Aralık 1997 yılında Edirne'den yürüyüşe başlayan Hilmi Çamurdan'ın yürüyüşü 2 ay sürecek. Ayağındaki iltihaplanma nedeni ile 1 hafta ara vermek zorunda kalan Çamurdan karayolu politikamızın IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar aracılığıyla emperyalistlerin belirlediğini, "trafik canavarı" diye soyut bir canavarın olmadığını ve bu canavarın yerli-yabancı holdingleri olduğunu belirtti.

"Demiryollarımıza sahip çıkmak ve otoyolların kanlı tuzağını engellemek için yürüyorum" diyen Çamurdan aynı zamanda otoyolların ekolojik ve çevresel tahribatına da dikkat çekiyor.

Sömürge politikasının bir uzantısı olan "otoyollaştırma"ya karşı Çamurdan'ın bu yürüyüşünü, BTS gibi sendikaların yanı sıra, diğer kitle örgütleri ve dergimiz de destekliyor. Destek vermek isteyenler için: H. Çamurdan (0542) 513 14 22

Astroloji bir öngörü yöntemidir

Hakan Kırkoğlu (*)

Derginizin Aralık sayısında Bilim ve Astroloji'yi kapak yapmasını memnuniyetle karşıladım. Bununla birlikte Sayın Rennan Pekünlü ve Sayın Prof. Dr. Osman Demircan'ın hazırladığı yazıların son derece tek yönlü ve bilimselliğe yakışmayan bir dogmatizm içerisinde sunulduğunu görüyorum.

Kuşkusuz astroloji kolaylıkla sömürülmeye açık bir konudur. Günümüzde her köşede, bilgi birikimini kendi çıkarları doğrultusunda kullanan kişilere rastlamaktayız. Astrolojinin adını kötüye çıkaran bilinçsiz astrologları bir kenara bırakalım, astrolojinin günümüz anlamında pozitivist bilimsel anlayışla bağdaşmadığını görmekteyiz. Zira, astroloji bir bilim değil, daha çok evrensel bir dil ve sembolizm kümesi olarak görülmektedir. Astrolojinin tarihsel kökenlerine baktığımız zaman, bu kültürel mirasın sonuçlarını daha net bir biçimde görebiliriz. Astroloji kendi zamanının paradigması içinde, evreni çözümlemeye çalışan insan aklının bir ürünüdür ve bu bakımdan kültürel bir sonuçtur. Değişik kültürlerde görülen farklı astrolojiler bunun en güzel kanıtıdır.

Bununla birlikte, astroloji aynı zamanda gerek astronominin gerekse tıbbın ortaya çıkışında bir orijin görevi görmüştür. 17. yüzyıla kadar hakim olan paradigmanın, insanı (mikrokosmos) evrenin (makrokosmos) bir parçası olarak değerlendiren bütüncül ve organik bir yapıya sahip olduğunu biliyoruz. Astroloji, kendi içinde derin sembolik anlam kümesi ile, bu bağlantıyı açıklamaya çalışan bir dil olarak görülmektedir. 17. yüzyıldan sonra gelişen Rönesans ve yeni paradigma olan pozitivist görüşün hakim olması ile, astrolojik dil bu gelişime ayak uyduramamıştır. Değişen paradigma, astrolojinin toplum içerisindeki rolünü dibe indirgemiş ve artık onu aşağılar duruma gelmiştir.

Bu aşamada tartışılması gereken konu, değişen paradigmanın ve gittikçe materyalist hale gelen bilimsel görüşün ne derece doğru olduğudur. İnsanı bir bütün olarak görmekten çok onu atomlarına, beyin hücrelerine ayıran, materyalist ve indirgemeci (reductionist) bir paradigma, hangi anlamda genelgeçer doğru olabilir? Eğer astroloji gibi sembolik bir dilin özünü hiç incelemeden bu biçimde ele alırsak çok büyük haksızlık yapmış oluruz.

Tüm bunlara ek olarak, Prof. Dr. Osman Demircan'ın yazısı da yanlış tanımlamalar üzerine oturtulmuş görülmektedir. Bilindiği gibi ekinoksların kaymasından dolayı iki tür zodyaktan söz edilir. Bunlar tropikal ve sidereal zodyaklardır. Söz konusu kayma sonucunda tropikal (Vernal) zodyakla, sidereal (yıldız) başlangıç noktaları farklı yerlerde bulunmaktadır. Sanıyorum ki Sayın Demircan'ın gözardı ettiği nokta, aslında astrolojinin takımyıldızları sidereal zodyaktaki biçim ile ele almıyor oluşudur. Astrolojide dikkate alınan şey, Güneş ve Dünya'nın birbirlerine göreli konumları ve mevsimsel değişimdir. Bu yüzden astroloji, tropikal zodyakı kullanmaktadır. Aslına bakarsanız, bu tür ataklar yıllardan beri yapılmakta ve konusunu araştıran ve bu konuyu insanları sömürmek amacıyla kullanmayan araştırmacılar tarafından yanıtlanmaktadır. Bunun en ilginç örneği 13. burç olayında yaşanmıştır. Ophicius ya da Serpent (yılan) takımyıldızı, Akrep ve Yay takımyıldızları sırasında yeralmaktadır. Fakat yukarıda söz ettiğim gibi, aslında takımyıldızları bir referans olarak ele alınmaktadır ve tıpkı 12 dilimden oluşan bir takvim kolaylığı amacıyla, zodyak 12 sektöre ayrılmış durumdadır. Takımyıldızlar da değişik benzetmelerle bunun bir aracı hatta bahanesi olmuştur.

Astroloji bir bilim değildir. Ayrıca astrolojinin dinamiklerinde nedensel etkileşim de söz konusu değildir. Tıpkı İsviçreli psikiyatrist Carl Gustave Jung'un da belirttiği gibi astroloji, olaylar ve planet pozisyonları arasında karşılıklı bir senkronizasyondan söz eder. Yoksa Jupiter'den gelen bir ışının bizleri etkilediği gibi bir savı yoktur. Astroloji kendi içerisindeki sembolik ve analojik bir dille şu an süregelen pozitivist paradigmanın çok daha dışında bir alandadır ve pozitivist bir yaklaşımla eleştirildiğinde, doğal olarak anlaşılamamakta, hatta konuyu araştırmayan ve körü körüne hareket eden (bu bilimsel ahlaka ne derece sığdığı, apayrı bir sorundur) kişilerce aşağılanmaktadır.

Benzer yaklaşım, Sayın Rennan Pekünlü'nün değişik astroloji karşıtı kitaplardan derlediği yazısında da görülmektedir. Astroloji bir kehanet yöntemidir ya da günümüzdeki anlamıyla tıpkı teknik analiz gibi bir öngörü yöntemidir ve büyü ya da kahve falı ile aynı kefede değerlendirilemeyecek bir derinliğe sahiptir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında astroloji kader-irade çatışmasını çok daha gerilerde bırakmış, o fatalistik kabuğundan sıyrılarak insanı ve doğadaki yerini materyalist bakışın uzanamadığı bir seviyede değerlendirebilen, bütüncül bir seviyeye ulaşmıştır. Bugün, örneğin İngiltere'de Astroloji psikologlar tarafından kullanılmaktadır. Oxford Üniversitesi'nden doktora alan Liz Greene bunun en göze çarpan örneğidir. Yine Londra ve Göttingen Üniversiteleri'nde araştırma ve çalışmalar yapılmaktadır. Sayın Pekünlü'nün, astrologların bilimsel araştırmalara hiç yanaşmadıkları görüşüne tamamen karşı çıkmak durumundayım. Fransız istatistikçi Michel Gauquelin ve Suitbert Ertel bu alanda yoğun çalışmalar yapmışlardır.

(*) 1967 yılında İstanbul'da doğan, 1983 yılında astroloji ile tanışan Hakan Kırkoğlu, 1988 yılında İTÜ İşletme bölümünü bitirdi. 1991 yılında Boğaziçi Üniv. Ekonomi Bölümü'nden master derecesi aldı.1989 yılında *Burç* dergisinde astroloji ile ilgili makaleler yazmaya başladı. 1991 yılında ilk kitabı *Astroloji Zamanları* yayınlandı. Değişik dergilerde dünya astrolojisi, finansal astroloji ve psikoloji-astroloji bağlantısı üzerine yazıları yayınlanan Kırkoğlu, 1995 yılından bu yana Londra'daki Faculty of Astrological Studies ile birlikte çalışıyor. 1997 yılında, Türkiye'deki ilk astroloji araştırma grubu olan Grup Prometheus'u kuran Kırkoğlu, aynı zamanda Faculty of Astrological Studies'in Tarih ve Astronomi dalında verdiği Cordelia Mansall Veritas ödülünü kazandı. Hakan Kırkoğlu, Türkiye'de astroloji standartlarının yükseltilmesi yönünde çalışmalar yapıyor ve Superonline ile birlikte Astroloji ve Bilim konulu bir Forum yönetiyor. Astrological Association of Great Britain'ın üyesi olan Kırkoğlu, Faculty'nin Türkiye'deki temsilcisi ve eğitmeni olarak görev yapmakta.

Astroloji batıl inançtır

Güneş'in burçlardan gerçek geçiş tarihlerini bir kez daha yayınlıyoruz. Herkes doğru burcuna, bu şekilden iyi baksın ve astrologların kendisini nasıl kandırdığını görsün.

Prof. Dr. Osman Demircan

Astroloji en yalın ifadeyle yıldızların ve gezegenlerin insan karakterine ve geleceğine etkisini öngören bir inançtır. Söz konusu etkinin var olup olamayacağını, varsa etkinin neliğini kim bilir dersiniz? Yıldızlar ve gezegenler konusunda uzman olanlar değil mi? Bu uzmanlar da astrofizikçilerdir, astrologlar değil. Astrologlar sadece kendilerine çıkar sağlayacak kadar gezegen adı ve burç adı ezberlemişlerdir, bunların fiziksel yapısını hiç bilmezler.

Derginin geçen ayki sayısında astroloji ile ilgili iki yazı da yıldızları ve gezegenleri en iyi tanıyan ve astrofizik alanında uluslararası düzeyde uzman olan iki öğretim üyesi tarafından yazılmıştır. Yazıların "son derece tek yönlü olması" bilimselliğinden kaynaklanmaktadır. Karşı görüşün tutarlı hiçbir yanının olmadığı, batıl olduğu, şarlatanlık olduğu, kandırmaca olduğu, çağdışı olduğu, boş inanç olduğu, çağlar önce gösterilmiştir ve bu nedenle bilimsel gerçeklerle batıl görüşler aynı kefeye konmamış, okuyucuya bilimsel doğrular aktarılmaya çalışılmıştır.

Astrolojiyi bilim arenasının dışına çıkarmak, ondan çıkar sağlayan açıkgözleri temize çıkarmaz. Çağdaş insan, bilim ve mantık süzgecinden geçmeyen tezlere ve görüşlere inanmamalı. Astrolojiye inanmak, en azından mantığını kullanmamak, boş şeylerle zaman harcamak demektir. Kendilerini astrolog olarak adlandıran açıkgözler, bilimin ve bilimsel araştırmanın ne olduğunu bilmezler. Gök cisimlerinin fiziğini ise hiç bilmezler. Örneğin ısısal, ışınımsal ve manyetik ölçülebilir hiçbir etkinliği olmayan Mars'ın, Pluto'nun astrolojik etkilerinden söz ederler de bunlara göre milyarlarca kez daha aktif olan süpernovalardan, pulsarlardan, kuasarlardan, karadeliklerden haberleri yoktur.

Bilim insanlarının yaptığı bilimsel araştırmalar, "Science Citation Institute" tarafından kaydedilir. Kendine astrolog diyen hiçbir şarlatanın bu kayıtlarda adı yoktur. Çünkü onlar bilimsel araştırma yapmak bir yana, bilimsel araştırmanın ne olduğunu bilmezler. Şimdi burada Güneş'in burçlardan gerçek geçiş tarihlerini bir kez daha yayınlıyoruz. Herkes doğru burcuna bu şekilden iyi baksın ve astrologların kendilerini yıllarca nasıl kandırdığını görsün.

Gökcisimlerinden birşey öğreneceksek, bilimsel doğruları öğrenelim. Öğreteceksek, yine bilimsel doğruları öğretelim. Astrologlar, gibi çıkar uğruna bilim dışı boş inançlara bağlanıp bu çağda zaman kaybetmeyelim. Hele hele bu tür bilgileri kullanarak başkalarından çıkar sağlamayalım. Bu durumda yalancılık dolandırıcılık yapmış oluruz. Hiç kimsenin kimseyi kandırmaya ve dolandırmaya hakkı yoktur. Hayatta izlenecek tek yol bilim ve mantık yoludur.

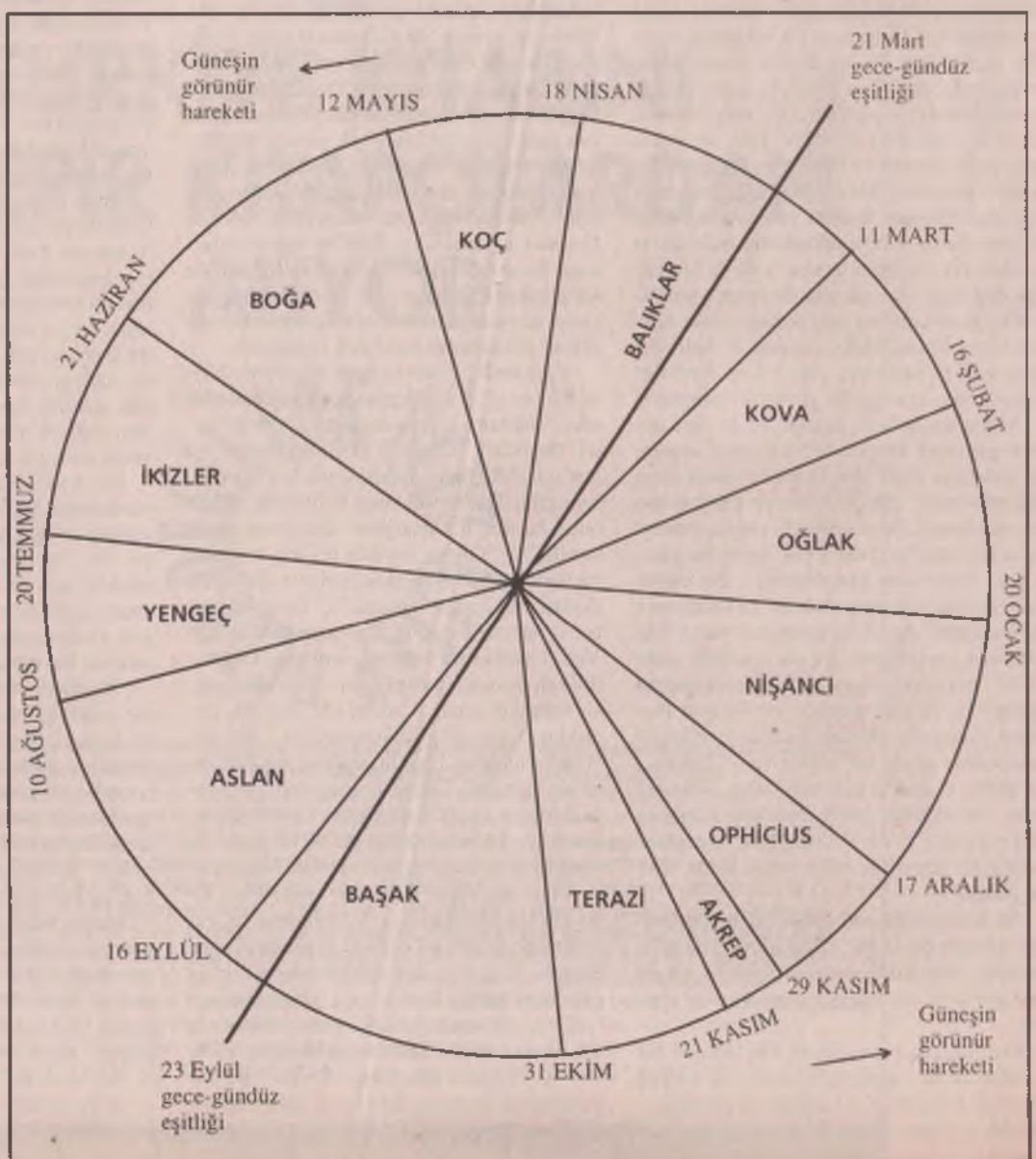

Benzerlikler, ayrılıklar... ve de Post-gariban-izm

Prof. Dr. Yaman Örs

Birimimizin emekli öğretim üyesi Fuat Aziz Göksel Hocamız, renkli bir dil kullanmasının yanında, çevresinde olup bitenler arasında bizim pek düşünemediğimiz bağlantılar kurar, bunlarla ilgili ilginç benzetimler (analojiler) yapardı. Bu benzetimlerden biri de kanımca pek unutulacak gibi değildir. Birimimizdeki gençlerden Serap Şahinoğlu Pelin'le ilgili olarak şunu dile getirdiğini çok iyi anımsıyorum: 'Serap, sen bu yürüyüşünle manken olmalıydın.' Çok güzel bir beğeni sözü değil mi? Kuşkusuz, öğrencilerinden olan genç çalışma arkadaşı da, ona bu sözlerinden dolayı hoşnutluğunu belirtir, içten teşekkür ederdi.

Peki, burada gerçek durum nedir? Demek oluyor ki Serap, bir mankene nasıl benzetilebilir? Daha açık bir anlatımla o, ne gibi özellikleri ile, ne ölçüde mankenlere benzemektedir? Ben konuyla ilgili olarak bu bağlamda şu saptamaları yapabilirim. Bir kez, onun kısa denmese bile, olsa olsa orta boylu olduğu söylenebilir. Fiziğinin bu iş için yeterince ince olduğu da kanımca pek söylenemez. Bunun yanında, sanırım (balerinalarda ve) mankenlerde bulunması gereken bir özelliğin tersine, başı da hiç küçük değildir. Ve son olarak onun yürüyüşünde, mankenlerinkinde belirgin olan salınımları göremezsiniz; tersine o, belli bir tempo ve sağlamlıkta, yarı askeri diyebileceğiniz, oldukça düz bir yürüyüşe sahiptir.

Bütün bunlarla ne demek, ve de sözü nereye getirmek istiyorum? Yazımın başlığı, bu sorularla ilgili ipuçlarını verebilir diye düşünüyorum; çünkü *Bilim ve Ütopya*'nın son sayısında, onun sürekli yazarı Ahmet İnam Hocamız'ın (yine?) çok ilginç bir yazısı var: "Unutulan garipliğimiz". Bu başlık bize neyi çağrıştırmış olabilir? Diyeceksiniz ki, kuşkusuz Anadolu insanının sıkça dile getirilen garipliğini, ya da Anadolu'daki "özel" garipleri; nitekim kültürümüzdeki "garip" kavramına genişçe yer veriyor Hocamız yazısında. Ancak yazının özetleyici satırlarında şöyle bir anlam var: "Dünya... gariplerin omuzları üzerinde durur. Sokrates garip, Herakleitos garip, Newton, Einstein, Marx garipti." Ve: "... çağımız gariplere muhtaçtır. Devrimi onlar yapacaklar. Che bir garipti!"

Ne küme değil mi? Belki bir bölümünüzün içinden böyle bir 'garip olmak' da geliyordur... Özellikle post-gariban-ist ya da post-garib-ist bir eğilimi olanlarınızın içinden..

Dergimizin o sayısında rastlantısal bir birliktelik söz konusu olmadıysa, benim 'Postmodernizmin zırvalama özgürlüğü..' başlıklı yazımın Ahmet Hocamız'ın gariplik yazısından sonra konmasında Ender Helvacıoğlu ya da Firdevs Gümüşoğlu'nun ince bir amaçları olabilir diye de düşündüm. Bu, okuduğunuz satırları yazmamda da belki etkili olmuştur. Her durumda, İnam'ın yazısının bu yazıma temel bir esin kaynağı olduğu açıktır.

Ahmet Hocamız'ın, "Felsefe nicedir gariplerin elinden alınıp, semiz memurlara verilmiştir." tümcesini okuyunca, doğrusu kendi adıma biraz alınmadan da edemedim.

Ben, bir garip olmadığım gibi olamayacağımı da biliyorum; ne bir Anadolu garibi, ne de bir "evrensel garip". Görev yerim de bir devlet üniversitesi; ancak bana pek semiz denemez diye düşündüğümden bu yönden durumu kurtarır gibiyim. Öte yandan, yukarıdaki tümceyi şu anlatım izliyor: "Bu dünyaya oturup da kalkamamışlar, yiyip içip, kavram cambazlıkları yapmakta, felsefeyi 'ileri' götürmeye çabalamaktalar." Doğrusunu isterseniz bu nitelendirme bana pek uyuyor, gerek biyolojik yaşam, gerekse felsefe etkinliği düzeyinde. Yazarımız ayraç içinde de şunu ekliyor: "(Ben de aralarındayım!)" En azından bir "modernist" olarak, Hocamız'ın kendisiyle ilgili bu haksız yargısına, bence gereksiz alçakgönüllüğüne de karşı çıkıyor, onu gerçek ve özellikle genç garip adaylarına örnek olabilecek bir garip olarak gördüğümü belirtmek istiyorum.

Yine onun, konuyla ilgili olarak her birine bir paragraf ayırdığı gariplik nitelemeleri var: "Gariban, şaşkın değildir", "Garip 'entel' değildir", "Garip: Yoksuldur. Hani Yunus'un öldüğünde soğuk suyla yıkanan insanı gibi. Toplumsal sınıfı belirsizdir. Batılı onun kıyıda, bir 'marjinal' olduğunu düşünebilir." , "Garip, toplum içinde, kendine biçilen giysiyi giymekte zorlanır. İktidarla ilişkisi bu açıdan ilginçtir.", "Garip, özerk bir iç aleme sahiptir. Duyguludur. Orhan Veli, İstanbul'un ortasına sinemayı kondurduktan sonra, 'garipliğim, yoksulluğum, söylemeyin anama!' demiştir. Analar, çocukların garipliğini istemezler." Ve de, "Garip, tuhaftır. Uzakta, yoksul, duygulu bu insan, tuhaftır. Tuhaflık, sosyolojik, sosyopsikolojik özellik değildir. Ontolojiktir. Dünyaya karşı takındığı 'tavır'da yatar bu gariplik." Sesi garibin sesi olan Nietzsche (!..YÖ), onu faşist yapan bir kısım Batı, dilin şişesinde çığlıklar atan Wittgenstein, zamanın ne içinde ne dışında olabilen Ahmet Hamdi Tanpınar, hınzırlığındaki garipliği erbabının bildiği Derida... (!...) birer garip...

Derginin söz konusu sayısının arkasında yer alan konu dizininde İnam Hocamız'ın bu yazısı, Felsefe, Sosyoloji, Siyaset Bilimi Bölümü'ne konmuş. Ben bunu anlayabilmiş değilim. Bana, "Peki, hangi kümeye konabilirdi bu yazı?" biçiminde bir soru yöneltilse, bunu da doğrusu pek yanıtlıyamazdım. Belki de bu yazı (yayınlanması kaçınılmazsa), bir kümesizler ya da "ötekiler" kümesine konabilirdi. Ola ki Hocamız'ın öbür yazıları için de bu nitelik geçerlidir; ancak ben onları pek okuyamadığım için, bu konuda açık bir yanıtım olamaz.

Siz diyebilirsiniz ki, "Hocamız, gariban bir felsefe profesörü; onun yazısının konabileceği en uygun küme de budur." Gerçekten, işin doğrusu da belki budur. Ancak ben, post-gariban-ist benzerlikleri kavrayamayacağımdan, bildiğim çok değişik tanımlarımı da dikkate alsam, yazının içeriğinin felsefe alanı ile neredeyse hiçbir benzerlik ilişkisini kuramadım. Felsefenin (bilimin, eleştirinin, tartışmanın) kanımca en önde gelen kavramsal işlemlerinden biri, olgular, nitelikler, ilişkiler, düşünceler, kümeler vb. ile ilgili her türlü karşılaştırma sırasında, temel bir benzerlikler zemininde ayrılıkların saptanması çabasıdır. Kuşkusuz bu, tikellerin kümelerle karşılaştırılması için de tümüyle geçerlidir; örneğin bir kitabın kitaplıkta hangi konu ve altkonu kümesine konması gerektiğinin araştırılması gibi. Post-gariban-istler için bir tür ölçüt koyma anlamına gelecek bu işlemin, onlarca dikkate alınmayacağına ise neredeyse kesin gözüyle bakabiliriz. Ben sizlere yine de soruyorum: Sayın İnam Hocamız'ın yazısını, felsefe kümesinin bildiğiniz altkümelerinden hangisine yerleştirebilirsiniz?

Sizce bu olup bitenlerde, yazılıp dile getirilenlerde gerçekten bir gariplik yok mu? Yoksa siz, bunlarda olsa olsa post-garip-lik bir durumdan, post-gariban-ist bir söylemden mi söz açılabilir diyorsunuz? Bu tür gariban-ist ya da garib-ist tartışmaların yanında, bana en çok gerçek gariplere, garibanlara yazık oluyor gibi geliyor. Onların bir açıdan açıklığa kavuşmuş gibi görünen sorunları, giderek daha derinleşmiş bir biçimde sürüp gitmiyor mu?

Bu arada, her akademik etkinliğin, onu yürütenlere sağladığı (konu seçimindeki özgürlük, değişik yaklaşım ve yöntemler önerme vb) 'hakların' yanında birtakım sorumluluklar da yüklediğini düşünmek, acaba bir abartı sayılabilir mi? Burada felsefe etkinliğini yürütmenin, felsefecilerce üzerinde neredeyse hiç durulmayan kendi etik sorunları (ve bunların çözüm yolları) konusu gündeme gelebilecektir. Buradaki bağlamımızda bu konuyla ilgili olarak düşünebileceğimiz nokta, en başta kavramsal düzeyde eleştirel bir etkinlik olan felsefede, benzerlikler ve ayrılıkların söz konusu düzeyde ele alınmasının kaçınılmazlığıdır. Felsefede karşılaştırılacak kavramlar arasında ayrımlar önemli değilse benzerliklerin bir anlamı kalır mı?

Bütün bunları yazdıktan sonra düşünüyorum: Acaba Fuat Aziz Göksel Hocamız gerçekten haklı mıydı? Ve acaba Serap, uygun bir öneri durumunda (yaşı yönünden olgunca bir konumda değil idiyse), "podyuma çıkma" başarısını gösterebilir miydi? *(Ona ve Berna Arda'ya, yazıyı içerik açısından da değerlendirdikleri için ayrıca teşekkür ediyorum.)*

KELEPİR

UCUZ DEĞİL, ÇOK UCUZ KİTAP!

Felsefe, Psikoloji, Müzik, Sinema, Fotoğraf,
Bilimkurgu, Çağdaş Türk ve Dünya Edebiyatı,
Binbir Gece Masalları, Bilim, İnceleme, Araştırma,
Çocuk Kitapları ve
KLASİKLER

KELEPİR KİTAPÇILAR TÜRKİYE'YE YAYILIYOR

ve

TÜRKİYE KİTABINI KELEPİR KİTAPÇILARDAN ALIYOR

ADANA ReşatBeyMah.2.Sk.SamanyoluApt.ZeminKat/(322)4594958• **AMASYA** KocacıkÇarşısıŞeyhZekeriyaSk.No:11/(0358)218 69 60
ANKARA KızılayKonurSk.36/(312)4171818 • **ANTAKYA** ZenginlerMh.İnönü Cad.No:14/(326)2160289
ANTALYA Cumhuriyet Cd. 23. Sk. Yıldız Apt. No:10/(242)2442150• **AYDIN** Gazi Bul. 176-1/(256)2129583
ŞAŞKINBAKKAL(İST) Bağdat Cad. No:392 5/ (216)3857106 • **BAKIRKÖY(İST)** Zeytinlik Mh.ÖmerNaci Sk.No:27-B/(212) 583 32 70
BANDIRMA HalCd.Şeker Pasajı No:19-1/(266) 714 39 27 **BEŞIKTAŞ(İST)** HastırınCd.No:67 Sinanpaşa İş.Merkezi/(0212)2362476
BEYOĞLU(İST) KüçükparmakkapıSkNo:12/(212)2490764• **BOLU** İzzetBaysalCdEgeÇarşısıNo:31-44/(374) 217 36 14
BURSA Sönmez İşsarayı K:1 No:152 Heykel / (224) 225 11 22 • **ÇANAKKALE** Saat Kulesi Yanı No:4 / (286) 213 31 50
DENİZLİ Atatürk Bulvarı 831. Sk. Özbaş Apt. No:95/1 (258) 2624421 **ESKİŞEHİR** C. Topel Cd. Tutal Sk. (222) 221 88 02
GAZİANTEP İstasyon Cd. Velic Psj. No:47-48 /(342) 231 04 60•**İSKENDERUN** Şehit Pamir Cd.76.Sk. No:1/A /(326) 213 96 85
İZMİR Cumhuriyet Bulvarı Irfan Apt. 196/A /(232) 422 45 96•**İZMİT** BELSA Plaza İşmerkezi 5-6 Bl. Kat:1-91 / (262) 325 14 99
KADIKÖY(İST) Mühürdar Cd.No: 63 /(216) 449 00 21 **KONYA** KazımKarabekirCd.PamirSk.No:3/4/(332)3535001
KÜTAHYA Cumhuriyet Cd. Gençali Sk.Temerrit Han. No:13/1/(0274) 22 48 585 • **MARMARİS** Sarıana Mah. 27. Sk. No:7/(252)4122034
MERSİN İstiklal Cd. 111. Sk. İskender Psj. / (324) 232 12 18 • **MUĞLA** Recai Güreli Cd. Anı Psj. No:13 /(252)2122357
ORTACA Merkez Mh. Pirinç İşhanı No:9/2 / (252)2826168 • **SAMSUN** Divitçioğlu Cd. No:52 / (362) 230 27 78
VAN Cumhuriyet Cd. No:54 / (0432) 216 10 37 • **ZONGULDAK** Cumhuriyet Cd. Papilla İşhanı Kat:1 No:26 / (372) 253 24 69

İLİNDE İLÇESİNDE KELEPİR KİTAPÇI AÇMAK İSTEYENLER İÇİN TEL:(0212) 249 08 21

Türkiye'yi yağmalayanların şirin maskesi: TEMA

Doğayı katleden bireysel kâr ve özel mülkiyet sistemidir, yani kapitalizm. Bu sistemin ülkemizdeki temsilcilerinin listesini biz çıkarmaya çalışsak bazılarını unutabilirdik. TEMA kurucuları listesi bu önemli hizmeti de yaptı hepimize.

TEMA Vakfı'nın *Bilim ve Ütopya*'ya konu olması belki ilk bakışta okurlarımıza yadırgatıcı gelebilir. Ancak, inanıyoruz ki dosya okunduğunda bu konuyu ele almamızın nedeni çok daha iyi anlaşılacaktır. Dergimiz ekolojik tahribatın çeşitli boyutlarını daha önce de sık sık işledi. Çok sayıda makalenin yanı sıra, "Temiz su kalmadı" ve "Doğa emperyalizmi" başlıklı kapak dosyalarımız hemen anımsadıklarımız.

Bu sayımızda ise çok daha somut bir konuyu ele alıyoruz. Medyanın yoğun propagandasıyla da beslenen bir yanılsamayı ortaya çıkarmayı amaçladık. Özellikle son aylarda TEMA Vakfı, sanki ülkemizdeki çevre tahribatına karşı en yoğun mücadeleyi veren bir kurummuş gibi piyasaya sürüldü. Doğal olarak birçok iyi niyetli doğa dostunu da etkiledi. TEMA üyesi olan veya faaliyetlerine katılan, canla başla çalışan pekçok samimi insanın bulunduğunu biliyoruz. Dergimizin bu kişileri eleştiri konusu yapması söz konusu değil. *Bilim ve Ütopya*'yı ilgilendiren, TEMA'nın, büyük sermayedarlar tarafından nasıl bir paravan kuruluş olarak kullanıldığı ve "Türkiye çöl olmasın" sloganlarının arka planındaki çirkin gerçekler.

Evet; TEMA Vakfı bir sermaye kuruluşu. Kurucularına şöyle bir göz atmak bile yeterli: Vehbi Koç, Rahmi Koç, Sakıp Sabancı, Cem Boyner, Nejat Eczacıbaşı, Aydın Doğan, Halis Komili, Ali Koçman, Enver Ören, Şarık Tara, Hayrettin Karaca, Nihat Gökyiğit, Yalım Erez, Feyyaz Berker ve diğerleri... Türkiye'nin en büyük holdinglerinin sahipleri... "Türkiye çöl olmasın, erozyon en büyük sorun" diyerek toplantılar ve kokteyller düzenleyen, iyi niyetli doğa dostu gençlere oraya buraya fidan diktiren, çöp toplatan holding sahiplerinin, ellerinde bulunan medya tarafından da parlatılan bu yaldızlı faaliyetlerinin arkasında neler yaptıkları gün gibi açık.

Vakıf üniversiteleri adı altında İstanbul'un akciğeri güzelim ormanları her türlü kanunsuz yola başvurarak yağmalayanlar, işte bu "Türkiye çöl olmasın" diyenler... Koç Üniversitesi'nin, Galatasaray Üniversitesi'nin, Sabancı Üniversitesi'nin, Sarıyer'deki, Tuzla'daki paha biçilmez ormanları talan ettiklerini namuslu bilim insanları biliyorlar ve mücadele ediyorlar. Biz de bilinsin istedik.

İzmit Körfezi'ni, İzmir Körfezi'ni birer zehir gölü haline getiren, Trakya'nın, Çukurova'nın, Ege'nin ovalarına, ülkemizin en verimli tarım arazilerine el koyarak çoraklaştıran ve hiçbir tedbir almayarak bi-

rer zehir üretim merkezi haline getiren fabrikaların sahipleri kimlerdir dersiniz? TEMA'nın kurucularına bakabilirsiniz...

Gerçek yurtseverlerin, doğa dostlarının ve toprağını, havasını savunan köylülerin yıllardır mücadele ettikleri, yabancı tekellerin nükleer santral girişimlerinin yerli ortakları kimlerdir acaba? TEMA kurucuları...

Gerek İstanbul Boğazı'nı, gerekse güzelim Ege, Akdeniz kıyılarını halka kapatıp birer beton yığın haline getirenleri toplu halde görmek mi istiyorsunuz; TEMA kurucular listesine bakın...

Amerikan Savunma Bakanlığı Pentagon'u "çevre dostu" ilan edenlerle (herhalde Arap çöllerindeki yoğun mücadelesini göz önüne alarak!), Kuran'da ekolojik kirizin de çözümünü bulanlar, hangi Vakfın çatısı altında buluştular dersiniz?

Saymakla bitmez... Kısacası; Türkiye'de doğa tahribatı dahil her türlü kirliliğin ve yağmanın baş sorumluları, toplumsal, kültürel, doğal her türlü erozyonun yaratıcıları bir araya gelmişler, halka elma şekeri dağıtıyorlar. TEMA'nın yeşil yaprağı, işte bu elma şekeri işlevini görüyor.

Bu kapağı hazırlamamızdaki birinci amacımız bu gerçeği gözler önüne sermektir. İkincisi ise ekolojik krizin esas nedenini ve köklü çözüm yollarını bir kez de böylesi somut bir konudan hareket ederek tartışmak. Doğayı katleden bireysel kâr ve özel mülkiyet sistemidir, yani kapitalizm. Bu sistemin ülkemizdeki temsilcilerinin listesini biz çıkarmaya çalışsak bazılarını unutabilirdik. TEMA kurucuları listesi bu önemli hizmeti de yaptı hepimize.

Son bir nokta: Bu çalışma, ekolojik krizin fidan dikerek, balon uçurarak, kokteyl düzenleyerek önlenemeyeceğini de gösteriyor. Bu tür faaliyetler eskiden etkisiz ama iyi niyetli çabalar olarak görülebilirdi. Ama TEMA ile birlikte, bir göz boyama ve hedef saptırma faaliyeti haline dönüştü. Bu yüzden tehlikeli... Kapitalistin bireysel kârını değil, toplum çıkarını gözeten, planlı bir kamu ekonomisi yoluna girilerek ekolojik tahribatın önüne geçilebilir. Bu da, özellikle TEMA kurucularına biraz "dokunmak" anlamına geliyor! Ormanlarımızın, denizlerimizin, ovalarımızın, akarsularımızın, hatta suyumuzun, havamızın yağmalanmasına karşı çıkmak mı istiyoruz; ülkemizin ne çöl ne de holdinglerin çiftliği olmasını istemiyor muyuz... TEMA bizim için bir iyilik yapmış, bu hedefe ulaşmak için mücadele etmemiz gereken tüm kişi ve kurumları bir araya getirmiş, yeşil yaprağın arkasında sırıtıyorlar... O yeşil yaprağı indirin, kapkaranlık suratları görün!

İşte bu farklı kapak dosyasını hazırlamamızdaki amaçlarımız bunlardır.

Türkiye ne çöl olacak, ne de sizin çiftliğiniz!

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ertuğrul Acun, başta Koç ve Sabancı olmak üzere büyük holdinglerin İstanbul'daki orman yağmasını anlattı. "Türkiye Çöl Olmayacak" diyen TEMA'nın kurucuları kim dersiniz?

Yıllar boyunca kendini hem ormancılığa hem de kamu hizmetine adamış olan Prof. Dr. Ertuğrul Acun, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanı. Ormanların oldukça rant oluşturduğu günümüzde Prof. Dr. Ertuğrul Acun, halkın malı olan ormanların talan edilmesine yeri geldiğinde tek başına da olsa mücadele etmekten kendini sakınmamış bugüne kadar. O kadar ki, ormanların elden gitmesine aracılık edenlere "hırsız" dediği için, söyleşiyi yaptığımız sırada dekanlıktan bir kınama cezası geldi kendisine. Ancak, ne bunlar ne de holdingilerin orman talanı için oluşturdukları baskı, Acun'u yıldırmıyor. Tekelleşmiş sermayenin ve medyanın istediği zaman bilim insanlarını yanına çekmesi ve olan bitenlerin yeterince kamuya ulaşmaması üzüyor onu... Bunun ilk mücadelesini Alarko Holding'e karşı veren Acun ve on arkadaşı, yasal mücadeleyle bir devlet ormanının talan edilmesini durdurabilmişler. Hemen arkasından da aynı yer için Bilkent Üniversitesi Vakfı ile savaşmış. Hocanın gücü yasalarla sınırlı; oysa siyasi iktidar, hukuk tanımıyor. Sadece insanların değil, yaşamın da "olmazsa olmaz"ı olan orman kavgasını Ertuğrul Acun'dan dinliyoruz. Söyleşiyi Nesrin Timur gerçekleştirdi.

Prof. Dr. Ertuğrul Acun

TEMA, "Türkiye Çöl Olmasın" sloganını yaygınlaştırmış olmasına karşın, ormanların Koç Üniversitesi tarafından talan edilmesi sırasında Koç'tan yana tavır aldı. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

- Bir kere TEMA'nın en büyük sloganı olan "Türkiye Çöl Olmasın" lafı bile yanlış. Türkiye jeolojik ve ekolojik ortamı gereği hiçbir zaman çöl olmaz; olsa olsa bozkır olur. Latince Step, hatta antropojen step olur. Toprak tamamen giderse de o zaman kayalık olur, çöl olmaz. Biz şehir dışına "kırsal" deriz. Kır, öz Türkçe bir kelime. Afyon gibi yerlerden pamuk tarlalarına çalışmaya gelenlerine "kırlı" deriz. "Kırlı" deyince kimse onların çölden geldiğini falan düşünmez. Bozkır, kırın boz renkli olanı yani yeşil örtüsü daha az olanıdır.

TEMA'ya gelince: Önce şunu söyleyelim gerek. Bir kere Koç ailesi bu vakfı kurmuştur, bunu bilmek lazım. Tıpkı şirket yönetimi gibi 10 kişilik yönetim kurulunun 5'ini Koç ailesi oluşturuyor. Onların yanı sıra Sabancı gibi büyük holding sahipleri de TEMA'da yer alıyor.

50 trilyonluk kamu ormanını, Türkiye'nin en zengini Koç'a bedavaya verdiler

- Peki Sarıyer Ormanları olarak bilinen alanın Koç Üniversitesi'ne tahsis edilmesi nasıl oldu?

- Bu alan bence dünyanın en pahalı yeri. Çünkü bu araziden aynı anda, hem Karadeniz'i, hem de Boğaziçi'ni Bebek'e kadar görebiliyorsunuz. O kadar nefis bir yer. Havası temiz bir orman.

Şimdi Koç, 1990'da müracaat yapıyor. Altını çizmek gerek; Vehbi Koç Vakfı adına müracaat yapılıyor. 1990 yılında İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü'nün içinde Koç'a verilen araziden sorumlu Merkez İşletme Şefliği var. Hiyerarşik sıralamada en altta yer alan bir birim. Buradan iki kişi bir rapor veriyor, yetkileri olmadığı halde ve "Vehbi Koç Vakfı'nın kuracağı üniversiteye, bu alanı tahsis etmede kamu yararı vardır" diyorlar. Bu cümle A'dan Z'ye kadar yanlış ve rezalet bir cümle. Herşeyden önce, ortada henüz üniversite falan yok, kurulacağından bahis var. Üniversite 1992 yılında çıkarılan yasadan sonra kuruldu. Benim devletim 2 sene sonra kurulacak üniversite için şimdiden alan tahsis ediyor. Bu güdümlü bir işlemdir. Siz 50 trilyonluk bir yeri, Türkiye'nin en zenginine bedavaya veriyorsunuz. Kamu yararı vardır diyorlar. Kamu yararı ilkokulda da ortaokulda da vardır. Ama bunun seçeneği olan fonksiyonda da bir kamu yararı yok mu diye bakmak lazım. Yani burası orman olarak kaldığında, kamu yararı yok demek hangi mantığa sığar. Burası koruma alanı, vahşi bazı hayvanların üreme alanı. Ayrıca, bir üniversite için 200 dönümlük arazi yeter. 200 dönümlük bir alan için on katı arazi tahsis ediliyor. 200 dönüme üniversite yapacak; 1800 dönüme ne yapacak? Bu, davul zurna çala çala kamunun malını bir yerlere peşkeş çekme olayıdır. Kaldı ki dünyanın hiçbir yerinde devlet kendi ormanını bu biçimde bir vakıf üniversitesi-

ne vermemiştir. Böyle bir başvuru başka ülkede olsa, bunların ya aklından zoru var ya da bunlar soyguncu derler.

Üniversiteden güdümlü rapor

Neyse, 1992 yılında geçici tahsis yapılıyor. Koç'un yapacağı bazı işlemler var. Devlet diyor ki "ben burayı sana verdim ama sen burada söylediğin gibi üniversite yapmak üzere buranın imar planını getireceksin bana; o imar planına göre de senin üniversitene belediye ruhsat verecek. Ondan sonra ben burayı sana vereceğim." Koç da tabii hemen müracaatını yapıyor. O zamanki belediye başkanı Nurettin Sözen bunu reddediyor. Reddetmesi de gerekiyor. O gün Sözen'in şimdi de Tayyip Erdoğan'ın bunu reddetmesi bir marifet değildir. Çünkü belediyeler, nazım planına göre onay verir. Nazım planı belediyeler için anayasa gibidir. Bütün burası yeşil kuşak olduğu için, orman olarak, halkın tamamın malı olarak kalacaktır. O nedenle Nurettin Sözen haklı olarak ruhsat vermiyor.

Koç Üniversitesi'nin, inşaat yapmak istediği ve bu nedenle 350 dönüm arazide bulunan ağaçları kestirdiği Sarıyer Mavramoloz Devlet Ormanı içindeki alan.

Sözen ruhsatı vermeyince, Koç almak için başka yolları deniyor. Kasım 1993'te Orman Fakültesi'ne müracaat ediyor. Diyorlar ki: "Koç Üniversitesine tahsis edilen alanda inşaatın yapılacağı alandaki ağaçların konumu hakkında rapor istiyorum." Bunu daha ruhsatı almadan yapıyor. Ruhsat alamaz çünkü, burası 1. derecede doğal sit alanı. 1. derecedeki doğal sit alanında, imar yapamazsınız. Bırakın imarı, bir tek çivi çakılamaz, bir tek dal koparılamaz. Bu bir kere küstahlık, yasa tanımazlık. Ama bizim üniversite araştırma yapmadan hemen kalkıyor ve iki botanikçiye bu görevi veriyor. Bunlar Prof. Dr. Faik Yaltırık ve Prof. Dr. Burhan Aytuğ. Onlar da "Bu alan karaçam alanıdır. 180 dönümdeki ağaçların kesilmesinde bir sakınca yoktur" diyorlar. Aslında bu raporu verenin elinden diplomasını almak gerek! Sonradan buna talihsiz bir rapor falan dediler. Ama bunun güdümlü bir rapor olduğu açık.

Ana-Yol Hükümeti'nden kanunsuz imar izni

- Peki bu rapora yasal çerçevede bir itiraz olmadı mı?

- Çok iyi sordunuz. Olmadı, olamazdı da. Neden biliyor musunuz? Çünkü o rapor, hiç kimseye gösterilmeden alelacele üniversitenin görüşüymüş gibi Koç'a verilmiş. Biz 1994'te verilen bu raporun varlığını 1996 yılında öğrendik. Onu da belediyenin çıkarttığı kitapçıktan. Bu kez Bayındırlık Bakanlığından ilgili yasanın 9. maddesine göre imar izni istiyorlar. Koç bu girişimde bulunduğunda Bakan CHP'li Prof. Dr. Onur Kumbaracıbaşı. O da normal bir devlet memuru gibi davranıyor ve Koç Üniversitesi resmi bina sayılmadığı için incelemiyor bile. Çünkü bu yasa "Resmi inşaat için belediye ile devlet itilafa düşerse Bayındırlık Bakanlığı karar verecektir" diyor. Koç Üniversitesi devlet değil ki... Ama ANAP'lı Mehmet Keçeciler'in bakanlığı sırasında tekrar müracaat ediyorlar ve Keçeciler Danıştay'tan mütalaa soruyor. Danıştay da oybirliği ile resmi bir bina söz konusu olmadığı için reddediyor. Ama Ana-Yol iktidarı buna rağmen imar izni veriyor!

Orman hile ile 3. derecede sit alanı oluyor

Bu arada Orman Genel Müdürü de bu iki hocanın verdiği rapora dayanarak 1995 yılında 350 dönümlük ağaç kestirdi. Bu dönemdeki Koruma Kurulu üç defa buraya geliyor ve üçünde de burasının 1. derecede sit alanı olduğuna ilişkin rapor veriyor. Sonra değişen üyeleriyle birlikte Koruma Kurulu, Ana-Yol iktidarı zamanında tekrar geliyor ve "biz görmemişiz, 350 dönümde ağaç yokmuş" deyip burayı 3. derecede sit alanı ilan ediyor! 3. derece olunca tabii inşaat izni alabiliyorlar. Zaten öyle bir kesim yapmışlar ki, kökleri bile götürmüşler. Bu kesinlikle belgeli bir bilgidir. Şimdi, Anayol döneminde verilen imar izni, Refahyol döneminde geri alınıyor. Bu da marifet değil, doğrusu bu... Koç bu durumda tahsisi almış ama imar izni iptal edilmiş durumda kalıyor. Şu anda Bayındırlık Bakanlığı yine ANAP'ta, ama Koç onlara yeniden izin verin diyemiyor. Yeni bir yöntem buluyor.

İşte Koç! İşte üniversite!

O yörede çoğunluğunu ANAP'lıların oluşturduğu kaçak villalar var. Sarıyer Belediyesi'nin, nazım planında buralar ev olarak görünmemesi nedeniyle ruhsat vermesi mümkün değil. Onlar da bu kez, yeni bir hileyle bütün bu alanları küçücük bir köye (Bahçeköy) bağlıyorlar. Belde belediyeleri denetimsiz ve nazım planının dışında kalır. Böylece bütün bu alanları, yani 7 köyü belediye başkanının denetimsiz emrine bırakıyorlar. 28 Ağustos'ta bütün bu köyleri Bahçeköy Belediyesi'ne bağladılar. 19 Eylül'de de Başkan hemen imar iznini verdi. Danıştay'a yürütmeyi durdurmaları için müracaatlar yapıldı; ben de yaptım, başkaları da yaptı. 28 Kasım'da Danıştay, yürütmeyi durdurma kararı aldı. Ne demektir yürütmeyi durdurma? Düzeltilemeyecek bir aşamaya gelinmemesi için bu karar alınır. Ama 5 Aralık'ta oraya gittik. Kapıdaki bekçi bize içeride kimse olmadığını ve yasak olduğu için bizi de alamayacağını söyledi. Biz de bazı gazetecilerle arkadan dolaştık. Baktık ki 100 kişi makinalarla harıl harıl çalışıyor. İşte Koç bu! İşte üniversite bu! Danıştay karar alıyor ve uygulamıyorlar. Büyük medya da bunların elinde olduğu için tek kelime yazmıyor.

Talan sırası Sabancı'da

- Bu durumda diğer vakıf üniversiteleri de orman tahsisi isteyebilir.

- Zaten Bakanlar Kurulu 9 Nisan 1996'da Koç'a vermek kararı alıyor; tam 10 gün sonra yani 19 Nisan'da da Sabancı Üniversitesi'ne Tuzla'da 930 dönüm - tamamı devletin emekle yetiştirdiği ağaçlandırma alanı- tahsis ediliyor. Buraya kadar Has da üniversite için müracaat ediyor zamanında, ama şiddetle reddediliyor. Üstelik Sabancı'ya İstanbul Büyükşehir Belediyesi imar izni de veriyor. Bu tek kelimeyle ayıp. Bu arada bir de Galatasaray Üniversitesi için alalım diyorlar. Deniz kenarında Riva diye bir yer var; orası da onlara tahsis ediliyor.

- Orman alanlarının bu denli cazibeli oluşu her halde öğrencileri yeşil alanlar-

Oktay Ekinci:

TEMA'nın 'soyut'u ile 'somut'u farklı

Mimar Sinan Üniversitesi öğretim üyesi ve *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Oktay Ekinci bilindiği gibi özellikle kent çevreciliği konusunda oldukça emek veren bir mimar. Koç Üniversitesi'nin orman alanının 1. derece sit alanına 3 dereceye düşüren kurulda yer almasını Koç Üniversitesi çok iyi kullanıyor. Hem bu konuyu hem de TEMA'yı Oktay Ekinci ile görüştük.

- Koç Üniversitesi sizin de içinde yer aldığınız Koruma Kurulunun Sarıyer Ormanını 3. derecede sit alanı ilan etmesini kendi çıkarına büyük bir malzeme olarak kullandı. Hatta imzanızı kırmızı kalemle işaretlemişler.

- Koç Üniversitesi yöneticileri benim adımı öne çıkarmayı, Refahlılardan öğrenmiş olmalılar. Takiyyedir! Koç Üniversitesi yapması gerekenleri yapmadı; Ankara'ya giderek Bayındırlık Bakanlığı ile anlaştı. Bakanlık da bizim bu kararlardaki yönlendirmelerimizi hiç dikkate almadan, ormanın tam ortasındaki bir bölgeye inşaat hakkı sağlayacak biçimde imar planı değişikliği yaptı. Bu aşamada Mimarlar Odası imar planı olayına karşı Koç Üniversitesi'ne dava açarken, ben de üç nedenle bu davada kişisel davacı olarak devreye girdim. Bu üç neden şunlar: Bir, Koruma Kurulu üyesi olarak altında imzam bulunan kararın ters yorumlanması ve aykırı bir işlem yapılması nedeniyle. İkincisi; bir İstanbul sakini ve bir mimar olarak ormanın ortasında yapılaşmanın kötü örnek olacağını, bu tür taleplerin artmasına yol açacağını ve kentin yaşam kaynaklarının tükeneceğini şimdiden görmüş olmam. Üçüncü gerekçem de şu: Ben aynı zamanda Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü'nde öğretim üyesiyim. Öğrencilere Bakanlar Kurulu ya da Bayındırlık Bakanlığı istediği yerde istediği zaman yapılaşmaya izin verebilir, tersine imar planları olsa bile siyasi irade bu planları değiştirebilir şeklinde bir ders vermem mümkün değil. Bizim öğrendiğimiz ve öğrettiğimiz şehircilik bilimi, yaşam kaynaklarını koruyan imar planlarına sadece vatandaşların değil devletin de uyması gerektiği temeline dayanır. Aksi taktirde istediği yerde istediği yapılaşmaya izin verecekse bizim öğretim üyeliğimiz boşunadır ve bu bölümleri kapatmaları gerekir. Nasıl olsa siyasi otorite bütün bunlara karar vermektedir.

- Peki TEMA'nın tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Bütün bu süreç içinde doğal olarak bütün olayları ayrıntılarıyla izleme fırsatı buldum. Burada TEMA ilginç bir şekilde şu tutumu aldı: Bize hiçbir zaman destek olmadı. Hemen her hafta destek istediğimizi bildiren fakslar çekmemize karşın...

- TEMA'nın Karayolları ya da 3. köprü gibi konularda herhangi bir çalışmasına rastladınız mı?

- Hayır hiç duymadım. Şunu özellikle belirtmek isterim. Türkiye'de çevre ve korunması gibi konularda hükümet dışı kuruluşlar oldukça ileri mesafe aldılar. Ellerindeki tek olanak olan hukuk yoluyla, çevre tahribatına yol açan girişimleri engellemeye çalıştılar. Ayrıca etkinlikler ve açıklamalarıyla da etkilemeye çalışıyorlar. Bunların içinde en yoğun çalışma yapan da Mimarlar Odası'dır. Ama TEMA'ya baktığımızda, orman yağmasına ya da erozyona neden olan yanlışlıklara karşı bir dava açtıkları ya da diğer kuruluşlar gibi etkin bir mücadele gösterdikleri görülmemiştir. Burada belki şöyle bir değerlendirme yapmak mümkün. TEMA soyut bir bilinç yaratmak için çaba sarfediyor. Soyut kelimesinin altını özellikle çiziyorum. Somut sonuçlar alınmasına yönelik bir çaba göstermediğini sanırım herkes anlamaya başladı.

da okutmak değil?

- Hayır. Bir kere bütün bu orman tahsisleri İstanbul'da yapılıyor. Buraların rantı korkunç yüksek. Koç'un arazisi 50 trilyon ediyor; Galatasaray'ınki 9 bin dönüm, çok daha fazla ediyor. Bozdurup bozdurup satacaklar. Burası bizim değil devletin diyorlar ama 100 sene sonra devletin... Buna kandırmaca bile denmez; resmen aptal yerine koymaktır bu.

- Şimdi bunlar yasa gereği ormanın, sadece yüzde 6'sına mı imar yapabilecekler?

- Bu oran sadece özel ormanlar için geçerli. Yani senin tapulu özel ormanına bile ancak bu oranda imar yapabilirsin. Devlet ormanında bu söz konusu bile değil. Çünkü ormanlarda kamu yararı var; yaprağını bile koparamazsın. Ama bunlar alan 1 derecede sit alanı iken, daha kurmadıkları üniversiteye tahsis istiyorlar. Tabii devletin bunu baştan vermemesi gerekir. Bu adamların ne yapacakları zaten baştan belli. Her normal Türk vatandaşının buna karşı çıkması gerekiyor.

TEMA bir sermaye kuruluşu, hem de Koç'un Sabancı'nın...

- Peki tüm bu süreçte TEMA nasıl bir tavır aldı?

- TEMA, sadece ve sadece onların eylemlerinin evet deyicisi. Hiçbir zaman TEMA bu orman arazisinin Koç'a verilmesine karşı çıkmadığı gibi savunmaya başladı. Bahanesi de "buraları devlet koruyamıyor, vakfa verelim, vakıf korusun" oldu. Bu mantık dışı. Kaldı ki, korumayı da gene her durumda devlet yapıyor.

- Bütün bu yağmayı yapanların TEMA kurucusu olduğu, TEMA'nın da bunların hiçbirine karşı çıkmadığı açıkken, erozyon diye ortaya çıkmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- TEMA arkasına basını da alıp ortaya çıkıyor, 1'i 10 yapıyor ve herkesin yakasına yaprak taktırıyor. Bu, olayı biçimselleştirmektir. Türkiye'nin derdi yakalara yaprak takmak değil, yapraklarla dolu ormanları korumaktır. Üç dönümlük bir yere yem bitkilerinin dikilmesi Türkiye'nin geneliyle alay etmektir. TEMA şimdi devletin ormanları koruyamadığını söylüyor; yarın bütün devlet ormanları için bunu söyleyecek; yani devlet koruyamıyor o zaman özelleştirelim diyecekler. Ben kamu malından ve halktan yanayım; ama, bu holdinglerin ele geçirdiği devlet benden yana değil. Medya da benden yana değil, çünkü Koç onlara ilanlarla destek sağlıyor. TEMA sermaye açısından çok başarılı bir örnek! Bakıyoruz Türkiye'nin en süper holdingleri burada. TEMA'nın ormansızlaşmayı önleme gibi bir derdi de yok.

Koç Üniversitesi, Danıştay'a rağmen çalışmalarını sürdürüyor.

- Özetle TEMA'nın kamu çıkarıyla sermaye çıkarı çatışmasında sermayeden yana olduğunu söyleyebilir miyiz?

- Zaten öyle olması da beklenir çünkü tamamı büyük sermayeden oluşuyor. Hiçbir sermayedar bir işyeri açarken ben buradan kazanç beklemiyorum diyemez; eşyanın tabiatı bu, onların fonksiyonu bu.

- Hocam size başarılar diliyoruz ve verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ediyoruz.

Toprağı holdingler öldürüyor

TEMA'nın "erozyon propagandası", ekolojik cinayetlerin gerçek faillerini meçhulleştirme çabasıdır. Türkiye'deki ekolojik cinayetlerin failleri aranacaksa, İşte Koç, işte Sabancı, işte Tekfen vd... Hepsi de TEMA'nın kurucusu!

Y. Savaş Emek (*)

Erozyon, dünya var olduğundan bu yana gelişen ve bundan sonra da devam edecek olan bir süreçtir. Üstelik, dünyanın en bereketli ovaları, doğal bir sürç içinde kayalıkların aşınması ve erozyon sonucu oluşmuştur: Örneğin; Çukurova, Gediz ovası, Söke ovası, Aydın ovası. Hatta her yıl gidip nükleer karşıtı eylemler yaptığımız Büyükeceli Köyü de erozyonla oluşmuştur. Toroslar'da erozyon olmasaydı, ne Göksu deltası olurdu, ne de Mersin. Aynı şekilde Ürgüp'deki Peri Bacaları nasıl oluştu? Erozyonla! Çukurova'nın pamuğu nasıl olacaktı? Çok değil yüzyıl önce Türkmenler Manisa ovası yerine dağlara yerleştiler çünkü Gediz ovası henüz bataklıktı; bu bir.

Ziraatçiler ve ormancılar, "toprak"tan, canlı toprağı anlar. Organik olmayan mineral toprağın erozyona uğraması yani "her yıl Kıbrıs büyüklüğünde toprak" kayması bir kaybetme değil,doğal bir süreçtir. Çünkü akarsuların, rüzgârın ya da buzulların koparttığı kayalar erozyon sonucu topraklaşmış ve organik faaliyetin başlamasıyla toprak haline gelmiştir. Sonuçta mineral toprak üzerinde bitki örtüsünün yer oldığı toprağa dönüşmüştür: bu da iki.

Eğer söz konusu sorun, bu toprağın yok olması ise; öncelikle gerçek nedenleri araştırmak gerekir: Baktığımızda şunu görüyoruz: Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı ve toprağın tahrip edilmesi.

1) Giderek artan bir oranda tarım arazileri üzerinde fabrikalar kuruluyor, yollar-otoyollar geçiriliyor, konutlar, turizm tesisleri kuruluyor; yani en verimli tarım arazileri, tarım amacı dışında kullanılıyor.

2) Tarımsal faaliyet sırasında toprak giderek çöle dönüşüyor çünkü suni gübreler ve monokültür, toprağı çöl niteliğine döndürüyor.

3) Kullanılan pestisidler, toprağın içindeki organizmaları yok ettiği için toprak fakirleşiyor.

4) Bir de doğrudan toprağa verilen kimyasallarla, topraklarımızın sanayinin zehirli kimyasal atıklarını taşıyan nehirlerin suyu ile sulandığını da göz önüne alırsak, toprağın nasıl çölleştiğini görürüz.

5) Son olarak da erozyon bu süreçte yer alır.

Bu beş faktörün sonucunda binlerce yılda canlı yaşamı barındırmaya başlayan toprağın içindeki organizmaların ölerek çölleştiğini görüyoruz. Başka bir deyişle, gerçek çölleşme için erozyona gerek bile yok. Toprak, toprak olma niteliğini dönüşü olmaksızın kaybediyor çünkü.

Güney ülkeleri erozyonu yoğun yaşıyor. Çünkü, ABD, Avrupa ormanını kesmez, onun yerine bütün gereksinimini Güney ülkelerinden karşılar.

Önce yoksulluğa çözüm

"İnsan eliyle" oluşan erozyona gelirsek, eğimli araziden söz etmek gerekir. Çünkü esas olarak eğimli arazilerin üstündeki bitki örtüsü tahrip edildiğinde erozyon oluyor. Erozyon şöyle oluşur: Yağmur yağdığında ilk olarak bitki örtüsü ile karşılaşıyorsa eğer, yağmurun hızı azalır, toprağa yavaş düşer ve toprağın suyu emme gücü çoğalır. Eğer toprağın üstünde bitki örtüsü yoksa, su yüzeyden akar ve toprağı götürür. Toprağın üzerindeki bitki örtüsünün ille de ağaç olması hiç gerekmez; maki, hatta tarlada kalan çavdar sapının, erozyonu en çok engelleyen bitki olduğu araştırmalar sonucu saptanmıştır.

Türkiye'nin jelolojik yapısı gereği arazisi genellikle eğimlidir. Şimdi bu eğimli arazide köylü neden tarım yapmaya çalışıyor neden buradaki makiyi ya da ormanı açıp tarım arazisi haline getiriyor? Önce buna bakmak lazım. Bu sorunun tek yanıtı var: Yoksulluk. Tarımsal faaliyet karşılığını bulmadığı için, köylü daha çok ürün elde etmek ister; daha doğrusu buna itilir. Ayrıca toprağın paylaşıldığı ve köylüye geçimini sağlayacak alan kalmadığını da unutmamak gerekir. Yani köylünün yoksulluğuna çare bulmadıkça, onun üretiminin karşılığını vermedikçe ormanların tarım arazisi olarak açılmasını engelleyemezsiniz. Öte yandan dünyanın her tarafında eğimli arazilerde tarım yapılır; ancak erozyonu engelleyecek teraslama gibi bir dizi önlem ile birlikte... Ama bizde bu konuda hiçbir çalışma yapılmıyor.

Endüstriyel hayvancılık = Deli danalar

TEMA, erozyona geleneksel tarımın yol açtığını ve endüstriyel tarıma geçilmesi ile bunun durdulabileceğini söylemektedir. Çavdar sapının bile belli oranda erozyonu engelleyebildiğini düşünürseniz, geleneksel tarımın erozyona baş neden olmadığı da ortaya çıkar. Tüm Güney ülkeleri bu erozyonu yoğun yaşıyor. Çünkü, ABD, Avrupa ormanını kesmez, onun yerine bütün gereksinimini Güney ülkelerinden karşılar. Üstelik tropikal ormanlar sadece orman

Prof. Dr. Ahmet Hızal:

Erozyon nedir, nasıl önlenir?

İÜ Orman Fakültesi Havza Amenajmanı Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ahmet Hızal'la erozyonu ve nedenlerini konuştuk.

- Bize erozyonun tanımı ile doğal ve hızlanmış erozyon ayrımını anlatabilir misiniz?

- Toprak kendini yenileyen bir varlık. Diğer bir anlamda toprak alttaki ana metaryalden sürekli oluşmakta, diğer taraftan da sürekli taşınmakta. Toprağın oluşumu ile taşınma miktarı arasında bir denge varsa, toprak kaybı olmaz. Bu normal yani jeolojik erozyondur; burada yapacak bir şey yok. Önlenemez, sürekli devam eder.

Hızlanmış erozyon ise, toprağın alttan oluşumu üstten taşınma miktarından daha azdır demektir. Bu taşınmadan ötürü üstte toprak kalmaz; biz buna hızlanmış erozyon ya da toprak erozyonu diyoruz. Ya da su, deniz dalgaları, rüzgâr gibi hangi etkenle erozyon oluşuyorsa, örneğin rüzgâr erozyonu diyoruz.

- Peki erozyonun ana nedenleri nedir?

- Erozyonun oluşabilmesi için bitki örtüsü denen nesnenin ortadan kalkması gerek. Bu arada, bitki örtüsü dediğimizde biz bundan tarımsal bitkileri anlamayız, ağaç ve ağaççıkları anlarız. Yani esas olarak, orman ekosistemi erozyonu önler, diyebiliriz. Orman ekosisteminde, toprağın üzerinde süngerimsi bir ölü örtü vardır. Bu bitkilerin, ağaçların dallarından, yapraklarından, vd.den oluşur. Bu örtü toprağın üstünü iyice örter; onun üstüne 1-2 metrelik ağaççıklar ve diğer ağaçlar gelir. Bu sistemden ağaçların dışındaki bitki örtüsünü kaldırırsak, kalan ağaçlar tek başına erozyonu önleyemez. İnsanlar bu ekosisteme müdahale ederlerse ve eğim de uygunsa o zaman erozyon olacaktır. Demek ki hızlandırılmış erozyonun nedeni insanların bilinçsizce orman ekosistemine müdahale etmeleridir.

Tabii söz konusu olan sadece orman ekosistemi değil. Meralar ve tarım arazileri de var. Meralar bilinçsizce aşırı otlatılırsa erozyona neden olur. Tarımda ise genellikle tek yıllık bitkiler kullanılır. Bitki kesimlerinde, arazi sürümlerinde toprak çıplak kalıyor. Bazı önlemler almak gerekir. Kısaca; eğimli arazilerde bitki örtüsünün tahrip olması, tarım alanlarının önlem alınmadan kullanılması toprak erezyonuna yol açar diyebiliriz.

- Peki fidan dikme kampanyaları ile yönelim yanlış bir noktaya gitmiyor mu? Sanki, fidan dikerek ekosistemi iyileştirmiş ve erozyonu durdurmuşsunuz gibi bir sonuç çıkıyor?

- Erozyona karşı en büyük önlem korunmadır. Örneğin fidan diktiniz ve bu ağaç olacak. Bunun ağaç olmasının bir çocuğun büyütülmesinden hiçbir farkı yok. Onu ağaç haline getirebilmek için, aynı titizliği göstermek gerekir. Tabii yalnızca fidan değil, bir ot örtüsü de, çalı da erozyonu önleyebilir. Çiftçiye hiçbir maliyet getirmeden erozyonu önleyecek tedbirler aldırmak mümkün. Bu rotasyon ekimle, şerit ekimiyle yapılabilir ve devlet bu şekilde ekim yapanların ürününe biraz daha fazla para vererek teşvik edebilir. Mera alanlarına da bir örgütün sahip çıkması gerekmektedir.

- Herhalde insanların doğayı istediği gibi tahrip edip, ardından da fidan dikerek bunu onarabilecekleri düşüncesinden vazgeçmeleri gerekiyor?

- Tabii. Ekosistem yeni oluşturulan bir kavram. Bir ortamda yaşayabilen bütün canlı ve cansız varlıkların tümü bu sistemin bir parçasıdır. Orman ekosisteminden söz ediyorsak, tüm bitkileri, hayvanları, insanları ve hatta üstündeki havayı da kastediyor olmamız gerek. İnsanların bu ekosistemlere tecavüz etmesi durumunda tekrar onu telafi etmek mümkün olmuyor. Örneğin ağaç kesimine başlayan biri sadece ağacı kesmiş olmuyor. Oradaki canlıyı da, bitki örtüsünü de etkilemiş ve erozyona da yol açmış oluyor ki, bu bütün ekosistemi darmadağın etmektir... Bu nedenle "müdahale ederim ve sonra da düzeltirim" demek yanlış. Cumhurbaşkanımız da bazı açıklamalarıyla bizi üzüyor: "Patates fabrikasında Toyoto yetiştireceğim" diyor. Tarım alanlarının endüstrileşme hareketleri içinde kaybolmasının önlenmesi gerekir diye düşünüyorum.

ürünleri endüstrisi için yokedilmezler, kahve plantasyonları, yani nescafecilik, sığır üreticiliği yani hamburgercilik için de yok edilirler. Bu arada Güneyli ülkelerdeki yoksullar geleneksel tarımdan koparılır, örneğin kahve yetiştiriciliğe teşvik edilirler. TEMA'nın öne sürdüğü "geleneksel tarımın erozyona yol açtığı" iddiası tamamen yanlıştır. Çünkü geleneksel tarımla korunan topraklar, kahve yetiştiriciliği başladığında yok olur gider. Tarımda monokültür, doğanın da toprağın da baş düşmanıdır. Endüstriyel tarım erozyonu engellemeyeceği gibi, tersine biyolojik çeşitliliği de katlederek toprağı öldürür. Erozyonu makilikler de koruyabilir ama onların "ekonomik değeleri" yoktur! Ormanlara bile bir "servet" olarak bakılır. Makilikleri en önce devlet, ağaçlandırma yapacağım diye kaldırır. Eğer bir kısmı villa olmamışsa, bir kaç yıl ürün alınır bu topraklardan ve sonra toprak kaybolur gider. Bu kaçınılmaz bir sonuçtur.

Öte yandan TEMA, meralarla ilgili olarak, geleneksel hayvancılığı da suçlamakta ve burada da endüstriyel hayvancılığı önermektedir. Oysa endüstriyel hayvancılık bugün dünyanın oldukça ciddi bir sorunu haline gelmiştir. Siz hiç geleneksel hayvancılık yapılan bir yerde "deli dana"ya rastladınız mı? Böyle bir şey olamaz ama endüstriyel hayvancılıkta oldu ve olmaya devam ediyor. Ot yiyen hayvan, bağırsak atıkları ve et yemeye başlamış ve delirmiştir.

TEMA kendi önlemlerini, bir ağaçlandırma seferberliği ile alıyor. İnsanlar elinde fidanlarla ordan oraya koşuyor. Fidan dikme tek başına erozyonu engellemediği gibi bir orman oluşturma anlamına da gelmez. Çünkü "orman" ağaç demek değildir. "Orman", içinde kurduyla, böceğiyle bir ekosistemdir. Bu nedenle ormanlaştırma çalışması, mevcut doğal ormanların bir alternatifi asla olamaz. Hatta bazen sorun da yaratabilir. Çünkü başka bir ortamda yetiştirilmiş fideyi farklı bir ortama dikerseniz, yerini yadırgayabilir. Bu durumda da hastalanır, kurur, böceklenir ve mantarlanır. Ayrıca da

Erozyon propagandası, gerçek faili meçhulleştirme çabası

Özetle: eğer TEMA toprağın peşinde ise, önce kurucularının peşine düşmesi ve örneğin dünyanın en büyük 10 kirleticisi arasında olan Shell ile "erozyon gezileri" düzenlememesi gerekir, bu bir. Türkiye'nin ekolojik sorununda erozyon belki de en son sırada yer alır, bu da iki. Türkiye'nin akarsuları, yeraltı suları, toprağı, denizleri, ormanları, yaban hayatı, biyolojik çeşitliliği sorunu, erozyon sorunun çok çok önündedir.

TEMA'nın böyle bir çalışma yapmasındaki niyeti aşikar. Hem Türkiye'nin sorununu saptırıyor hem de sorunun kaynağını. Türkiye'nin pek çok sorunu gözardı edilirken, "erozyon" Türkiye'nin baş sorunu haline geliyor. Suçlular TEMA'ya girip aklanırken yoksul köylü baş suçlu olarak karşımıza çıkartılıyor. Böylece ekolojik tahribatın gerçek failleri meçhulleştiriliyor. Yani TEMA'nın "erozyon propagandası", ekolojik cinayetlerin gerçek faillerini meçhulleştirme çabasıdır. Türkiye'deki ekolojik cinayetlerin failleri aranacaksa, İşte Koç, işte Sabancı, işte Tekfen vd... Hepsi de TEMA'nın kurucusu!

(*) Orman Mühendisi, Ağaçkakan Dergisi Yayın Yönetmeni.

Tarım topraklarının amaç dışı kullanımı

Türkiye'de en verimli tarım alanlarının amaç dışı kullanımı özellikle son yıllarda çok büyük orana ulaştı. Siyasi, bürokratik ve ekonomik çıkar gruplarının baskılarına kapalı, özerk yapıda "Tarımsal Varlıkları Koruma Kurulu" oluşturulmalıdır.

Prof. Dr. Gürol Ergin (*)

Türkiye, kararlı adımlarla açlığa gidiyor. Eğer bugün buğdayı, pirinci, bitkisel yağ hammadeleri veya bitkisel yağı, şekeri, eti sütü ithal etmesek ülkemiz aç kalacaktır. Çünkü ürettiğimizin ihtiyacı karşılama oranı ette, sütte, şekerde, yağda ve pirinçte sürekli düşmektedir. Bu nedenle de her yıl bir önceki yıla göre daha fazla gıda ithalatı yapma durumunda kalmaktayız. Türk Tarımı her yıl sürekli gerilemekte, verimli tarım toprakları giderek daha fazla miktarda tarımdışı amaçlarla kullanılmaktadır. Oysa ki, Türkiye sanılanın aksine tarım toprakları zengin bir ülke değildir. Uluslararası çalışmalar Türkiye'yi toprak rezervi kalmayan 19 ülkeden biri olarak göstermektedir. Türkiye'de kişi başına düşen tarım arazisi miktarı 1934'de 7.4 dekar iken 1960'a kadar sürekli artarak 9.4 dekara çıkmış, sonra azalma trendine geçerek 1990 yılında 4.9 dekara inmiştir. Bugünkü miktarın daha da düşük olduğu rahatlıkla söylenebilir. Amaç dışı kullanım yanında erozyon, yani toprağın su veya rüzgarla aşınıp taşınması Türkiye tarımının bugün en büyük sorununu oluşturuyor. 1986 yılında 50 milyon hektar alanda erozyon varken, bugün erozyona uğrayan alan 62 milyon hektardır.

Tahribattan örnekler

Tarım dışı kullanımın değişik şekillerde ortaya çıktığını görüyorsak da bu konuda en önemli sorunlar olarak, sanayi tesisi kurma, yerleşim alanı açma ve turistik amaçlı tesisler oluşturma sayılabilir. Tarım alanlarının amaç dışı kullanımının boyutları ve bu yolla ortaya çıkan kaynak savurganlığını aşağıdaki örneklerle açıklamak olasıdır:

- Son 20 yıl içinde yerleşim alanları ile tarım dışı bırakılan verimli arazi miktarı 450 bin hektarın üzerindedir.

- Bugün 47 il merkezinde sadece yerleşim için 120 bin hektar verimli tarım alanı kentleşmenin etkisi ile betonlaşmıştır. Bursa kenti son 10 yılda şeftali bahçeleri aleyhine 5 misli büyümüştür. Bu Harran ovasının yok olması ile eşdeğer bir kayıptır.

- Trakya'da E-5 karayolu 8-10 km farklı güzergâhtan geçmediği için 25 bin hektar birinci sınıf tarım toprağı yitirilmiştir.

- Karayolu güzergâhı Düzce'de 3 bin hektar çok verimli tarım alanını yok etmiş ve aynı nedenle Bolu Gölköy barajının 11 bin hektarlık sulama kapasitesi yarı yarıya azalmıştır.

- Tuğla fabrikaları her yıl 2 bin hektar alüvyal toprağı ortadan kaldırmaktadır. Bir hesaba göre saatte 75 dekar alan erozyonla gitmektedir.

- Subtropik ürünlerin yetiştirebildiği tek yöre olan Akdeniz kuşağının narenciye plantasyonları büyük ölçüde katledilip betonlaştırılmıştır.

- Çukurova bölgesinde yüzde 94,4'ü 1-4. sınıf toprak olmak üzere 48.208 hektar arazi tarım dışı amaçla kullanılmaktadır.

- Çorum'da büyük kısmı 1. sınıf tarım toprağı olmak üzere 1.963 hektar tarım alanı başka amaçlarla kullanılmaktadır.

- İzmir Çiğli'de 5.700 dekar arazi Organize Sanayi Bölgesinin ve Bornova ovası konutlarının altında kalmıştır.

- Samsun'da 3 bin dekar tarıma elverişli arazi, sanayi bölgesine ayrılmıştır.

- Alanya'nın Mahmutlar kasabasında imar planının değiştirilmesi sonucu tarım arazisinin yüzde 40'ı elden çıkmıştır ve DSİ'nin daha önce yapmış olduğu sulama yatırımları kullanılmaz hale gelmiştir.

- Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 10.100 hektar tarım arazisi yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır.

- Manisa ovasındaki verimli tarım topraklarının 4157 dekarı sanayi tesisleri tarafından kullanılmaktadır.

- Gediz Ovası, Trakya, Erbaa Ovası, Çorum, Ankara, İstanbul ve Sinop yörelerinde yoğun olmak üzere 15.000 dekardan fazla arazi tuğla-kiremit üretimi için çukur haline getirilmiştir. Aydın ve Muğla illerinde de 4 bin dekar arazi sanayi tesisleri ve tuğla ocakları ile tarım dışı kalmıştır.

TMMOB Bergama'ya destek gezisinde.

- 1984-1994 yılları arasında bilgi edinilebilen 21 ilde; 87.012 hektarı 1. ve 2. sınıf olmak üzere toplam 161 bin hektar tarım toprağı tarım dışı kullanıma geçmiştir. Bu dönemde iller bazında Konya 17.316 ha, İstanbul 10.839 ha, Tekirdağ 7.468 ha, Gaziantep 4.440 ha ile 1-2. sınıf tarım topraklarının tarım dışı amaçlarla en fazla kullanıldığı iller olarak ortaya çıkmıştır.

- Oysa ki, örneğin Almanya, İngiltere ve Japonya örneklerinde görüldüğü gibi birçok ülke, 1. ve 2. sınıf tarım topraklarını korumak

için çok sıkı denetim mekanizmaları uygulamaktadırlar. Japonya'da kentsel kullanım için tarım dışına çıkan alan 1973 yılında 2.900 hektar iken, 1978 yılında 1.700 hektara inmiş olup giderek azalmaktadır. 1984-1994 döneminde yalnızca Ankara'da amaç dışı kullanıma açılan tarım arazisi yılda ortalama 2.080 hektardır. 1972-1987 döneminde, İzmir'in Bornova, Karşıyaka, Buca, İnciraltı, Güzelbahçe ve Narlıdere yörelerinde yerleşim alanına dönüşen tarım arazisi, 22.758 hektar olup, yıllık ortalaması 1.500 hektardır.

- Sanayi atıklarının tarım alanlarını tahribini tanımlamak açısından Murgul'da 40 kilometrekarelik alanda tek canlı bitkinin kalmadığını, Yatağan termik santralının şimdiden 16 bin hektar alanı kavurduğunu; Yarımca'nın kiraz bahçelerinin fabrika bacaları yüzünden kuruduğunu, Bursa'da Nilüfer çayının toprak, bitki, hayvan ve insanlar için zehir kusan bir dereye dönüştüğünü anımsatmak yeterlidir.

Orman ve tarım arazileri otoyollar için de katlediliyor.

- Sanayi kaynaklı kirlenme sürecinden akarsular da nasiplerini almaktadır. Bu yüzden Seyhan, Porsuk, Susurluk, Nilüfer ve daha birçok akarsular, sulama suyu kaynağı olarak kullanılamadığından, bu akarsuların etrafındaki verimli tarım alanları, verimsiz kıraç alanlar haline dönüşmektedir.

- Ülkemizin geldiği bu noktada varılan somut sonuç şudur: Son yirmi yılda kişi başına tarım toprağı üçte bir düzeyinde, son beş yılda yüzde 10 düzeyinde azalmıştır. Bu azalmayla bağlantılı olarak ormana ve mer'aya yönelen saldırılar hızlanmış, erozyona ivme kazandırılmış ve tahribat hesap edilemez boyutlara ulaşmıştır.

Türkiye genelinde 1.5 milyon hektar alan amaç dışı kullanıma açılmıştır. Bu alanda yalnızca buğday ekimi yapıldığı varsayılırsa, kayıp yılda 57 trilyon TL'yı bulmaktadır. Eskişehir merkez ilçede yerleşim alanı olarak seçilen ve Nazım İmar Planı ile mücavir alan içerisinde yer alan arazilerin yüzde 67'si, 1. ve 2. sınıf tarım arazisidir. Yerleşime açılan bu arazilerin yüzde 18'i sulanan tarım arazilerinden oluşmaktadır. Eskişehir ilçe merkezinin 1958-1994 yılları arasında genişlemesi, 17.191 hektar sulama olanağına sahip, 1. 2. ve 3. sınıf tarım arazisinin yok olmasına neden olmuştur. Tarım alanlarının yok olmasına neden olan amaç dışı kullanımın nedenleri, köyden kente göçün ve nüfus artışının hızlanması, bu alanda alt yapı maliyetinin ve ulaşımın uygunluğu, bu alanların yüksek gelir getirmesi, çirkin politika ve politikacılar ile mülk edinme hırsıdır.

Çözüm önerileri

Amaç dışı kullanımın yarattığı sorunları da şöylece özetleyebiliriz: Sanıldığından çok daha sınırlı olan verimli tarım arazileri gereksiz yere azaltılarak, tarımsal potansiyelimiz gerilemektedir. Çiftçiler daha verimsiz arazilerde fazla verim alabilmek için daha fazla girdi kullanarak çevre kirlenmesine neden olmaktadır. Doğal güzellikler yok edildiği gibi, doğal dengenin bozulması sonucu erozyon sorunu daha da büyümektedir. Toprak ve su kaynaklarını geliştirmek için yapılmış olan yatırımlar heba olmaktadır. Toprak ana, ihanetimizi bize çok pahalı ödetecektir.

Tarım dışı toprakların amaç dışı kullanımı nasıl önlenebilir? Bizim bu konuda somut önerilerimiz vardır.

1) Yakın geleceği gözeten faydacı anlayış, yerini sağlıklı beslenme, sağlıklı kalkınma ve sağlıklı çevreyi birlikte kavrayan somut politikalara terk etmelidir. Bu kapsam içerisinde tarım topraklarının korunması, resmi ve özel kesimlerce paylaşılan ortak inanç ve bilince dönüşmelidir.

2) Anayasının 45. maddesiyle tarım topraklarını koruma görevini üstlenen devletin, kamu yatırımları eliyle toprakları yok etmesi aymazlığı sona erdirilmelidir.

3) Tarımsal Varlıkları Koruma Yasası çıkarılarak, toprak başta olmak üzere, bitki hayvan ve su kaynakları gibi tarımsal değerlerin korunması görevini yürütecek kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu amaçla çıkarılacak yasa ile "Tarihi Eserleri ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu"na benzer şekilde siyasi, bürokratik ve ekonomik çıkar gruplarının baskılarına kapalı, özerk yapıda "Tarımsal Varlıkları Koruma Kurulu" oluşturulmalıdır. Bu kurul, konu ile ilgili üniversiteler (Ziraat Fakülteleri, Orman Fakülteleri) meslek kuruluşları, yerel yönetimler ve kamu kuruluşlarının temsilcilerinden oluşmalıdır. Tarım topraklarının sınıflandırılması, tarım dışı amaçlarla kullanımına karar verme, bu alanların korunması ve kullanım hataları ya da olumsuz dış etkenler tarafından bozulmuş tarım topraklarının yeniden tarıma kazandırılması için alınması gereken önlemleri belirleme yetkisi Tarımsal Varlıkları Koruma Kurulu'na ait olmalıdır. Bu kurul tarım topraklarını koruma ve geliştirme görevlerinin yanı sıra ülkemiz açısından ekonomik önem taşıyan ya da ülkemize özgü bitki ve hayvan varlıklarının korunmasını sağlayacak düzenlemeleri ve önlemleri alma yetkisine de sahip olmalıdır. Tarımsal Varlıkları Koruma Kurulu il ve ilçeler düzeyinde örgütlenerek konu ile ilgili uzmanları bünyesinde bulundurmalıdır.

4) Tarımsal varlıkların (toprak, su, bitki, hayvan) korunması ve rasyonel kullanımı için yeterli kaynak tahsisleri yapılmalıdır. Bilindiği gibi tarım topraklarının kentleşmeye ve sanayiye açılması ile ortaya çıkan katma değerden sadece sanayi kesimi ya da kentte yaşayanlar değil, bu alanların sahibi olan tarım üreticileri de pay almaktadırlar. Başka bir deyişle, tarım alanlarının sanayi ya da kentleşmeye açılması ile ortaya çıkan spekülatif katma değer, bu alanların tarımsal amaçla kullanımına devam edilmesi halinde sağlanacak katma değerle karşılaştırılamayacak kadar fazla olmaktadır. Bu nedenle, bu alanların kentleşmeye ya da sanayileşmeye açılması tarım üreticilerinin de ekonomik çıkarlarına uygun düşmektedir. Bu bakımdan tarımsal varıkların korunması ve rasyonel kullanımı için ayrılacak parasal kaynağın bir kısmı kentleşme ve sanayicinin tehdidi altındaki tarım alanlarında üretim yapan tarım üreticilerinin, tarımsal üretime devam etmelerini sağlayacak özendirici amaçlarla (düşük faizli kredi, sübvansiyon vb.) kullandırılmalıdır.

5) Kentleşme ve sanayileşmenin tehdit altındaki yüksek verimli topraklara sahip bölgelerde tarımsal sit alanları oluşturulmalıdır.

(*) TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı

TEMA'nın kimliği

TEMA, kurucu listesinden de görülebileceği gibi Türkiye'nin en büyük holding sahiplerini, şeriatçılarını, medya patronlarını başka hiçbir kuruluşta görülemeyecek biçimde yan yana getirdi. Ekolojik tahribatın ülkemizdeki sorumluları, çevreyi kurtarmaya soyunuyor!

Nesrin Timur

Uzun adı Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı olan TEMA, kurucu listesinden de görülebileceği gibi Türkiye'nin en büyük holding sahiplerini, şeriatçılarını, medya patronlarını başka hiçbir kuruluşta görülemeyecek biçimde yan yana getirdi. Yan yana gelenlerin tek özelliği "çok zengin" olmaları ile sınırlı kalsaydı, konu tartışma dışı kalabilirdi. Yanyana gelenlerin en büyük özelliği, ülkemizi ekolojik açıdan da en çok tahrip eden kişi ve kuruluşlar olmaları, öte yandan da "çevreyi kurtarmaya soyunmaları"! Üstelik bu soyunuş oldukça başarılı yürüdü. Yanlarına bir yığın iyiniyetli bilim insanını, gönüllüleri çektikleri gibi, birdenbire ekolojik sorunumuzun içeriği ve nedeni de değişiverdi. "Erozyon" konusu, çevre sorununun baş köşesine geçti ve sorumlusu da ortaya çıktı: Yoksul köylüler! Sermayedarlar elele verdiğinde başka kime savaş açabilirlerdi ki?

TEMA'yı kuranların doğaya verdikleri zararın tümünü burada aktarmak olası değil. Biz özellikle ve sadece, TEMA'nın söylemiyle çatışan birkaç çarpıcı örneği sunuyoruz sizlere:

ENKA'nın parayla orman katlettiği yere TEMA parayla fidan dikiyor

TEMA kurucularından Şarık Tara'nın şirketi olan ENKA'yı çoğumuz tanırız. Peki bir ara büyük tartışmalara yol açan Gerede-Ankara Otoyolu'nu ENKA'nın yaptığını, bu arada 1 milyon 200 binden fazla ağacı kestiğini biliyor musunuz? Bir otoyol üzerinde seyahat edecek günlük araç sayısı 50 bin olması gerektiği halde, Türkiye'de bu rakamın 8.500 olması bu yolların ekonomik ömrünün 20 yıl olması ve yol açtığı ekolojik tahribat da cabası. Hayır, ilginç olan Şarık Tara'nın sadece TEMA kurucusu olması değil. İlginç olan bu süreci yok sayan ve erozyon için büyük kampanyalar yürüten TEMA'nın, büyük bir "çevreci hareket" olarak bu yolun kenarlarının ağaçlandırma projesini, karayollarından alması. Üstelik ihaleye bile girmeden... Al gülüm, ver gülüm...

Bir değil iki TEMA'cı, nükleer ihalede

TEMA İkinci Başkanı ve TEKFEN Holding sahibi Nihat Gökyiğit'in, 1993'ten bu yana 100'ü aşkın kuruluşun bir araya gelerek karşı çıktığı Akkuyu nükleer santral girişiminin ihalesine talip olduğu *Cumhuriyet* gazetesinde yer aldı. TEKFEN'in yanı sıra, Şarık Tara'nın sahibi olduğu ENKA da nükleer santralın taliplisi. Santral için ihaleye teklif veren NPI Siemens-Framatome konsorsiyumunda yer alan TEKFEN sahibi Nihat Gökyiğit, TEMA'da en az Hayrettin Karaca kadar aktif. TEMA'nın sponsorlarından biri olan Şarık Tara ise MNG ile konsorsiyumda.

TEMA kurucusu Sabancı, tarım arazisi üstünde

Toprağı neredeyse ekosistemden bağımsız bir mücadele konusu haline getiren TEMA'nın, doğal olarak, 1. sınıf ta-

TEMA üyelerinin villa yağması

1985 yılında 1071 adet kaçak yapılan villa sahipleri içinde, TEMA'nın alttaki üyeleri de var:

Üzeyir Garih, İsak Alaton, Toprak Holding, Eczacıbaşı Holding, Sabancı Holding, Koray İnşaat, Kavala Holding, Borusan (Asım Kocabıyık), Dinç Bilgin

TEMA Vakfı'nın Mütevelli Heyeti

Vehbi Koç
Rahmi Koç
Sakıp Sabancı
Cem Boyner
Nejat Eczacıbaşı
Aydın Doğan
Halis Komili
Ali Koçman
Enver Ören
Şarık Tara
Hayrettin Karaca
Nihat Gökyiğit
Yalım Erez
Feyyaz Berker
Süleyman Bodur
Mehmet Osman Kavala
Erol User
Sabri Ülker
Haydar Akın
Ahmet Aydın Bolak
A. Oğuz Dağdelen
Müfit Erbilgin
Yaşar Eroğlu
Numan Esin
Atay Karaca
Demir Karamancı
Asım Karabıyık
Ayduk Esat Koray
Ahmet Salahor
Selahattin Üzel
Orhan Yavuz
Rona Yılcalı

Hükmi şahıs kurucu üyelerinden bazıları

Eczacıbaşı Holding AŞ
Tekfen Holding AŞ
Hürriyet Gazetecilik ve Mat. AŞ
Sabah Yayıncılık AŞ
Altınyıldız Holding AŞ
Has Otomotive Tic. ve Sanayii AŞ
Türkpetrol ve Madeni Yağlar AŞ
Aksa Akrilik Kimya Sanayii AŞ

TEMA Dergisinin haberlerinden...

"Dünya otomotiv sektörünün öncüsü Ford, temiz bir çevre için verilen savaşta da liderliğini sürdürüyor. Ford şimdi de havayı temizleyen otomobili test ediyor!"

"Köln Diyanet İşleri Camisi'nde vatandaşlarımıza verilen konferansta, Vakfın çalışmalarına maddi ve manevi destek istendi"

"İhlas Fuarcılık'tan TEMA'ya destek"

"Boch'tan destek"

"İhlas Holding Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Enver Ören, Karaca Arboretum'u ziyaret etti"

"BMW otomobillerinin doğumgünü katkısı"

"Burger King'den TEMA'ya destek"

Sabancı'dan sonra İhlas da arazi talanında

Toyota Otomotiv Endüstrisi kurulmadan önce "Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye ile Kullanılmasına Dair Yönetmelik"te Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından değişikliğe gidilerek, 1. ve 2. sınıf tarım topraklarının otomotiv endüstrisi için kullanılabileceği kararı alınmıştı. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası'nın Danıştay'ta açtığı iptal davası sonucunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığının yaptığı değişiklik iptal edilmiş, böylece 1. ve 2. sınıf tarım topraklarının hangi nedenle olursa olsun tarım dışı amaçla kullanılmayacağı hükmü yeniden getirilmişti. Herkesin bildiği gibi,Toyotasa da bu arada 1. sınıf tarım topraklarına yerleşip, gül gibi Toyotalar üretmeye başlamıştı. Geçmişten günümüze gelince, ikinci bir Toyotasa olayını KİA olayı olarak yaşadığımızı görüyoruz. Ancak, bu sefer, ilgili yönetmelikte "1. ve 2. sınıf yağışa bağlı tarım arazileri ile sulu tarımda kullanılan 1., 2., 3., ve 4., sınıf araziler tarım dışı amaçla kullanılamaz" dendiği için, ancak şeytanın akıl edebileceği yöntemlerle yönetmelik aşılmaya çalışılıyor ve öyle görünüyor ki aşılıyor da. Bakınız nasıl?

Düzce İlçesi Islahiye Köyü Çayırlık mevkiinde yaklaşık 482 dönüm arazi üzerinde İhlas Holding A.Ş. KİA marka otomobil üretmek üzere Motorlu Araç Üretim Tesisi kurmak istiyor. Ancak, en büyük engel arazi üstünde DSİ sulama kanallarının bulunması. İhlas Holding, DSİ ile sulama kanallarını hemen bitişik parsele taşımak üzere anlaşıyor ve izin alana kadar peşini bırakmıyor. Devlet, sulama şebekesi'nin iptali sonucu çıkarılınca bu arazinin artık tarım alanı olmaktan çıktığını ifade ediyor. İster gülün, ister kızın. Gerçek bu. Biz, Ziraat Mühendisleri Odası olarak tarım topraklarının hem erozyonla, hem de tarım dışı amaçlarla elden çıkmaması için var gücümüzle çalışacağız. Bu arada "Toprak Ana Öldü, Başımız Sağolsun" diyenlerden de özellikle turizm ve sanayi amaçlı tarım topraklarını talan edenlere karşı seslerini çıkarmalarını bekliyoruz. Bu sanayi kuruluşları toprakları korumaya çalışan Vakıf ve Derneklere sponsorluk yapsalar da.

Ziraat Mühendisleri Odası'nın basın açıklaması
Prof. Dr. Gürol Ergin, ZMO Başkanı

rım arazilerinin üstüne sanayi kurulmasına tavır alması beklenir. Ama bunu yapan kişi Sabancı'ysa... Sabancı, TEMA'nın hem kurucusu, hem de sponsoru. 1. sınıf tarım arazisi üstünde kurulan Sabancı'ya ait Toyotosa'nın fabrikasının açılışını, TEMA'ya destek olmak için işadamlarını para vermeye zorlayan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Ziraat Mühendisleri Odası'nın açtığı mahkemeyi kazandığını bile bile yaptı.

Sırada İhlas Holding ve KİA'sı var

Türkiye Gazetesi, TGRT gibi medya kuruluşlarının yanı sıra İhlas Holding'in de sahibi olan Enver Ören, Düzce İlçesi Islahiye Köyü Çayırlık'ta KİA marka otomobil üretmek üzere 1. sınıf tarım arazisinin üstüne konuyor ve Türkiye'de alışılan yöntemlerle arazinin derecesini düşürüyor. Enver Ören de bir TEMA kurucusu ve pekçok projenin sponsoru.

TEMA'ya göre Pentagon da çevreci

Her tür savaşın ve yıkımın baş mimarı Pentagon'a (ABD Savunma Bakanlığı), kendi askeri üs yönetimine bitki ve hayvan türlerini korumaya yönelik bir el kitabı hazırlatması münasebetiyle TEMA dergisinde övüldü. Dergi Pentagon'dan şöyle söz ediyor: " Biyo çeşitliliği koruma mücadelesinde yeni bir isim: Pentagon... Küçülme ve bazı üslerini kapatma yoluna giden Amerikan Savunma Bakanlığı, sahibi olduğu binlerce kilometrekarelik araziye bu zamana kadar iyi ev sahipliği yapmış olduğu iddiasını kanıtlamak amacıyla bazı işaretler veriyor. Söz konusu el kitabı da bu amaca yönelik işaretlerden biri olarak değerlendirilebilir"

Şimdiye kadar en vahşi yöntemleri ve doğada geri dönüşü mümkün olmayan biyolojik-kimyasal-nükleer teknolojileri kullanmaktan hiçbir zaman kaçınmamış olan Pentagon'a TEMA'nın gösterdiği yaklaşım, son dönemde öne çıkarılan "sivil toplum kuruluşları"ndan bazılarının işlevleri konusundaki soru işaretlerini daha da derinleştirecek nitelikte.

TEMA'nın bir kitabı: İslam ve Kuran'da Ağaç, Yeşil ve Toprak

İslam yeşilinin kökenini, doğanın eşsiz yeşilliğine bağlayarak başlayan bu kitabı bir orman mühendisi olan Turhan Günay yazmış. Fethullahçılarla daha fazla yakınlaşmanın da bir aracı olan bu Kitapta yaradılışa ilişkin ayetler de sık sık geçiyor. Ayrıca kitaba göre *Kuran*'da herşey olduğu gibi erozyon da var! Yazar Bakara süresi 264. ayeti örnek göstermiş: "Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan kayaya benzer. Sağnak yağan bir yağmur isabet eder de onu sert kaya haline getiriverir."

Anlaşılan TEMA, "kıyamet" anlamına gelebilecek olan ekolojik felaketi Allah'a havale etmekten başka bir yol bulamamış ki hem bu kitabı yayınlamış hem de şu ayetle gönülleri rahatlatmaya çalışıyor: "Ölüden diriyi, diriden de ölüyü O çıkarıyor; yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırıyor."

TEMA'ya göre, erozyonun bir suçlusu da geleneksel hayvancılıktır.

TEMA'ya göre, Koç-Sabancı da düzen kurbanı!

***Soru:** Çevreye duyarlı bir kuruluş, Koç Üniversitesi'nin orman yağmasına, Sabancı'nın, İhlas'ın verimli araziyi gaspetmesine, nükleer santrala karşı çıkmaz mı? Gerçi bunlar sizin kurucularınız ama... **Yanıt:** Kişilerle değil genel düzenle uğraşıyoruz; hukuk boşluğundan yararlanmışlar, ne yapalım...*

TEMA'yla yapılan tartışmalar üzerine Vakıf Başkanı Hayrettin Karaca ile görüşmemiz mümkün olmadı. Bu konuları Vakfın Teknik Projeler Bölüm Başkanlığını üç yıldır sürdüren Metin Şenol ile görüştük. Metin Şenol Orman Mühendisi ve Orman Bakanlığından emekli. Kuruluşlarının daha çok eğitim amacına dayalı olduğunu söyleyen Metin Şenol'a eleştirileri aktardık, verdiği yanıtları iletiyoruz. Söyleşiyi Nesrin Timur gerçekleştirdi.

- TEMA'nın öne çıkan söylemi erozyon, çölleşme ve fidan dikimi... Hızlandırılmış erozyonu öne çıkarttığınızda, ekosistem tahribini gözardı etmiş olmuyor musunuz? İkincisi de çalışmalarınız daha çok kırsal alana yönelik. Acaba neden diğer alanlarda yoksunuz?

- Çok doğru bir teşhis. Bunun için önce teşekkür ederim. Bildiğiniz gibi erozyon bir sonuç. Türkiyede 63 milyon hektarda şiddetli erozyon tespit edilmiş vaziyette. Bunun nedenlerine baktığınızda kırsal alanda yaşayan insanların geleneksel yaşam biçimlerinde bitki örtüsünü tahrip ettiklerini görüyorsunuz. Bizim kırsal alana yönelmemiz, kırsal alan kalkındırma projeleri getirmemiz; erozyonu meydana getiren bu sebebin kaldırılmasına yöneliktir. Bizim uyguladığımız projelerde biyolojik çeşitliliğin, yeraltı sularının korunması gibi konular da var. Ekosistemin bütün ilişkilerinin toprağa bağlı olduğunu görüyorsunuz. İnsanlar bitki örtüsüne müdahale ettiğinde, toprak çıplak kaldığında bütün ekosistemin alt üst olduğunu görüyoruz.

Sorun hukuktaki boşluklar

- Bildiğim kadarıyla bitki örtüsünü ve toprağı tahrip eden erozyondan çok daha farklı faktörler de var ve bu konuda da sizinle ilgili spekülasyonlar var. Örneğin kurucularınız konusunda. Açıktır ki, ekolojik kriz, geleneksel tarım uygulamalarının ortaya çıkarttığı erozyonla değil, endüstriyalizm ile ortaya çıktı. Bu alanlarda sesinizin çıkmamasının nedeni, kurucularınızın tamamının büyük holdingler olması mı?

- Bu konu aydınlatılmasını istediğimiz bir yön. Bizim projelerimize baktığınızda, sponsorlarımızın holdingler olduğunu görürsünüz ama bu faaliyetlerimizi kısıtlamamızı gerektirmiyor. Biz Trakya özelinde tarım topraklarının amaç dışı kullanılmasını ele alan bir proje yürütüyoruz ve bu Türkiye geneline yayılacaktır.

Bir hukuk devletinde egemen olan hukuktur; demokrasi ile yürütülen ülkelerde egemen olan kamuoyudur ilkesinden yola çıkıyoruz ve bu egemenlikleri yakalamaya çalışıyoruz. Hukuktaki boşlukları kamuoyu baskısıyla gidermeyi hedefliyoruz. Örneğin açık bir örnek vermek gerekirse, bir Koç Holding meselesi vardır. Evet son derece bize yakın bir Holding. Ama örneğin Koç Üniversitesi'yle ilgili bize bir soru yöneltildiğinde biz ülke menfaatinde birleşme çağrısı yaptık. Nedir bu? Şimdi, bir hukuk devletinde yaşıyoruz. Ancak, hukukla ülke menfaatine ters düşen bir boşluk görüyorsak bunun için kamuoyu desteği istiyoruz.

- Ankara-İstanbul yolu ağaçlandırma projenizi çalışmanızı gerçekleştirdiniz mi?

- Bu proje devam ediyor. Orada 90 hektarlık alanda ağaçlandırma çalışmamız yürüyor.,

- Ankara-İstanbul yolu konusu sizin çalışmalarınıza neden ters düşmüyor? Bir taraftan yüzbinlerce ağaç kesildi, diğer taraftan siz ağaçlandırma yapıyorsunuz. Üstelik çevreye duyarlı bir kuruluştan, karayolu yerine diğer ulaşım yöntemlerine yönelmesi de beklenmez mi?

- Bizim karayolunun tarım alanından geçmesine karşı kesin tavrımız var. Yalnız Türkiye'de bir noksanlık var, bu da arazinin kabiliyet sınıflarına göre tarif edilmemesidir. Orman diyorsunuz ama bir bakıyorsunuz 6831 sayılı orman kanunu belirli bölgeleri 2-b maddesiyle orman vasfının dışına çıkarabiliyor. Bu da gösteriyor ki siz daha tanımını yapamamışsınız ve yaptığınızı da devlet güvencesine alamamışsınız. Bugün tarım alanına örneğin fabrikalar kuruluyor.

- Evet. Örneğin TOYOTA ve KİA gibi 1. sınıf tarım arazisi üstüne konanlar var ve bunlar sizin kurucularınız ve sponsorlarınız. TEMA burada da yok?

- TEMA var ancak TEMA'yı bireylerle değil sistemlerle uğraşan bir kuruluş olarak görmekte büyük fayda var. Bugün bir Koç, Sabancı, İhlas Holding bu alanları kullanabiliyorsa, hukuğun boşluklarının onlara verdiği haktan dolayıdır. Biz bu boşlukların giderilmesi için kamuoyu oluşturmaya çalışıyoruz. Biz tek tek olaylarla değil, genel olarak uğraşıyoruz...

- Ancak sizin verdiğiniz mücadelenin hedefleri hep köylüler oluyor...

- Kesinlikle değil. Bizim arazinin yanlış ve amaç dışı kullanımıyla ilgili son derece ciddi çalışmalarımız var. Arazi derken biz bütün arazilerin havza bazında toplanıp arazilerin kabiliyet sınıflarına göre tek tek tanımının yapılarak o amaca yönelik kullanılmasını anlıyoruz. Bir örnek vereceğim: Mesela İzmit'in Samanlıdağ olayı vardır. Burada köylü bir dönümlük alan açtığında 5 milyar gibi bir

rakama satıyor. Bu da çok büyük bir rant olayı. Biz diyoruz ki ormanlık alanlar arsa olarak rant etmemeli. Yani aslında biz olayların tümüne parmak basıyoruz. Ancak acele etmiyoruz; istiyoruz ki kamuoyu oluşturup ciddi bir baskı oluşturalım.

- Peki, Koç Üniversitesi olayında siz Koç Üniversitesi'nden yana tavır aldınız? Üstelik sırada başka üniversiteler de var?

- Olay böyle algılanmamalı. Şimdi mevcut işleyen bir sistem var. İstanbul Boğazı orman alanları son 30 yıldır büyük bir tahribata uğramış. Bu mevcut düzen içinde söylenmiş bir söylevdir. Bundan sakın böyle olması gerektiği gibi bir sonuç çıkarılmasın...

- Hayrettin Karaca'nın bunu savunan görüşleri Koç Üniversitesi'nin bir gazetesinde çıktı, başka yerlerde de açıkça savundu?

- Ben tekrar aynı şeyi söylemek istiyorum: mevcut düzen, her şeyi rant edercesine tanımlıyor. Bakın Trakya'nın çok büyük bir bölümü 1. sınıf tarım arazisi. Ama maalesef burası sanayiye açılıyor. Yani Türkiye'de o kadar önemli sorunlar var ki 1-2 yılda bunları aşmanız da mümkün değil. Ancak birkaç konuda baskı aracı olmaya çalışıyoruz. Belki bu nedenle susuyor gibi görünüyoruz ama kesinlikle susmuyoruz.

- Köylerdeki orman tahribinin zaman zaman sizin de vurguladığınız gibi temel nedeni yoksulluk, yoksulluğun da nedeni tarım politikası. Oysa sizin sponsorlarınız sürekli olarak "köylüyü sırtımızda taşımak istemiyoruz" diyorlar. Bu duruma siz ne diyorsunuz?

- Bu tarım politikasına hayvancılığı da katmak gerekir. Bugün Türkiye'de tarım ve hayvancılık geleneksel yaşam biçimine bağlı. Üretim biçimleri atalarından gördükleri biçimde yürüyor. Buna işletmecilik anlayışıyla bakmıyorlar. Başıboş hayvancılık meşe ağaçlarını tahrip ediyor, bu da ekosisteme büyük zarar veriyor. Biz zaten onun için, yoksulluğu önlerseniz burada yaşayan insanlar bu baskıları kaldıracak ve rehabilatasyon olacak diyoruz. Örneğin Kozyaka'da kırsal kalkınma projesi kapsamında köylüyle birlikte şu anda hayvancılık işletmesi kurduk. Türkiye'de çok ciddi problemler var özellikle arazi kullanımında. Baktığınızda yasalar, siyasi otoriteler, idari otoriteler, rant olayı yanlış kullanımda etkili faktörler olarak görülüyor. Bir anlamda bu işi yapanlar kendilerini yasa güvencesine almışlar. Anayasada 169 ve 170. maddeler vardır. Bunlar özet olarak diyor ki: "Türkiye'de ormanlık alanlar daraltılamaz ancak bilim ve fen yönünden orman niteliğini yitirmişse, orman dışına çıkarılabilir". Bu ne biçim bir tarif? Farklı bilim tarifi konabilir. Maalesef bugün 1 milyon hektara yakın alan 2-b maddesiyle orman dışına çıkarıldı. Biz bu 2-b maddesinin iptali için dava açtık. Yani hiçbir konuda suskun değiliz. Kanun boşluğundan istifade eden kişilerin bu boşluktan istifade etmeyecekleri biçimde bir düzenleme getirmeyi istiyoruz.

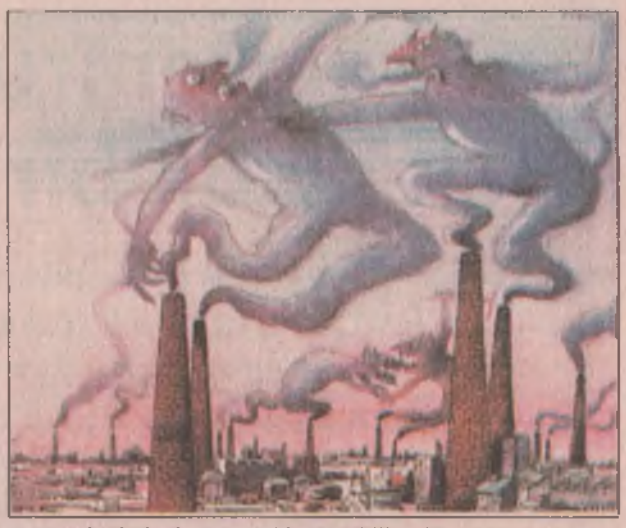

Doğayı katledenler çevreyi kurtarabilir mi?

- Bildiğim kadarıyla siz Karadeniz'de kıyı erozyonu konusunda çalışmalar yaptınız. Şimdi ya kıyıdan ya da balık yumurtlama alanını işgal edecek biçimde deniz üstünden bu yol yapılmak isteniyor. TEMA bu projelere ne diyor?

- Dünya ileri ülkelerine baktığınızda örneğin İtalya'da bu gibi alanlar tünellerle geçilmiş. TEMA arazinin yırtılmasına ve yanlış kullanılmasına kesinlikle karşı çıkar. Bugün siyasi otoritenin çoğu TEMA'cı gibi görünüyor. TEMA'nın sıçrayışını kendilerine siyasi bir kaynak gibi kullanmak isteyebilirler. Onun için mümkün olduğu kadar siyasetin dışında ama siyasilere baskı oluşturacak biçimde duruyoruz.

"Nükleer santral, teknolojisi iyiyse düşünülebilir"

- Nükleer santral konusundaki yaklaşımınız nedir?

- Dünyada bazı ülkelere baktığımızda termik ve nükleer santral olayını görüyoruz. Bunlar enerji elde etmek için metodlar, ancak Türkiye'de o kadar çok potansiyel enerji kaynağımız var ki, örneğin akarsularımız... Biz vakıf olarak şunu öneriyoruz: Örneğin Amerika'da gördüğümüz bir termik santralda kömürün çıkarılmasından işleyişine kadar son derece ileri teknoloji kullanılıyor. Eğer toprağınıza çevrenize zarar vermeyecek biçimde ileri teknoloji olacaksa, kullanılabilir. Biz vakıf olarak yenilenebilir enerji kaynaklarımız olduğunu düşünüyoruz.

- Nükleer ve termik santrallara şu anda ihtiyacımız yok ama teknik olarak karşı değiliz diyorsunuz?

- İnsanları ve canlı yaşamı etkilemeyen bir teknoloji olursa artık buna kimse karşı çıkamaz zaten?

- Yalnız şu anda somut bir durum Akkuyu?

- Buna tamamen şu anki teknolojisiyle karşıyız.

- Teknolojisi iyi olursa?

- Teknolojisi iyi olursa onu düşünmeye değer olarak görüyoruz. Bugün örneğin termik santralın 25-30 sene ömrü var, çevreye verdiği tahribi telafi etmeniz mümkün değil; buna kimsenin evet deme şansı yok. Ancak bütün potansiyellerimizin kullanılmasından sonra ihtiyacımız kalırsa ve böyle bir teknolojiyle yapılırsa, onu düşünmek gerek.

- Teşekkür ederiz.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Hayrettin Karaca ve Nükleer Santral ihalesine giren Tekfen Holding'in Yönetim Kurulu üyesi ve Vakıf 2. Başkanı Nihat Gökyiğit ile.

Nemrut Dağı'nda Helenistik bir ütopya denemesi

İskender, tarihte ilk kez doğulu ve batılı kültürlerin sentezini deneyen liderdir. Ardından Tanrı Kral Antiokhos bu ütopyayı bir kez daha denedi. Yörenin en yüksek tepesi Nemrut'tu seçtiği yer. Ama o da başaramadı. Antiokhos'un mezarının bulunduğu Nemrut Dağı tümülüsü ise bütün sırlarını koruyarak 21. yüzyıla ulaşıyor.

Kürşat Başdemir

Büyük İskender'in fetihleri ile başlayan ve ölümünden sonra devam eden, yaklaşık 300 yıl süren dönem boyunca, Ortadoğu'da Helenistik öğeler kültürel anlamda bölgeyi etkilemiştir. İskender, tarihte ilk kez doğulu ve batılı kültürlerin sentezini deneyen liderdir. O, Helenist bir dünyayı doğu ile bütünleştirerek yeni bir dünya yaratma peşindeydi. İdeali uğruna Persliler gibi giyindi, Persli bir prensesle evlendi. Ancak bu sentez, ne İskender yaşarken, ne de öldükten sonra gerçekleşti. Doğulular ve batılılar arasında mayası tutmayan bu sentez arayışı, uzlaşmadan öteye gidemedi. Doğuda sadece batılı eğitim görmüş yeni, elit bir sınıf oluştu.

Büyük İskender'in, 12 yıl 8 ay süren imparatorluk dönemi boyunca yaptıklarını en güzel özetleyen olay, Frigya'nın başkenti Gordion'da, karmaşık düğümü kılıcıyla kesmesidir. Kısa süren hükümdarlığı boyunca, Büyük İskender karşısına çıkan zorlukları ayrıntılara girmeden, hep böyle kolaylıklar düşünerek aşmıştır. Persler'e karşı, onlardan daha despot ve zalim olarak mücadele etmiştir. Çünkü kendine paye biçtiği yarı tanrı ünvanı ile o; Akhilleus kadar zalim bir savaşçı, Herakles kadar güçlü, Dionysos kadar zeki ve yaratıcı olmak istemiştir. Yaşamının çok kısa süreceğini önceden hissettiğinden midir bilinmez, tarihçileri dehşete düşüren seferler yapmış; Ön Asya'dan, Hindistan'a kadar, yetmişin üzerinde kent kurmuştur. Dünya tarihinde en büyük askeri dehalardan biri olmakla beraber, onun asıl büyük katkısı bilimsel araştırmalar, coğrafya ve doğa tarihi gibi birikimlerin oluşmasını sağlamasıdır. Kurduğu kentler, eskinin geleneksel şehirlerinden farklı olarak tamamen yeni bir yapılanma tarzıdır.

Büyük İskender, doğuyu batılılaştırma uğraşında pek başarılı olamadı ama, kendisi doğululaştı. O, bu yönüyle, kısa süren efsanelerle dolu yaşamı kadar, trajik bir kişiliktir. Pers kültüründen etkilenen İskender, doğulular gibi despot bir kişiliğe büründü, gittiği her yerde o, Persliler gibi eteklerini öptürdü. Daha da ileri giderek doğulu tanrılarla kendisini özdeşleştirdi.

Helenistik uygarlık, doğunun kültür mirasını özümserken, doğu kültürünün başlıca merkezleri olan Babil ve Memfis gibi kentler önemini yitiriyor, yerine Antakya, İskenderiye ve Bergama gibi yeni Helen etkileri taşıyan merkezler doğuya ağırlıklarını koyuyorlardı. Makedonya Krallığı'nın bu baş döndürücü yükselişi, köleci toplum yapısındaki ilk çözülmeleri de beraberinde getirdi. Köleler ve özgür insanlar, her geçen gün artmakta ve toplum yapısına tepkilerini göstermekteydiler. Sinoplu Diogenes, çırılçıplak bir şekilde fıçı içinde dilenerek yaşamayı, tepkisel bir yaşam biçimi olarak seçiyordu. Dünya fatihi Büyük İskender, ona kendisinden bir dileği olup olmadığını sorunca; "Gölge etme başka ihsan istemem" yanıtını veriyordu. Artık İskender, Aristoteles'in eski öğrencisi değildi. Filozoflar ve aydınlar arasında batıda alaya alınıyordu.

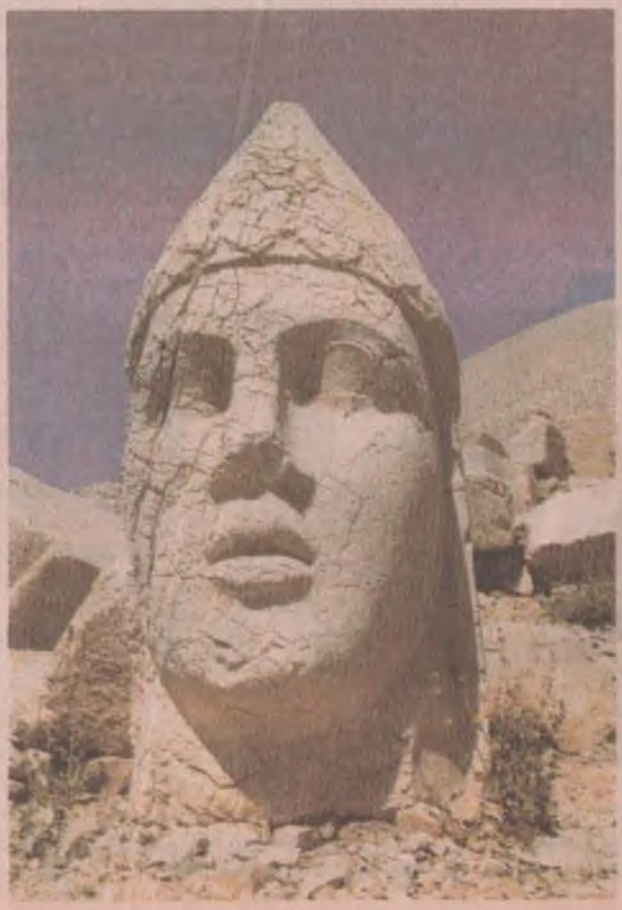

İskender'in ölümünden sonra, komutanları uzun süren iktidar mücadelelerine giriştiler. Helenistik dönemin etkilerini üzerinde taşıyan Selevkos Krallığı Ortadoğu'yu ve Anadolu'yu bir süre egemenliği altında tuttu. Romalılar'ın güçlenip Anadolu içlerine nüfus etmesiyle, Selevkos Krallığı ortadan kalktı ve Anadolu'da Roma İmparatorluğu'na bağlı Armenia, Kommagene ve Kappadokia gibi bölgesel krallıklar oluştu.

Nemrut'ta bir Tanrı-kral

Büyük İskender'den üç yüzyıl sonra Güneydoğu Anadolu topraklarında, Roma ve doğu arasındaki tampon bölgede, Büyük İskender soyundan gelen doğulu bir kral, batı-doğu sentezini bir kez daha denedi. Bu kral, kendi deyimi ile Kommagene'nin Tanrı Kralı Antiokhos'tu. Hayatını, gökyüzüne yakın bir yerde, doğulu ve batılı tanrıları birleştirmeye adadı. Yörenin en yüksek tepesi Nemrut'tu seçtiği yer.

Antiokhos, Helenistik kültürü

çok yakından tanıyan bir doğulu idi. Yazıtları, edebi ve kültürel anlamda bu durumu kanıtlar. Ancak şu durum da çok açık ki Kommagene halkı, Helen kültürüne ve edebiyatına oldukça uzaktı. Antiokhos, tanrıları birleştirerek oluşturacağı yeni yaşam ile, idealindeki ütopik yaşam tarzını gerçekleştireceği gibi, siyasi anlamda da güç kazanacaktı. O da, Büyük İskender gibi tanrı-kral olmayı seçti. Çünkü gerçekleştirmek istediği ideali ancak bir tanrı başarabilirdi.

Antiokhos, yöre halkı ve kendisi arasında dinsel bir bağ kurarak Helenistik bir toplum yapısı elde etme peşindeydi. Okuma yazma bilmeyen yöre halkını, ancak bu şekilde etkileyebileceğini umuyordu.

Antiokhos, baba tarafından atalarına, inançlarına uygun olarak ve yaraşır bir şekilde, kutsal adaklar yaptırmak için sunaklar yaptırdı. Bunun yanı sıra tanrısal vasıflarını ön plana çıkararak, kendi tasvirleri ile beraber dev tanrı heykelleri diktirdi. Bu heykeller sonsuza kadar dikildikleri yerde kalacaklar ve nesiller tarafından anılacaklardı.

Tanrı-kral olan Antiokhos, kendi heykelini tanrı heykellerinin sol başına diktirmiştir. Onun yanında ana tanrıçası Kommagene yer alır. Onlardan sonra gelen tanrı heykelleri, onun kafasında tasarladığı doğu-batı sentezini çok açık simgeler; ortada Baba tanrı Zeus-Oromasdes, yanında Apollon-Mithras ve en sağda Herakles-Artagnes yeralır. Tanrı heykellerinin sol yanında kartal ve aslan figürleri vardır.

Batının çıplak ve güçlü tanrılarını, doğunun örtünmüş, heybetli tanrıları ile tokalaştırır Nemrut'un zirvesinde. Bir zamanlar sedir ormanları ile kaplı Nemrut Dağı, artık güneşin batışını ve doğuşunu her iki yöne dikilen tanrı heykelleri ile karşılıyordu. Kışları karlı Nemrut'un soğuk rüzgarında, Zeus, Apollon ve Herakles doğunun çetin koşullarına uymuş doğulu tanrılarla özdeşleşip örtünmüşlerdi. Zeus gücünü Persli Oromasdes'le birleştirmiş, böylece yıldırım tanrısı doğulu bir kimliğe bürünmüştü. Apollon doğal olarak Perslerin güneş tanrısı Mithras'la, Herakles ise Artagnes'le yeni bir kimlik kazanmıştı. Antiokhos tanrı heykellerini dağın hem batı, hem de doğu tarafına yapmıştır. Bu beş büyük doğulu ve batılı tanrı, güneşin doğuşunu ve batışını birlikte karşılarlar.

Antiokhos'un kendisi için yaptırdığı dev tümülüs, tanrı heykelleri arkasından göğe yükselir. Tanrı heykellerinin oturduğu tahtların arka yüzünde Helenistik üslupta uzun bir kült yazıtı vardır. Bu yazıt, tümülüsün içindeki kutsal mezarın Antiokhos'a ait olduğunu açıkça belirtmiştir.

Batı Teras'ındaki kabartmalar arasında en ilgi çekici olanı, bir yıldız horoskobu olduğu düşünülen 19 yıldızlı bir aslan figürüdür. Bu horoskop, Humann ve Puchein'e göre, Antiokhos'un doğum anını göstermektedir. Bu konuda başka bir görüş öne süren Otto Neugebauer ise bunun İÖ 62 yılının Temmuz ayında Jüpiter, Mars ve Merkür gezegenlerinin bir araya gelişini simgelediğini ileri sürer. Ona göre bu tarih, Antiokhos'un tahta çıktığı ve Kommagene Kralı olduğu gündür.

Rahiplerin görevlendirilmesi

Rahipler yazıtta belirtildiğine göre, Antiokhos'un emirlerini halka aktarmakla görevlendirilmişlerdir. Okuma yazma bilmeyen cahil Kommagene halkı, ruhban sınıf tarafından eğitilecekti. Tanrı-Kral öğretileri melodik bir şekilde Yunanca olarak halka aktarılacaktı.

Antiokhos, bir rahibin görevlendirilmesini ve yapılacak işleri yazıtında aşağıdaki gibi anlatır:

"Soyundan gelecek mirasçıların da aynı işi sürdürmeleri şartıyla, bir rahibi ve krallığın atifetine uygun sayıda hizmetkar hierodulları, babamın kültünde ve benim anılmamda eşit ölçüde katılmaları ve adil bir şekilde pay almaları kaydıyla görevlendirdim. Babamın ve benim aylık doğum günlerimizde kurban sunulmasını, kült toplantıları yapılmasını ve yurttaşların buna ortak bir törenle katılmasını buyurdum. Bunun için kraliyet mülkünden toprak ayırdım, ondan gelecek sürekli gelirlere dokunulmamasını sağladım ve rahipleri bunu yönetmek ve denetlemekle görevlendirdim." (1)

Tanrı-kral, çıkarttığı bu yasayı kendi sesiyle ilan ettiğini, ancak ona tanrıların ruhları tarafından geçerlilik kazandırıldığını söylemiştir. Ona göre, yasaya karşı koyanın başına müthiş felaketler gelecektir. Bu kültün sürekli olabilmesi için gö-

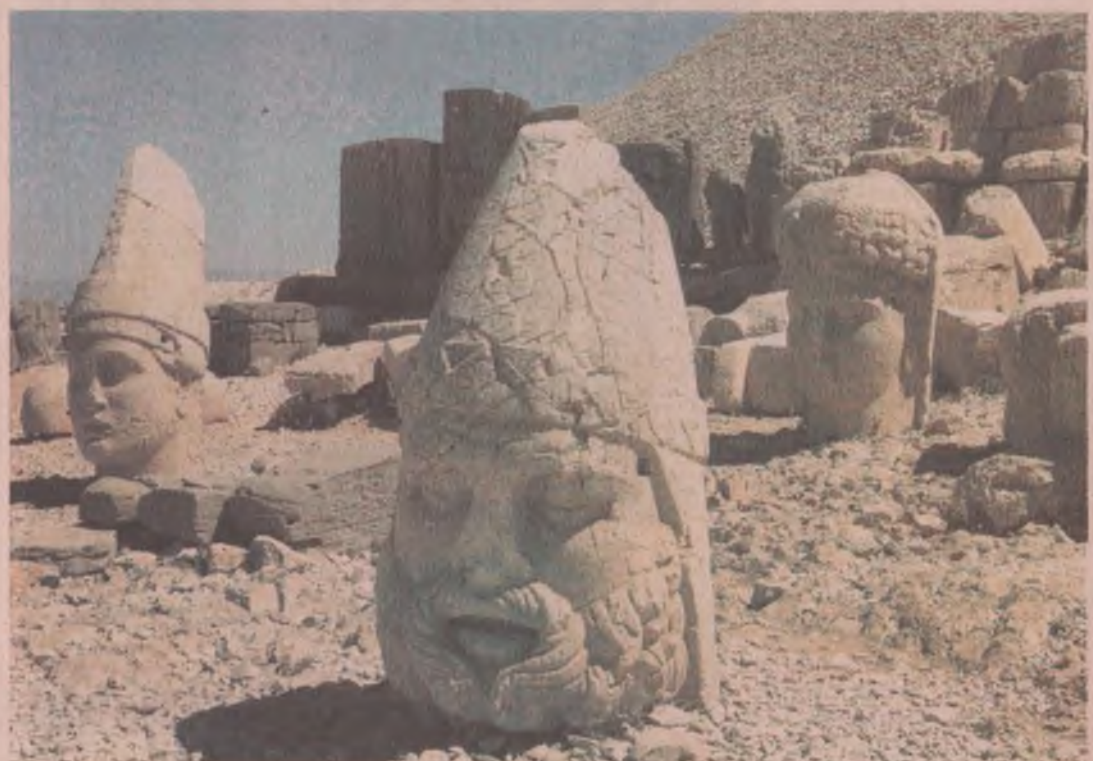

reve getirilen rahipler ayrıcalıklı, bir konum kazanacak ve sonsuza kadar bu görevlerini sürdüreceklerdir. Kutsal heykellerin bakımı, süslenmesi ve korunması işleri onlar tarafından yürütülecektir.

Kült şenlikleri

Bu şenlikler, Antiokhos'un ve babasının doğum günlerinin her ay kutlanmasıydı. Bu günlerde rahipler, Pers kıyafetlerine bürünerek, ataların dini ululamaları için adanan bütün anıtları altın çelenklerle donatacaklardı. Toprak mülkiyetlerinden elde edilen bütün gelirleri ile, kutsal anma törenleri için gerekli maddi destek sağlanacaktı. Sunaklarda bol miktarda buhurdan ve güzel kokulu otlar sunulacak, tanrılaşmış atalara layık muhteşem kurban törenleri yapılacak, bütün garnizon ve yurttaşlar için kurban şöleni düzenlenecekti. Bu esnada kraliyet masaları uygun yemeklerle donatılacak, testilere suyla karışmış şarap doldurulacaktı. Tapınak sahasında yapılan dini törenlerde, bu amaçla gelen halka, görevli rahiplerin kutsal masalar üzerinde ve kutsal kaplar içinde bol yiyecek ve şarap ikram edilmesini buyurmuştu. Garnizon komutanı ile birlikte mahalin nöbetçi askeri birliğini ve bütün halkı kabul edecek ve onların şenlikten beraberce zevk almalarını sağlayacaktı. Bu gelenek olduğu üzere rahiplik makamının şeref armağanı olarak kendi payını seçecekti. Nemrut'taki tapınağın yanı sıra, benzer törenlerin ülkenin çeşitli yerlerinde inşa ettiği kült merkezlerinde de yapılması, Antiokhos tarafından emredilmiştir.

Tapınak, köleleri tören sırasında müzik yaparak halkı eğitmekle görevlendirmiştir:

"Benim tarafımdan hierothesion için hizmete alınan kadın müzisyenler ve daha sonra seçilerek onlara eklenecek olanlar, onların aynı sanatı öğrenen oğulları, kızları ve soylarından gelecek herkes, başka her türlü işlerden muaf olacaklar ama burada benim belirttiğim topraklarda görevlerini ifa edecekler, katılanların istediği süre boyunca, özür göstermeksizin yükümlülüklerini yerine getireceklerdir." (2)

Cezalar ve ödüller

Antiokhos yazıtta kendisinden sonra gelecek kraliyet ailesi mensuplarını tapınağı güzelleştirmek, saygınlığını korumakla görevlendirdiğini bildirmiştir. Tapınağa ibadet için gelenleri övmüş, kötü niyetle yaklaşanlara ise beddua etmiştir:

"Bir cani yüce kutsanmışlığa karşı ister soygun ister hırsızlık niyetinde olsun, bir düşman ordusunu kült yerimize getirirse veya gizli düşmanlıkla kıskançlığın korkak kinini içinde birleştirip başkalarının mülkiyetinden gözleri kamaşarak, kurduğumuz tesise karşı kinci konuşmalar yapar, kötü fikirler besler veya yıkıcı bir el yöneltirse, bütün tanrıların bağışlamazlığının sonuçlarını görecektir. Zira tanrıların büyük öfkesinin hizmetkârı olan insafsızca cezalar; suçluyu hayatı boyunca kefareti tamamen ödeyinceye kadar çeşitli eziyetlerle takip ederler. Böyle bir cani bilmelidir ki göksel bir yasanın, tanrıların heybetli kötülerin kötülüğüne indirtmesi, değişmez bir kaidedir. O ellerin hünerleri sayesinde dinsiz zihniyet, işlediği suçun bedelini mukadder bir öfkeye karşı mutlaka ödeyecektir.

Suçlunun iğrenç hayatının kötü olan kalbi, Apollon'un ve Herakles'in şaşmaz okları ile delik deşik olacak, bu kişi bütün iyiliklerden nefret eden bedeninin derinliklerinde dayanılmaz acılar duyacaktır. Hera'nın öfkesi yoluyla, o cani göksel adaletin amansız hizmetkarı olan hak ettiği cezayı görecektir ve dinsizliğin ödü acımasızca alınacaktır. Bu caninin kötü kanında payı olan bütün soyu ve pisliği kabul edip barındırdığı için kendileri de, o tanrının kirlenmiş sayılacak olan bütün ailesi (ve gelecek nesilleri) Zeus-Oromasdes'in yıldırımları ile vurulup düşman alevler içinde kül olacaktır." (3)

"Buna karşın adaletsizlik içinde kirlenmiş ve çabaları kutsal işlerde yoğunlaşmış herkes korkusuzca tanrıların yüzüne baksınlar ve rahmetlerinin mutlu izlerinden yürüsünler. Ve onlar mutlu yollarda yürüyerek bize gösterdikleri ululamalarından dolayı iyi hayat yolu umsunlar. Bütün insanlar yüce duygularla Zeus'un ulu, göksel evini görsünler ve tanrıların kulakları ve gözleri önünde yükümlülüklerine uygun adakları ve kutsal kurbanları yerine getirsinler. Adaklardaki ihtişamımızı ve edebi şanımızı türkülerle yayarak ve onlara yakışır kurbanları ululayarak dindarca dualarında iyi şeyler yaptıkları sürece onlar isteklerine kulak veren bağışlayıcı Zeus-Oromasdes yoldaş olsun, onun yanında yardımcı olarak Hera Teleia, buna ilaveten Artagnes-Herakles ve Apollon olan Mithras ve tanrıların güçlü sesi, sözcü olan Helios ve Hermes. Bu iyi kişiler bütün tanrılaşmış lütufkar atalarımı mutlu bir hayat sürmek için aldatmaz kahinler ve iyi işlerde savaş arkadaşları olarak ebediyen yanlarında görsünler." (4)

Bütün bu uğraşlara rağmen görkemli dev inşaat işi bir türlü bitirilemedi. Yazıtta Nemrut Dağı'nın çevresini süsleyen resimler yapılamadı. En ince detaylarıyla planlanmış şenlikler ne yazık ki hiçbir zaman olmadı. Tanrılar, görkemleriyle dağın tepesinde doğa koşullarına inatla direndiler. Dolayısıyla Antiokhos'un düşleri bir türlü gerçekleşmedi. Onun ideal toplumu, kendisinin de mensubu olduğunu ileri sürdüğü tanrılar soyunun bir lütfuydu. Çoğunluğu kölelerden oluşan halk, bu lütfu benimsemedi. Maddi temelleri olmayan bu doğu-batı sentezi, halkın katılımı sağlanamadığı için başarısız bir deneme oldu. Antiokhos'un mezarının bulunduğu Nemrut Dağı tümülüsü ise bütün sırlarını koruyarak 21. yüzyıla ulaşıyor.

DİPNOTLAR

1) Döner F. K.,"Nemrut Dağı'nın Zirvesinde Tanrı Tahtları", Çeviren: V. Ülkü, s.157, Türk Tarih Kurumu, 1990.
2) İbid, s.158.
3) İbid, s.160.
4) İbid, s.160.

Aydınlık Bir Geleceği Yaratacak Kuşaklara 'Kaynak'lar...

KAYNAK ÇOCUK

Cumhuriyet'e Can Verenler Dev Yürekli Küçükler / Burçay Anger 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 110 sayfa	550 000 TL.
Zaman Tüneliyle Sumer'e Yolculuk / Muazzez İlmiye Çığ 1. Hamur Kâğıt, Renkli Resimli, 48 sayfa	250 000 TL.
Hâlâ Bu Mektep / Kâzım Karabekir 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 54 sayfa	250 000 TL.
Babek Destanı / Rüstem Aladağlı 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 80 sayfa	400 000 TL.
Okumak İstiyorum / Cubao 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 80 sayfa	400 000 TL.
Obur Turnabalığı / Angel Karaliçev 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 122 sayfa	550 000 TL.
Dünyanın En Güzel Hayvanat Bahçesi / Kudsi Gazinur 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 104 sayfa	550 000 TL.
Neydik Ne Olduk / Memet Türkkan 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 88 sayfa	450 000 TL.
Öğretmenimi Seviyorum / Memet Türkkan 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 102 sayfa	500 000 TL.
Anadolu Bilmeceleri Su Kurusu / Osman Şahin 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 160 sayfa	700 000 TL.
Geloş Dağı Efsanesi / Osman Şahin 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 69 sayfa	350 000 TL.
Ceylanlar Suya İndi / Fikret Otyam 1. Hamur Kâğıt, Resimli, 72 sayfa	350 000 TL.
Kuzucuk / Müjdat Gezen 1. Hamur Kâğıt, Renkli Resimli, Büyük Boy, 40 sayfa	600 000 TL.
Sihirli Değirmentaşı / Chong Chun Sık 1. Hamur Kâğıt, Renkli Resimli, Büyük Boy, 32 sayfa	600 000 TL.
Serçecik / Maksim Gorki 1. Hamur Kâğıt, Renkli Resimli, Büyük Boy, 16 sayfa	300 000 TL.
Zürafadan Kanguruya Neler Neler Var Bu Kitapta / Vladimir Mayakovski 1. Hamur Kâğıt, Renkli Resimli, Büyük Boy, 20 sayfa	450 000 TL.
Ben Kimim?/ Nahide Namal 1. Hamur Kâğıt, Renkli Resimli, Büyük Boy, 12 sayfa	250 000 TL.
Kurtuluş Savaşı Kahramanlık Öyküleri Dizisi / Adnan Çakmakçıoğlu Bilecikli Ali Eskişehirli Arif Fadime Bacı Kütahyalı Ahmet Sivaslı İdris Çavuş Her biri 1. Hamur Kâğıt, Renkli Resimli, Büyük Boy, 16 sayfa	250 000 TL.

İsteklerinizin ederi karşılığını İsmet Öğütücü adına 655239 no'lu posta çeki hesabına yatırıp alındı makbuzunun fotokopisini posta ya da faksla bize ulaştırdığınızda kitaplar adresinize postalanacaktır. Fiyatlara KDV dahildir. Toplu siparişlerde %25 indirim uygulanır.

İstiklal Caddesi 184/4 80070 Beyoğlu / İstanbul Tel: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 Faks: 249 28 9

Mantık ve felsefe ders kitapları ışığında Hasan Ali Yücel

Yücel, arayan bir cândı. İnsanını, insanları seven, kucaklamak isteyen bir cân. Çalışkan, vatansever bir cân. Çağımız Türk Aydınının, düşünerek, öğrenerek, inanarak, araştırmak isteyen aydınının, ondan öğrenecek çok şeyi olsa gerekir.

Ahmet İnam

Ders kitabı yazarlığının çitlerle çevrili bir alanda dolaşmaya benzemesine şaşmamalı: Önceden konulmuş bir programla, adımlarınızı ağırlaştıran bir deyiş biçimiyle, seslendiğiniz okurun düzeyi ile sınırlısınız. Kimi zaman yazarına "iyi para" kazandıran bir uğraşta, bütün bu belirlenmişlikleri içinde yaratıcı olabilmek, oldukça zor görünüyor. Yazarla okur arasına giren bu engellere karşı, bir ders kitabı metninden eğer açılmaya değer bir dünyası varsa, yazarın dünyasına açılabilmek nedense pek denenmemiş bir yoldur.

Bu yazımda Hasan Ali Yücel'in liseler için yazdığı *Mantık ve Felsefe* kitaplarını gözden geçirip, onun aydın kişiliğine kısa bir yolculuk yapacağım.

Hasan Ali, ilk Mantık Ders kitabını 1926'da yayımladı. (Hasan Ali Yücel'in yayınları hakkında bilgiyi Mustafa Çıkar'ın *Hasan-Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu* adlı kitabından aldım. *Türkiye İş Bankası Yayınları*, Ankara, 1997. *Mantık ve Felsefe* ders kitaplarının baskıları konusunda verilen bilgiler eksik. Bendeki ders kitapları, Ankara'da *Kurtuluş Yayınları*'ndan: *Mantık Dersleri*, 1979; *Felsefe Dersleri* 1978, Mustafa Çıkar bu baskılardan söz etmiyor).

Surî ve Tatbikî Mantık, İstanbul, Milli Matbaa, 1929, 1934, 1935, 1938, 1939 yıllarında yeni baskıları yapılmış.

Mantık ders kitabı 2 fasikül olarak 1942'de, (1943, 1945 baskılarıyla), 44 fasikül olarak, 1946'da, Ankara'da *Milli Eğitim Yayınevi* tarafından yayımlandı.

Mantık ders kitabının 1947'de *Bilimler Felsefesi, Mantık* başlığı ile yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlandığını görüyoruz. 1948, 1949, 1950'de yeni baskıları yapılmış. Nihayet elimize ulaşan Mantık ders kitabı 1952'de İstanbul'da basılıyor. Kitap, 1952'den 1980 yılına dek 19 baskı yapmış.

Felsefe ders kitabı ise, *Felsefe Dersleri: Metafizik Ahlak, Estetik* başlığı ile liselerin edebiyat kolları için *Maarif Basımevi*'nde, İstanbul'da, 1954'de yayımlanmış. 1954'den 1980'e dek kitap 10 baskı yapmış.

Yukarıda kısa bir dökümünü verdiğimiz ders kitaplarının yayın yılları ve baskı sayıları göz önüne alındığında, Türkiye Mantık ve Felsefe eğitimi tarihinde oldukça etkili olduklarını söyleyebiliriz.

Mantık ve Felsefe kitaplarında, çizilen müfredat programı içinde dikkat çekici ne gibi özellikler vardı? Önce mantık kitabından başlayalım. Unutmayalım ki kitap, 1950'lerin başında yazılmıştı. O dönemde Türkiye'de klasik mantığın dışında Reichenbach'ın çevresinde bulunmuş Nusret Hızır'ın tek tek çalışmaları var. Mantık felsefesi çalışmaları yok. Batıdaki gelişmelerden yeterince haberli değil Türkiye; örneğin Wittgenstein'ın *Tractatus* serüveni henüz yeterince bilinmiyor.

Hasan-Ali Yücel, mantık kitabının önsözünde, gençlerin düşünme alışkanlığı kazanmasını istiyor; bunun için de büyük düşünürlerle birlikte düşünmek, hatta ruhça beraber yaşamak, onları okumak gereğini vurguluyor. Ona göre mantık, "zihnimizin doğruyu bulma ve bilme için yaptığı işlemlerin dayandığı kuralları gösteren bilimdir." (s.8) Böyle bir mantık anlayışını ileri sürerken, mantıksal doğrularla olgusal doğrular arasında ayırım

1939'da Hasan Ali Yücel TBMM'de konuşurken.

Hasan Ali Yücel, 1946'da Köy Enstitüsü'nde öğrencilerle birlikte.

yapıyor. Mantığın iki doğruluğa "ulaşmada" da kurallar ortaya koyarak yol göstereceğini ileri sürüyor. Ardından, modern mantıktan kısaca söz edip, klasik mantıktan ayrıldığı noktaları vurguluyor. Bu konudaki yargıları, bugünkü mantık çalışmalarının birikimiyle bakıldığında, eksik ve özürlüdür. Mantık, "bilimlerin bilimi" olarak betimlenmiş, kurallar ortaya koyan bilim felsefesi olarak anlaşılmıştır. Böyle mantık anlayışı tarihte savunulmuştur. Türkiye'deki mantık kitaplarının dayandığı Fransız ders kitaplarında, o dönemlerde yaygın görüş buydu. Mantık bize "doğru" düşünmeyi öğretecekti. "Doğru" düşünmenin ilkeleri ise Aristoteles'ten bu yana tartışılan özdeşlik (aynılık), çelişmezlik ("yıkışmazlık" diyor, Yücel buna) ve üçüncüyü dışta bırakma (atılan üçüncü) ilkeleridir.

Kitapta terimlerin çeşitleri, içlem ve kaplam kavramları anlatılıyor. "Particulier" karşılığı "bölümlü" (bugün "tikel" diyoruz), "nicelik" karşılığı kantite, nitelik karşılığı olarak da kalite terimleri kullanılıyor. "Tanım"a (definition) "tanıtma" diyor, Yücel (s.21).

Önermeleri anlatırken nedense şaşırtıcı bir yanlışlık yapıyor. Latincedeki *Affirmo* (evetliyorum) ve *Nego* (değilliyorum) sözlerinden türetilmiş, A, I, E, O tipi önermelere, sırasıyla tümel olumlu, tikel olumlu, tümel olumsuz, tikel olumsuz önermelere şu adları veriyor: A, bütünsel tasdikli, I bütünsel menfi, E bölümlü menfi, O bölümlü tasdikli (s.25). Oysa, onun deyimlerini kullanarak adlandırmalarımız şöyle olmalıydı:

A bütünsel tasdikli (Yücel doğru söylüyor.)

I bölümlü tasdikli (Yücel "bütünsel menfi" diyor.)

E bütünsel menfi (Yücel "bölümlü menfi" diyor.)

O bölümlü menfi (Yücel "bölümlü tasdikli" diyor.)

Bu yanlışlıkla kurduğu karşıtlık, alt karşılık, altlık ilişkileri form olarak doğrudur. Yalnız, yukarıda söylediğim gibi adların karıştırılması söz konusudur. Böyle bir karışıklığın nasıl olup da 1979 baskısında sürdüğünü anlamak oldukça zor (Eski baskıları görmedim. Belki bu yanlışlık o baskılarda yoktur!).

Yücel'in dedüksiyon ve endüksiyon kavramları da özürlü ve eksiktir. Dedüksiyon "bütünsel fikrin içinde bulunan özel hallere geçme" olarak tanımlanıyor (s.28). Oysa, örneğin, "A, B'den büyüktür", "B, C'den büyüktür, öyleyse "A, C'den büyüktür" çıkarımı, dedüktif bir çıkarımdır; burada bütünsellikten özel hâle nasıl geçiyoruz belli değil! Endüksiyon tanımı ise "zihnin bölümlerden ve özellerden yürüyerek bütünsele yaptığı istidlâl" (çıkarım!) olarak veriliyor. Oysa, "pencerenin önündeki ağaç sallanıyor" demek ki "dışarıda rüzgar var" çıkarımı endüktiftir. Burada bir endüktif çıkarım vardır ve bütünsele gidiş yoktur.

Ayrıca matematiğin bölümleri arasında mekanik ve astronominin sayılması da ilginç bir durumdur (s.48). Bilimlerin felsefi açıdan irdelenmesi ve bilimlerdeki akıl yürütme biçimlerinin tartışılması, yazık ki bilim felsefesinin 20. yüzyılın başından bu yana ortaya koyduğu görüşler ışığında çok yetersiz kalıyor.

Bu eleştirilerimizi o dönem Türkiye'sindeki düşünce ve kültür ortamını göz önüne alarak yapmak gerekir. Aydınımızın matematik ve bilim anlayışı uzun yıllar bu çizgi içinde sürmüştür.

Felsefe Dersleri başlıklı kitabının altbaşlığı: *Metafizik, Ahlak, Estetik*. Önsözü şöyle başlıyor: "Felsefe, varlık ve kâinat, insan ve Allah fikirleri üstünde şimdiye kadar ileri sürülmüş, türlü düşünceleri ortaya koyarak bizi hür düşünmeye alıştırır. Birkaç cümle içine sıkıştırılmış, düstur hâline sokulmuş, kolay hatırda kalacağı zannedilen yazılarla hür düşünüş alışkanlığı kazanmaya imkan yoktur. Böylesi, bizi ancak ezberci yapar; fakat düşündürmez: Halbuki felsefe, düşünmenin en yüksek, uyandırıcı şeklidir."

Yücel'e göre felsefe ve felsefeci

Felsefenin nasıl bir etkinlik olduğu, insan yaşamında oynadığı önemli rol, kitabın önsözünden başlayarak, sonundaki okuma parçalarında sürekli olarak vurgulanıyor. Felsefe, Yücel'e göre, bizi hür düşünmeye alıştırır, düşünmenin en yüksek, en zihin açıcı biçimidir. Felsefe, "her bilimin verilerini bir araya getirip toptan ve kavrayıcı bir görüşle hayat ve varlık hakkında edinmek istenilen bilgidir." (s.11) Tamamıyla birleştirilmiş (Totalement Unifiées) bilgiler toplamıdır. Bu anlamıyla felsefe, bilimlerin bilimi, bilim felsefesidir. "Yeni bilim felsefesinde, felsefe, bilimlerde hüküm süren prensipleri meydana çıkarmak için aklın analizini yapmak yerine bilimin bir analizini yapacaktır." (s.12) Filozof, "bilginin basitçe vücuda gelişini öğreten psikoloji veya hakikatin hatadan ayırd edilişini anlatan mantıkla yetinmeyip, onları aşarak bilginin kendisini ve salt hakikatin ne olduğunu araştıracaktır." (s.27)

Felsefe bilgi yönünden bilime benzemeye çalışacak, bilgiyi sevecek, özleyecek, "ona ulaşmak için çaba gösterecek"tir. Felsefe yetkin bilgiye erişemez, erişmek ister. Filozof bu çabasında, bilim

adamıyla sanatçı arasındadır: "Filozof, mâlûmat toplaması bakımından bilgine, o mâlûmat ve duyuşları tertiplemesi yanından da sanatkâra benzer." (s.15)

Bilgin ve sanatçı özellikleri taşıyan filozof yaşadığı topluma karşı sorumluluk duyan biridir: "Filozof... içinde yaşamlan topluluğun istikbâlina dair endişeleri kendi varlığında şuurlandıran adamdır." (s.19)

Filozof, bilginin ardında, sanatçı duyarlığı taşıyan, toplumun kültürüne karşı sorumlu biridir. Napolyon 19. yüzyılın başlarında Prusya Ordusunu bozguna uğrattıktan sonra Alman toplumundaki sarsıntının ve çöküşün ortadan kaldırılmasında, felsefecinin, felsefi derinliği olan çalışmalarıyla büyük katkısı vardır. Fichte felsefi temellendirmelerle Alman toplumuna umut ve güç verdi. Buradan yola çıkarak Alman toplumu 1914 ve 1939'da iki ayrı dünya savaşına da yol açabildi. Bu görüşleriyle Hasan Ali Yücel, filozofun toplum içindeki önemini vurgulamaya çalışmaktadır. (s.23)

Ya bizden son yıllarda hangi felsefecileri önemsemektedir? Ders kitabında (s.23-24) Şinasi'nin, Rıza Tevfik'in adlarını anıp, Ziya Gökalp'i, "sosyal meselelerimizle felsefe denilebilecek toplu bir düşünüşe eren en kuvvetli adamımız" olarak övmektedir. Ayrıca "çağdaş bilginimiz" Salih Zeki, "içinde pek çoğu Türk olan İslam bilim tarihi içindeki matematikçilerin, bu bilimin türlü kollarındaki biliş ve buluşlarını inceleyip meydana koyarak, iskolostik düşünüşün misâlini vererek, mantık ve ahlâk hakkında telif ve tercüme eserler yazarak, bizde felsefenin başka bir cepheden görünüşü olan bilim tarihçiliğinin ilk Garplı örneği" olduğu için değerli bulunmaktadır.

Yücel'in gözünde filozof, bulunduğu toplumun maddi mânevi ihtiyaçlarını yakından duyan, şimdi ve geçmişte "bu ihtiyaçları duymuş olanların düşünüş ve meselelerini hallediş yollarını iyice öğrenip tanıyan" biridir. Toplumun sorunlarına "toplu bir bakışla ışık verecek büyük zekâları" beklemektedir, toplumumuz; filozoflarını beklemektedir.

Yücel'in beklediği filozofa dikkat edilsin: O, evrenselin ardındadır, bilimi yakından izleyecektir. Bilimin bilgilerini "yakından", genel çizgileriyle görebilecek, bu bilgiyi yüreğiyle birleştirecektir. Bu yanıyla sanatçıya yakındır. Evrenselliğin, toplumsal ve kültürel sorumlulukla elde edilebileceğini bilmekte, toplumunu yüreğinde ve bilgisinde taşıyan bu evrensel insanı özlemektedir. Bence, felsefecilerin sıradan meslek adamı hâline geldiği şimdiki durumda Yücel'in bu görüşlerinin yeniden hatırlanması ve üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.

Kitap, alt başlığından da anlaşılabileceği gibi, metafizik, ahlak ve estetikle ilgilidir. Metafizik, Yücel'in gözünde ontoloji ve epistemolojiyi içermektedir. Kitabın bölümleri ve değindiği konular şöyledir: Giriş bölümünde, bilim, felsefe, bilgin ve filozof ilişkisi tartışıldıktan sonra, felsefenin toplum içindeki yeri ele alınmaktadır. Girişin ardındaki ilk bölüm, "Felsefe Meselelerinin Doğuşu" başlığını taşımaktadır. Burada, dogmatizm, septisizm iskolostik düşünüş, kritisizm, positivizm gözden geçirilmektedir. İkinci bölüm, bilgi hakkındaki görüşlere ayrılmıştır. Burada akılcılık, "empirisism", "pragmatism", "İntutionisme" ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm, Ahlak konusunu incelemektedir. Ahlakın yöntemi, bölümleri, vicdan ve hürriyet sorunları tartışılmaktadır. Kitabın son bölümü estetiğe ayrılmıştır. "Güzel nedir?", "Sanat ve dalları", "Estetik teorileri", "Estetik Nevileri" bu bölümün ana hatlarını oluşturmaktadır. Kitabın sonuna felsefecilerden metinler konulmuştur. burada sırasıyla, Taşköprülüzâde, Eflâtun, Aristoteles, Epikürüs, Francis Bacon, Descartes, Leibniz, David Hume, Kant, William James, Henri Bergson, Ziya Gökalp'ten okuma parçaları bulunmaktadır.

Yücel'in ders kitaplarında dünyaya bakışı, kimliği hakkında ipuçlarını bulabiliriz. Örneğin *Mantık* kitabında (s.13) bölüm sonuna konulmuş sorulardan birisi şöyle (6. soru): "İyi düşüncelere sahip olmak yetmez. İş onları iyi kullanmaktır" sözünden ne anlıyorsunuz? Yücel, mantığın yalnızca düşüncede kalmayıp, eyleme geçirilmesini vurgulamaktadır. Bilginin hayatla, toplum koşullarıyla yakın ilişkisi, Yücel'in yeri geldikçe ele almaya çalıştığı bir konudur. Örneğin yine *Mantık* kitabında (s.89, soru 6) şunu soruyor: "Bilginler hangi zeminlerde bu teorileri kurmuşlardır, düşündünüz mü?" Hele şu soru, hayat, bilgi ve düşünce arasındaki bağı kurmamızda oldukça dikkat çekicidir. (Aynı kitap, s. 94, soru 6): "Hayatın ne olduğunu açık olarak bilseydik, bu teorilere gerek kalır mıydı?"

"İlim hayat içindedir"

Özellikle *Felsefe* ders kitabındaki kimi soruları, felsefecinin hayatla, iç dünyasıyla ilişkisini sorgularken, Yücel'in dünyasını açıklamakta önemlidir: "Siz kendiniz filozof olmak ister misiniz? Böyle bir arzunuz varsa, ona erişmek için neleri yapmayı düşünüyorsunuz? Filozof olmak ister misiniz? Bu isteğinizin sebeplerini anlatabilir misiniz?" Yücel, burada, öğrenciyi filozof olmayı istese de istemese de, felsefece düşünmek için sıkıştırmaya çalışmaktadır. (s.17, soru 4). Bakın öğrenciyi nasıl bir havaya sokmaya çalışıyor (s.25, soru 10): "Bu bahsi okuyup düşünürken, kendinizin yavaş yavaş felsefe yapmaya başladığınızı fark ediyor musunuz?"

Bergson'un "süre" (Durée) düşüncesini sorarken, eski şiirden bir mısra söylüyor: "Zaman-ı gerdişe uymaz, zaman-ı aşk-u muhabbet" (Sevginin zamanı, felegin (dış âlemin) zamanına uymaz) (s.77 soru 5). Burada, "evrensel" felsefe sorularının nasıl kültürel çağrışımlarla ele alınabi-

Hasan Ali Yücel, bir Köy Enstitüsü'nün inşaasında.

leceği konusunda çarpıcı bir ipucu görüyoruz.

Yine ahlak konusunu tartışırken soruyor (s.84, soru 1): "Birşeyi bilmekle, o şeyi yapmak arasında ne fark vardır? Şu atalar sözünü bu bakımdan açıklayınız: "Hocanın dediğini yap; gittiği yoldan gitme!" Kültürümüzdeki önemli ahlak tutarsızlığı üzerine "hocalardan" örnek vererek gitmesi, Yücel'in yürekli, içtenlikli karakterinin bir göstergesi değil midir?

Filozofun bir sanatçı yanının olması gerektiğini savunan Yücel, estetik konusunda sorduğu iki soruyla çok önemli iki noktayı vurguluyor. Sorular şöyle (s. 107, 13 ve 14.cü sorular.)

"Görme ve işitme duyularımızı ilgilendiren sanatlar var da koklama duyumuza karşılık olan bir sanat niçin doğmamıştır?" (Burada, örneğin, dokunma ve tatma duyumuzu da söz konusu edebilirdi.) Sanatın duyularla olan bağı üstüne tartışma açması, Yücel'in, sanatı hayatın, bedenin içinde görmesiyle ilgili değil midir?

"Sanat çalışmalarını havaî ve boş bir iş sayanlar vardır. Siz de böyle mi düşünüyorsunuz?" Bu soruyla gerçekçi bir sanat anlayışının, mânevî ve toplumsal boyutu vurgulanmış oluyor.

Müfredat programının sınırları içinde, Yücel, kendi dünya görüşü ve düşünür karakteri doğrultusunda, ders kitaplarında öğrencilere uyarılar ve imâlarda bulunarak, onların "hür düşünceli" insanlar olarak yetişmesini sağlamaya çalışıyor.

Yücel'in mantık ve felsefeye bakışında, ders konularının anlaşılmasında taşıdığı sorumlulukla birlikte, iyimser ve içten bir hava görüyoruz. Kültürüne ve toplumuna karşı duyduğu sevgi, saygı ve borçluluk duygusu, kitaplarındaki konuları işleyişinde belirleyici oluyor.

Yücel, insanların vicdanlarının gelişmesi gerekliliğini sürekli olarak vurgulamıştır. Örneğin, 30 Ekim 1939'da, ders yılı başlarken yaptığı konuşmada şöyle diyor: (Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, *Kültür Bakanlığı Yayınevi*, Ankara, 1993, s.29); "Ne kadar az kalabalık yerde iseniz, size bakan gözlerin sayısı o kadar çoktur"

İnsanların vicdanı, iç âlemleri geliştiğinde, içlerinde kendi kültürlerini ve toplumlarını taşıyacaklardır. "Milli vicdan, milli kudret ve halkımız bunu yapacaktır." (agy. s.61) Vicdan sahibi insanlar millidirler. Evrensel olana, bilime, milli olan vicdanlarından yola çıkarak sarılırlar. Bunun için çalışırlar. "Çalışmayanlar, işi olmayanlardır ki kötülük düşünürler... Tembel, bilerek ya da bilmeyerek hem kendisine hem vatanına ihanet etmektedir." (agy, s.65) Vicdan, eylemsiz, bunalan bir vicdan değildir. Çalışan, üreten, yerinde duramayan, heyecanlı vicdandır.

Hasan Ali Yücel ,1940'larda üniversite kamplarından birinde.

"İlim de herşey gibi hayat içindedir. Hayat ve harekete tevecc0h etmemiş bir bilgi, ilim değil, vehimdir." (agy. s.56)

Yücel'in vatan sevgisi, kültürüne karşı gösterdiği aşırı duyarlılık, körü körüne duyulan hamâsi duygulanımlardan kaynaklanmaz. "Biz, kör bir gurur içinde, yokumuzu var göstermek istemediğimiz gibi, varımızın da yok gösterilmesine râzı olmayan bir duygudayız." (agy. s.69)

Vicdanıyla ülkenin kültürüne, bilimine sahip çıkan Yücel, eğitimde karakterin, çalışkanlığın ve iç dünyaya sahip olmanın önemini vurgulamaktadır. "Evlatlarımızın iç hayatları, maneviyatları, bir kelime ile ahlakları üstüne sizlerle beraber düşünmek" (agy. s.79). Öğrenci velilerine sesleniyor burada. Yücel, onlarla, bir Milli Eğitim Bakanı olarak düşünmek istiyor. Çünkü iç dünyaya inanmaktadır; bu inanış içi boş bir inanış değildir. Şöyle diyor: "Çünkü dış dediğimiz şey, iç dediğimiz şeyin görünüşünden başka değildir." (agy. s.81) Çocukluğunda Mevlevilik eğitimi almış Yücel, Mevleviliğin evrensel olanı kuşatıcı yanını kişiliğinde yaşamakta, halkıyla bütünleşmeye çalışmaktadır. "Biz ilim ve felsefede imtiyaz ve aristokrasi kabul etmiyoruz. Bütün bilgimiz ve dilimiz halk dilinin içindedir, öyle olacaktır." (agy. s.122)

Yücel, sürekli olarak "Türk insanı nasıl olmalıdır?" kaygısını yaşamakta, bunu kendisi için önemli bir dâvâ olarak kabul etmektedir. (agy. s.122)

Bir Milli Eğitim Bakanı olarak, bir felsefeci gibi düşünmekte, felsefenin ve bilimin önemini sürekli vurgulamakta, fen bilimlerini felsefenin içinde görmektedir: "... Fen Fakültelerinin bâzı ileri memleketlerde olduğu gibi biz, bir Felsefe Fakültesi bellemekteyiz. Mânevî bilimlerle, maddî bilgiler yüksek bir dimağda bağdaştığı zaman felsefe doğar." (agy. s.215) Bu felsefi ruhla, daima dikkatli ve ihtiyatlı olmayı öğütler. "Bizim bilim anlayışımız, böyle toptan bir inkârcılığa müsait değildir. Kabulde redde her zaman ihtiyatlı ve delil arayacağız." (agy. s.217)

Yücel, geriliğin yalnız medreseden yetişenler arasında değil, Batıda okuyanlar arasında da olduğuna dikkat çekerken, ülkemiz aydınlarının şimdiki görünüşünü yıllar öncesinden haber vermektedir. (s.111, *İyi Vatandaş, İyi İnsan*, Kültür Bakanlığı. Ankara 1993.)

Yücel, bakanlıktan ayrıldıktan ve kendisi hakkında komünistlik suçlaması yapıldıktan sonra içine düştüğü durumda bile, bu Mevlevî, filozof, vatansever yanını yitirmemiş, tanrı inancını *Allah Bir* başlıklı şiir kitabında dile getirmiştir. Kitap, yaşadığı dönemdeki haksızlıklara, düştüğü yalnızlığa bir tepkidir. (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961) Şöyle diyor kitabın önsözünde: "Kendimizin 'eksik', 'kusurlu' ve sonunda 'ölecek' bir varlık olduğunu bulan ve bilen kim vardır ki, 'eksiksizi', 'kusursuzu' ve 'ölümsüzü' aramasın? Bu arayış, hikmettir, felsefedir ve dindir."

Yücel, arayan bir cândı. İnsanını, insanları seven, kucaklamak isteyen bir cân. Çalışkan, vatansever bir cân. Eksiklikleri ve çelişkileri, yaşamının son dönemindeki yalnızlığı ve bu yalnızlıktan kurtulma çabaları bir arayışın bir göstergesidir. Çağımız, Türk Aydınının, düşünerek, öğrenerek, inanarak, araştırmak isteyen aydınının, ondan öğrenecek çok şeyi olsa gerekir.

Çağdaş okul ve felsefe

Ülkemizde çağdaş okulu, her yönüyle, bu arada felsefe kültürüyle donatarak kuracak olan; ilerici, demokrat ve devrimci güçlerdir.

Server Tanilli

6-7 Aralık günlerinde, İşçi Partisi'nce, eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in anısına düzenlenen "Devrimci Cumhuriyet İçin Eğitim Kurultayı"nda, gazetelerden öğrendiğimize göre, ilginç tebliğler okunmuş, önemli tartışmalar yapılmış ve sorunlara daha da büyük açıklıklar getirilmiş.

Kutlanası bir eylem!

Söz konusu kurultayda, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Alpaslan Işıklı, eğitim düzenimizin bir yarasına dokunuyor ve kaygılandırıcı bir tanıda bulunuyor. Sayın Işıklı'ya göre, ezberci kuşaklar yetiştiren eğitim sistemimizde, bilim dili olarak İngilizcenin, tapınma dili olarak Arapçanın öngörülmesinin bir sonucu olarak, "Papağan gibi nesiller yetiştiriliyor" (*Cumhuriyet*, 8.12.1997).

Türkiye'de eğitimin başına musallat edilen "ezbercilik" üstünde, öteden beri durulmuştur; ancak, öyle anlaşılıyor ki, artık tehlike çanlarının çalınması gereken bir noktaya gelip dayanmış durumdayız.

Birşeyler yapmak lazım, ama neler?

Ezber, ilkelerin dışında, kuru birtakım bilgilerin bilinçsizce tekrarlamışı; içine aklın, yargılamanın, fikri ve eleştirel tavrın girmediği bir robot durumu; hiçbir ufka yöneltmeyen donuk ve dondurucu bir süreç. Hemen sormalı: Bunu esas almış bir eğitim düzeninden, çağının ve yurt sorunlarının farkında bir "yurttaş"ın, dahası bir "insan"ın ortaya çıkmasını bekleyebilir misiniz?

Peki gerçeklik karşısında aklî, fikrî ve eleştirel bir tavra götüren; ilkelere ve geniş bir ufka yönelten yurttaşın yanı sıra, insanın ortaya çıkışını sağlayan ne eğitimde?

Felsefenin, felsefe derslerinin önemi işte burada kendini belli ediyor.

Şu sorularla karşılaştığımız, dahası kendi kendimize sorduğumuz olmuştur: "Nereden geliyoruz? Yaşamın anlamı ne? Nereye gidiyoruz?". Şu sorular da yabancımız değildir: "Bilimden ve teknikten ne bekliyoruz? Sanatsız niçin yaşayamayız? Ahlak, neden zorunludur? Kime karşı ve ne için sorumluyuz? Özgür olmak ne demektir?". Daha da yakıcı bir soru: "Dünyamız adaletsizliklerle dolu; peki, insanların insanca yaşayacakları, gerçekten adil ve barışçı bir dünya yaratamaz mıyız?" Çoğu, dinin de sorup kendine göre yanıtladığı sorulardır bunlar. Ama onu da aşacak biçimde, doğa, toplum ve insan üstüne, akla ve bilimsel verilere dayanan bütünlüğüne bir görüş elde edemez miyiz?

Evet, edebiliriz! Ta eski Yunan'dan beri, insan soyunun bu yoldaki fikrî uğraşının adı, felsefedir. Bütün büyük uygarlıklar, aynı zamanda felsefenin doruğa ulaştığı uygarlıklardır. Eski Yunan, Batı uygarlıkları böyledir. O çok yüceltilen İslam uygarlığı da, yükseliş yıllarında, bir din hareketi değil, bilim ve felsefe hareketi idi.

Eğitim açısından baktığımızda ise sağladığı şu felsefenin: Felsefe, "doğru"ları arar; bunu yaparken de bizi, sorunlara eğilmeye, onlar üzerinde "bizzat düşünme"ye çağırarak tartışmaya katar. Düşünmek tartışmaya, tartışma eleştiriye götürür. Bütün bunlarla da, aklın ışığında doğru araştırılmış olur; biraz daha yakınlaşılır ona. Şunu da eklemeli: Felsefe, bilgiye ve eyleme yüzü dönük de olsa, ne kuramsal bilgiler yığını, ne de pratik reçeteler tomarıdır; felsefe, bir "genel tavır", daha doğrusu, hem bilgiye hem de eyleme ilişkin bir "yöntem"dir. Bu yöntem, "aklın eleştirici bir tavrı"dır ki, bilgi söz konusu oldukta önyargıların uzağında tutar bizi; eylem söz konusu oldukta da tutkulardan uzakta.

Son bir ekleme: Sadece bir "yorumlama" da değil felsefe; bir yerde, "dünyayı değiştirme" yöntemi de. Daha adil, daha insanca bir dünyayı kurmanın yolu.

Şimdi bütün bu söylediklerimizin ışığında sormalı: Eğitim ki yurttaşın yanı sıra, belki ondan da önce, bir "insan yaratma sanatı"dır: peki, o sanatı, böylesi bir yöntemin, yani felsefenin uzağında örgütleyebilir misiniz? Örgütlemeye kalktığınızda elde edeceğiniz ürün, düşünmeyen, düşünemeyen, eleştiri anlayışı ve gücünden yoksun, edilgin ve kişiliksiz, dahası bağnaz, dogmatik kafalardan başka ne olabilir?

Türkiye'de Aydınlanma ve onun bir ürünü olan Cumhuriyet Devrimi, felsefeye, giderek eğitime, çağın, aklın ve bilimin doğrultusunda bakın. Ülkemizde, 19. yüzyılda, Batı'ya yüzümüzü döndüğümüzde, ilk çevirilerden birinin, -"diyalog"un erdemlerini gösteren- bir felsefe eseri olmasının bir anlamı olsa gerek. Cumhuriyet eğitiminin temel ilkesini ise biliyoruz: "Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür" kuşaklar yetiştirmek! Böyle bir insan, böyle bir yurttaş yaratmak!

Laiklik, başta bunun için vardı; ve onun, en önce ve köklü uygulamasının eğitimde olmasının hikmeti buydu.

Felsefe dersleri de, o eğitimin ayrılmaz bir parçasıydı ve liselerde -alabildiğine- ciddilik içinde okutulmuştur. Bu satırların yazarı, işte böyle bir eğitimden geçerek, kafa bağımsızlığını kazanmıştır.

Bütün bunlar olmuştur; çünkü Cumhuriyet'in, dışarda emperyalizme, içerde de feodal ve dinci gericiliğe karşı kendini koruyabilmek, giderek çağdaş uygarlığı yakalayabilmek için böyle yurttaşlara ve insanlara ihtiyacı vardı.

1950'lerden başlayarak da, her şey adım adım tersine çevrilmiştir. Neden öyle olmuştur? Niçin laik eğitimde gedikler açılmış, neden İmam-Hatip Okulları çığ gibi geliştirilmiştir? Ezber yöntemi neden dolayı egemen kılınmıştır? Bu arada felsefe dersleri, niçin horlanmış, seçmeli olmuş, daha doğrusu ne idüğü belirsiz hale getirilip dinin arkasına takılmıştır?

Bütün bu soruların yanıtlarını biliyoruz: Çünkü düşünmeyen, sorgulamayan, boyun eğen insanlar isteniyordu; ve "yurttaş" değil, "kul"du arzulanan...

Şimdi, bir reform rüzgarı esiyor ülkemizde; onun yalnız eğitimde değil, devletin bütün kurumlarında esmesini, eğitimde ise öyle yalnız "8 yıllık temel eğitim"le yetinmeyip, A'dan Z'ye bütün bir eğitim düzenini sarmasını sağlamalıyız.

Bütünlüğüne bir reform, yani, eğitimi yeniden laikleştirirken demokratikleştirmek ve bu arada temel bilgilerime yöntemini çağdaştırmak gerekiyor. felsefe dersleri[illegible] olarak konulmasının böyle bir süreç içinde anlamı vardır. Ve doğaldır ki, onu zorunlu hale getirirken, din derslerini zorunlu olmaktan çıkarıp okulun dışında bırakacaksınız, bırakmalısınız.

Niçin?

Çünkü okul, çocukların, her türlü dogmatizmin dışında, bilimsel doğrularla yüzyüze getirilip onların öğretildiği bir yerdir. Din, ailelerin çatısı altında ve vicdanlarda barınacaktır; okul ise, "aklın laboratuvarı"dır. Sağlıklı kafalara sahip yurttaş kadar, insanı da oralarda böyle yetiştirebilirsiniz.

Gerisi aldatmacadır!

Ama bütün bunları gerçekleştirmeyi de, yoz ve tutucu iktidarlardan bekleyemezsiniz; ülkemizde çağdaş okulu, her yönüyle, bu arada felsefe kültürüyle donatarak kuracak olan, ilerici, demokrat ve devrimci güçlerdir. Böylesi bir okulu istiyorsanız ve felsefeden de yanaysanız, buyurunuz o güçlerin safına!

Gerisi aldatmacadır!..

Türkçe sorunumuz ve kimi aydın kuruntuları

"Arda boylarında" adlı türküde geçen "gıymatlı gelin" sözlerini bir kez de dilbilgisi bakımından doğru olan "kıymetli gelin" biçiminde söylemeye çalışın. Türkünün bütün tınısı ve büyüsü yok olur. "Halkın dehası"na kulak vermenin gerekliliğine ilişkin güzel bir örnek.

Mustafa Topal

Belki yaşadığı hayal kırıklıklarından, belki de uğradığı başarısızlıklardan olsa gerek, canı sıkılan birçok aydınımız zaman zaman şöyle der: "Bizde felsefe yok!" Bu tümceyi yetersiz bulan bir başkası "Bizde roman da yok!" derken, bir diğeri "Bizde eleştiri yok!" daha bir başkasıysa "Bizde yaratıcı düşünce yok" deyiverir...

Uluslararası düzeyde elde edilen kalıcı bilimsel, felsefi, sanatsal... başarılarımızın olmadığı ortada. Dolayısıyla bir gerçeklik olarak düşünsel alanlardaki "kısırlık ve yoksulluğumuz"dan söz eden birisine kimsenin pek bir diyeceği olamaz. Ne var ki yukarıdaki tümcelerle dile getirilen yakınmaların böylesi bir gerçeklikle ilgili olduklarını söylemek pek olanaklı değil. Çoğu durumda bu yakınmalar düşün yaşamımıza yönelik yanlış temellendirilmiş, haksız eleştirilerin ilk adımını oluşturur.

Nitekim söz konusu yakınmaları dile getirenler bir süre sonra söylediklerini temellendirmeye başlayınca işin rengi belli olur. "Bizde... yok!" denirken, gerçekte anlatılmak istenen başka bir şeydir. Dolayısıyla artık karşımızda can sıkıntısıyla konuşan bir aydın değil, yazdığı deneme ya da kitabıyla ortaya ciddi savlar koyan bir kuramcı (!) vardır. Yazdıklarına bakıp ona inanmak gerekirse, kendisi, yalnızca ah-vah edip yazıklanan bir kötümser değildir. O, irdelemelerinin nesnel sonuçlarını ortaya koyan bir "düşünür"dür; yazdıkları ciddiye alınmalıdır.

Bundan sonrası... toz duman!

Ortaya konan "savları" ciddiye alıp tartışmaya katılanların "güçlü ve derin" karşı savlarıyla tartışma kızışır. Amansız eleştiri sağanağı altında bizde neden felsefe, eleştiri roman vb. olmadığı -ya da olduğu- ortaya konur. Sonul yargıların nedenleri, kanıtları, göstergeleri, gerekçeleri bir bir ortaya dökülür. Batıyla kılı kırk yaran karşılaştırmalar yapılır. Kültürel ve düşünsel "geriliğimiz" bir kez daha onaylanır vb.

Ne var ki bu toz duman aldatıcıdır. Tartışmanın taraflarının birbirlerinden özde bir farkları yoktur. "Bizde felsefe yok" diyen yokçular kadar "Bizde felsefe var" diyen varcılar da aynı zemindedir. Felsefe ya da romanın bizde olup olmadığı öylesine nicel göstergelerle ele alınır ki, tartışmayı izleyenler yokçularla varcıları neyin ayırdığını, adlandırmalar ötesinde aralarında ne fark olduğunu bir türlü anlayamazlar. Anlamaları da olanaklı değildir, çünkü soyut savlar ve terimlendirmeler ötesinde iki taraf şu paydalarda buluşurlar:

- Batı hayranlığı ve Avrupamerkezli düşünme.
- Tarih bilgisinin yüzeyselliği nedeniyle kendi toplumunun zenginlik ve değerlerini yadsıyıp küçüklük duygusu taşıma.
- Nedenlerden çok sonuçları ele alarak öznel (geri kalmışlık, dinin rolü, doğululuk vb.) ya da yönetsel (baskıcı yasalar, gerici iktidarlar, bürokratik bozulma vb.) etmenleri öne çıkarma.
- Bilim, sanat, felsefe etkinlikleri açısından Türkçe'nin yetersizliğinden yakınma.

Türkçeyle ilgili belli yanlışlar yıllardır ısrarla sürdürülüyor. Bırakalım Türkçeyi geliştirmeyi, birçok aydın anadilimizle ilgili düzmece görüşleri rahatlıkla savunabiliyor.

- Düşünsel "kısırlık ve yoksulluğumuzun" giderilmesi için hiçbir adım atmadan yalnızca laf üretme.
- "Biz bize benzeriz" yerinmesiyle kötümser bir gelecek resmi çizip var olanla yetinme avuntusu.

Çözümün parçası olmayan sorunun parçasıdır

Bizdeki birçok aydın düşünsel alanlardaki "kısırlık ve yoksulluğumuz"un bir parçası, bir nedeni durumundadır. Kimilerince abartılı bir sav olarak değerlendirilebilecek bu savı kolayca bir kenara atmamak gerekiyor.

Sanırım bu savı haklı çıkaracak en önemli olgu, aydınlarımızın çoğunun anadilimiz karşısındaki tutumlarıdır. Türkçeyle ilgili belli yanlışlar yıllardır ısrarla sürdürülüyor. Bırakalım Türkçeyi geliştirmeyi, birçok aydınımız anadilimizle ilgili düzmece görüşleri rahatlıkla savunabiliyor. "Türkçeyle bilim, felsefe, yapılamaz; bunun için 100-150 yıl beklemek gerekir" türünden bilimsel temeli olmayan düşünceleri ciddi ciddi yazanlar, daha da acısı, bu düşünceleri ciddiye alanlar hâlâ var. Dil gerçekliğinden, dille ilgili en temel bilgilerden yoksun bu kişilerin anadillerine güvenmeleri, onu benimseyip sevmeleri olanaklı mı? Anadilini sevip benimsemeyen bir aydının başarılı düşünsel yaratımlar gerçekleştirmesi nasıl olacak?

Dil ve düşüncenin yaşambilimsel evrimleriyle ilgili kökensel tartışmalar bir yana, dil ve düşünce arasındaki diyalektik bağı kimse yadsıyamaz. Birbirlerinin gelişiminin hem nedeni hem de sonucu olacak biçimde iç içe geçmiş dil ve düşünceyi birbirinden ayırmak olanaksız. Ulusal kimliklerin ve ulusal kültürlerin oluşumunda, bu alanlardaki ilerleme ve başarıların altında dilin oynadığı temel rol de çok iyi biliniyor. (1) Bu durumda, her aydının öncelikli görevlerinden birinin anadiline sahip çıkmak, onu geliştirmek ve zenginleştirmek olması gerekmiyor mu?

Oysa bizde ne görüyoruz? Bizdeki aydınların durumu hiç de bu söylenene uymuyor. Bugün Türkçenin sorunları konunun uzmanı olmayan üç-beş gazetecinin köşesine, kalemine ve insafına terk edilmiş durumda. Konunun uzmanı olmadıklarını kendileri de sık sık dile getiren bu gazetecilerin hataları ve yanlışlarına kızmaya kimin ne hakkı olabilir? Tersine, sorunu kavrayıp bildikleri kadarıyla çözüme yardımcı olmaya çalıştıkları için onları kutlamak gerekmez mi?

Bazı dergilerin (Türk Dili Dergisi vb.), bazı derneklerin ve bazı aydınların bu yöndeki çalışmaları elbette saygıyla anılmalı, ancak öylesine genel bir sorunu tek tek kişilerin ya da toplulukların tümüyle çözemeyecekleri de ortadadır. Ülkedeki düşün yaşamında söz sahibi kişi ve kurumlar nerede? Felsefeciler, dilbilimciler, yazın insanları, aydınlar... Türkçe için ne yapıyorlar?

"Ben romancıyım, "ben şairim" ya da "ben felsefeciyim, benim işim düşünceyle, dil konusu beni ilgilendirmez" demek olanaklı mı? Düşünce sorunlarıyla dil sorunlarının iç içe geçtiğinden kim kuşku duyabilir?

"Dil sorunumuz"un çözümüne katkıda bulunma yönünde bilinçli emek harcamayan her aydın, dille ilgili karmaşa, kirlenme ve bozulmanın sürdürücülerinden birisidir! "Dil sorunumuz"un çözümüne katılmayanların "dil sorunumuz"un sorumluları, sorunun bir parçası oldukları açıktır. Dolayısıyla bu insanların aynı zamanda düşünsel "kısırlık ve yoksulluğumuz"un da sorumluları arasında yer aldıklarından neden kuşku duyalım?

Nedir şu "dil sorunumuz"?

"Aydın nedir?" sorusuna her aydının farklı bir yanıt verdiği bilinir. Öte yandan aralarındaki farklar ne olursa olsun, her aydının üzerinde azçok anlaştığı, aydını niteleyen genel bir tanımdan da söz edilebilir. Bu genel tanıma göre aydın, toplumun geri kalan kesimlerinden kafa emeğiyle, düşünceyle uğraşıyor olmakla ayrılan kişidir.

Düşünceyle uğraşma, dille de uğraşma anlamına geldiğine göre "dil sorunumuz"un herkesten çok aydını ilgilendirmesi gerektiği açıktır. Dolayısıyla bu konuda politikacılardan, işçilerden, çeşitli meslek kuruluşlarından, kısacası halktan ya da devletten çok aydınlardan hesap sorulmasını da yadırgamamak gerek. Dil ve düşünce aydının temel uğraşları olduğuna göre, bunların, herkesten önce aydından sorulması doğaldır. Bugünkü "dil sorunumuz"la ilgili olumsuzlukların faturasının aydınlara çıkartılmasının nedeni budur.

Aydınlarımız açısından konuya bakıldığında, gündemdeki "dil sorunumuz"un aydınca bir dil sorunu olduğunu söylemek oldukça zor. Ülkemiz aydınları bugün evrimsel insanbilimin dille ilgili kuramsal sorunlarını tartışmıyorlar. "Dil mi önce, düşünce mi önce?" gibi bir soru birçok aydınımıza bir saçmalık olarak görünüyor. Böylesi sorulara karşı papağan gibi Engels'in dille düşüncenin bir arada geliştiğini öne süren görüşü yineleniyor. İnsanımsıların düşünmeden, tasarım yapmadan 3 milyon yıl önce araç yapıp yapamayacakları hiç düşünülmüyor. 3 milyon yıl önce araç yaptığına göre, düşündüğü apaçık ortada olan insanımsının neden 40 bin yıl öncesine kadar konuşamadığı bu aydınların kafasını hiç kurcalamıyor. Bu aydınlar Wilhelm von Humboldt'un "insan dil sayesinde insan olduğu için, dili "icat etmiş" olamaz" görüşünü de tartışmıyorlar. Ne de Neanderthal insanının konuşup konuşamayacağını...

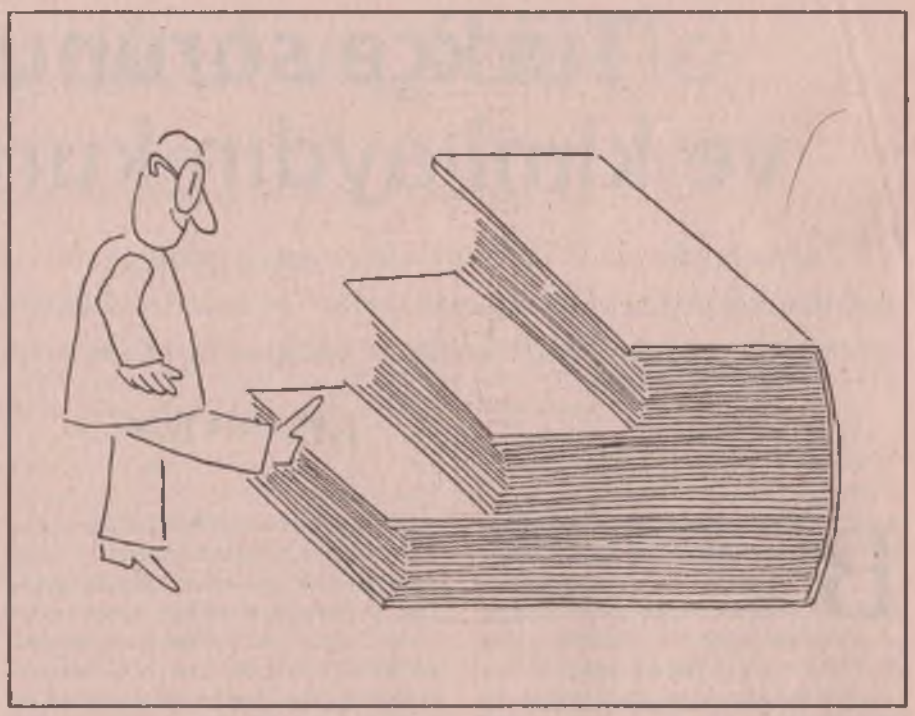

Dil felsefesinin zorlu sorunlarına gelince durum daha da iç karartıcı bir biçim alıyor. Bırakalım diğerlerini, konunun birinci dereceden ilgilileri konumundaki felsefecilerimiz bile dil felsefesine pek önem vermiyorlar. Dili, "bilinenin bildirilmesini sağlayanın vazgeçilmez ortamı, bu nedenle de yanılmanın kaçınılmazlığı" olarak niteleyen Gorgias'dan bu yana tartışılan dille ilgili nice felsefi konuda felsefecilerimiz susuyorlar. Platon'un "Devlet", "Menon", "Phaidon", "Phaedros" diyalogları iyi kötü biliniyor, ama nedense dilin niteliğinin kıyasıya tartışıldığı "Kratylos" diyaloğu bizde pek bilinmiyor. Felsefecilerimiz bir varlık sorunu olarak dilden habersiz olamazlar; iyi ama bizim bir "dil sorunumuz" olduğunu bilmiyorlar mı? Yoksa belletimci olmanın, felsefe belletmenin bir gereği de anadile karşı kayıtsızlık mı?

Görüldüğü gibi "dil sorunumuz"un kuramsal boyutları pek yok. Aydınlarımız dile yönelmedikleri, anadilimizi ciddiye almadıkları için bir boşluk oluşmuş durumda. Dolayısıyla bizde öne çıkanlar genelde uygulamaya dönük dilsel sorunlar oluyor. Günlük yaşantıyla, yapıpetmelerimizle ilgili somut dilsel sorunlar bizi öylesine uğraştırıyor ki, bir türlü dille ilgili daha temel kuramsal sorunlara sıra gelmiyor.

Kuşak, meslek, inanç, ilgi, politik tutum farklarına göre dilsel sorunlar öylesine artmakta ki, çoğu durumda, aynı dili konuşan insanlar birbirini anlayamamakta. Farklı politik çizgideki iki yayını okurken kafası karışmayan, dil açısından bocalayıp anlamada zorlanmayan kimse var mıdır?

Dille ilgili somut sorunları sıralamaya, dildeki kirlenme, karmaşa ve bozulmayı ayrıntılarıyla somutlamaya gerek yok sanırım. Birçok gazete ve dergide "dil müfettişleri ve dil zabıtaları"nın ortaya çıkması bu olumsuzluğun somut kanıtıdır. Aydınlar üzerlerine düşeni yapmayınca olaya "müfettiş ve zabıtaların" el koyması kaçınılmazdı. Korkarım yakında devlet bu konuya el atacak, polis ve yasa zoruyla dilimize "çeki-düzen" vermeye soyunacak. O zaman züccaciye dükkanına giren filin yaptıklarını rahmetle anar olacağız galiba!

Öncesi, bir "dil sorunumuz" var, ama bu sorunun kaynağı dilimiz değil. Sorun Türkçe'de değil bizlerde!

"Dil sorunumuz"un çözümünü zorlaştıran nedir?

Dil gerçekliği ve dil sorunlarıyla ilgili

bilimsel-felsefi çalışmaların bizdeki yetersizliğinin sonuçları acı olmuştur. Bugün geniş bir aydın ve okumuş kitle dille ilgili ürkütücü bir bilisizlik içinde. Bu insanlar, bırakalım sorunun çözümüne katkıda bulunmayı, savundukları düşünceler ve yaptıklarıyla sorunları ağırlaştıran bir rol oynuyorlar; hem de onyıllardır... Ziya Gökalp'in 60 yıl önceki dil tartışmalarıyla ilgili anlattıkları, bu konuda 60 yılda pek bir ilerleme sağlayamadığımızı ortaya koyuyor:

"Bir zamanlar Darülfünunda, felsefi terimleri tayin ve tesbit etmek üzere ilmi bir kurul teşekkül etmişti. Bu kurulda tasfiyecilerden biri dikkat kelimesinin attention karşılığı olamayacağını ileri sürdü. Güya, dikkat kelimesi dakik=ince sıfatından üretildiği için incelik manasında imiş. Bu iddiaya karşı 'incelik kelimesi dilimizde varken, bu anlama gelen dikkat kelimesine ihtiyacımız yoktur, fakat halkın kullandığı anlamda olamak üzere, bu kelime dilimizin atılması mümkün olmayan elzem bir unsuru olmuştur' denildi. Fakat, itirazcı kabul etmedi. 'Dikkat kelimesi daima incelik anlamında kalacaktır. Halkın kullandığı deyimleri, ilim kabul edemez. Doğru olan kelimeler, kelimelerin eski şekilleridir. Kelimelerin hakiki anlamları, kullanımlarıyla değil, tüketimlerine bakılarak bilinir.' Böylece attention kelimesine başka bir karşılık aramaya başladılar. Birisi tahdik kelimesini ileri sürdü, bir diğeri iltifat kelimesini teklif etti. Güya tahdik kelimesi, göz bebeği anlamına gelen hadeka'dan gelirmiş. Dikkatte de bilhassa etkin olan göz bebeği imiş. İltifatın Arapça'daki anlamı da 'göz ucuyla bakmak' imiş. İltifat kelimesi dilimizde başka anlama gelir denildi. 'Öyle şey olmaz, Arapça, Acemce kelimeler, bizim dilimizde eski asaletlerini ve anlamlarını muhafaza edeceklerdir. Halkın cehaletle yaptığı tahriflere galatat denilir. Bunların hepsini terk ederek, kelimelerin eski ve doğru şekillerine dönmek lazımdır' diye cevap verildi." (Ben sadeleştirdim-M. T.) (2)

Görüldüğü gibi tartışmanın bize yabancı olduğunu söylemek oldukça zor. Dikkat, tahdik, iltifat vb. yerine takiyye mi takiye mi, tansık mı mucize mi sorularını koyduğumuzda bugün de aynı şeylerin tartışıldığı görülebilir. Anımsamak bakımından onyıllardır ülkemizde tartışılan bazı konuları buraya yazıyorum:

- Dilbilgisi bakımından yanlış, ama halkın yaygın biçimde kullandığı sözcüklerin, dilbilgisi bakımından doğru sözcüklere yeğlenip (galat-ı meşhur lugat-ı fasihadan evladır) yeğlenmeyeceği.

- Eski (Osmanlıca) ve yeni (Öztürkçe) sözcüklerden hangilerinin kullanılacağı.

- Sözcüklerin "doğru", "hakiki" anlamları var mıdır? Varsa bunları ne belirler?

- Halkın yanlış olarak kullandığı sözcükler karşısında ne yapmak gerekir?

- Dile karışmak olmaz, dil doğal bir varlıktır. Bırakalım kendi halinde yaşasın. Kendi doğallığında o yanlışları, çarpıtmaları eleyecektir. Yüzyıllardır atalarımız dili korumak için yasalar mı çıkarıyorlardı?

- Dili kendi haline bırakmak cinayettir, bu kültür emperyalizminin bir oyunudur. Fransa, Almanya gibi ülkeler dillerini korumak için yasalar çıkartırken Türkçeyi yabancı dillere karşı savunmamayı önermek kozmopolitizmi savunmaktır.

- Nesnelerle adlar arasında doğal bir bağ vardır, çünkü adlar nesnelerin özünü yansıtırlar. Yapılması gereken nesnelerin özüne uygun doğru adları belirlemek için çalışmaktır.

- Nesnelerin özünü sözcüklerin yansıttığı savı Platoncu düşünceciliktir. Sözcükler anlaşmaya, sözleşmeye dayalı dil birlikleridir. Dolayısıyla önemli olan aslında uygunluk değil, düşünceyi dile getirmeye uygunluktur.

- En son yabancı sözcük dilimizden sökülüp atılana dek özleştirme çalışmalarına ara vermemeliyiz.

- Uydurmacıların "özleştirme" hezeyanları halkın geçmiş kültürüyle, tarihiyle bağlarını koparıyor. Otobüse "çok oturgaçlı götürgeç", milli marşa "ulusal düttürü", hostese "gökkonutsal avrat" demenin soytarılıktan başka hiçbir anlamı yoktur.

- Kamuya açık yerlerde, basında, reklamcılıkta vb. yabancı sözcük kullanımını yasayla engellemek gerekir.

- Dili yabancı sözcüklerin istilasına karşı korumak gerekir. Kumarhaneye **casino**, lokantaya **restaurant** demenin gereği yok. Ancak birkaç bilim ve felsefe terimini Türkçeyle karşılama olanağı olmadığını da görmek gerekiyor. Bunlara Türkçe karşılık bulmak için zorlama yapılmamalı.

- Osmanlıca tümüyle yapay, uydurma bir dildir. Dilimizin gelişmesi için ondan tümüyle kurtulmamız gerekir.

- "Osmanlıca ifade kudreti yüksek, esnek ve ender rastlanır bir haşmeti olan bir dildir" (*Encylopaedia Britannica*) Osmanlıca bizim zenginliğimizdir, ona sırt çevirerek hiçbir yere ulaşamayız, tersine onu korumalıyız...

Kuşkusuz dille ilgili olarak bizde tartışılanlar bunlarla sınırlı değil. Ancak bu kadarı bile "dil sorunumuz"un çözümünü neyin zorlaştırdığını açıkça ortaya koyuyor. Birbirine zıt bu kadar düşünce ortadayken söz konusu sorunla ilgili ortak bir tavrı kim, nasıl umut edebilir?

Düşünce ve dille birinci dereceden uğraşan aydınlarımız dil gerçekliğiyle ilgili olarak bilinçlenmedikçe bu konuda pek bir ilerleme sağlanamayacağı açıktır. Dolayısıyla ilk yapılması gereken işlerden biri, felsefecilerimizin, dilbilimcilerimizin ve araştırmacılarımızın konuya ciddiyetle yönelmelerini ve aydınlatıcı çalışmalar yapmalarını özendirmek olsa gerek.

Sözcükleri kim, neye göre belirliyor?

Her sözcük belli insanlar arasındaki gizli, adı konmamış bir antlaşmanın, özel bir sözleşmenin ürünüdür. Bu söz-

leşmenin ne zaman ve nasıl yapıldığını bilmek olanaksızdır, çünkü sözcüklerin oluşumunu belirleyen bir yasa ya da kural yoktur. Yapısal, işlevsel, inançsal, hukusal, ereksel... etmenler işin içinde olabilir. Bazen bu etmenlerden biri, bazen ikisi, üçü ya da bambaşka bir neden sonucu belirleyebilir.

Bizde gecekondu adı verilen evlere Almanlar bir ad vermemiştir. İngilizlerin bu anlamda kullandıkları sözcük ise "işgalcinin evi" gibi bir anlama gelen hukuksal bir sözcüktür. Latin Amerika'da ise çoğunlukla bu evler tenekeden yapıldıkları için bunlara **favella**=teneke ev denmiştir. Farklı kültürler, yapılma biçim ve zamanına, malzemesine ya da hukuki durumuna bakarak özel bir ev biçimine bambaşka adlar (imler) vermişlerdir.

Gözlük olarak kullandığımız araca İranlılar **Ayn** (=görmek) sözcüğünden türeme **aynek** derler. İtalyanlar ise tıpkı bizim gibi **occhio** (=göz)'dan **occhiali** sözcüğünü türetmişlerdir. Fransızların **lunette** (=gözlük) sözcüğü ise aynı zamanda delik ve dürbün anlamlarına gelir. Bu sözcüğün kökünde **lune** (=ay), onun da gerisinde Latince leuk-leukosilux (=parlamak, ışımak) sözcüğü vardır. Almanların konuya yaklaşımı da Fransızlarınki gibi olmuş, onlar da **brillare** (=parlamak) sözcüğünden türeme **brille** sözcüğünü gözlük olarak benimsemişlerdir. İngilizlerin **eyeglasses**'ı ise sözcük sözcüğe çevrildiğinde göz camı anlamına gelir. Görüldüğü gibi faklı halklar aynı nesneye, bambaşka gerekçelerle farklı farklı adlar vermişlerdir.

Bazan sözcüğün imlediği nesne ya da olayla ilgisi öylesine dolaylıdır ki dilbilimciler dışında işin aslını kimse bilemez. Bugün Batı dillerinin çoğunda kullanılan **calculator** (=hesap makinası)'nın öyküsü bu duruma iyi bir örnektir. **Calcul** eski Yunancada çakıl taşı demektir. Eskiden Atina'da atlı kira arabalarının ücreti, sürücünün, yanındaki kutuya belli uzaklıklar için attığı çakıl taşları sayılarak hesaplanıyordu. Bu nedenle **calculate** hesap yapmak anlamına gelir olmuş, ondan da **calculator** (=hesaplayan, hesap makinası) sözcüğü türemişti.

Kimi durumdaysa sözcük ya bütünüyle uydurulur ya da zaten kullanılan eski bir sözcüğe yepyeni bir anlam ve içerik verilir. Dadacılık akımının öncüleri adlarını rastgele sözlüğü açtıklarında iki kez üst üstüste "da" hecesi geldiği için **dada** olarak belirlemişlerdi. Böylece anlamsız bir sözcük bir sanat akımının adı olmuştu.

Günümüz fiziğinde en sık kullanılan sözcüklerden birisi olan **quark**'ın öyküsü daha da ilginçtir. Tüm dünya dillerinin bilim sözlüğünde yer alan maddenin en temel parçacığı olarak tanımlanan bu sözcük Almancadır. Anlamı "kesilmiş sütün peynir kısmı, tuzsuz beyaz peynir"dir. Quarklarla ilgili çalışmaların yoğunlaştığı günlerde ünlü bir fizikçi, James Joyce'un "Ulysses"inde geçen bu sözcüğü,3 bulunan yeni nesneyi tanımlamak için makalesinde kullandı. Diğer fizikçiler de aynı adı kullanmaya başlayınca Almanların "tuzsuz beyaz peyniri"nin adı fiziğin temel kavramlarından biri durumuna geldi. Bugün dünyada quark'ı Almancadaki asıl anlamıyla bilenlerin sayısı giderek azalmaktadır. Bir süre sonra belki de quark'ın bilimsel anlamı diğer anlamı tümüyle yok edecektir.

Görüldüğü gibi sözcüklerin neden şöyle ya da böyle olduklarını belirleyen bir kural, yasa yok. O anki gereksinmeler, sözcüğü türetenlerin dünya görüşü, alışkanlıkları, öncelikleri, yaşam koşulları... kısacası sayısız etmen işe karışıyor. Bazan süreç öyle gelişiyor ki yanlış olduğu apaçık türetmeler bile dilde kendisine bir yer bulabiliyor.

"Yare varacak günümdür
arşa çıkan tütünümdür
düşem yollara yollara" (3)

Bu dizelerdeki **tütün** sözcüğü tütmekten gelir ve Anadolu'da yanan nesneden çıkan duman anlamında kullanılır. Ne var ki bu sözcüğü biz bugün Latinlerin **Tabacco** dedikleri bitki için kullanıyoruz. Gerçekte bu bitkiye başlangıçta "tütün" değil başka bir ad verilmeliydi, çünkü tütün, tabacco yandığında çıkan dumanın adıydı. Ama artık çok geç, olan oldu; istesek de bu sözcüğü değiştiremeyiz.

Sözcüklerin neden şöyle ya da böyle olduğunu araştırmanın, kökenlerine inip ilk anlamlarını bulmamızın "dil sorunumuz"un çözümüne herhangi bir katkı sağlaması olanaklı değildir. Kuşkusuz dilbilimciler, farklı amaçlarla bu çalışmaları yürüteceklerdir, ama bu ayrı bir konudur.

İkincileyin istesek de sözcüklerin ilk anlamlarına ve köklerine çoğu durumda ulaşmamız neredeyse olanaksızdır. Birçok durumda bu konuda elimizde hiçbir ipucu yoktur. Ayrıca geçmişe gittikçe işler daha da karışır. Dilbilimciler öztürkçe sanılan birçok sözcüğü, eski Türklerin, Çince, Moğolca, Tunguzca ve Hindçe'den aldıklarını ortaya koymuş durumdalar. Dolayısıyla temele, ilk kaynağa indikçe Türkçe sözcüklerin asıllarını bulacağız derken, eldeki birçok sözcüğü yitirme tehlikesi de var! Şaka bir yana açık olan şu ki, dillerin değeri, gücü ve bağımsızlığı açısından ana kök ve gövdelerin yabancı kökenli olup olmamasının pek önemi yoktur.

Almancadan türeme bir dil olmasına karşın İngilizcedeki sözcüklerin yüzde 70'e varan bir bölümünün kaynağı yabancı (Latince, Eski Yunanca vb.) sözcüklerdir. Ancak hiçbir İngiliz aydını bu durumu kendisine dert etmez. Biz de dert etmemeliyiz. Dille ilgili sorunlarımız sözcüklerin kökenleriyle ilgili değildir. Eğer bu durumu kendimize dert edersek bundan zararlı çıkan yine biz oluruz. Neden mi? Aşağıdaki listeye bir göz atmakta yarar var:

Arapça: insan, masa, devlet, sofra,

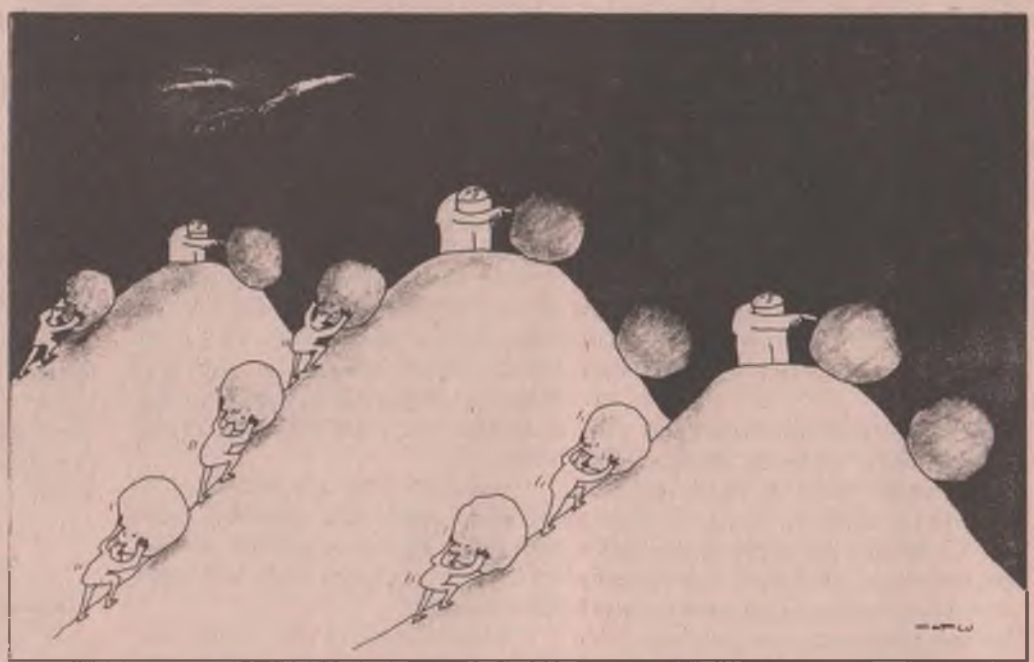

Orhan Coğuplugil

idam, eşya, kumaş, kahve, nazar, mısır, mimar

Farsça: nem, bacak, taç, şah, tabanca, şişe, baba, şeker, fincan, karpuz, baca, saz

Çince: bakır, tayfun, yılan, yuva

Moğolca: yurt, yurttaş, sicim, balçık, alaca, tavuk, şölen, kağan

Fransızca: pantalon, jandarma, politika, fiş, kalorifer, şoför, kamyon, tabure

Sanskritçe: kalem, karanfil, yüce, yüceltme, simge, soğan

İtalyanca: kavanoz, vernik, vazo, valiz, banka, tiyatro, şarlatan, volta

Yunanca: lahana, mersin, mermer, felsefe, filozof, tırpan, Anadolu, tekne

Rumca: fasulye, sandal, moloz, takunya, yular, salyangoz, simit, mantar

İbranice: tarih, selam (4)

Ermenice, Sümerce, İspanyolca, Slav dilleri, Almanca... dan ise örnek bile vermedim. Bunlar gibi yüzlerce sözcüğü Türkçeden kim atabilir? "Anadoludaki Türkiye Cumhuriyeti Devletini demokrasiden..." gibi yarım bir tümcede bile tek bir öztürkçe sözcük yoktur. Rumca Anatolia, Latince Turchia, Arapça cumhur, devlet, Yunanca democratia. Bu sözcüklerin köklerinin Rumca ya da Yunanca olması neyi değiştirir? Kısacası "sonuna kadar öztürkçe" sloganıyla dili zorlayanların yanlış bir yolda oldukları ortada.

Halk dili nasıl kullanıyor?

Yanlış bir soruya ya da yanlış konmuş bir soruna doğru yanıt vermek pek olanaklı değildir. Örneğin "halkın kültürel geriliği sürdükçe dil sorunumuz çözümlenemez" düşüncesiyle dile yaklaşanların bu konuda herhangi bir başarı elde etmeleri beklenemez, çünkü bağıntıyı ters kurmuş, yanlış yöne bakmaya başlamışlardır. Dille ilgili sorunların büyümesinde asıl suçlu halk değil, okumuş-aydınlardır!

Yaşayan bir örgenlik (organizma) olarak dilin belli kuralları ve yasaları vardır. Bu kural ve yasaların belki de en önemli özelliği ise, onların, son derece esnek ve gelişmeye açık bir yapıda olmalarıdır. Dille ilgili akılda tutulması gereken ilk gerçek budur. Dil sorunlarının büyük bir bölümü dildeki bu esnekliğin, dilin açık uçlu olma özelliğinin kavranmayışından doğar.

Her doğal canlı varlık gibi dil de zamanla serpilip büyür. Yeni koşullar, yeni gereksinmeler, yeni olanaklar belirdikçe dilin bunlara uygun gelişmesi gerekir. İşte tam bu anda birileri bu doğal gelişmeyi engellemeye çalışır. Bunlar genellikle çokbilmiş, daha doğrusu çok bildiğini sanan, okumuş-aydınlardır. "Kurallar", "bilimsel gerçekler", "tarihi geleneklerimiz", "milli varlığımız"... diye diye dilin gelişmesinin önünde set oluşturanlar işte bu insanlardır. Dildeki esneklik ve açık uçluluğu kavramayan okumuş-aydınların yol açtıkları sürtüşme ve sorunlar zamanla büyüyerek ciddi, kalıcı dil sorunlarına dönüşür. Böylelikle "çok bilen çok yanılır" sözünü doğru çıkartırcasına dil konusunda çok bilgili olduğunu sananlar "cahil halk"tan daha fazla dil sorunlarına neden olurlar.

Aydınca bilgiçliklerden uzak halk ise, dilin özünü benimseyerek bildiği yolda yürümeyi sürdürür. Halkın dile yaklaşımı inanılmaz ölçüde tutarlı, basit, yalın, somut sonuçları gözeten, neuyarsacı (pragmatist), zekice ve ustacadır. Tüm bunlar bilinçsizce, dilin ve yaşamın doğal akışı içinde, neredeyse kendiliğinden gelişen özelliklerdir. Halkın dil konusundaki tutumunun değer ve önemi de işte bu doğallık ve yalınlıktan kaynaklanır.

Halkın dili yalındır

Halkın konuştuğu dil her bakımdan son derece basit ve yalındır. Bu dilde "kanatlı sözlere", dolambaçlı deyişlere, dolaylı ve karmaşık anlatıma rastlanmaz; söylenmek istenen en az sözcükle, en basit bir biçimde söylenir. Değişim yerine "transformasyon", güvenilirlik yerine "kredibilite", adı geçen yerine mumaileyh, bundan dolayı yerine binaenaleyh, kendine özgü yerine "sui generis" ya da "nevi şahsına münhasır" deme türünden bilgiçlikler halk dilinde yoktur. Halkın Osmanlı "ricali ve münevverleri"ne yönelik tepkisinin günümüz okumuşlarına yönelmesinin temel nedeni budur.

Bilindiği gibi Osmanlıcada her Türkçe sözcüğün yanı sıra en az iki ya da üç eşanlamlı Arapça ve Farsça sözcük kullanılıyordu.

Türkçe	Arapça	Farsça
ay	kemer	mah
gece	leyl	şeb
yürek	kalb	dil
güneş	şems.afitab	hurşid

Dahası var. Bazen Türkçe bir sözcüğün eşanlamlısı 5-6 yabancı sözcük kullanılabiliyordu. Örneğin şir, esed, gazanfer, haydar, zür'am... tüm bu sözcükler Türkçe aslanın karşılıklarıydı. Doğallıkla halk bu anlamsız özentiye tepki duyuyordu.

Halkın yabancı sözcüklere karşı bağnazca bir tepki içinde olduğu sanılır. Oysa gerçekte olan bunun tam tersidir. Halk gereksinme duyduğunda yabancı sözcükleri kolaylıkla alıp kullanır. O kadar ki kimi örneklerde olduğu gibi öztürkçe sözcükleri terk edip yabancı sözcükleri benimseyebilir. Sayru-hasta, gözgü-ayna, baskıç-merdiven, bağı-büyü, ağu-zehir, uçmak-cennet gibi. (5)

Halkın öztürkçe sözcükleri bırakıp neden bu yabancı sözcükleri kullanmaya başladığı ayrı bir merak konusudur. Kuşkusuz bunun değişik nedenleri vardır, ama burada bu tartışmaya giremeyiz.

Bazı durumlardaysa halk öztürkçe sözcüğü kullanırken eşanlamlı yabancı sözcüğü de kullanmaya başlar. Genellikle böylesi durumlarda eski yerli sözcüğün anlamı yeni bir ayrımı dile getirmeye başlar. Örneğin **ak** ve **kara** sözcüklerinin yanı sıra halk zamanla Arapça **beyaz** ve **siyah**'ı da kullanmaya başlamıştır. Ne var ki bu süreçte beyaz ve siyah maddi nesneler için kullanılırken ak ve kara daha çok manevi bir anlam kazanmışlardır: "Kara bahtım", "alnım ak", "yüzümü kara çıkarma", "yüzünün akı" vb...

Türkçede karşılığı olmayan yabancı sözcükler konusundaysa halk son derece hoşgörülü ve neuyarsacı (pragmatist) bir tutum alır. Böylesi sözcükleri alıp kullanmaktan yüksünmez. Kısacası halkın dili, hem yapısı hem de içeriği bakımından yalın, duru ve son derece basittir.

Halk, dilin kural ve yasalarının bilinçsiz ama sadık bir koruyucusudur

Halkın dille ilişkisi aydınca kaygı ve hesaplardan uzak doğal bir ilişkidir. Halkın dile yönelik bu içten ve doğal yaklaşımı aynı zamanda son derece sağlıklıdır. Anadilin kural ve yasalarını özenle koruyan, her türden yabancı müdahalelere karşı en çok direnen halktır. Halkın; alışkanlıklarını, ama doğru ama yanlış, ama iyi ama kötü, kolay kolay terk etmediği iyi bilinir.

Halkın bazı yabancı sözcükleri söyleyiş (telaffuz) biçimi okumuşlara garip gelir. Hatta bazı darkafalı komedyenler bu söyleyiş biçimini gülmece aracı olarak -doğal olanın ötesinde abartılı bir tarzda- kullanırlar. Oysa halkın bu tutumu Türkçenin ses bilgisi (fonetik) kurallarına bağlılığının doğal sonucudur. Bu nedenle yerilme ve alay edilmesi değil, övülmesi gerekir.

Örneğin Türkçe sözcüklerde **o** ve **ö** sesliler (vokaller) yalnız ilk hecede bulunur. Bu nedenle halk horoza **horuz**, doktora **doktur**, otomasyona **otumasyon** der. Farsça ve Fransızcadan dilimize giren bu sözcüklerin Türkçedeki doğal okunuşları böyledir. Dahası sert ve yumuşak sessizler (konsonantlar) arasındaki uyum göz önünde tutularak, bazı yörelerde halkın söylediği gibi, doktora **dohtur** denmeliydi. Garipliğe bakın ki, halkın, anadilinin ses kurallarına uyması ülkemizde alay konusu olabilmektedir.

(Burada sözümüz gülmece aracı olarak bu durumu kullananlara değil; bu

durumu cahillik olarak ele alıp halkı küçümseyenlere.)

Yine halk Türkçe ses bilgisine bağlılığı nedeniyle limonu **ilimon**, lâzımı **ilazım**, diye söyler. Bu da doğaldır, çünkü Türkçede **l** sessizi sözcük başında kullanılmaz (Kimi doğa seslerini yansılama dışında). Benzer biçimde **r** sessizi de sözcük başında kullanılmaz. Bu nedenle halk Recep'e **İrecep**, Reyhan'a **İreyhan**, Rum'a **Urum**, Rusa, **Urus** der.

Bu konuyla ilgili bir başka örnek Türkçe sözcüklerin başında çift sessizin yer almamasıyla ilgili kuraldır. Halk bu kurala bağlılığı nedeniyle Fransızca station'a **istasyon**, İngilizce thrash'a **tıraş**, group'a **gurup** der. (6) Tüm bu söyleyiş örnekleri halkın Türkçe ses bilgisi kurallarına bağlılığının, Türkçe saflığına yönelik bilinçsiz yönelimlerinin doğal sonuçlarıdır.

Halkın dile sahip çıkması ve onun kurallarına titizlikle uymasının tek örneği ses bilgisiyle ilgili konular değil kuşkusuz. İsteyen, diğer alanlarla ilgili bol örnek gösterebilir. Halk türküleri, maniler, atasözleri ile ilgili çalışmaların sonuçları bu bakımdan son derece zengin örneklerle doludur.

Halk, dildeki gelişme istemlerinin doğrudan dillendiricisidir

Okumuşları en çok sinirlendiren konulardan birisi halkın dille ilgili yaptığı akıl almaz bozma, çarpıtma ve saptırmalardır. Örneğin birçok Ankaralının yoksul bir gecekondu semti olarak adını duyduğu, ama bir türlü anlam veremediği **solfasol** gerçekte o bölgedeki bir pınarın adıydı. Ne varki **Zülfazi** sözcüğü halkın dilinde solfasol olmuştur. Şerefresam (şeref ulaştıran) vapurunu **Şerif Hasan**, Feth-i Bülend'i (Büyük Fetih) **yedi bölen**, ölümün gûrunu (Gûr=farsça mezar) **elinin körü** (7) yapan da halktır. Demokrat Parti'yi önce **Demikrat** ardından **demir kır at** yapan halkın bu tutumu günümüzde de aynı biçimde sürüyor. Ünlü kalaşnikof silahını **keleşkov** ya da **keleş** yapan bu eğilimin bir örneğine geçenlerde rastladım. Carl Orf'un ünlü "Carmina Bruna"sını birisi **karnına burnuna** diye anıyordu!

Kazak halkının adını bir giysiye veren, Arapça "batı ufkunun akşam kızıllığı" anlamına gelen **şafak**'ı sabah kızıllığına, Fransızca erkek çocuk anlamına gelen **garson**'u lokanta görevlisine, Farsça çarşı anlamına gelen **bazar**'ı hem bir gün adına hem de günlük **pazar**'a çeviren de yine halktır.

Ne var ki halkın bu gülünç (grostek) tutumlarına kızmadan önce bunu anlamaya çalışmak gerekir. Dikkat edilirse halkın yukardaki örneklerdeki çarpıtma, bozma ve saptırmaları hep yabancı sözcüklerle ilgilidir. Türkçe sözcüklerde ya da Türkçeyle ilgili konularda halkın böylesi davranışları yoktur. Buradan çıkan sonuç şudur: Halk bu tepkileriyle dildeki gereksinmeleri ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan nesneleri, olguları, durumları, duyguları karşılayacak, anadilin kurallarına uygun yeni Türkçe sözcükler olmayınca halk bu yanlış yollara yönelmektedir.

Fransızca buhar anlamına gelen **vapeur** sözcüğünü önce **vapör**'e, ardından **vapur**'a ve en çok gemilerde görüldüğü için geminin adına çeviren halktır. Yine **hafte**'yi hafta'ya, **çarçuye**'yi çerçeve'ye, **bekere**'yi makara'ya, **zukak**'ı sokak'a çeviren de halktır. Ne var ki **dolmuş**'u, **gecekondu**'yu, **bilgisayar**'ı, **uçak**'ı türeten de halktır. Birinciler için saçlarını başlarını yolan okumuşların ikinciler için halka övgüler düzmeleri bir çelişkidir. Oysa iki durumda da halk aynı tutum içindedir. O, yalnızca kendisinin, dolayısıyla dilin, gereksinmelerini karşılamaya çalışmaktadır.

Dilin gereksindiği yeni sözcük ve deyimleri düşünce ve dille uğraşan aydınlar türetmeyince halk boşluğu kendisi doldurmaya çalışır. Dolayısıyla bu türetme işinde halkın yaptığı yanlışlar sonraki iştir. Önemli olan, bu yanlışa yol açan gereksinmenin neden karşılanmadığı, neden yeni sözcüklerin düşünce ve dil "usta"larınca türetilmediğidir. Bu durumda halkı yaptığı bozma, çarpıtma ve saptırmalar nedeniyle suçlamadan önce okumuşları-aydınları eleştirmek gerekmez mi? Dildeki gereksinmeleri ortaya koyduğu için halka teşekkür etmek daha doğru bir tutum olmaz mı?

Halk, dili, işbitirici ve yaratıcı bir biçimde kullanır

Nasıl bir dağın doruğundan su en kısa yoldan dağın eteklerine inerse halk da dilden böylesine kestirme bir biçimde yararlanır. Zaten "halkın dehası" denilen şey de budur. "Halkın dehası" ucuz halk dalkavukluğununun fizikötesi sırlı bir kavramı değildir. Bununla söylenmek istenen, geniş yığınların ortak zekası ve bilinçsiz dil bağlılığının verimli sonuçlara yol açtığıdır.

Toplumun gereksindiği yeni sözcükler dilin kurallarına ve ruhuna uygun bir biçimde ortaya konduğunda sessiz çoğunluk bunu hemen benimser. **Dolmuş**'u ya da **gecekondu**'yu kimin türettiği ya da önerdiği hiç önemli değildir. Belki de bu sözcükleri ülkenin birkaç yerinde birçok kişi kendince söylemeye başladı. Burada önemli olan bu sözcüklerin yerlerine "cuk" diye oturmalarıdır. "Halkın dehası" işte budur: Dilin gereksindiği, dilin ruhuna uygun yeni sözcükleri adeta bilinçsiz bir içgüdüyle kolaylıkla ve hızla benimsemek, böylece o sözcüğün dile yerleşmesini sağlamak!

1930'larda aydınlarımız yeni ortaya çıkmış olan havada uçan araca **tayyare** diyorlardı. Oysa tayyare Arapçada "uçucu, gaz olan, gaza dönüşen" anlamında geliyordu. Bu sözcüğü benimseyenler de vardı. Dönemin önde gelen aydınlarından Yusuf Akçura bir yazısında şöyle diyordu:

"Avrupalılardan demiryolu köprüsü ve havada uçma makinesini yapmayı öğrenelim, ama Avrupalıca düşünmek usulünü zinhar talim etmeyelim mezhebine bir türlü aklım ermez." (8).

Y. Akçura'nın "havada uçma makinası" dediği araca halk daha sonra **uçak** demeye başladı. Bazı aydınlar bu kullanıma karşı çıkarak şöyle dediler: "Uçak yanlış bir türetmedir. "Uçak, durulan yere durak denmesi gibi, bu aracın bulunduğu yer anlamına gelir" Oysa biçmek/bıçmaktan türetilen bıçkı, bıçak gibi sözcükler Türkçede vardı. Sonuçta, uçak sözcüğü tuttu ve dile yerleşti. Bu örnek "halk dehası"nın aydınlara kılavuzluk edebildiğini ortaya koyuyor. Günlük gereksinmelerin peşindeki halkın kendiliğinden yarattığı sözcükler dilin gizli pınarlarını besleyen sulardır.

Halkın dile yönelik işbitirici, yararcı tutumu yabancı sözcükler söz konusu olduğunda ilginç yollara sapabilir. Örneğin **nezaket, sanatkar** gibi sözcükler Farsça dil kurallarına aykırı olarak yanlış biçimde türetilmişleridir. Fransızcadaki "-tion" ekiyle Türkçeden türetilen **atmasyon**, entelektüel sözcüğünden türetilen **entel**, telgraf çekmekten türetilen **tel çekme** (oysa telgraf sözcüğü latince Tele=uzak ve Graph= yazmak sözcüklerinden türetilmiştir. Dolayısıyla telle hiçbir ilgisi yoktur) gibi gariplikler halkın bu eğiliminin ürünleridir. Bunları üreten halkın işlek zekasının olumlu yaratımlara yönelmesi ancak aydınların üzerlerine düşenleri yapmasıyla olanaklı olabilecektir.

Dil gerçeği üzerine

"Dil sorunumuz"un değişik yönlerini bir dergi yazısında ele alma olanağı yok. Bu nedenle dille ilgili gerçeklerle ışık tutan bazı noktalara kısaca değinmekle yetineceğim.

- Dille ilgili verimli çalışmalar yapmanın ilk koşulu "ben her şeyi bilirim" bilgiçliğinden kurtulmaktır. Hiç kimse dille ilgili her şeyi bilemez. Nasıl bilebilir ki? Yaşayan canlı bir örgenliğin geçirdiği tüm değişimleri, onda ölen ve yeni beliren yanları tümüyle bilmek olanaksızdır. Dil gibi son derece geniş, devingen, çok yönlü bir alanda söz söylerken alçak gönüllülüğü elden bırakmamakta yarar var.

- Dildeki esneklik ve açık uçluluğu göz önünde tutarak dille ilgili önkabul ve önyargılardan olabildiğince kaçınmak gerekir. Dilin belli kural ve yasalarının olduğu doğrudur, ama bunların hiçbiri yerçekimi yasası türünden zorunlu, saltık ve kesin değillerdir. Zaman, koşullar, gereksinmeler ve olanaklar bunların en katılarını bile yumuşatabilir, esnetebilir. Dilde tutuculuk yanlıştır.

- Tutuculuk kadar dilin esnekliğini abartmak da yanlıştır. Dilin sözleşmeye dayalı, kurgusal bir varlık alanı olduğu ne kadar doğruysa, onun kurallı ve yasalı bir alan olduğu da o kadar doğrudur. Dolayısıyla dili bir yap-boz gibi istenildiğince biçim verilen bir şey olarak ele almak doğru değildir. Dil, istek ve amaçlara göre istenilen biçimin verildiği macun değildir; esnektir, ama sınırları zorlanırsa kırılır.

- Dili kendi haline bırakmak da, onu sürekli denetim altında tutmaya çalışmak da yanlıştır. "Muaviyenin ipi" örneği belli ölçülerde dil için de geçerlidir. Değişim eğilimleri arttıkça ip gevşetilir, ama tümüyle salınmaz. Değişim dağınıklığa, başıboşluğa evrilmeye başlayınca ip çekilerek denetim ele alınır. Dilin yapısıyla ilgili sınırlara gelince ip daha çok gerilmez, çünkü kopabilir. O zaman yeniden ip gevşetilmeye başlanır. Dilin doğal gelişimine müdahaleden kaçınmak gerekir.

- Halkın çarpıtma, bozma ve saptırmalarını hoş görmek doğru değildir. Ne var ki bunlara karşı tepkisel davranmanın da anlamı yoktur. Önemli olan bu tutumların nedenlerini kavramak ve bunlara yol açan gereksinmeleri karşılamaktır. Bunların düzetilmesinin zamanla, sabırlı çalışmalarla olacağı unutulmamalıdır.

- Yeni sözcük türetmelerde ve yabancı sözcüklerin benimsenmesinde şu gözetilmelidir: Dilde karşılığı olmayan, ama düşüncede varolan durum, nesne, olgu ve duyguları dile getiren yeni sözcükler alınmalıdır.

- Sözcüklerin "doğru", "hakiki" anlamlarını ya da en eski Türkçe biçimlerini diriltmek için özleştirme yapılmamalıdır. Özleştirme, anlatımda ve anlamda yalınlığı sağlamak ve dili zenginleştirmek için yapılmalıdır. Sırf yabancı oldukları için sözcüklere karşı çıkmak doğru değildir.

- Türkçeyle karşılanmayacak hiçbir düşünce alanı yoktur. Bazı felsefe ve bilim terimlerinin Türkçe karşılıklarının olmaması Türkçenin değil, Türkçeyi kullananların yetersizlik, bilgisizlik ve tembelliklerinin sonucudur.

- Körü körüne Osmanlıca savunuculuğu kadar abartılı Osmanlıca düşmanlığı da yanlıştır. Yaşanmış bir deneyim olarak Osmanlıca'da yararlanabileceğimiz olanaklar, zenginlikler vardır.

Sonsöz: Bu satırları yazarken radyodan "Arda boylarında" adlı türküyü dinliyordum. Türküde geçen "gıymatlı gelin" sözlerini bir kez de dilbilgisi bakımından doğru olan "kıymetli gelin" biçiminde söylemeye çalıştım. Türkünün bütün tınısı ve büyüsü yok oldu. "Aslı ve doğrusu budur" diyerek kıymetli sözcüğünü savunanların "halkın dehası"na kulak vermelerinin gerekliliğine şimdi daha çok inanıyorum.

DİPNOTLAR

1) Bu konuda bkz.: Hayali Cemaatler, Benedict Anderson, Metis Yayınları, 1993. Yaratıcı Ruhun Evrimi, Daniel J. Borstein, Sabah Yayınları.
2) Türkçülüğün Esasları, Ziya Gökalp, Varlık Yayınları, 1995.
3) Aktaran İsmet Zeki Eyüboğlu, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Sosyal Yayınları, 1995.
4) Age.
5) Bazı örnekler için bkz. Türkçülüğün Esasları.
6) Ses bilgisiyle ilgili bazı örnekler için bkz. Prof. Dr. Muharrem Ergin, Bayrak Basım-Yayın, 1988.
7) Bkz. Türkçülüğün Esasları.
8) Aktaran François Georgeon, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri, Yurt Yayınları, 1986.

SARMAL YAYINEVİ

Yazının İsyanı

Modernite ve Holocaust

Zygmunt Bauman
Tr: S. Sertabiboğlu

Zygmunt Bauman'ın Avrupa AMALFI Toplumbilim ve Toplumsal Kuram Ödülü'nü alan bu yapıtında moderniteyi kavrayış biçimimizin Holocaust'un öneminin nasıl göz ardı edilmesine yol açtığını sergiliyor. Holocaust'un köklerinin modernitenin doğasının derinliklerinde yattığını vurgulayan Bauman, bu yapıtında insanlık tarihinin bu en korkunç soykırımından asıl sorumlunun modern devlet ve onun kusursuz işleyen bürokrasisi, verimlilik peşinde koşan akılsallığı olduğunu öne sürüyor.

Modernite ve Holocaust'un bugün ülkemizde de tartışılmakta olan, tartışılması ertelenen ya da tartışılmasına el konulan birçok konuya kuramsal ışık tutacağına inanıyoruz.

Ruh Avcısı

Frank Herbert
Tr: Almıla Özdek

Dune dizisinin yazarı Frank Herbert'ten yeni bir bilimkurgu romanı.

Hoquat dünyası onu Charles Hobuhet olarak tanıyordu. Oysa modern ruh katilinin sessiz izleyicisiydi o. Ruh Dünyası onu Katsuk olarak biliyordu. Bir öç alıcıydı o. Cehennemde ve dünyada kanın kanla yıkandığı bir adaleti sağlıyordu.

13 yaşındaki hoquat tutsağı David Marshal onu bir fidyeci olarak biliyordu. Bir arkadaş, bir öğretmen ve bir cellattı o.

"Ormanın sakinleri, beni anımsayın. Dünya benim ismimi her zaman anımsayacak, siz de anımsayın. Ben Katsuk'um. On bin mevsim sonra bile, dünya Katsuk'u anımsamaya devam edecek..."

Kutsal Dedektiflik Bürosu

Douglas Adams
Tr: Sevil Cerit

Otostopçu dizisinin yazarı Douglas Adams'tan yeni bir kitap.

"Elektronik Keşiş, bulaşık makinası ve video kayıt cihazı gibi, zaman kaybını önlemek için yapılmış bir makinaydı. Bulaşık makinaları can sıkıcı tabakları sizin için yıkar, böylece sizi onları yıkama sıkıntısından kurtarır. Elektronik Keşişler de sizin için bir şeylere inanır ve böylece herkesin sizden inanmanızı beklediği bütün o şeylere inanmak gibi, gittikçe zahmeti artan bir işi yapmaktan sizi kurtarır.

Ne yazık ki, bu Elektronik Keşiş'te bir arıza meydana gelmişti, bunun sonucunda önüne gelen her şeye rastgele inanmaya başlamıştı..."

Babıali Caddesi Pak Han No:16/4 Cağaloğlu-İstanbul Tel-fax: (0212) 522 45 78 - 512 70 20

"Abdus Salam ICTP" araştırma merkezinin düşündürdükleri

İtalya'nın Trieste kentindeki UNESCO'ya bağlı "Uluslararası Teorik Fizik Merkezi, ICTP"ye, yapılan bir törenle "Abdus Salam ICTP" adı verildi. Abdus Salam, 1979 Nobel Fizik Ödülü sahibi Pakistanlı fizikçi.

Prof. Dr. Gediz Akdeniz

1979 Fizik Nobel Ödülü sahibi Abdus Salam'ın ölümünün (21 Kasım 1996) birinci yıldönümü anısına düzenlenen dört günlük konferansın üçüncü gününde (21 Kasım 1997) yapılan törene, Abdus Salam'ın ailesi, çalışma arkadaşları, dostları ve öğrencileri katıldı.

Törende yapılan konuşmalarla Abdus Salam'ın Pakistan'daki ve İngiltere'deki eğitim yaşamı, bilime katkıları, ICTP'nin kuruluşundaki çabaları ve O'nun önderliğinde ICTP'nin 'üçüncü dünya' bilim toplumuna olan katkıları anlatıldı ve değerlendirildi. Ayrıca törene ICTP'de araştırmalarda bulunmuş ve Balkan Fizik Birliği yönetim kurulu üyesi olarak Balkanlar'da ortak fizik araştırmalarının ve etkinliklerinin başlatılmasında katkısı olan Tirana Üniversitesi fizik profesörlerinden Arnavutluk Devlet Başkanı Prof. Recep Meydani de katıldı. Prof. Meydani, törende yaptığı konuşmada; gelişmekte olan ülkelerde temel bilimlerin önemini, ortak araştırmaların bölge ülkeleri arasındaki barışı sağlama açısından yerini ve ICTP'nin Abdus Salam'ın önderliğinde bu ülkelere yaptığı katkıları vurguladı. Ayrıca, Abdus Salam'ın anısına yapılan dört günlük (19-22 kasım 1997) konferansta; teorik parçacık fiziğindeki (atom altı fizik) ve evren modellerindeki son gelişmeler, Prof. Salam'ın öğrencileri ve çalışma arkadaşları tarafından yapılan konuşmalarla tartışıldı.

1993'lü yıllar: Hastalığı nedeniyle Prof. Dr. Abdus Salam'ın dış dünya ile iletişimi yok gibidir. Prof. Dr. Erdal İnönü, Türkiye Dışişleri Bakanı olarak ICTP'yi ziyaret ediyor. Güney'de temel bilimlerin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında büyük katkıları olan bu iki fizikçinin konuşması için gözler yeterli. Onların destekleri ile yetişmiş bir fizikçinin de bu dertleşmeyi anlamaması olanaksız. (Fotoğraf, G. Akdeniz arşivinden).

Abdus Salam kimdir?

Abdus Salam, Pakistan'ın Pencap Bölgesi'nin küçük bir kasabasında doğdu. Öğretmen olan ve oğlunun ileride önemli birisi olacağına "gördüğü bir rüya sonunda" inanan babası, Abdus Salam'ın yetişmesine büyük özen gösterdi. Abdus Salam'ın kasaba lisesi ile olan bir anısı ilginç: "Fen hocamız bize çekim kuvetini tanıttı, bir mıknatısla magnetik kuvveti de öğrenmiştik, elektrik kuvveti de var dedi, ama onun bölgenin en gelişmiş şehri Lahor'a kadar geldiğini, kasabamıza daha gelmediğini söyleyince üzülmüştük, hoca bir de nükleer kuvvet var dedi ve ekledi: O da ancak Avrupa'da mevcut, bu kuvvet bize çok uzaktaydı fazla ilgimizi çekmedi." Lise sonrası Lahor Devlet Üniversitesi'nde matematik okuyan Abdus Salam, başarılarla dolu eğitimi sonunda, kazandığı bir devlet bursu ile 1946 yılında İngiltere'nin Cambridge Üniversitesi'nde doktora çalışmalarına başladı. Bombay'dan savaş esirleri taşıyan bir buharlı gemiye binip, Cambridge'e geldiğinde ilk kez tanıştığı sınıfındaki İngiliz öğrencileri hakkında o günkü düşüncesi de önemlidir: "İngiliz öğrencilerle aramdaki fark, onlardan bir veya iki yaş genç oluşumdu ve bir de onlar Newton'un ülkesindendiler."

O günlerde çok önemli gelişmelere sahne olan, teorik fiziğin merkezlerinden biri olan Cambridge'in çekiciliğinden etkilenmemesi olanaksızdı. Salam, teorik fizikçi olmaya karar verdi. Hem öğrenciliğindeki başarıları ile, hem de teorik fiziğin güncel problemlerindeki (Yukava Modeli'ndeki renormalizasyon problemi) çalışmaları ile kendini kısa sürede fizik dünyasına tanıttı. Doktora çalışmalarını tamamladıktan sonra ve bursunun da sona ermesi ile 1950'lerin hemen başında ülkesine döndü. Lahor'daki devlet üniversitesinin matematik bölümünde çalışmaya başladı. Okulda kütüphane yoktu,

teorik fizikteki gelişmeleri tartışacağı kimse yoktu, daha kötüsü okula faydası yok diye üniversitede istenmiyordu ve daha da kötüsü Ahmediye Cemaati'nden olduğundan, Ortodoks bir Müslüman olmadığından, Lahor'da da istenmiyordu artık. O günler için şunları söylerdi Abdus Salam: "Ya bu şartlarda ülkemde kalacaktım, ya da fizikçi olmak için ülkemi terk edecektim, ben ikincisini seçtim."

Bu kararı ile tekrar İngiltere'ye döndü. İngiltere'deki fizikçiler ona kucak açtılar. Cambridge'de çalışmalarına devam etti, Dirac'ın olmadığı zamanlarda onun yerine derslere girdi. 1957 yılında Londra'daki Imperial College'e teorik fizik profesörü olarak atandı. Bu durumda bile, çektiği güçlükleri unutmadı. Ülkelerinde politik nedenlerle zor durumda kalan fizikçilerin, vatanlarından kopmadan, konuk edilerek fizikteki gelişmeleri takip edebilmelerini sağlamak için bir fizik araştırma merkezi kurulmasını önerdi. Bu fikir büyük destek gördü. ICTP İtalyan hükümetinin de katkıları ile 1964 yılında Trieste'de kuruldu ve Abdus Salam ilk kurucu başkan seçildi. Kurulduğundan bu yana ICTP penceresinden, aralarında birçok Türkiyeli fizikçinin de bulunduğu binlerce üçüncü dünyalı fizikçi, ülkelerinden kopmadan bilimdeki gelişmeleri izledi.

Abdus Salam, fizikte yeni ufuklar açan birçok özgün fikrin öncüsü oldu. Fizikte Maxwell'den sonra ikinci devrim olarak kabul edilen; doğada bize farklı kuvvetler olarak kendini gösteren elektromagnetik ve çekirdek kuvvetlerini birleştiren modeli geliştirenlerden biri olduğu için, kendisine 1979 Nobel Fizik Ödülü verildi. Özellikle Abdus Salam'ın önerdiği biçimiyle bu model, parçacıklar" dünyasının "Standart Modelinin" ilk temellerindendir.

Dünya politikasında bir bilim elçisi olarak da çalışan Abdus Salam'ın yakalandığı bir hastalık nedeniyle dış dünya ile olan iletişimi gittikçe zayıfladı. Mart 1993'de ICTP'de yapılan bir törenle meslektaşlarına, dostlarına ve öğrencilerine ölümünden çok önce veda etmişti.

Akla gelen sorular

21 Kasım 1997 günü yapılan törende şu noktalara da dikkat çekildi: Salam'ın adı ICTP'ye verilirken Pakistan'da bir odaya bile adının verilmediğinden yakınanlar oldu. Müslümanlığın farklı bir mezhebinden olduğu için, Pakistan İslam Cumhuriyeti'nin bilim ve teknoloji oligarşisinin onu nasıl dışladığını ve Pakistan üniversitelerinin ona nasıl uzak durduğunu da anlatanlar oldu.

Törenin ertesi sabahı, uzun süredir yapamadığım geleneksel Trieste yürüyüşüne çıktım. 1971 yılından beri yürüdüğüm yollardan, kaldığım evlerin önünden geçtim. Prosecco'ya doğru bağlar arasından tırmanırken, bu yolu bize öğreten, iki yıl önce yitirdiğimiz Hocam Prof. Asım Barut yanımdaydı sanki. O'nun Türkiye'nin fizik toplumunun bugünkü seviyesine gelmesindeki büyük katkılarını ve ICTP'nin amaçları doğrultusunda verdiği özverili çalışmalarını düşündüm. Carso köyleri arasındaki patika yollarında Burhan Hoca'nın (Prof. Burhan Cahit Ünal) verdiği "yaşam dersleri" aklımdan geçti. Opicina tepelerinden Roiano'ya doğru inerken ICTP'nin olanakları ile, bu tek çözümlerini çok iyi değerlendirip yetişen gençlerimizin yüzleri gözümün önünden geçti. Miramare parkından ICTP'ye dönerken Abdus Salam'ın lojman olarak kullandığı o küçük eve baktım.

Belki de ICTP misyonunu tamamlamıştı. Abdus Salam üçüncü dünya ülkelerinin aydınlanması ve fakirlikten kurtulması için temel bilimlerinin gelişmesinin çok önemli olduğunu söylerdi, kendini bu hedefe adamış bir insandı.

ICTP nin kafetaryasından Adriatik Denizi'ne bakarken şunları sordum kendime:

ICTP'nin 1964'de kurulmasından bu yana, güney ülkelerinde temel bilimlerdeki gelişmeler ne durumda? O zamanın üçüncü dünya ülkelerinin, bugünün eski doğu bloku ülkelerinin bilim insanları şimdi nerelerdeler? "İslam ülkeleri" bilim toplumlarında neler oluyor? ICTP olanakları ile, ülkelerinden kopmadan yetişen bugünün güneyli fizikçilerinin, bu görevlerini yerine getirmedeki gayretleri ne aşamada? Abdus Salam onlara neden "fizikçiliğinizin yanında politika da yapın" demişti? 1993 yılında Abdus Salam'ın ICTP'den kopması ile, ICTP bu amaçlarından uzaklaştı mı? "ABDUS SALAM ICTP" araştırma merkezi, gelişmekte olan ülkelerin, hem eğitim hem de politik açılardan zor durumda kalmış, bu merkezin olanakları ile ancak nefes alabilecek gençlerine açık kalabilecek mi? Yoksa bilimdeki "Yeni Dünya Düzeni" programlarına teslim olup, bilim hegemonyacılarının yönetiminde, güney ülkelerindeki Yeni Dünya Düzeni yandaşlarının hizmetinde mi olacak?

Abdus Salam'ın hayatı, idealleri ve bilime olan katkıları hakkında bir çok kitap ve makale yazıldı. Ama bu çalışmaların hiçbirinde bunlar tartışılmadı. Abdus Salam'ın "küreselleşme" adı altında dünyanın bilimi potansiyelini ele geçirme programlarına karşı direnmedeki yeri ve öncülüğü tartışılmadı. Abdus Salam'ı bu yönden yorumlayacak bir çalışmanın; güneyin yetişmiş bilim insanı gücünün ve üniversitelerinin yağmalanmasına karşı duracak alternatif programların ve bilim politikalarının geliştirilmesine, bu direnmedeki güneyli bilim insanlarının öncü rolünün belirlenmesine önemli katkıda bulunacağı açıktır.

Aydınlık

HAFTALIK HABER YORUM DERGİSİ

DGM Hakiminden Hanefi Avcı'ya

"Aydınlık da mı okumuyorsun?"

Türk-İş Araştırması:

Sendikacılar arasında en çok okunan dergi

Başyazılarıyla:
Doğu Perinçek
İnceleme ve polemikleriyle:
Burçay Anger, Bedri Baykam, Nejat Birdoğan, Özcan Buze, Yıldırım Koç, Emcet Olcaytu, Baskın Oran, Hasan Yalçın
Kültür ve Sanat :
Gökhan Cengizhan

HER PAZAR BAYİLERDE

Beklenmedik hava durumları, iklim değişikliği değildir

Günümüzde iklim değişikliği konusu, toplumların en az kalkınma, açlık, sağlık kadar üzerinde durulması gereken çevre sorunlarının başında gelmektedir. Bu kadar önemli bir problemi, beklenmedik hava durumlarını iklim değişikliğine işaret sayarak, arada bir hatırlamak büyük bir hatadır.

Doç. Dr. Mikdat Kadıoğlu (*)

Genellikle sele neden olan bir kaç şiddetli sağnak, 3-5 derecelik sıcaklık düşüşü veya artışı yaşanınca, bunların olağan olmadığı düşünülür. Özellikle sıcaklıklarda, alışılmışın dışında bir gidiş olduğunda akla "Mevsimler değişiyor mu?" sorusu geliyor. Bundan sözlü ve yazılı basında "mevsim kayması" ve "mevsimlerin yer değiştirmesi" olarak da sık sık bahsedilmektedir. Bir kaç şiddetli sağnak ve sonucunda oluşan seller de hemen "iklim değişikliğine" bağlanmaktadır.

Kamuoyunda bu sorular sorulurken bir yandan da bunların nedeni, insanın bilinçsiz davranış ve yaşam tarzıyla doğayı tahrip etmesi sonucu dünya atmosferinin kimyasal yapısındaki değişimlere bağlanmaktadır. Böylece, bu değişimler atmosferin sera etkisindeki artış, stratosferik ozon gazındaki seyrelme, iklim değişikliği, küresel ısınma ile ifade edilmektedir.

Evet, günümüzde dünyanın "ateşi yükseliyor". İklim yerel ve küresel ölçeklerde değişikliğe uğruyor. Fakat gündelik yerel hava olayları ile iklim değişikliği gibi büyük bir küresel çevre sorunu arasında ilişki henüz bilimsel olarak kurulamamıştır.

Günümüzde iklim değişikliği konusu, en az kalkınma, açlık, sağlık kadar üzerinde durulması gereken çevre sorunlarının başında gelmektedir. Bu kadar önemli bir problemi; beklenenden farklı, ya da olağan dışı olan hava durumlarını iklim değişikliğine işaret sayarak, arada bir hatırlamak büyük bir hatadır.

Bu problemin çözümüne katkıda bulunmak için onu sadece ekstrem hava olaylarında hatırlayarak spekülasyonlarda bulunmak yeterli değildir. Haziran 1992'de düzenlenen Rio İklim Zirvesinde alınan kararlara ve gelişen bir anlayışa göre "Küresel düşünüp, yerel hareket etmeli" ilkesine uygun davranmalıyız. Bunun için örneğin yerel yönetimlerimiz, Rio Sözleşmesi uyarınca uzun yıllar önce "Yerel Gündem 21" adlı bir program geliştirip uygulamaya koymalıydı. Bu programa göre; her yerel yönetimin, 21. yüzyılı hedef alarak iklim ve çevre dostu programlar geliştirip atmosferi ve çevreyi kirletmekten sakınmak, atmosferin sera ısınmasına mümkün olduğu kadar az neden olmak için kendi gündemini oluşturması gerektirmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde bu tür spekülasyonlar yapılırken "Yerel Gündem 21" ve benzeri programlar ile küresel iklim değişimi problemi üzerinde çok önemli ve ciddi çalışmalar da yapılmaktadır.

Günümüzde iklim değişikliği konusu, en az kalkınma, açlık, sağlık kadar üzerinde durulması gereken çevre sorunlarının başında gelmektedir.

Hava şartları ile iklim birbirine karıştırılmamalıdır

Hava şartları ile iklim arasındaki farkı şöyle ifade edebiliriz. Hava durumu bizim maruz kaldığımız hava şartları; iklim ise geçmişteki tecrübelere dayanarak beklediğimiz hava şartlarıdır. Bir yerin iklimini, orada uzun süre hükmeden durumları karakterize eder. Burada sözkonusu edilen "uzun süre", 100 yılı aşkın bir zaman dilimidir. Diğer bir deyişle bir yerin iklimini, orada normal bir insan ömründen daha uzun bir süre görülen hava durumlarının bir ortalamasıdır. Uzun yıllar boyunca bir yerin iklimini belirleyen bu hava durumları içinde birçok aşırı sıcaklıklar, soğuk hava dalgaları, kuraklıklar, seller ve fırtınalar vardır. İstanbul'daki meteoroloji kayıtlarına bakılırsa geçmişte, örneğin Haziran ayında, çok daha soğuk yağışlı günlerin yaşandığı görülebilir. 3 ve 19 Haziran 1987, 15 Haziran 1988'de görülen şiddetli yağışlar ile İstanbul'da yüzlerce ev ve işyeri sular altında kalmıştı, 18 Haziran'da 31 derece olan hava sıcaklığı 19 Haziran günü 21 dereceye düşmüştü.

Hava şartları astronomik mevsimlere uymak zorunda değildir

Takvimlerimizin gösterdiği mevsimlerin başlangıç ve bitiş tarihleri, Dünya'nın hareketlerine göre belirlenmiştir. Böylece 22 Aralık-21 Mart, Kış; 21 Mart-22 Haziran, İlk-

bahar; 22 Haziran-23 Eylül, Yaz; ve 23 Eylül-22 Aralık arası Sohbahar olarak bilinmektedir. Görüldüğü gibi astronomik olarak dünya-güneş ilişkilerinden ortaya çıkan ve bir yılı dört eşit parçaya bölen mevsimler belirlenirken, ne hava şartları ne de iklim göz önüne alınmıştır. Bu nedenle de, örneğin, resmen yaz mevsiminin başlamasından haftalar sonra havaların hala yeterince ısınmadığı sık sık gözlenebilmektedir. Genellikle bu gibi durumlarda kamuoyunda mevsimlerin değil de hava şartlarının "yanlışlığı" üzerinde durulmakta ve iklimin değiştiği şeklinde spekülasyon yapılmaktadır.

Özellikle İstanbul'da ikliminin astronomik takvime uymadığını gösteren, İstanbul'un iklimi için söylenmiş birçok özdeyiş vardır. Örneğin, "Hiçbir mevsim hemen gelmez gitmez"; "Benzeye benzeye yaz, benzeye benzeye kış gelir"; "İstanbul'un kışı sona kalır"; "Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır". Bu özdeyişlerin ortak yönü "pastırma yazı" gibi hep bir mevsimin diğerine doğru sarkmasını ve gecikmesini tarif etmeleridir.

Sonuç olarak serin ve yağışlı (sıcak ve kuru) havalar, normal atmosfer sistemleri tarafından oluşturulmaktadır. Serin ve yağışlı havalar ile küresel iklim değişikliği, hele hele küresel ısınma arasında ilişki kurmak sadece bir spekülasyondur. Ayrıca atmosferde "hava boşluğu" yoktur, "türbülans" vardır. Ozon tabakası "delinmiş"; sadece stratosferik ozon gazında yer yer "seyrelmeler" oluşmuştur. Havanın "ısısı" değil "sıcaklığından" bahsedileblir.

Gelişmiş ülkelerde astronomik takvimlerin bu yanıltıcı yönü meteorolojik olaylara duyarlılığı fazla olan kimseleri "Meteoroloji Takvimleri" kullanmaya yöneltmektedir. İster astronomik, ister meteorolojik takvim kullanılsın, havanın hiç bir zaman bu takvimlerin belirlediği tarihlere tam olarak uyması beklenmemelidir. Çünkü bu havanın doğasına aykırıdır ("havai" bir şeydir şu hava!)

Hava şartları nadiren normallerinde seyreder

Bazen meteoroloji raporlarında, "Bu hafta hava sıcaklıkları mevsim normallerinin altında seyredecektir." şeklinde bir ifade kullanılır. Burada geçen "normal" kelimesinin meteorolojide ne anlamda kullanıldığının bilinmesi, bu konuda herhangi bir yorum yapmak için zaruridir. Meteoroloji ve iklim biliminde, mesela İstanbul için 22 Haziran'daki sıcaklığın günümüzdeki normali, 1961-1990 yılları arasındaki, 30 adet 22 Haziran günlerinin sıcaklık ortalaması ile verilir. Bu 30 yıllık ortalamada kullanılan yıllar, her 10 yılda bir değişir. Örneğin 2001 yılında, 22 Haziran'ın sıcaklık ortalaması 1971-2000 yıllarında gözlenen 22 Haziran sıcaklıklarının bir ortalaması olacaktır.

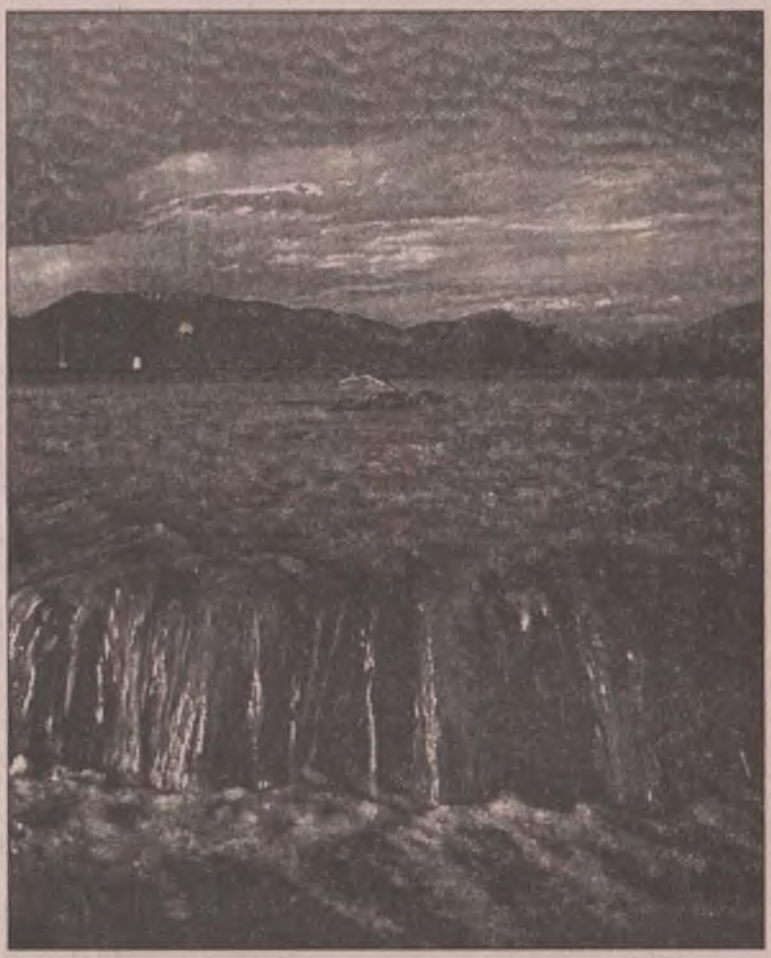

Buradan da görüldüğü gibi değişen zaman ve iklim şartları ile birlikte iklim normalleri de değişmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken şey şu ki, mesela hava sıcaklarının normallerinin üstünde veya altında bir müddet seyretmesi iklim değişikliğinin işareti değildir. Yine örnek olarak ele aldığımız 22 Haziran sıcaklarının yıldan yıla değişimini incelersek; bu günün, bir yıl normalin üzerinde bir değer, bir yıl da normalden daha düşük başka bir değere sahip olarak zigzaglar yaptığını görürüz. Diğer bir deyişle 22 Haziran çok nadiren normal denen ortalama sıcaklıkta seyreder. Sıcaklıklar genellikle normalden büyük ve küçüktür. Meteoroloji raporlarında "normalin üzerinde" veya "normalin altında" gibi ifadeler iklim değişikliğini belirtmek için değil, sadece kıyas yapmak amacı ile kullanılmalıdır.

Belli sayıdaki meteorolojik rekor normal karşılanmalıdır

Sporcular gibi meteoroloji de rekor kırar. Ve hergün dünyanın herhangi bir yerinde bir meteorolojik rekor kırılmaktadır. Örnek olarak, İstanbul'da 22 Haziran 1997'de şu ana kadar ölçülmüş en yüksek sıcaklıktan daha yüksek bir sıcaklık ölçülse, buna bir meteorolojik rekor deriz. İstatistik kanunları 1997 yılında İstanbul'da meteorolojik değişkenlerin herhangi birinin günlük değerinde, yaklaşık olarak 9 adet rekorun kırılabileceğini gösterir. Diğer bir deyişle, istatistiğin rastlantı kanunları, hiç değişmeyen bir iklim rejiminde bile geçmişte görülmeyen meteorolojik olayların ortaya çıkmasıyla sıcaklık ve yağış miktarlarında belirli sayıda rekor değerlerin ölçülmesini normal karşılamamız gerektiğini ifade eder.

Hiç düşündünüz mü, ömrünüz (diyelim 70 yıllık bir süre) boyunca şu ana kadar gördüğünüzden daha büyük bir günlük yağış miktarını kaç defa görebilmeyi beklersiniz? İstatistiğe göre bunun sayısı normalde yaklaşık olarak 5'dir. Ancak, resmi meteorolojik ölçümlere bakarak "Bugün benim hayatımda yaşadığım en sıcak sekizinci 22 Haziran" diyebiliyorsanız, bir iklim değişikliğinden şüphe edebilirsiniz. Yoksa insan hafızası özellikle 365 günde bir ve uzun yıllar öncesi hava şartlarını sağlıklı bir şekilde hatırlayacak ve kıyaslayacak kadar güçlü değildir. Salt hafıza kayıtlarına dayanarak "bu ne sıcak, iklim değişti, ozon tabakası delindi" şeklinde yapılan yorumlar bilimsel temele sahip değildir.

İTÜ Meteoroloji Mühendisliği Bölümünde İstanbul için Meteorolojik Takvimler hazırlanmaktadır. Fakat, içinde yaşadığımız atmosferin yaşamsal fonksiyonunun bilincine varamayan toplumumuz bu faaliyetlere ilgi göstermemektedir. Hava deyip geçmeyelim. Darbesi hiç bir darbeye benzemez.

(*) İTÜ Meteoroloji Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi

Sovyetler Birliği'nde ütopya ve mimarlık (1917-1932)

Ekim Devrimi sonrası Sovyetler'de sanat, tasarım ve mimarlığın tüm alanlarında olağanüstü üretken ve coşkulu bir atılım çağı yaşandı. Bu dönemdeki mimari hareketlerin, geliştirilen konut ve kent önerilerinin bazıları oldukça ütopik yönler taşıyordu.

Prof. Dr. Gürhan Tümer

Sovyetler Birliği artık yok; parçalandı, dağıldı. Bu, kimilerine göre, bir kuramın, bir ideolojinin, bir toplum modelinin sona erişi, tarihe karışması. Kimileri ise, bu görüşe katılmayarak, bunun geçici olduğuna, o kuramın, o ideolojinin ölmediğine, o toplum modelinin, birgün yeniden ve daha iyi, daha doğru bir biçimde gerçekleşeceğine inanmakta, dahası "Asıl şimdi..." demekte. Peki kim haklı?

Bu soruyu yanıtlamanın kolay olmadığı açık. Bu yazıda, böyle bir yükü bütünüyle omuzlamaya niyetim yok. Ancak yine de, sorunun çözümüne azıcık da olsa yardımcı olabilmek için, aşağıdaki satırlarda, konuyu çok sınırlı, belli bir açıdan ele almaya çalışacağım. Şöyle ki: Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra, kimileri, bunun nedeninin, yalnızca, bu ülkenin marksizmi, sosyalizmi yanlış uygulaması, yozlaştırması olmadığını; yıkılışta, o ideolojinin, o toplum modelinin, gerçekçi değil ütopik olmasının da sorumluluğunun ve etkisinin bulunduğunu ileri sürmüşlerdir.

Oysa, bilindiği gibi, marksistler, Saint-Simon, Robert Owen gibi, Marx'ın kuramına benzeyen birtakım düşünceler ileri sürmüş, bunlardan yola çıkarak birtakım uygulamalara girişmiş olan insanları "Ütopyacı Sosyalistler" olarak nitelemişler, kendilerinin ise, "Bilimsel Sosyalizmi" ortaya koyduklarını ileri sürmüşlerdir.

İşte bu nedenle, 1990 sonrası tartışmalarda, kendi silahlarıyla vurulmak istendiklerini düşünen marksistlerin birçoğu, marksizmin bir ütopya olduğunu ileri sürenlere katılmamışlar, dahası, bunu haksız bir suçlama, bir saldırı, bir iftira olarak kabul etmişlerdir.

Görüldüğü gibi, burada tam da bu derginin adını oluşturan iki kavramın, iki sözcüğün, "bilim ve ütopya"nın ilişkisi, sürtüşmesi sözkonusudur. O nedenle, bu konunun, bu dergide ele alınmasının ayrı bir anlam taşıdığını düşünüyorum.

Ve sözün burasında, yine aynı soru: Peki kim haklı?

Aslında birincinin devamı olan bu soruyu yanıtlamanın da çok zor olduğunu düşünüyorum. Ama bu kez şöyle yanıtlayacağım: Bence, Marksizm, özellikle ekonomik altyapıya, toplumsal üstyapıya ilişkin çözümlemeleri dikkate alındığında, bir ütopya değildir, gerçekçi temellere oturmaktadır. Buna karşılık, özellikle geleceğe yönelik varsayımları, iddiaları, özlemleri, umutları dikkate alındığında, onun, ütopyalara özgü birtakım öğeler içerdiği görülmektedir.

Öte yandan, Marksizmin uygulanması doğrultusunda somut ve en kapsamlı girişim olan Sovyetler Birliği deneyimi de, yine bence, birtakım gerçeklerin yanı sıra, birtakım düşlerden, ütopyalardan oluşmuştur.

Şimdi, bu savlarımı, az önce belirttiğim sınırlılık ilkesi uyarınca, mesleğim olan mimarlık alanında kalarak kanıtlamaya; özellikle 1917 Devrimi'nden 1932'ye kadarki dönemde, Sovyetler Birliği'nde yer alan mimari hareketlerin ütopik yönlerinin ağır bastığını göstermeye çalışacağım.

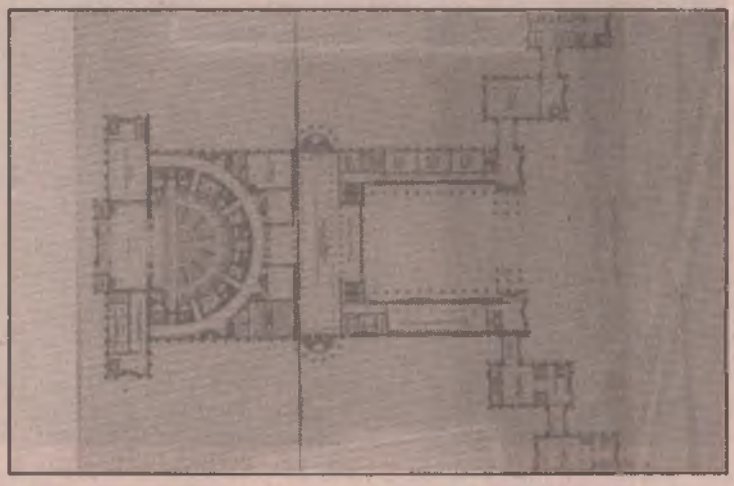

Petrograd'da yapılması planlanan "İşçi Sarayı" için açılan yarışmaya gönderilen projelerden birinin zemin kat planı. (1919)

1917 sonrası SSCB mimarlığına genel bir bakış

Mimarlık tarihçisi Uğur Tanyeli, *Sovyetler Modernizmi'nin Doğuşu ve Ölümü Üzerine* başlıklı makalesine şöyle başlar:

"Dünya sanat ve mimarlık tarihinde neredeyse hiçbir dönem ya da akım Sovyet Modernizmi kadar meteorik bir çizgi oluşturmamıştır. Bu ülkede 1917'den başlayıp 1932'ye dek süren bir dönemde sanat, tasarım ve mimarlığın tüm alanlarında olağanüstü üretken ve coşkulu bir atılım çağı yaşandı." (1)

Bu saptama son derece doğrudur ve daha başka uzmanlar tarafından da paylaşılmaktadır. Örneğin, Selim O. Khan-Magomedov, *Sovyet Mimarlığı'nın Öncüleri* adını taşıyan, 600 sayfalık, çok kapsamlı kitabının başında, şunları yazmıştır:

"Sovyetler Birliği'nde sosyalist mimarlığın kendine yer bulduğu dönem, deneyimlerinin yoğunluğu açısından, yüzyılımızda, büyük bir olasılıkla rakipsiz bir dönemdir." (2)

Gerçekten de, Tatlin'den Malevich'e, El Lissitzky'den Gabo'ya, yalnızca Sovyetler Birliği değil, dünya sanat ve mimarlık tarihine damgalarını basmış olan pek çok sanatçı, o dönemde, o ülkede yetişmiştir ve bu insanlar, en verimli yıllarını, o ülkede, o dönemde yaşamışlardır. Örneğin, Sovyetler'de devrimin gerçekleştiği 1917 yılında, Vladimir Tatlin 32; El Lissitzky 27 yaşındadır.

1930 yılında, politik otoriteler tarafından yayımlanan bir bildirgede şunlar söylenir:

"Toplumun kültürel ve ekonomik geriliğinin meyvası olan, yüzlerce yıllık engelleri birdenbire aşmak olanaksızdır. Oy-

Ademden önce

(Jack London)

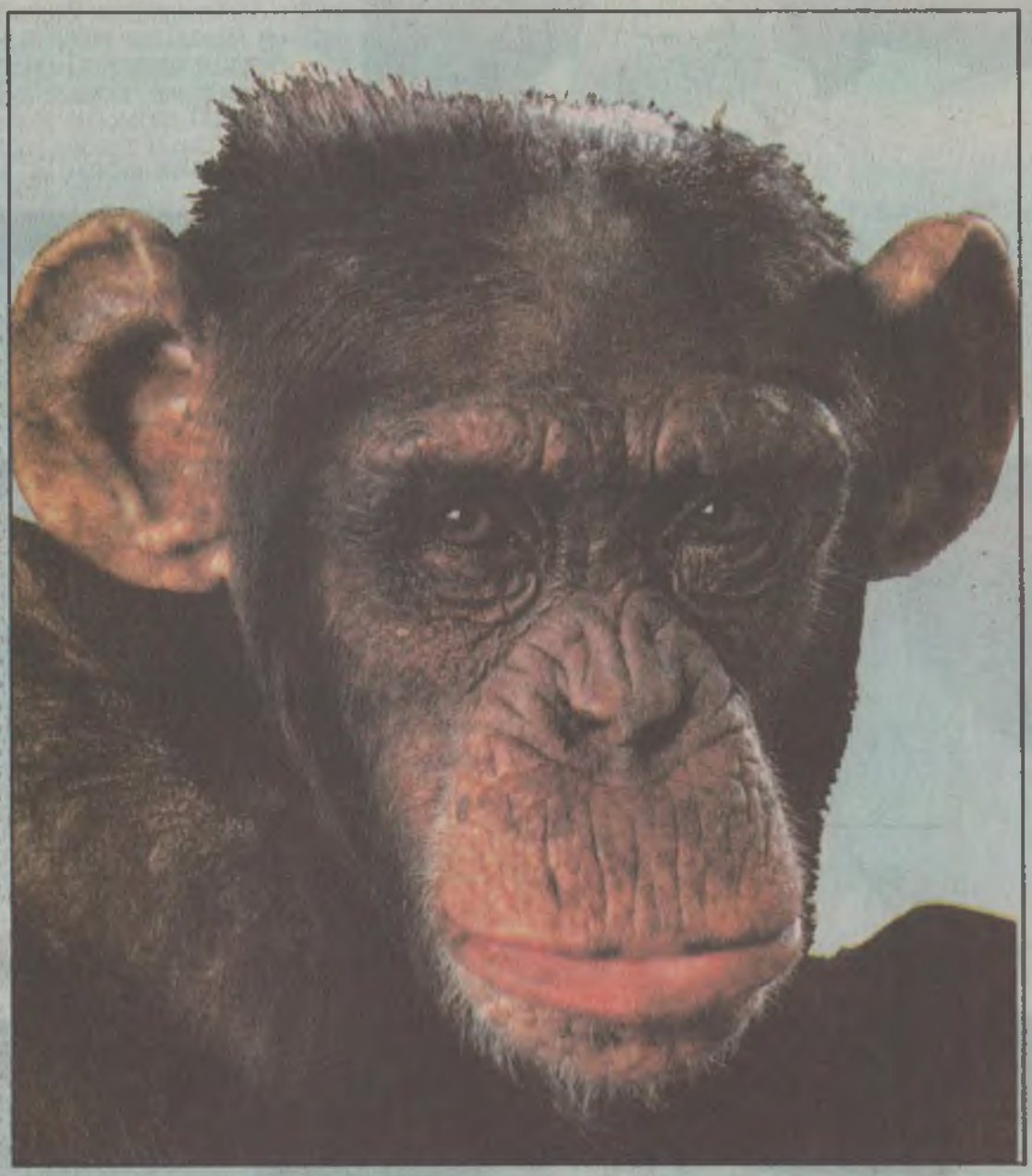

Bilim ve Ütopya

Çizgibilim ekidir

Çizen: Soner Tuna

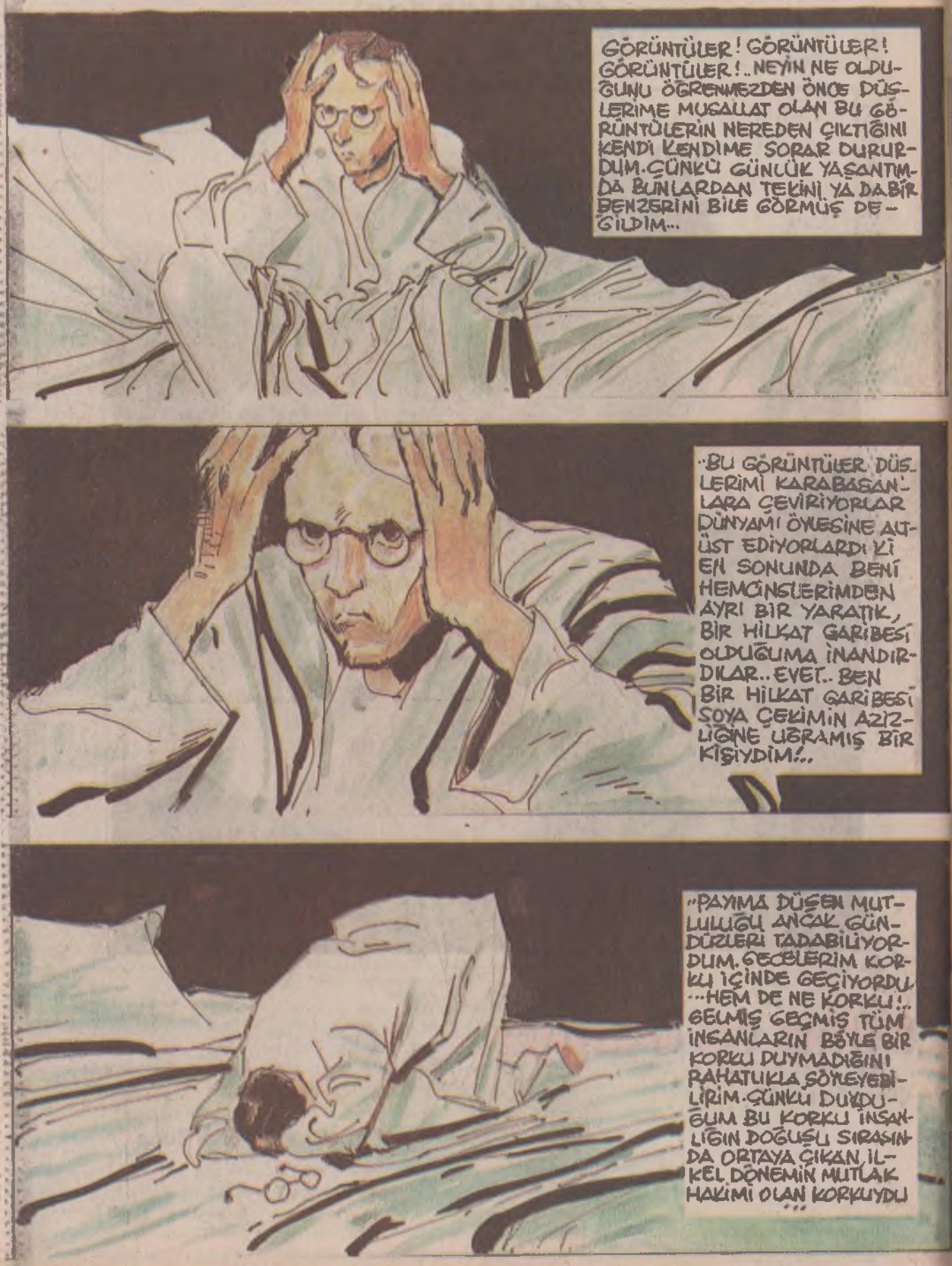
GÖRÜNTÜLER! GÖRÜNTÜLER! GÖRÜNTÜLER!..NEYİN NE OLDUĞUNU ÖĞRENMEZDEN ÖNCE DÜŞLERİME MUSALLAT OLAN BU GÖRÜNTÜLERİN NEREDEN ÇIKTIĞINI KENDİ KENDİME SORAR DURURDUM.ÇÜNKÜ GÜNLÜK YAŞANTIMDA BUNLARDAN TEKİNİ YA DA BİR BENZERİNİ BİLE GÖRMÜŞ DEĞİLDİM...
..BU GÖRÜNTÜLER DÜŞLERİMİ KARABASANLARA ÇEVİRİYORLAR DÜNYAMI ÖYLESİNE ALTÜST EDİYORLARDI Kİ EN SONUNDA BENİ HEMCİNSLERİMDEN AYRI BİR YARATIK, BİR HİLKAT GARİBESİ OLDUĞUMA İNANDIRDILAR..EVET.. BEN BİR HİLKAT GARİBESİ SOYA ÇEKİMİN AZİZLİĞİNE UĞRAMIŞ BİR KİŞİYDİM!..
"PAYIMA DÜŞEN MUTLULUĞU ANCAK GÜNDÜZLERİ TADABİLİYORDUM.GECELERİM KORKU İÇİNDE GEÇİYORDU ...HEM DE NE KORKU!.. GELMİŞ GEÇMİŞ TÜM İNSANLARIN BÖYLE BİR KORKU DUYMADIĞINI RAHATLIKLA SÖYLEYEBİLİRİM.ÇÜNKÜ DUYDUĞUM BU KORKU İNSANLIĞIN DOĞUŞU SIRASINDA ORTAYA ÇIKAN,İLKEL DÖNEMİN MUTLAK HAKİMİ OLAN KORKUYDU

DÜŞÜŞ OLDUKÇA YAYGIN BİR RÜYADIR VE BU DÜŞÜ HERKES KİŞİSEL DENEYİYLE TANIR. ÜNİVERSİTEDEKİ HOCAM BUNUN KALITSAL BİR RÜYA OLDUĞUNU VE AĞAÇLARDA YAŞAYAN İLKEL ATALARIMIZA KADAR UZANDIĞINI AÇIKLAMIŞTI...

YANİ SİZ YADA BEN UYUYA KALDIĞIMIZ ZAMAN BOŞLUĞA YUVARLANIP BİR ÇEŞİT BAŞ DÖNMESİYLE TAM YERE DEĞECEKKEN KENDİMİZE GELDİĞİMİZDE AĞAÇ ÜZERİNDE YAŞAYAN ATALARIMIZIN DUYDUĞU IRKSAL KALITIM ANISIYLA İLETİLMİŞ DUYGULARI YAŞAMIŞ OLUYORUZ...

...AMA BU AÇIDAN BAKILDIĞINDA BİR İSTİSNA OLARAK DEĞERLENDİRİLMEM GEREKTİĞİNE İNANIYORUM. IRKSAL ANILAR YÖNÜNDEN OLAĞANÜSTÜ BİR BELLEĞE SAHİBİM..ÜSTELİK ANILARIM ÇOK ESKİLERDEKİ ATALARIMA KADAR UZANIYOR..ŞU ANMIŞ GİBİ HATIRLIYORUM HEPSİNİ-

İŞTE İLK ÇOCUKLUK DÖNEMLERİMDE SIK SIK GÖRDÜĞÜM DÜŞLERİN BİRİNDE SIK YAPRAKLARIN KALIN, İNCE DALLARIN ARASINDA RÜZGAR ESİNTİSİYLE SALLANIRKEN GÖRÜRDÜM KENDİMİ. AĞAÇLARDA YAŞIYORDUK O ZAMANLAR...

AİLEMİ BELLİ BELİRSİZ HATIRLIYORUM..ONLARDAN KALAN İLK ANI-HİÇ SÜPHESİZ EN CANLISI-ŞUDUR:TOPRAĞA OTURMUŞ OLDUĞUMU GÖRÜYORUM..HENÜZ ÇOK KÜÇÜĞÜM..PARLAK GÜNEŞ TÜM BENLİĞİMİ SARIYOR..

BİRDEN BİR GÜRÜLTÜ DUYUYORUM VE ARDINDAN OTLARIN ARASINDAKİ VÜCUDUN KIPIRTISINI FARKEDİYORUM...

GROUR

"...SONRADAN SIK SIK KARŞILAŞACAĞIM **KILIÇ DİŞ** BU! İŞTAHLA BANA YAKLAŞIYOR... GÖZLERİNDE CANİ PARILTI DOLAŞIYOR... BİRDEN ÇEVREMDEKİ AĞAÇLARDAN ÇIĞLIKLAR BAĞIRTILAR YÜKSELİYOR...

İEEE

EEHEYii

HEMEN ARDINDAN BABAMIN... EN AZINDAN ONUN O GÜNLERDEKİ BABAM OLDUĞUNA İNANIYORDUM — YAKLAŞTIĞINI GÖRDÜM. VAHŞİ ÇIĞLIKLAR ATARAK BENİ KAPTIĞI GİBİ KILIÇ DİŞ'İN PENÇELERİNDEN KURTARDI...

"...BABAMDAN BAŞKA BİR ANI HATIRLAMIYORUM. BUNU İZLEYEN YILLARDA BABAMI HİÇ GÖRMEDİM. AKLA YAKIN TEK ANLATIM TARZI KILIÇ DİŞ'LE OLAN MACERAMIZDAN SONRA YİTİP GİTMESİ. HİÇ ŞÜPHESİZ HAYATININ SONA ERİŞİ BİRDEN OLDU. ÇÜNKÜ GÜÇLÜ KUVVETLİYDİ ONU ANCAK ANİ BİR ÖLÜM YOKEDEBİLİRDİ..."

BABAMDAN SONRA ANNEM KENDİNE YENİ BİR EŞ SEÇTİ-ÇENESİ DÜŞÜKLE HİÇ GEÇİNEMEDİM.VE TEK ÇAREYİ YUVAYI TERKETMEKTE BULDUM. BU SÜRE İÇİNDE HAFIZAM BULANIKLAŞIYOR..NET OLMAMAKLA BİRLİKTE BİRKAÇ YIL TEK BAŞIMA SAĞDA SOLDA DOLAŞTIĞIMI HATIRLIYORUM...

KUŞAĞIMIZIN BAZI İLERİCİ ÜYELERİ KIYILARDAKİ MAĞARALARA YERLEŞMİŞLERDİ..ONLARI İLK GÖRDÜĞÜMDE ARALARINA KATILMAYA KARAR VERDİM..

..BÜYÜK BİR SEVİNÇLE TEPEDEN AŞAĞI DOĞRU KOŞMAYA BAŞLADIM..AŞAĞIDAKİLERSE BENİ FARKEDİNCE PANİK İÇİNDE KAÇIŞMAYA BAŞLADILAR...
EEEK

?!..

"KAYALARIN ÜSTÜNDE HOPLAYA ZIPLAYA MAĞARALARA DOLUŞTULAR VE ORTADAN TOZ OLDULAR. KIYIDA TEK BAŞIMA...

...İHİHİİİ...

...KALAKALMIŞTIM. TERKEDİLMİŞLİĞİ HİSSEDEREK ÇÖKTÜM VE AĞLAMAYA BAŞLADIM...

HUH HUH...

"AZ SONRA MAĞARALARDAKİLERİN BENİ GÖZETLEDİKLERİNİN FARKINA VARDIM. YAVAŞ YAVAŞ KAFALARDA ÇIKMAYA BAŞLAMIŞTI...

HRRR...

"DAHA SONRA ANLADIM Kİ KOŞARAK GELDİĞİMİ GÖRDÜKLERİNDE HERHANGİ BİR YIRTICI HAYVAN TARAFINDAN KOVALANDIĞIMI SANMIŞLARDI. SONUNDA BİR TANESİ İNMEYE CESARET EDEBİLDİ..

ÇEVREYİ KOLAÇAN ETTİ VE BANA OKKALI BİR TOKAT SAYURDU.. SONRADAN ÇOK İYİ TANIYACAKTIM ONU.. KIZILGÖZDÜ O.. TAM BİR CANAVARDI...

"İŞTE SÜRÜYE KABUL EDİLİŞİM BÖYLE OLMUŞTU. ÇOK GEÇMEDEN BENİ KENDİ HALİME BIRAKTILAR. ARTIK BEN DE MAĞARALARDA YAŞAYACAKTIM...

MAĞARALARDAKİ GÜNLERİMDE İLK DİKKATİMİ ÇEKEN TÜM SÜRÜNÜN IRMAĞIN KARŞI KIYISINDA KUZEY DOĞU YÖNÜNDEN YÜKSELEN ESRARENGİZ DUMANA KARŞI DUYDUĞU KORKU OLDU..

NEYDİ BU TEHLİKE ?BUNU SEZME YETENEĞİNDEN YOKSUNDUM.ONLAR DA ANLATMASINI BİLMİYORLARDI. AMA ÇOK GEÇMEDEN ÖĞRENECEKTİM...

İŞTE YİNE KILIÇ DİŞ! ...

SÜRÜDEKİLER KILIÇ DİŞ'İN GELDİĞİNİ GÖRÜNCE AĞZI DAR OLAN MAĞARALARA DOLUŞTULAR.YIRTICI HAYVANIN TÜM ÇABALARI...

...BOŞA GİDİYORDU..ÇILGINA DÖNMÜŞTÜ..VE BİRDEN MÜTHİŞ BİR TAŞ YAĞMURU BAŞLADI MAĞARALARDAN..BOZGUNA UĞRAMIŞTI KILIÇ DİŞ SÜKLÜM PÜKLÜM KAÇIP GİTTİ...

DÜŞÜK KULAK, KIRIK DİŞ VE BEN.. ÜÇÜMÜZ KÜÇÜK BİR MAĞARADA KALIYORDUK. SOĞUĞA VE YIRTICI HAYVANLARA BARINAĞIMIZDA BİRLİKTE KARŞI KOYUYORDUK...
ÇOK İYİ ARKADAŞ OLMUŞTUK. EN BÜYÜK EĞLENCEMİZ ORMANDA DALDAN DALA KENDİMİZİ BIRAKARAK KOVALAMACA OYNAMAKTI. ŞİMDİ YAPTIĞIMIZ SIÇRAYIŞLARI DÜŞÜNDÜKÇE ÜRPERİYORUM.
HUH HUH ...
O GÜN MAĞARALARDAN ÇOK UZAKLAŞTIĞIMIZIN FARKINDA DEĞİLDİK. KIRIK DİŞ BİRDEN BİR ŞEY GÖRDÜĞÜNÜ İFADE ETTİ..
AŞAĞIYA BAKTIĞIMDA İLK KEZ BİR ATEŞ ADAMINI GÖRDÜM. VÜCUDUNA BİR POST BATMIŞTI. FAKAT ELİNDE BİRŞEY VARDI Kİ ONU İLK KEZ GÖRÜYORDUM. ÖLÜMÜN BU DAL PARÇASININ ARDINA GİZLENDİĞİNİ NEREDEN BİLEBİLİRDİK. OYUNU SÜRDÜRÜYORDUK. O DA BİZİ GÖRMÜŞTÜ.. DURDU...
GOEK GOEK! ...
ZAK
SONRA BİR YIZILTI DUYULDU VE KIRIK DİŞ KORKUNÇ BİR ÇIĞLIK ATARAK DÜŞMEYE BAŞLADI..
G..GG...
BÜYÜK BİR GÜRÜLTÜYLE YERE YAPIŞTI. VE BİR SÜRE DEBELENDİKTEN SONRA KIPIRDAMAZ OLDU...

KIRIK DİŞ ÖLMÜŞTÜ. ATEŞ ADAMI GÖZLERİNİ BİZE DİKTİ. BİZİM SOYDAKİLERE ÇOK BENZİYORDU AMA BİZE GÖRE DAHA AZ KILLIYDI...

ŞAŞKINLIK VE KORKUDAN DONAKALMIŞTIK..VE BÜYÜK BİR HIZLA DALLARIN ARASINA ATILARAK UZAKLAŞTIK ORADAN...

O KIŞ ÇOK SOĞUK GEÇTİ. KUZEYDEN GELEN İRİ BUZ PARÇALARI YERYÜZÜNE YAYILDIĞINDA O KIŞIN GELECEK SAYISIZCA KIŞIN HABERCİSİ OLDUĞUNU ÇOK KEZ DÜŞÜNMÜŞÜMDÜR...

MAĞARALARDA YAŞAYANLAR SOĞUKTAN TİRTİR TİTREYEREK BİRBİRLERİNE SOKULARAK GEÇİRDİLER KIŞI
...

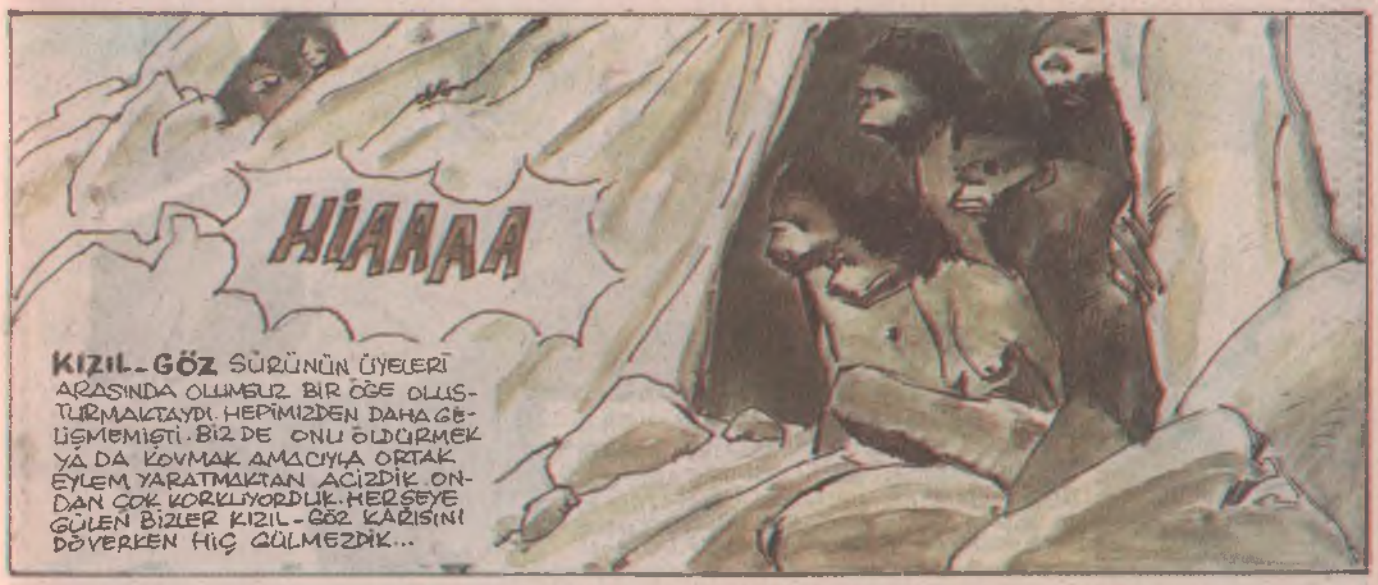
HİAAAA
KIZIL-GÖZ SÜRÜNÜN ÜYELERİ ARASINDA ÖLÜMSÜZ BİR ÖGE OLUŞTURMAKTAYDI. HEPİMİZDEN DAHA GELİŞMEMİŞTİ. BİZ DE ONU ÖLDÜRMEK YA DA KOVMAK AMACIYLA ORTAK EYLEM YARATMAKTAN ACİZDİK. ONDAN ÇOK KORKUYORDUK. HERŞEYE GÜLEN BİZLER KIZIL-GÖZ KARISINI DÖVERKEN HİÇ GÜLMEZDİK...

.. BUNUN ARDINDAN GELECEK TRAJİK OLAYLARI FAZLASIYLA BİLİYORDUK. ÇOK SABAHLAR BU CEHENNEMDEN KAÇAN SON KADININ ÖLÜSÜNÜ MAĞARALARIN ETEĞİNDEN TOPLAMIŞTIK...

KIZIL GÖZ KARILARININ ÖLÜSÜNÜ MAĞARADAN ATMAKLA YETİNİRDİ. KIZIL-GÖZ BİR CANAVARDI..

GIRRR ROUUR!
..
KIZIL-GÖZ'ÜN GÖZÜ DÜŞÜK-KULAKLA BİZİM MAĞARAMIZDAYDI. BİR GÜN SALDIRIYA GEÇTİ. İRİ CUSSESİ GİRMESİNE ENGEL OLUYOR AMA PENÇESİNİ VAR GÜCÜYLE SAVURUYORDU BİZE. DÜŞÜK KULAKLA BENSE KOVUKLARDA GİZLENMEYE ÇALIŞIYOR
DUK

ARTIK KAFAM KIZMAYA BAŞLAMIŞTI. O SIRADA FAZLASIYLA CESURDUM. TABİ BUNUN TUZAĞA YAKALANMIŞ FARE CESARETİ OLDUĞUNU DA KABUL ETMELİYİM. KOCA BİR KAYA PARÇASINI VARGÜCÜMLE KIZIL-GÖZ'ÜN SURATINA SAVURDUM..!

AG..
KIZIL GÖZ BİRDEN NEYE UĞRADIĞINI ŞAŞIRMIŞ BİR HALDE MAĞARANIN ETRAFINDA SENDELİYORDU.. BEN DE KAYALARI FIRLATMAYA DEVAM EDİYORDUM..

KIZIL-GÖZ'ÜN AĞZI BURNU KAN İÇİNDEYDİ. BENİM BU DAVRANIŞIM SÜRÜNÜN DİĞER ÜYELERİNE DE CESARET VERMİŞTİ. MAĞARALARINDAN ÇIKARAK HEPSİ BİRDEN GÜLEREK TAŞLARI ATMAYA BAŞLADILAR. KIZIL-GÖZ PERİŞAN

MAĞARAMIZDA TAM ALTI KIŞ GEÇİRDİK. DÜŞÜK-KULAKLA BİRLİKTE BÜYÜDÜĞÜMÜZÜN FARKINA VARIYORDUK. KAYGISIZ, HESAPSIZ. KİTAPSIZ BİR YAŞAM SÜRDÜRÜYORDUK. AÇIKTIĞIMIZ ZAMAN YİYOR SUSAYINCA SU İÇİYORDUK. GERİ KALAN DA OYUNLA GEÇERDİ...

HAYE!!!
KISACASI KEYFİMİZ YERİNDEYDİ İŞTE... AMA İŞTE O YIL BİR SABAH ATEŞ ADAMLARI SALDIRDI MAĞARALARIMIZA.. MIZRAK VE BALTALARIYLA DÜZENLİ BİR ORDU GİBİ KORKUNÇ NARALARLA ÜSTÜMÜZE GELDİLER..

AH
UĞ
BİZSE TAŞLARLA KARŞI KOYMAYA ÇALIŞIYORDUK. AMA BİR İŞE YARAMIYORDU BU. DAHA İLK ANDA SÜRÜMÜZDEN YİRMİ KADAR KİŞİ TELEF OLMUŞTU BİLE. HERKES KAÇIŞMAYA BAŞLAMIŞTI...

DÜŞÜK-KULAK'IN DA BİR BALTA DARBESİYLE ÖLDÜĞÜNÜ GÖRDÜM. CAN HAVLİYLE KAYALARI TIRMANMAYA BAŞLADIM. AŞAĞIDA KAN GÖVDEYİ GÖTÜRÜYORDU..

ÇOK GEÇMEDEN ATEŞ ADAMLARI MAĞARALARIMIZI ELE GEÇİRMİŞLERDİ. GİZLENDİĞİM YERDEN ONLARI GÖREBİLİYORDUM. VE İŞTE ATEŞ!.. O BÜYÜLÜ ŞEY.. HAYRANLIKLA İZLEMEKTEN ALAMADIM KENDİMİ..

BİR AN ÖNCE SAKLANMALIYDIM.. ORMANA ATTIM KENDİMİ. SAKLANMAK İÇİN EN UYGUN YER ORMANDI.. SIK YAPRAKLARIN KALIN DALLARIN ARASINDA GÖREMEZLERDİ BENİ ARTIK...

BU OLAYI TAKİP EDEN BİR KAÇ AY TEK BAŞIMA ORMANDA YAŞADIM..VE BİR GÜN ONA RASTLADIM AĞAÇLARIN ARASINDA MUZİRÇE BENİ İZLİYORDU.O DA BENİM GİBİ ORMANDA YALNIZ YAŞIYOR OLMALIYDI..

YANINA YAKLAŞTIĞIMDA KAÇMADI.DAHA İLK GÖRÜŞTE HOŞUMA GİTMİŞTİ.ONUNKİNDEN DAHA ŞEFKATLİ BİR BAKIŞ HAYATIMDA GÖRMEMİŞTİM.BU KONUDA GERÇEKTEN DİĞER KADINLARDAN AYRIYDI..

HIZLI VE BEN ORMANI BİRLİKTE PAYLAŞMAYA BAŞLADIK.HIZLI DİYORUM ÇÜNKÜ DİĞER ŞEYLERDE ÜRKEK OLAN HIZLI AĞAÇLARA TIRMANMAYA VE ORADA KOŞMAYA GELİNCE HİÇ BİR ŞEYDEN KORKMUYORDU.GERÇEKTEN ÇOK HOŞUMA GİDİYORDU...

HIZLI İLE GÜZEL BİR ÇİFT OLUŞTURDUK VE İLERLEYEN YILLARDA YERLEŞTİĞİMİZ TOPRAKLARDA ÇOCUKLARIMIZI YETİŞTİRDİK...

BURADA ANILARIM KESİLİYOR. İLKEL İNSANA BENİ BAĞLAYAN BAĞ ÜZERİNDE KAFA YORDU SON- ŞAŞIRAKALIYORUM. BUGÜNKÜ BEN TAM BİR İNSANIM. BUNUNLA BİRLİKTE BEN İLKEL KOCADİŞ TAM İNSAN DEĞİLDİM. HERHANGİ BİR DEVİRDE VE DİREKT BİR BAĞLANTIYLA ÇİFTE KİŞİLİĞİMİN BU BİLEŞKELERİ BİRBİRİYLE BİR BAĞINTISI OLMALI...

YALNIZ ŞU OLGU KESİN: KOCADİŞ ÇOCUKLARINDAN BİRİNİN BEYNİNE BÜTÜN İZLENİMLERİNİ KAZIMIŞ VE BUNU ÖYLE SİLİNMEZCE YAPMIŞTI Kİ ONU İZLEYEN BÜTÜN KUŞAKLAR BU İZLENİMLERİ SİLMEYİ BAŞARAMADI...

-SON-

sa, yeniden inşa etmek için yapılan, gerçekleşemez ve ütopik planların içerdiği sistem budur (...) Ülkemizin malzeme kaynaklarını (...) halkın alışkanlık ve tercihlerinin sınırlarını dikkate almayan böyle konuların hızla uygulamaya sokulması, kolayca birtakım büyük kayıplarla (...) sonuçlanabilir. Mimarlar düşlerinin tutsağı olmaktan kaçınmalıdırlar, çünkü sorunun uygun çözümü, yaşamı ve kitlelerin toplumsal koşullarını anlayabilen mimarlardan gelmelidir." (3)

Ne var ki, bu tür uyarıların, o yıllarda, mimarlar tarafından hiç dikkate alınmadığı, bu insanların, son derece ütopik tasarımlar gerçekleştirdikleri görülür. Bunun nedenlerinden biri, o yılların, coşkulu, ama belirsiz, geleceğe dönük arayışlarla dolu geçiş yılları olmasıdır. İkinci neden ise, uzun savaşlardan yeni çıkmış olan ülkenin ekonomik durumunun, tasarlanan binaların inşa edilmesine olanak tanımayacak, onları kağıt üzerinde kalmaya mahkum edecek kadar kötü olmasıdır.

William J. R. Curtis, *Modern Architecture Since 1900* (1900'den Buyana Modern Mimarlık) adlı kitabında, bu görünümü şöyle özetler:

"Böylece avant-garde Sovyet mimarı, kendini, ütopik aynalarla dolu bir salonda tuzağa düşmüş ve biçimi belli olmayan bir toplum için, inşa edilmesi olanaksız birtakım şemalar düşleyen bir insan olarak bulmuştur."(4)

Bu durum, bütün bu ütopyaları, bu canlılığı, kapitalist ideolojinin, burjuvazinin bir uzantısı sayan Stalin'in, 23 Nisan 1932 tarihinde, "Merkezi biçimde örgütlenmiş, resmi meslek kuruluşları dışındaki tüm dernek ve gruplaşmaları yasaklayan" (5) bir parti kararnamesi çıkarmasına kadar sürmüştür.

Stalin, bu adımı, hem bütün ileri kendi elinde toplamak, hem de, Sovyetler Birliği'nde, toplumcu-gerçekçi ideolojiyi ve o doğrultudaki bir sanat, mimarlık anlayışını egemen kılarak, idealizmi, ütopyacılığı, ortadan kaldırmak için atmıştır ama, istediğini tam olarak elde edememiştir. Çünkü böylece, hem ülkedeki sanat-mimarlık ortamını fakirleştirmiş, hem de, başka tür ütopyaların ortaya çıkmasını engelleyememiştir. Örneğin, ütopik III. Enternasyonal Anıtı'nın mimarı olan ilginç sanatçı Tatlin, bir köşede unutulmuş olarak ölürken, dönemin gözde mimarları, açılan yarışmalara, en az kararname öncesi tasarımlar kadar, kimi zaman daha da ütopik projelerle katılmışlardır.

Fourier'nin ütopyası ve SSCB'nin konut politikası

Ütopya tarihinin en önemli adlarından biri olan Charles Fourier, 19. yüzyılın ilk yarısında yayımlanan ve düşlediği ütopik toplumun ana ilkelerini ortaya koyan yapıtlarında, tek ve küçük evler inşa etmeyeceklerini, çünkü bunların çok pahalıya mal olduğunu; örneğin, her biri 5 aileyi barındıran 20 ev için, 20 ayrı pompa yapmak gerekirken, bu 100 aileyi içeren büyük bir evde, bu kadar pompaya gerek olmayacağını; tıpkı özel bir arabaya sahip olma lüksü gibi, özel bir evde oturma lüksünden de, ancak zenginlerin yararlanabileceklerini söyler.

Fourier'nin düşüncelerini gönülden benimseyen ve bunları yaygınlaştırmak için, yaşamı boyunca, canla başla çalışan Victor Considerant da, 1846 yılında, bu amaçla yayımladığı kitabında şöyle der: "XIV. Louis, 5000 savaş gazisi için bir barınak yaptırmak istediğinde, ne kendisi, ne de mimarları, her asker için küçük bir ev yapmak gibi saçma bir fikir ileri sürmemişlerdir (...) 1800 ya da 2000 kişinin barındırılması söz konusu olduğunda, büyük bir bina yapmanın mı, yoksa ayrı ayrı 350-400 tane küçük ev inşa etmenin mi daha ekonomik ve daha akıllıca olacağını kendi kendinize sorun (...) 400 mutfak, 400 yemek odası, 400 çatı arası, 400 mahzen, 400 ahır, 400 ambar yapmaktan kurtuluyorsunuz (...) arsada ve inşaatta sağlayacağınız ekonomiye, iki-üç bin kapıdan, pencereden (...) elde edeceğiniz kazancı da ekleyin; her bir evin gerektireceği yıllık bakım giderinin ne kadar yıkıcı olduğunu düşünün." (6)

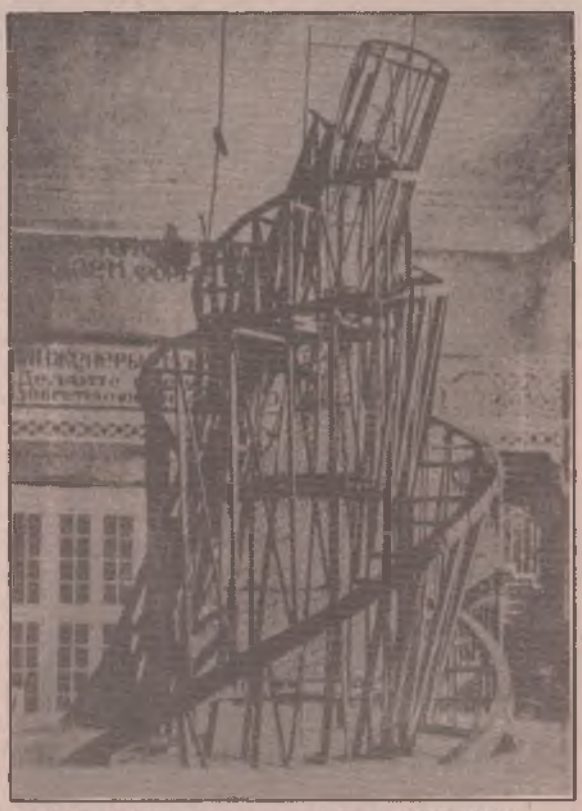

Tatlin'in, ünlü III. Enternasyonal Anıtı. (1919-1920)

İşte bu nedenlerden dolayı, gerek Fourier'nin, gerekse onun izleyicisi, ardılı olan Considerant'ın ütopyalarındaki "**Phalange**"larda, yani yerleşmelerde, "**Phalanstere**" adı verilen ve 1600 kişiyi barındıran büyük binalar vardır. Bu binalarda, yalnızca konutlar değil, daha başka işlevlere ayrılmış mekanlar, yemek, toplantı salonları, kütüphaneler de yer alır.

Fourier, ütopyasını uygulamak, gerçeğe dönüştürmek için bir girişimde bulunmamış, bir kuramcı, bir başka deyişle, tam bir ütopyacı olarak kalmıştır. Fourier'nin ateşli bir yandaşı olan Victor Considerant ise, falanjlar, falansterler kurmanın olanaksızlığını, bir ütopya olduğunu ileri sürenlere karşı, hem yazılarıyla, hem de eylemleriyle savaşmıştır. Örneğin, bir kitabında, Jules Verne, Le Corbusier gibi, ütopik yönleri bulunan daha başka kişilerin, yazarların, mimarların da çok sevdikleri gemi imgesini kanıt göstererek, şöyle yazmıştır: "Bu, duyulmamış, saçma, gerçekleştirilemez diyorsunuz (...) Gözlerinizin önünde, 1800 kişiyi barındıran ve sağlam toprağın, kayanın üzerinde temellenmeyen, hareket eden, okyanus üzerinde (...) giden yapılar var (...) Okyanus üzerinde 1800 kişiyi barındırmak (...), yüzen kaleler inşa etmek, Champagne Bölgesi'nin göbeğinde, 1800 köylüyü barındırmaktan daha mı kolay?" (7)

Bir ara II. Cumhuriyet sırasında, Fransa'da, falansterler kurmak için bir takım adımlar atılmış, yasa çıkarılmıştır. Victor Considerant gibi, Fourier yandaşı ve aynı zamanda da mimar olan Cesar Daly, planlar üzerinde çalışmakla görevlendirilmiş ama, II. Cumhuriyet yıkılınca, bu girişim de yarıda kalmıştır. Ama Considerant, işin peşini bırakmamış, ta Amerika'ya gitmiş, falansterleri, falanjları orada kurmaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Charles Fourier'nin doğum tarihi tarihi 1772, yukarıda sözünü ettiğim yasanın Fransa'da çıkarılış tarihi, 1849'dur.

Sovyetler Birliği ise, aradan epeyce bir zaman geçtikten sonra, 20. yüzyılın başlarında, 1917 yılında kuruluşunun hemen ardından, bu ütopyacıların düşlerini yeniden gündeme getirmiş, onları benimsemiş ve komün evleri projesiyle, bunları gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Bu ülkede, devrimden sonra uygulanan konut politikası çerçevesinde, kalabalık halk yığınlarının bir bölümü, başta Moskova ve Petrograd olmak üzere, kalabalıştıran burjuva evlerine yerleştirilirken, 1920'lerden başlayarak, bir yandan da, komün evlerinin yapımına başlanmıştır.

Ladovsky ve Krinsky'nin, Zhivskulp-

tarkh'ta gerçekleştirdikleri ilk projelerden sonra, 1921 yılının sonunda, Petrograd'ın çevresinde; 1922'de de, Moskova'nın konut bölgelerinde yapılacak komün evleri için yarışmalar açılmıştır.

İnsanları ortak yaşantıya bütünüyle ve birdenbire sokmanın sorunlar yaratabileceği düşünüldüğünden, bu ilk projelerde, daha çok, işlevlerin, eylemlerin, yalnızca bir bölümünü ortak mekanlarda toplayan binalar tasarlanmıştır.

Yukarıda da belirttiğim gibi, bu tür evler, Fourier'nin ütopyasında çok önemli bir yer tutar. Oysa, başka ütopyaların bir çoğunda, insanlar ayrı ayrı evlerde oturabilmektedirler. Örneğin, Thomas More'un *Utopia*'sında durum böyledir ama, orada, ortak mekanları, özellikle de yemekhaneleri içeren büyük binaların çevresinde, "onbeş aile bir yanda, onbeş aile de öteki yanda olmak üzere otuz aile oturur."

Mimar İstselenov'un "Uluslar Arasında Birlik Tapınağı" adlı ütopik projelerinden dört çeşitleme. (1919)

Bunlardan burada söz etmemin nedeni, Sovyetler'deki ilk uygulamalarda, geçiş döneminde yapılan komünel binalarda da, 30 ailenin bir araya getirilmesinin öngörülmesidir.

Sovyetler Birliği'nin kuruluşunu izleyen ilk 10 yılda, bu ülkede, Fourier'nin ütopyasından esinlenen bu komün evlerinden değişik tiplerde çok sayıda yapılmıştır.

1927 yılında ise, konstrüktivist mimarları bir araya getiren ve "Modern mimarlık, yeni sosyalist yaşantı biçimini saptamalıdır" sloganından yola çıkan OSA grubu, bu konuda uluslararası bir yarışma açmıştır. (8)

Aynı mutfaktan birlikte yemek

Komünal yaşantının en belirgin boyutlarından, en fazla önemsenen özelliklerinden biri, genel bir mutfakta pişen yemeklerin hep birlikte yenmesidir. Thomas More'un *"Utopia"*sının kentlerinin her sokağında, bu amaçla ve her biri otuz aileye hizmet etmek üzere, eşit aralıklarla yapılmış binalar vardır. Her binanın sorumlusu, çarşıdan gerekli malzemeyi alıp getirmekle görevlidir. Öğle ve akşam yemeklerini haber veren boru çalınca da, bütün aileler yine o binalarda toplanırlar ve yemeklerini yerler.

Tommaso Campanella'nın *Güneş Ülkesi*'nde de durum hiç farklı değildir. Bu ülkeyi oluşturan kent, yedi çembere, bir başka deyişle, birbirine yollarla bağlanmış yedi mahalleye ayrılmıştır. Her çemberin, yani her mahallenin bir mutfağı vardır ve o mutfaklarda pişen yemekler, ortak sofralarda yenir.

Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında da, ütopyalardaki ortak mutfak, ortak yemekhane ilkesinin benimsendiğini görüyoruz. İşçi ve köylü kadınların sorunlarını görüşmek üzere, 1918 yılının Kasım ayında toplanan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde alınan şu karar, bunun somut kanıtıdır: "Mutfak tencerelerinin ve bulaşık teknelerinin yerine, kentte de köyde de, ortak mutfakları, ortak yemek yeme yerlerini (...) koymalıyız." (9)

Ancak, ortak mutfak, ortak yemekhane konusunda, Thomas More'un ve Tommaso Campanella'nın 16. yüzyılda oluşturdukları ütopya ile, Lenin'in, 20. yüzyılda oluşturduğu Sovyet ütopyası arasında, bu çarpıcı benzerliğin yanı sıra, önemli farkların da bulunduğunu hemen belirtelim. Şöyle ki: More'un *Utopia*'sında, söz konusu uygulama ile ilgili olarak, şu satırları okuruz: "(...) Bir adamın çarşıdan yiyecek alıp kendi evine götürmesi yasak değildir. Ama hiçbir Utopia'lı da büyük bir neden olmadan bu hakkını kullanmaz. Çünkü isteyen evinde yemekte serbest olduğu halde, kimse bunu pek doğru bulmaz. Üstelik de, hemen orada (...) güzel ve lezzetli yemekler hazır dururken, evde uğraşa uğraşa kötü bir yemek pişirmek düpedüz saçmalık sayılır." (10)

Görüldüğü gibi, ortada etik bir gerekçe vardır, bireysel davranış, toplum tarafından "pek doğru" bulunmamaktadır. Ama aynı zamanda, pratik, pragmatik, kişinin çıkarına, bencilliğine uygun bir neden de ileri sürülmektedir.

Sonra, aynı ütopyada, köleler vardır ve mutfaklarda onlar çalışırlar. Hele et kesme, bütünüyle bu insanların görevidir; hiçbir Utopia vatandaşının bu işi yapmasına, ilginç bir gerekçeyle, "hayvan öldüre öldüre, insan huyunun en tatlı yönü olan acıma duygusunun, yavaş yavaş körleşip yok olacağını düşündükleri" için izin verilmez. Sofrada ise, küçük çocuklar hizmet ederler.

Campanella'nın *"Güneş Kenti"*nde de, kadınlar, hayvanları sağdıkları, peynir yaptıkları, sebze, meyva topladıkları gibi, yemekleri pişirirler, sofraları kurarlar. Onlara, bu işlerde, yirmi yaşından aşağı erkek ve kız çocuklar da yardımcı olurlar.

Bu ütopyalarda, köleliğin kaldırılması, kadının durumunun iyileştirilmesi için bir girişimde bulunulması söz konusu değildir. Dahası, birlikte yemek, kölelerin ve kadınların varlığıyla, çalışmasıyla olanaklıdır. Oysa, Sovyetler Birliği'nde, Parti'nin gerçekleştirmek istediği "ortak mutfak, ortak yemekhane" programı, tam tersine, yemek pişirme, bulaşık yıkama yükünü kadının üzerinden almaya, böylece, onu, mutfağa bağlı bir köle olma durumundan kurtarmaya yöneliktir.

Lenin'in, toplumun yeniden yapılanması bağlamında, 1917 yılının Mart ayında söylediği şu sözler, bu amacı son derece açık biçimde ortaya koyar: "(...) Kadınları(...) onları çürüten ev işlerinden ve mutfaktan çekip çıkarmadan, gerçek özgürlüğü sağlamak olanaksızdır." (11)

Lenin üç yıl sonra, 8 Mart 1920 tarihli *Pravda*'da "Uluslararası Kadın Günü" dolayısıyla yayınlanan bir yazısında, kadını "eve bağlı kölelikten", "bitmek tükenmek bilmez mutfak çevresinden" kurtarmaktan söz etmiştir ve bunun, başta gelen görevlerden olduğunu söylemiştir. (12)

Görüldüğü gibi, Lenin'in, mutfakta ve sofrada ortaklığı sağlamak istemesinin kökeninde, demokrasi, kadın hakları gibi, etik ve insancıl bir takım etkenler vardır. Ancak, Sovyetler Birliği'nin kuruluşunun, idealist değil, tam tersine, materyalist bir felsefeye dayandığı; dolayısıyla, Lenin'in yukarıdaki sözlerine karşın, özgürlüklere haklara, soyut bir yaklaşımla yetinmediği; mutfaktan çekip çıkarılan kadının, toplum içinde, başka alanlarda, örneğin politikada çalışmasının öngörüldüğü ve böylece, mutfakta ve sofrada komünal yaşantının sağlanması girişiminde, aynı zamanda pratik ve pragmatik amaçların da güdüldüğü unutulmamalıdır.

Yukarıdaki örnekler arasında bir fark daha vardır: Gerek More'un, gerekse Campanella'nın ünlü kitaplarındaki ortak sofralarda, gerçekte tek bir lokma yenil-

memiştir, çünkü oralardaki mutfaklarda, gerçekte tek bir tencere bile kaynamamıştır, çünkü o sofralar, o mutfaklar, sözcüğün tam anlamıyla, birer ütopyadırlar. Oysa, 1920'lerin Sovyetler Birliği'nde, Lenin'in yazıları, Parti'nin kararları doğrultusunda somut girişimlerde bulunulmuştur, yani bu ütopya, bir ölçüde de olsa gerçekleştirilmiştir.

Böyle bir mutfak, ilk kez, 1925 yılında, tekstil endüstrisinin yoğun olarak bulunduğu Ivanovo-Voznesenk kentinde kurulmuştur. İkinci örnek, 2 yıl sonra, 1927'de, Nizhny-Novgorod'da gerçekleştirilen ve günde 8000 kişiye yemek çıkarabilen mutfaktır. Üçüncüsü, 1928 yılında Densprstroi'de inşa edilen bu tür binaların sayısı, daha sonraları epeyce artmış ve örneğin Moskova'da 10'u bulmuştur. (13)

Bu uygulama, işyerlerinde çalışanlar açısından hayli başarılı olmuştur. Ama şimdi, bu yazının içeriği açısından daha önemli, daha ilginç olduğuna inandığım bir başka noktaya değineceğim. Thomas More, ortak yemekhanelerde yemeklerin nasıl yenildiğini şöyle anlatır:

"Öğle ve akşam yemekleri başlarken, doğruluk ve erdem üstüne bir parça okunur yüksek sesle. Ama herkesi sıkmamak için bu iş kısa kesilir. Acıklı ve tatsız sözlere kaçmadan, yaşlılar, okunan parçalardan faydalanarak bir konuşma konusu bulurlar. Zaten yaşlılar bütün yemek vaktini, kendi uzun ve can sıkıcı konuşmaları ile geçirmezler. Delikanlıları seve seve dinlerler. Hatta onların aklını ölçmek, erdeme ne kadar yatkın olduklarını anlamak amacı ile, yiyip içmenin verdiği rahatlık içinde, gençlerin çekinmeden konuşmalarına yol açarlar (...) Yemek odasına hoş kokular yayılsın diye, çeşitli otlar buhurlar yakılır; dört bir yana güzel kokulu sular serpilir." (14)

Campanella'nın *"Güneş Ülkesi"*nde ise, yemeklerde şu kurallar geçerlidir: "Birinci ve ikinci diye ayrı sofra, her sofranın iki ucunda da oturacak yerler vardır. Sofraya önce kadınlar, sonra erkekler oturur. Yemek manastır sofralarında olduğu gibi, derin bir sessizlik içinde yenir. Yemek boyunca, bir delikanlı yüksek sesle kitap okur ve çoğu zaman, yöneticiler önemli saydıkları yerlerde okumayı durdurur, sorular sorar, açıklamalar yaparlar." (15)

Görüldüğü gibi, bu yemeklerde yalnızca karın doyurmakla kalınmamakta, komünal yaşantıyı destekleyecek, güçlendirecek törensel birtakım davranışlarda da bulunulmaktadır. Sovyetler'de de, yöneticiler aynı şeyi arzulanışlar ve bu doğrultuda birtakım çabalar göstermişlerdir ama, başaramamışlardır. İnsanlar, zamandan kazanmak rahat etmek için bu ortak hizmetlerden yararlanmışlar, oralarda birtakım rituellere uymaları istendiğinde ise, ütopyalardakilerin tersine, bunu kabullenmemişler, olumsuz tepkiler göstermişlerdir. (16)

Mimar Rodchenko'nun, üst bölümlerinin daha yoğun olarak kullanılması öngördüğü ütopik bina projelerinden iki örnek. (1920)

İtalyan ütopyası, Fütürizm ve Sovyetler

Fütürizm (Gelecekçilik), İtalyan şair Filippo Tommaso Marinetti'nin, 1909 yılında, Paris'te, *Le Figaro* gazetesinde yayımladığı bir bildirgeyle kurulmuş olan ve kendine özgü bir ütopyası bulunan bir akımdır. Bu akımın ütopik yönü, yapıcılığından çok yıkıcılığındadır. Gerçekten de, fütüristler, geçmişle bütün bağlantıları koparmak için, "müzeleri, kütüphaneleri yerle bir etmekten" söz ederek, en büyük yıkım olan savaşı savunarak ve yücelterek, yıkıcılığı, çok aşırı boyutlara taşımışlardır. Oysa dünyayı kökünden yok etmenin, kökünden düzene koymak, her şeyiyle yeniden yapmak kadar olanaksız bir düş, büyük bir ütopya olduğu besbellidir.

Bu İtalyan ütopyası; kurucusu Marinetti'nin aracılığıyla, kendini Mussolini'nin faşist ütopyasına teslim etmiş, onun hizmetine girmiştir. Ama aynı akımın söylemleri, ilginç bir biçimde, Sovyetler'de, Lenin'in komünist ütopyasında da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bu ülkede, V. T. Kirilov, "Yarınımız adına, Raphael'i yakalım, sanatın açan çiçeklerini yok edelim, onları çiğneyelim." (17) diye haykırırken, tam bir İtalyan fütürist olarak konuşmuştur.

İtalyan fütürizminin bir özelliği de, hızı, makinaları, makina formunu ve dolayısıyla da, makinalaşmayı savunması, övmesidir. Örneğin, Antonio Sant'Elia, *"Fütürist Mimarlık Bildirgesi"*nde şöyle demiştir: "Fütürist ev, kocaman bir makina gibi olmalıdır (...) Yararsız hale gelen merdivenler terkedilmelidir ve asansörler, binaların cephelerinde, demir ve cam yılanlar gibi tırmanmalıdır."

Mimar Ladousky'nin tasarladığı birr deneysel komün evinin planı ve görünüşü. (1920)

Birtakım şeyleri makinalara benzetmek, oldukça yaygın bir yaklaşımdır. Örneğin, daha önceleri, ünlü filozof Descartes, hayvanların birer makina olduklarını ileri sürmüştür. Daha sonraları ise, ünlü mimar Le Corbusier, evin, barınmaya yarayan bir makina olduğunu söylemiştir.

Makinaları sevme, onlara neredeyse tapma, Sovyet ideolojisinde de hayli ileri boyutlara varmıştır. Nazım Hikmet'in "Makinalaşmak İstiyorum" şiiri, bunun ilginç bir örneğidir.

Tatlin'in 3. Enternasyonal Kulesi'nin, belli bir mekanizmayla dönen mekanlarının tasarımında da, makina kavramının etkisini görmemek olanak-

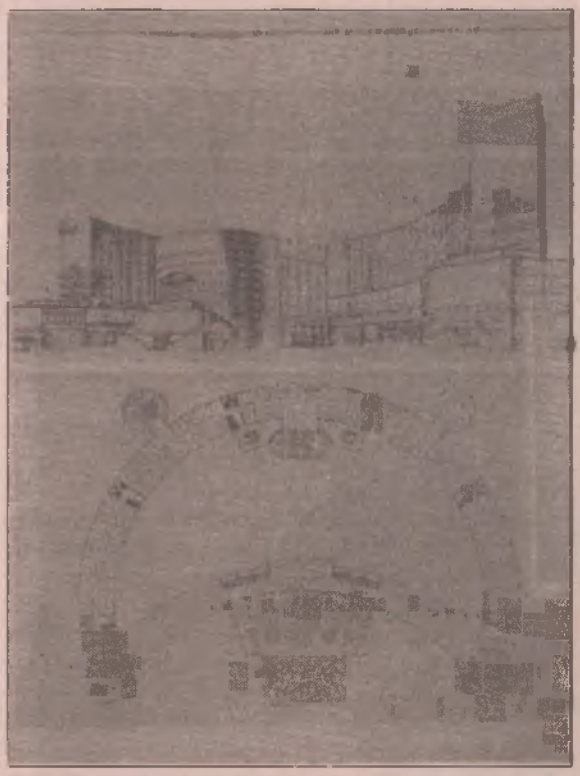

Moskova İş Sarayı için bir yarışma projesi. (1932)

sızdır. William J. R. Curtis de, *Modern Architecture Since 1900* (*1900'den Buyana Modern Mimarlık*) adlı kapsamlı kitabının, "Rusya'da Mimarlık ve Devrim" başlıklı bölümünde, iki mimarın, Vesnin Kardeşler'in, 1927 yılında, *Leningrad Pravda* gazetesinin merkezi olarak tasarladıkları ve birçok benzeri gibi inşa edilmeden, kağıt üzerinde bir ütopya olarak kalan binanın, İtalyan fütürist mimarlığının en önemli temsilcileri Sant'Elia'nın savunduğu ilkelere uygun olduğunu belirtmiştir. (18)

Görkemli, gösterişli dev binalar düşlemek

Sovyet insanının yeni yaşam biçimine uygun olarak yapılan komün evleri, tek tek aileleri değil de, sayıları 1600'lere, 1800'lere varan kalabalıkları barındıracakları için, büyük binalar olmak durumundadır. Örneğin, 1930 yılında, Okhitovich, Barshch, Vladimirov ve Sokolov tarafından, Magnitogorosk'da tasarlanan blokların ortalama uzunluğu 25 km'yi bulmaktadır. Ancak bunlar, günlük yaşama dönük yapılardır ve prestij binası niteliğine sahip değildirler. Yeni devlet ise, bu tür yapılara da gereksinim duymaktadır. Selim O. Khan-Magomedov'un da belirttiği gibi, geleceğini umutlu ve parlak gören proletarya, elinde geçirdiği, elinde tuttuğu gücü yansıtmak, simgelemek için, görkemli, kocaman, anıtsal kamu binaları yapmak istemiştir. (19)

Ancak, kimilerinin projeleri, açılan uluslararası yarışmalarla elde edilen bu binaların pek çoğu, hem tasarımlarına temel oluşturan düşünceler, tutumlar, özlemler, iddialar, hem de, gerçekleştirilememiş inşa edilememiş olmaları, kağıt üzerinde, ütopya aşamasında kalmış olmaları nedeniyle, bu yazıda kendilerinden söz etmeyi haketmiş durumdadırlar.

"Saray" sözcüğünün, burjuvaziyi, çarları, zenginleri çağrıştıran bir yapı türünü belirtmesine karşın, proletaryanın kendi ideolojisini yansıtacak, simgeleyecek büyük binaları böyle adlandırması ilginç ve şaşırtıcı bulunabilir. Ancak, yeni "sarayların", farklı insanlara, farklı amaçlara hizmet etmelerinin öngörüldüğü düşünülürse, durum açıklığa kavuşur. Gerçekten de, bunlar, "iş sarayı", "Sovyet sarayı" gibi adlar taşımaktadır.

1922 yılında, Moskova'da inşa edilecek bir iş sarayı için yarışma açılır. Katılımcılara verilen programda, bu iş sarayında, 8000 kişilik büyük bir salon; toplantılar, konserler, film gösterileri için kullanılacak 300, 500, 1000 kişilik daha küçük birkaç salon; Moskova Kent Meclisi'nin ve Moskova Parti Komitesi'nin büroları; bir Sosyal Bilimler Müzesi; 1500 kişilik bir yemek salonu; üst katlarda da, bir radyo istasyonu ve gözlemevi bulunmaktadır. İstenen mekanların türlerine baktığımızda, bu iş sarayının, kültür merkezi ile yönetim merkezi karışımı, binlerce insana hizmet verecek kocaman bir bina olduğunu görüyoruz.

Daha sonraki yıllarda, Moskova dışındaki kentlerde de, bu iş sarayını örnek alan, ama programı biraz daha küçük binalar yapmak üzere yarışmalar açılmıştır. Örneğin 3500 kişilik bir tiyatro, 1000 kişilik bir yemek salonu, bir kitaplık ve çeşitli etkinlikler için, çeşitli büyüklüklerde, 500, 1000 kişilik salonlar içermesi öngörülen Rostov İş Sarayı, bunlardan biridir.

Bu ülkenin, kendine ve geleceğine güvenini simgeleyen, kimileri inşa edilmiş, kimileri is çeşitli nedenlerle kağıt üzerinde kalmış olan bir yapı türü de, "Sovyetler Evi" ya da "Sovyetler Sarayı" adı verilen binalardır. Bu binalar için açılan ve kimileri uluslararası olan yarışmalarda, bir çoğu hayli ütopik, çok farklı mimari biçimler denenmiştir.

Örneğin, Balikhin, Budo, Prokhorova, Turkus, İodko ve Sevortyan adlı mimarların yarışmaya gönderdikleri projede ana toplantı salonu, bir amfitiyatro oluşturacak biçimde, eğik bir düzlemde kesilen ve halkın, toplantı yapanları izleyebilmelerini sağlamak için binanın dışına uzanan bir küptür.

Leonid Pavlov ve Mikhail Kuznetsov, cam ve metaldan yapılacak, duvarları ve tavanı hareketli bir salon düşünmüşlerdir.

Bir başka projede ise, mimarların düş dünyalarının, ütopyacılıklarının, tam 15 bin kişi alacak bir toplantı salonu tasarlayabilecek kadar ileri boyutlara ulaştığına tanık oluyoruz. (20)

Sövyetler'de son derece ütopik birtakım tasarımların ortaya çıkmasına neden olan bir yapı türünün de, "Uluslar Arasında Birlik Tapınağı" adı verilen binalar olduğunu belirttikten sonra, bu bölümü, Selim O. Khan-Magomedov'un konuyu çok iyi özetleyen şu sözleriyle bitirmek istiyorum:

"Sovyetler'in ilk yıllarında, her tür 'saray'ın tasarlanması ve inşa edilmesi, proletaryanın yeni yönetici sınıf olarak konumunu ortaya koymaktaki kararlılığını yansıtmaktadır. Aynı zamanda, büyük devrim için, kocaman bir anıtın yapılması söz konusudur. Bu istek, daha sonraları devrimin ve yeni toplumun simgesi olacak, ulusal bir 'yüce bina' arayışında kendini göstermiştir." (21)

Yine aynı yazara göre, Tatlin'in, o çok ünlü 3. Enternasyonal Anıtı, bu sürecin sonucunda ortaya çıkmış bir "yüce anıt"tır.

Tatlin'in kulesi

Vladimir Yevgrapoviç Tatlin, 1885'te Harkov'da doğmuş; Moskova Güzel Sanatlar Akademisi'ni 1910'da bitirmiş, 1913'de Paris'e gitmiş; Picasso'yu tanımış; ülkesine döndükten sonra, çeşitli sa-

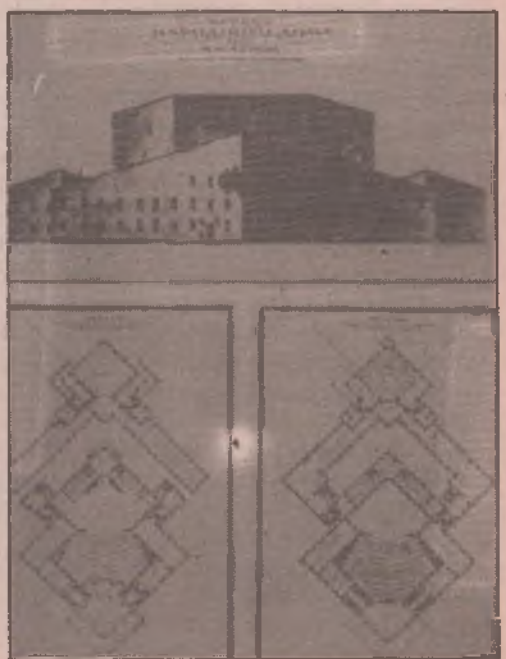

Lenin Halk Evi yarışma projesi. (1925)

nat kurumlarında yönetim görevleri üstlenmiş; konstrüktivist akımın öncülüğünü yapmış ve 1953'te Stalin'in uyguladığı sanat politikasının sonucunda, unutulmuş olarak ölmüştür.

Tatlin, devrimi izleyen ilk 10-15 yıl içinde etkinlik göstermiş olan avant-garde sanatçıların en önemlilerinden biridir. O, aynı zamanda, tıpkı Leonardo da Vinci'nin düşlediği gibi, insanın, kanatlı kuşlara öykünerek uçmasını sağlayacak bir alet yapmak için gecesini gündüzüne katmış bir ütopyacıdır. Bu ilginç sanatçı, ütopik bir kule de tasarlamıştır.

Ütopyacılar, M. Ribard'ın, Paris'te bugün Arc de Triomphe'un bulunduğu Etoile Meydanı'na konulmak üzere tasarladığı hortumuyla, kuyruğuyla, koskocaman bir fil biçimindeki restorandan, konser salonundan, Ledoux'un, Newton'a adadığı ve koskocaman bir küreden oluşan anıtmezara; su üzerinde yüzen toplu konutlardan, yerin altında inşa edilecek saraylara kadar, pekçok ütopik yapı düşlemişlerdir. Bu yapılar içinde, kulelerin özel bir yeri vardır. Çünkü onlar, *Tevrat*'ta sözü edilen ünlü Babil Kulesi'nden başlayarak, modern mimarlığın öncülerinden olan Frank Lloyd Wright'ın önerdiği, tam 1 mil, yani 1600 metre yükseklikteki, 528 katlı, "The Illinois" gökdelenine kadar, en azından potansiyel olarak, ta gökyüzüne ulaşmak, yani çok eski bir ütopyayı gerçekleştirmek için yola çıkmış yapılardır.

Tatlin'in kulesi, Wright'ınki kadar yukarılara uzanmamaktadır ama, Eiffel'inkinden daha yüksektir, çünkü 400 metreye yaklaşmaktadır, tam olarak 369.5 metredir.

Ama kulenin tek marifeti bu değildir. Kule, biri küp, biri piramit, biri de yarım küre üzerine oturtulmuş silindir biçiminde ve toplantı salonu, büro, danışma merkezi, radyo istasyonu olarak kullanılacak mekanlar içermektedir. Dahası da vardır. Tatlin'in kulesinin öteki özelliklerini, Norbert Lynton *Modern Sanatın Öyküsü* adlı kitabında şöyle anlatır:

"Tümüyle bir gözlemevine benzeyecek olan bu yapının son zamanlarda açıklandığına göre, eğik ekseni Kutup Yıldızı'na doğru yönelecekti. Yerden fırlarcasına yükselen bu yapının anlamı ve işlevi bakımından kozmik bir tasarımın bir parçası olduğunu düşünmek hiç de aşırı bir yaklaşım değildir. Bir geminin kaptan köprüsü ya da bir uzay gemisinin komuta bölümü gibi, Tatlin'in kulesi de, insanlığın yeryüzündeki yönünü belirleyecekti. (...) Evrenle uyumlu olarak dönecekti; toplantı salonu, dünyanın güneşin çevresindeki dönüşü gibi 28 günde bir, danışma merkezi ise dünya gibi günde bir kere dönecekti. Böylece kule, insanın zaman içinde varoluşunu simgeleyen ve betimleyen yıllık bir saat işlevini yüklenecekti." (22)

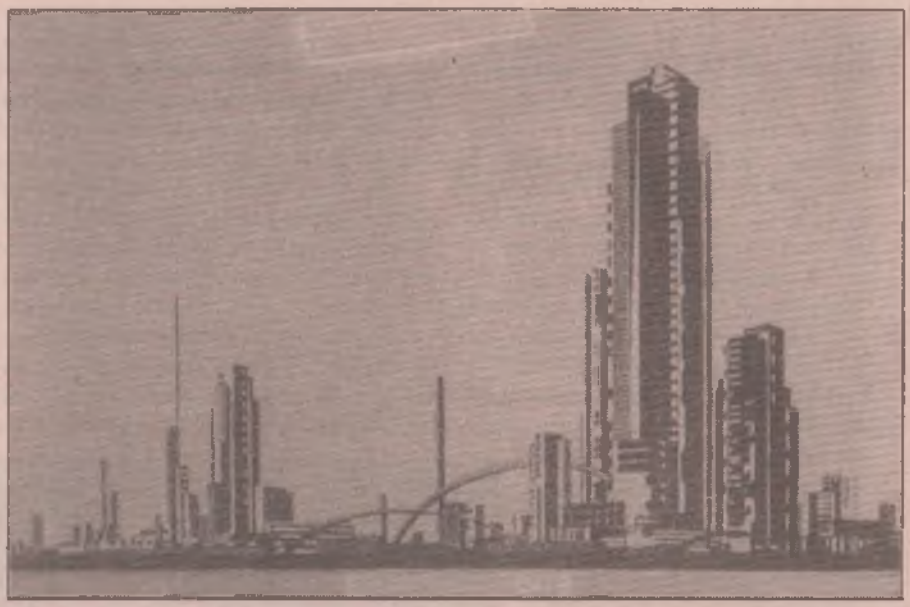

Chernikhov'un çizgileriyle, "Geleceğin kenti".

Alabildiğine ütopik olan bu kule Tatlin tarafından, 1919 yılında toplanan 3. Enternasyonal dolayısıyla tasarlanmıştır ve bu nedenle de, ikisi arasında çok sıkı, çok yakın bir ilişki vardır. Lynton, bu ilişkiyi şöyle özetler: "Savaşın yol açtığı düşmanlıkları, kardeşçe bir işbirliği içinde ortadan kaldırmayı ve uluslararası sosyalizmi birliğe kavuşturmayı amaçlayan Üçüncü Enternasyonal'e bir anıt olarak ısmarlanan Tatlin'in kulesi (...) hem dünya çapında bir birliğin gücünü ve özlemlerini simgeleyecek, hem de Komintern'in merkezi olarak kullanılacaktı (...) Bu kule, yuvarlak bir plana göre yapılan, iki sarmal rampanın tepeye doğru çıktığı, yüksek koni biçimiyle, eski bir ziguratı andıracaktı. Bu biçimiyle de kutsal kitabın 'Başlangıç' bölümünde, insanlığın tek dili yitirişini simgeleyen bir başka ziguratla Babil Kulesi'yle, bir bağlantı kurulmuş olacaktı. Komintern Kulesi, insanlığı yeniden birliğe kavuşturarak, Babil Kulesi'ne bir yanıt vermiş olacaktı." (23)

Tatlin'in, bu kuleyi, Sovyet Devrimi'nin rengi olan kırmızıya boyamayı düşündüğünü de biliyoruz.

Tatlin'in kulesi ile, 3. Enternasyonal'in ilkeleri arasında, ütopiklik ve gerçekçilik açısından tam bir paralellik bulunduğunu, daha açık bir deyişle, kulenin mimarisi ne kadar ütopik ya da gerçekçiyse, Komintern'in, "uluslararası sosyalizmi birliğe kavuşturmak", "dünya çapında bir birliğin gücü" türünden özlemlerinin de, o kadar ütopik ya da gerçekçi olduğunu vurgulamak ve eklemek istiyorum: *Tevrat*'ın "Tekvin", yani "Başlangıç" bölümünün 11. babının ilk 9 ayetini okuduğumuzda, Tanrı'nın, Babil Kulesi'nin inşaatının bitirilmesine izin vermediğini öğreniyoruz. 3. Enternasyonal Anıtı'na gelince, onun da yazgısı benzer olmuştur. Çünkü Tatlin onu ayrıntılı bir biçimde tasarlamış, 6-7 metre yükseklikteki bir maketini yapıp sergilemiş, ama bu kule hiçbir zaman inşa edilmemiş, bir ütopya olarak kalmıştır.

Alabildiğine düşsel mimari öneriler

Buraya kadar örneklediğim ütopyaların ortak özelliği, Sovyetler Birliği'nin kuruluşunun temelinde bulunan sosyalist toplum modelinin ilkelerine, özlemlerine uygun düşen, onların uzantısı niteliğindeki bir yaklaşımın ürünü olmalarıdır. Oysa Sovyetler'de aynı dönemde, belli bir toplumsal, ekonomik kuramın ürünü olmayıp, doğrudan doğruya, düş dünyasının bir atılımı olan ve "mutlak ütopyalar" diye niteleyebileceğimiz ve sözkonusu ülkeyi tam bir ütopyacılar cennetine dönüştüren başka ütopyalara da rastlanır.

Örneğin Lakov Chernikhov, ütopyalarında duygusallığın, romantikliğin ağır basmasıyla, ötekilerden ayrılır. Gerçekten de, 1889 yılında doğan, demek ki, Ekim Devrimi sırasında çiçeği burnunda bir delikanlı olan bu sanatçı, yalnızca ütopik binalar çizmekle kalmamış, aynı zamanda, düşler, fantaziler içeren birtakım resimler, desenler de yapmıştır. Sayıları 17 bine ulaşan bu çizimlerin bir bölümü, "*Mimari Düşler*" başlıklı bir kitapta toplanmıştır. 1933 yılında yayınlanan ve seçilmiş 101 kompozisyonu içeren bu kitaptan başka, Chernikhov'un, *Mimari Minyatürler*, *Sanayinin Masalı*, *Sanayi Yapılarının Mimarisi* başlıklı başka kitapları da vardır.

Chernikhov, bir yandan Marksizmin sanayileşmeye verdiği önemin, bir yandan da, İtalyan fütürizminin etkisiyle, o yıllarda Sovyet toplumuna egemen olan makina hayranlığına kendini kaptırmıştır ama, çizimlerinde, makinalar iyiden iyiye soyutlanmış, stilize edilmiş, resimleştirilmiştir.

Öte yandan yakından incelendiklerinde, bu mimarın çizdiği ütopik binaların çoğunun, aslında bina değil, binaya ben-

zeyen "binamsılar" ya da "yapımtraklar" olarak adlandırılabilecek bir takım desenler, bir başka deyişle, "yalancı binalar" oldukları görülür.

"Mimari Romanslar", "Komünizm Sarayları" gibi başlıklar altında toplanmış diziler oluşturan bu ütopik, ama son derece ilginç resimleri nedeniyle ona, Sovyetler'in Piranesi de denmiştir. (24)

Sovyetler'de yetişen ütopyacı mimarların bir bölümü ise, teknolojiyi fazlaca devreye sokarak, "tekno-ütopyalar" olarak nitelenebilecek ütopik yapıtlar ortaya koymuşlardır.

Bunlardan biri olan Rodchenko, 1920 yılında, bir tür ters piramit biçiminde, yani asıl ağırlığı yukarıda olan, tepelerindeki platformlarda merdivenleri, bahçeleri, kuleleri içeren yapılar önermiştir. Çünkü ona göre, geleceğin binaları şimdikiler gibi aşağıdan yukarıya bakılarak değil, tam tersine, yukarıdan aşağıya bakılarak algılanacaklar ve seyredileceklerdir. (25)

Normal koşullarda binalar, inşa edildikleri toprak parçasının üzerinde duran, yer değiştirmeyen, tonlarca ağırlıkta, kocaman nesnelerdir. Ancak çok özel durumlarda bu kural bozulabilir. Ve kimi binalar, çeşitli nedenlerle, çoğunlukla da koruma amacıyla, bir yerden bir yere taşınabilmektedir. Örneğin, Mısır'da, Assuan Barajı yapılırken, UNESCO'nun desteğiyle böyle bir girşimde bulunulmuş, o bölgede, Abu Simbel'de bulunan tapınaklar su altında kalmamaları için yüksek bir yere taşınmışlardır.

Gerçek dünyada, Eski Çin'deki yüzen kaleleri; çağımızda da, yakın zamanlarda ölen İtalyan mimarı Aldo Rossi'nin, Venedik Biennali için yaptırdığı ve suyun üzerinde hareket ederek, çeşitli yerlerde demirleyebilen tiyatro binasını da, hareketli mimarlık örnekleri arasında sayabiliriz. (26)

Sovyetler'de de Georgy Krukitov adlı bir mimarın, bir yerden başka bir yere götürülebilen, üstelik atom enerjisinin kullanılmasıyla, yalnızca yatayda değil, düşeyde de hareket edebilen, ancak, o zamanın koşulları içinde elbette ki gerçekleştirilememiş olan bir takım projeler geliştirdiğini biliyoruz.

Krukitov'un hocası Ladovsky'nin stüdyosundan yetişen İsaak Iozefovich ise, havada uçabilecek ve çeşitli kentlerde inşa edilecek kule-duraklara uğrayıp demir atabilecek, kocaman bir Sovyet Kongre Salonu düşlemiştir. (27)

İşin daha da ilginç yanı, mimarların yanı sıra bir yazarın, fütürist ozan Velemir Khlebnikov'un da, aynı konuda birtakım çalışmalar yapmış olmasıdır. Khlebnikov, daha önceleri kaleme aldığı, ama ancak 1914-15'lerde yayımlanabilen *My i Doma* (Bizler ve Evler) adlı kitabında, gelecekte evlerin, karayollarında ya da raylar veya su üzerinde, istenilen yere taşınabilen kabinlerden oluşacağını; bu kabinlerin, oralarda inşa edilecek metal birtakım taşıyıcı strüktürlerin içine yerleştirileceğini ileri sürmüştür.

Bu ilginç ozan ayrıca, adlarını biçimlerinden alacak olan çeşitli binalar düşünmüştür. Khlebnikov'a göre, örneğin "kitap ev", diklemesine açık olarak konulmuş bir kitabı andıran iki düşey düzlemden; "satranç ev" ise, bu oyunun oynandığı kareleri andıran bölümlere konulacak kabinlerden oluşacaktır. (28)

Sovyetler'in ütopyacı mimarlarından biri: Iakov Chernikov.

Ütopik kent önerileri

Kent ütopyaları, ütopya edebiyatının önemli bir bölümünü oluşturur. Bunların kimilerinden, *Bilim ve Ütopya*'da daha önce yayımlanan bir yazımda söz etmiştim. (29)

Sovyetler Birliği'nde şehirciliğe büyük önem verilmiş, bu alanda girişimlerde bulunulmuş, çeşitli öneriler, projeler geliştirilmiştir. Bunların çoğu, az ya da çok ütopik nitelik taşımaktadır.

Gerek Marx ve Engels, gerekse daha sonra Lenin, "kent ile kır arasındaki karşıtlığın yok edilmesinden" söz ederler. (30) Sovyetler'in ilk yıllarında bu özlemi gerçekleştirmek için Semenov, Fomin, Dubelir, Tamanyan, Dikansky gibi tasarımcıların, göç ettiği ABD'deki bir şirkette stenograf olarak çalışan, kendi kendini yetiştirmiş bir İngiliz'in, Ebenezer Howard'ın ortaya attığı "garden-city" (bahçe kent) kuramına sarıldıklarını (31), Almanya'da, Darmstadt'ta mimarlık eğitimi görmüş, ama adını daha başka alanlarda duyurmuş olan ünlü sanatçı El Lissitzky'nin de, 1930 yılında kaleme aldığı *Rusya: Dünya Devrimi İçin Mimarlık* adlı kitabının *Yeni Kent* başlıklı bölümünde, benzer düşünceleri savunduğunu görüyoruz. (32)

Ebenezer Howard'ın Sovyetler'i bu kadar etkileyen kuramına göre, nüfusu 30 bine ulaşan bir kentin çevresi yeşil bir kuşakla çevrilecek ve böylece, o kentin daha fazla büyüyerek doğadan kopması önlenecektir. Nüfusun artması durumunda, aynı biçimde, ikinci, üçüncü bahçe-kentler kurulacaktır. Bu kent modeli, gerek İngiltere'de, Letchworth'da, Welwyn'de, gerekse Sovyetler Birliği'nde, Moskova'nın, Petrograd'ın, Erivan'ın kimi bölgelerinde uygulanmakla birlikte, daha genelde, daha yaygın bir biçimde benimsenmemiş, bir ütopya olarak kalmıştır.

Türkiye'de de, Howard'ın adını hiç ağzına almış olmamakla birlikte, Ecevit'in önerdiği köy-kent projesinin gerçekleşememiş olması, dolaylı bir biçimde de olsa, gerek Marx- Engels ikilisinin, gerek Lenin'in, gerekse Howard'ın benimsediği bu düşüncenin ütopik bir boyut içerdiğinin bir başka kanıtı olarak kabul edilebilir.

Howard, kapitalist, burjuva bir toplumda yaşamıştır ama, sosyalist eğilimlidir. Yazımın daha önceki bir bölümünde de değindiğim üzere fütürizm, özellikle son yıllarında, Mussolini faşizminin hizmetine girmiştir ama, bu, onun kimi fikirlerinin, savlarının, Sovyetler Birliği'nde mimarlık alanında olduğu gibi, şehircilik alanında da yankı bulmasını engellememiştir.

Gerçekten de, bu akımın mimari kanadını temsil eden İtalyan mimar Antonio Sant'Elia, düşlediği ve hiçbir zaman inşa edilmemiş olan ütopik "Citta Nuova"sının (Yeni Kent) çizimlerinden oluşan serginin kataloğuna yazdığı, "Messaggio" başlıklı giriş yazısında, kentlerdeki gecekondulaşmış, eski, pis bölgelerin yıkılması, bunların yerine, büyük otellerin, tren istasyonlarının, büyük limanların yapılması gerektiğini söylemiştir. Aynı kişi, 11 Temmuz 1914'de yayımladığı, "Fütürist Mimarlık

Bildirgesi"nde de, "Bizler artık kendimizi, katedrallerin, sarayların (...) insanları olarak hissetmiyoruz. Bizler, büyük otellerin, tren istasyonlarının, kocaman caddelerin, dev limanların (...) ve yararlı yıkımların insanlarıyız. (Fütürist şehircilik), hiçbir tarihsel sürekliliğe bağlı olamaz. O, bizim kafalarımız kadar yeni olmalıdır," diye yazmıştır.

Yine Sant'Elia'ya göre, "Evler, bizler kadar uzun yaşamamalıdır. Her kuşak, kendi kentini inşa etmelidir."

Akımın kurucusu Marinetti ise, daha da ileri giderek, 1910 yılında, 800 bin adet bastırdığı ve San Marco Meydanı'ndaki kuleden aşağıya attığı bildirgede, Venedik kentinin en önemli özelliği olan kanalların doldurulmasını ve bunların üzerinde, Fütürist Venedik'in kurulmasını istemiştir ki, bunun tam bir ütopya olduğu yadsınamaz.

Görüldüğü gibi, İtalyan Fütürizminde, korumacılık söz konusu değildir. Sovyetler Birliği'nde ise, geçmişten kalan mimari yapıtların toptan ortadan kaldırılmasına yönelik güçlü bir hareketin varlığından söz edilemez. Ancak, Moskova'nın ortasına üç dev gökdelen dikmeyi öneren mimar Leonidov'un şu sözlerinin, biraz daha yumuşak olmakla birlikte, Sant'Elia'nın ve Marinetti'nin söylemlerine çok ters düştüğü de ileri sürülemez:

"Kızıl Meydan'da büyük bir bina yapılınca, bu merkezi yerdeki tek binaların ve bina gruplarının rolünün değişeceği açıktır. Bence, Kremlin binası ve St. Basil Katedrali, kentte merkezi bir konuma sahip olması gereken Yeni Halk Komserliği'nin egemenliği altına girmelidir. Kızıl Meydan'ın ve Kremlin'in mimarisi tatlı ve yüce bir müziktir. Ama biri, bu senfoninin içine, kendine özgü güçlü bir tınısı olan yeni bir tema sokarsa, o zaman, bu tema egemen olmak zorundadır ve onun nitelikleri, bütün öteki binaları gölgede bırakmalıdır." (33)

Öte yandan Leonidov'un, Moskova'nın ortasına gökdelenler dikme önerisinin, daha sonraki yıllarda, İsviçre asıllı ünlü Fransız mimar Le Corbusier'nin, Paris'in göbeğine, bu kentin tarihsel merkezini yıkarak, çok sayıda gökdelen yerleştirmeyi öneren, son derece ütopik Voisin Planı ile de yakınlık gösterdiğini söyleyebiliriz.

Ütopik teknolojilere dayanan kent ütopyaları

Her yapı belli bir teknolojiyi gerektirir. Bu, gerçekteki uygulamalar için olduğu kadar, ütopik tasarımlar için de geçerlidir. Ancak kimi durumlarda, daha ileri, daha gelişmiş, zaman zaman da iyiden iyiye ütopik teknolojilerin devreye girdiği görülür. Bunu ütopyalara uygularsak, örneğin, Ebenezer Howard'ın, yukarıda değindiğim bahçe-kent ütopyası için gerekli olan teknolojinin çok ağır basmadığını, çok zor elde edilmediğini söyleyebiliriz. Leonidov'un, Moskova'nın ortasına dikmeyi öngördüğü gökdelenlere gelince, onların, hele kat sayıları artıkça, daha gelişmiş bir teknolojiye gereksinim duyacağı ise kolayca anlaşılabilir.

Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında, bugünün teknolojisinin bile üstesinden kolay kolay gelemeyeceği, iyice ütopik kent modelleri geliştirilmiştir.

Örneğin Rodchenco, yaptığı yeni kent çizimlerini, üst katları daha yoğun kullanılan, yukarıdan algılanan bina önerilerine dayandırmıştır. O çizimlerde, üstler daha ayrıntılı olarak işlenirken, alt katlar iyice ilkel bir biçimde bırakılmış bloklar biçimindedir. (34)

Benzer biçimde, evlerin, binaların, havaya da kaldırılabilecek hareketli kabinlerden oluşmasını öngördüğünü söylediğim Krukitov, Ladovsky'nin stüdyosunda çalışırken, diploma projesi olarak, bir "uçan kent" ütopyası tasarlamıştır.

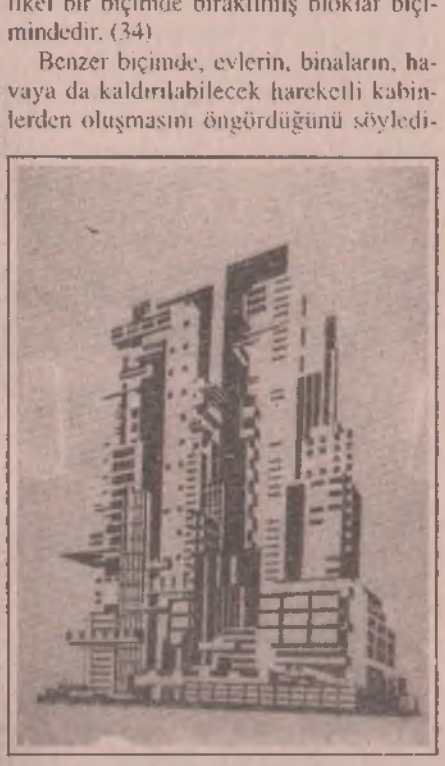

Chernikov'un bir binayı andıran, ama aslında öyle olmayan, ütopik bir çizimi.

O, bu düşü kuran tek Sovyet ütopyacı mimar değildir. Daha başka tasarımcılar da aynı doğrultuda çalışmalar yapmışlardır.

Örneğin, Lavinsky, "Yaylar Üzerinde Kent" diye nitelenen bir proje geliştirirken, Krutikov'un hocası Ladovsky'nin başka bir öğrencisi, Viktor Kalmykov, "Satürn adını verdiği, Ekvator'un çevresinde, sağlam ayaklar üstünde yükselecek ve yerküre ile birlikte dönecek bir kent önermiştir. (35)

Yine 1920'lerde, Khidekel adlı bir başka mimarın da, düşey taşıyıcılar üzerinde havaya kaldırılmış bir kent modeli geliştirdiğini biliyoruz.

Bu tür Sovyet ütopyalarının en ünlülerinden biri de, "suprematizm" diye bilinen oldukça soyut bir resim akımının savunuculuğunu yapan ressam Kasimir Malevich'in ütopyalarıdır. Malevich, yalnızca yeryüzünden belli bir yükseklikte kurulacak kentlerden değil, uzayda, kozmosda, tıpkı gezegenler gibi dolaşacak kozmik kentlerden de söz etmiştir. (36)

Öte yandan, 1920'lerin Sovyetler Birliği'nde, su üzerinde kurulacak kentlerle ilgili ütopyalar da geliştirilmiştir. Khidel, denizin üzerine beton dubalar yapılmasını, bu dubalar üzerinde yükselecek üç platformdan birincisinde depolama mekanlarının, ikincisinde ulaşım araçlarının, üçüncüsünde de, binaların, yeşil alanların yer almasını öngörmüştür. (37)

DİPNOTLAR

1) Uğur Tanyeli: "Sovyet Modernizminin Doğuşu ve Ölümü Üzerine", Arredamento dekorasyon, 1995/11, s:69.
2) Selim O. Khan Magomedov; Pioneers of Soviet Architecture, Translated by Alexander Lieven, Thames and Hudson Ltd., London, 1987, p:13.
3) Leonardo Benevole; History of Modern Architecture, Volume Two, Translated by H.J. Landry, M.I.T. Press, USA, 1971, p:561.
4) William J. R. Curtis; Modern Architecture Since 1900, Phaidon, London, 1996, pp:206-207.
5) Tanyeli, agy, s:69.
6) Michel Ragon; Histoire de L'architecture et de L'urbanisme Modernes, I, Casterman, 1986, p:74.
7) A.y., p:76.
8) Magomedov, agy, p:347.
9) A.y., p:341.
10) Thomas More; Utopia; Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan, Vedat Günyol; Cem Yayınevi, İstanbul, 1981, ss: 67-68.
11) Magomedov, agy, p:341
12) A.y., p:341.
13) A.y., p:483.
14) More, agy, ss:69-70.
15) Campanella, "Güneş Ülkesi", Çevirenler: Vedat Günyol, Haydar Kazgan; Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1985, ss:69-70.
16) Magomedov, agy, pp:482-483.
17) Krufi, Hanno-Walter; A History of Architectural Theory- From Vitruvius to the Present, Translated by Ronald Taylor, Esie Callander and Antony Wood, Princeton Architectural Press, New York, 1994, p:415.
18) Curtis, p:206.
19) Magomedov, agy, p:399.
20) A.y., pp:399-403.
21) A.y., p:401.
22) Lynton, Norbert; "Modern Sanatın Öyküsü", Çevirenler: Prof. Dr. Cevat Çapan, Prof. Sadi Öziş; Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, ss: 107-108.
23) A.y., ss:107-108.
24) Andrei Chernikhov; Artist Show US. Your World... Lakov Chernikhov 1889-1951, A.D., London, 1983, pp:65-72.
25) Magomedov, agy, p:280.
26.) Bu konuda daha geniş bilgi için, bkz. Gürhan Tümer; "Bir Başka Mimarlık"; Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, 1993, ss:89-125.
27) Magomedov, agy, p:283.
28) A.y., p:398.
29) Bkz. Gürhan Tümer; "Kent Ütopyaları", Bilim ve Ütopya, Sayı: 37, Temmuz 1997, ss:28-31.
30) Magomedov, agy, p:271.
31) A.y., p:271.
32) Curtis, agy, p:252.
33) Krufi, agy, p:420.
34) Magomedov, p:280.
35) A.y., p:283.
36) A.y., p:280-281.
37) A.y., p:281.

Türkiye'deki andlar

Yurdumuzda adeta bir and enflasyonu yaşanıyor. Bazı andlar tanrı veya inanç, bazıları da namus ve şeref üzerine. Bir ölçü belirsizliği de söz konusu. Amerikan yurttaşlık andı içen birine Türkiye çıkarları açısından güvenebilir misiniz?

Dr. Şerafettin Zeyrek (•)

And yemin demektir. Kutsal sayılan değerler üzerine söz vermedir. Bağlılıktır. Uyulması gereken yükümlülüktür. Doğruyu bulmada ve görev yapmada bir ölçüdür. Adeta kişinin kendi kendisiyle hukuksal, dinsel ve geleneksel yönden yaptığı bir antlaşmadır. Yalan yere and içen ve andına uymayanlara toplum iyi gözle bakmaz. Eğer and yasal ise, cezasal sorumluluğu da vardır. Her zaman, her yerde ve her konuda and içilmez. Önemli olaylarda yapılır.

Yurdumuzda andlar iki türlüdür. Birincisi resmi veya yasal, ikincisi ise halkın günlük yaşamında kendi aralarında kullandığı, devleti bağlamayan sivil olandır.

Milletvekili ve Cumhurbaşkanı andları

Yurdumuzda Cumhuriyet'ten beri kullanılmış veya kullanılmakta olan resmi andlar şunlardır:

Eylül 1919'daki Sivas Kongresi'nde içilen and: "Saadet ve selameti vatan ve milletten başka hiçbir maksadı şahsi takip etmeyeceğime, İttihat ve Terakki cemiyetinin ihyasına çalışmayacağıma, mevcut fuku siyasiyeden hiçbirinin emeli siyasiyesine hadim olmayacağıma vallahi billahi..." (1)

I. mecliste milletvekillerinin 10 Temmuz 1920'de içtiği and da şöyledir: "Hilafet ve Saltanat ve vatan ve milletin istihlas ve istiklalinden başka bir gaye takip etmeyeceğime vallahi." (2) Aynı andın Türkçeleştirilmiş biçimi de şudur: "Hilafet ve Saltanatın, vatan ve milletin kurtuluş ve bağımsızlığından başka amaç gütmeyeceğime and içerim." (3)

1924 Anayasası'na göre, milletvekilleri Meclise katıldıklarında şu andı içmişlerdir: "Vatan ve milletin saadet ve selametine ve milletin bilakaydüşart hakimiyetine mugayir bir gaye takip etmeyeceğime ve Cumhuriyet esaslarına sadakatten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm." (4)

Bu andın 1945'teki Türkçeleştirilmiş biçimi de şöyledir: "Namusum üzerine söz veririm ki: Vatanın ve milletin mutluluğuna, esenliğine, milletin kayıtsız şartsız egemenliğine aykırı bir amaç gütmeyeceğim ve Cumhuriyet esaslarına bağlılıktan ayrılmayacağım." (5)

1924 Anayasası'na göre cumhurbaşkanı, seçildikten hemen sonra meclis önünde şu andı içer: "Reisicumhur sıfatile Cumhuriyetin kanunlarına ve hakimiyeti milliye esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Türk milletinin saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle sarfı mesai, Türk Devleti'ne tevecüh edecek her tehlikeyi kemali şiddetle men, Türkiye'nin şan ve şerefine vikaye ve ihaye ve deruhde ettiğim vazifenin icabatına hasrnefis etmekten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm." (6)

Birisine göre namus sayılan bir şey, bir başkasına göre sayılmayabilir. Onur veya şeref kavramında da durum aynıdır.

Bu andın 1945'teki Türkçeleştirilmiş biçimi de şöyledir: "Namusum üzerine söz veririm ki: Cumhurbaşkanı olarak, Cumhuriyet kanunlarını, milletin egemenlik esaslarını sayacağım; ve bunları müdafa edeceğim; Türk milletinin mutluluğuna bütün bağlılığımla, bütün kuvvetimle çalışacağım; Türk devletine yönelecek her tehlikeyi en son şiddetle önleyeceğim; Türkiyenin şanını, şerefini koruyup yükseltmek, üstüme aldığım görevin isteklerini yerine getirmek için olanca varlığımla çalışmaktan asla ayrılmayacağım." (7)

24 Nisan 1960 günü Milli Birlik Komitesi üyeleri de Mecliste şu andı içmişlerdir: "Bir karşılık beklemeden, ahlak, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinde ve vicdani kanaatlerimden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk Milletine adadım. Vatanın ve milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik cumhuriyeti yeni anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni Meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine andiçerim." (8)

1961 Anayasası'na göre de milletvekilleri göreve başlarken şu andı içmişlerdir: "Devletin bağımsızlığını, vatanın ve milletin kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine bağlı kalacağıma namusum üzerine söz veririm." (9)

Yine 1961 Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı göreve başlarken şu andı içmiştir: "Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Türk Devletinin bağımsızlığına, vatanın ve milletin bütünlüğüne yönelecek bir tehlikeye karşı koyacağıma, insan haklarına dayanan demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinden ve tarafsızlıktan ayrılmayacağıma; Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini koruyup yüceltmek ve üzerime aldığım görevi yerine getirmek için bütün gücümle ve varlığımla çalışacağıma namusum üzerine söz veririm." (10)

1982 Anayasası'na göre de Milletvekilleri şu andı içmektedirler: "Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve laik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasa'ya sadakatten ayrılmayacağıma; büyük Türk milleti önünde namusum ve şerefim üzerine and içerim." (11)

1982 Anayasası'na göre cumhurbaşkanı da şu andı içiyor: "Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, Anayasaya, hu-

kukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve laik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, milletin huzur ve refahı, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yücelmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine and içerim." (12)

Meslek andları

1930'lardaki Bina Vergisi Tüzüğü'ndeki oluşturulacak komisyona girecek lerin andı da şöyledir: "Komisyonda çalıştığım müddet zarfında tam manasile vicdan ve kanaatımın icabatına tabi kalarak hiç bir sebep ve tesir altında adalet ve istikametten ayrılmayacağıma gerek devlet ve gerek ahali hukukunu seyyan bir surette koruyarak tahminlerde herhangi bir cihete temayül suretile vazifemi suistimal etmeyeceğime namusum üzerine yemin ederim." (13)

1937 Orman Yasası'na göre, orman memurları sulh yargıçları önünde şu andı içeceklerdir: "Vazifemi ifa ederken Cumhuriyet Kanunlarının hükümlerinden ayrılmayacağıma, doğruluk ve namusluk icaplarına riayet edeceğime andiçerim." (14)

Memur yemini de şöyledir: "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, Atatürk İnkılap ve İlkelerine, Anayasada ifadesi bulunan Türk Milleyetçiliğine sadakatla bağlı kalacağıma; Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarını milletin hizmetinde olarak tarafsız ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacağıma; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup bunları geliştirmek için çalışacağıma; insan haklarına ve Anayasanın temel ilkelerine dayanan milli, demokratik, laik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarımı bilerek bunları davranış halinde göstereceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim." (15)

Askerde yaptırılan and da şudur: "Hazarda, seferde, karada, denizde ve havada, her zaman ve her yerde milletime, cumhuriyetime doğruluk ve muhabbetle hizmet ve kanunlara ve nizamlara ve amirlerime itaat edeceğime ve askerliğin namusunu, Türk sancağının şanını canımdan aziz bilip icabında vatan, cumhuriyet ve vazife uğrunda seve seve hayatımı feda edeceğime namusum üzerine and içerim." (16)

Bu andın biraz daha Türkçeleştirilmiş biçimi de şöyledir: "Barışta, ve savaşta, karada, denizde ve havada, her zaman ve her yerde milletime ve cumhuriyetime doğruluk ve muhabbetle hizmet ve kanunlara ve nizamlara ve amirlerime itaat edeceğime ve askerliğin namusunu, Türk sancağının şanını canımdan aziz bilip icabında vatan, cumhuriyet ve vazife uğrunda seve seve hayatımı feda eyliyeceğime namusum üzerine and içerim." (17)

Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'na göre tanığa yaptırılan yemin de şöyledir: "Bir şey saklamaksızın ve bir şey katmaksızın kimseden korkmayarak bir tesire kapılmayarak bildiğimi namusum ve vicdanım üzerine dosdoğru söyleyeceğime yemin ederim."

Aynı tanığa, ifadesinden sonra da şu yemin ettirilir: "Bir şey saklamaksızın, bir şey katmaksızın kimseden korkmayarak, bir tesire kapılmayarak bildiğimi namusum ve vicdanım üzerine dosdoğru söylediğime yemin ederim." (18)

Yargıda bilirkişi yemini de şudur: "Bitarafane ve tamamen ilim ve fenne muvafık olarak reyini beyan edeceğime vicdanım üzerine yemin ederim." (19)

Eğer Amerika ile Türkiye sıcak bir çatışmaya girerse, Amerikan andı içmiş bir insan hangi devletin yanında yer alacaktır?

Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasası'na göre tanığa sorulan ve tanıkça verilen yemin de şudur: "Size sorulan sualler hakkında hakikata muvafık cevap vereceğinize ve hiçbir şey saklamıyacağınıza Allahınız ve namusunuz üzerine yemin eder misiniz?" Bu soruyu tanığın verdiği yemin: "Allahım ve namusum üzerine yemin ediyorum" oluyor. (20)

Mesleğe girişte avukatın yaptığı yemin de şöyledir: "Kanuna, ahlaka, mesleğin onuru ve kurallarına uygun davranacağıma, namusum ve vicdanım üzerine and içerim." (21)

Üniversitelerde de Disiplin Yönetmeliği gereğince sanık ve tanıklara yemin verdirilmesi öngörülmüştür. Ancak metin üniversitelere bırakılmıştır. Örneğin, Amasya'daki Yükseköğretim kurumlarında şu metin yer almaktadır: "Bir şey saklamadan ve bir şey katmaksızın kimseden korkmayarak, bir tesire kapılmayarak bildiğimi, doğruyu söyleyeceğime namusum ve vicadanım üzerine yemin ederim."

Noterde yapılan, çevirmen gibi kişilere yaptırılan yemin şöyle: "İşimi doğru ve dürüst yapacağıma namusum üzerine söz veririm."

Polislere içtirilen and da şudur: "Cumhuriyet kanunlarının ve nizamlarının Türk polisi olarak bana verdiği vazifeleri sadakatla ve doğrulukla ifa amirlerinin emirlerine itaat edeceğim, vatandaşlarıma daima yardımcı ve müşfik olacağıma vazife uğrunda canımı feda etmekten çekinmeyeceğime namusum üzerine yemin ederim." (22)

Öğretmen andı da şöyledir: "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, Atatürk İnkılap ve İlkelerine, anayasada ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine sadakatle bağlı kalacağıma; Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını tarafsız ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacağıma; Türk milletinin milli ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyip koruyup bunları geliştirmek için çalışacağıma; insan haklarına ve anayasanın temel ilkelerine dayanan milli, demokratik laik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarımı bilerek, bunları davranış halinde göstereceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim." (23)

Bazı sivil andlar

Bazı imam hatip liselerinde ve Kuran kurslarında içildiği ileri sürülen and şudur: "Ben Muhammed Müslüman Ümmetindenim. Türkiye dinsiz ve laik bir memleket haline gelmiştir. Hayatımı Mustafa Kemal dinsizliği ile savaşa adayacağıma, Türkiye'yi bir din ve şeriat devleti haline getirmek için mücadele edeceğime, Kemal Paşa zamanında çıkarılan dinsiz kanunların tatbikini önleyeceğime, kısa zamanda ümmet esasına dayalı şeriat devletinin kurulması için devlet idaresinde söz sahibi olacak mevkilere gelmek için çalışacağıma dinim, Allah'ım ve bütün mukaddesatım üzerine yemin ve kassem ederim." (24)

Yine, yurdumuzda çok tartışılan Rize eski Belediye Başkanı Şevki Yılmaz'ın Mekke'de yapmış olduğu yemin de şudur:

"Ya Rabbi, sana kucak açan, sağcılık, solculuk, Kemalizm, kapitalizm, laiklik ve bütün şeytani düzenleri vazgeçerek, seninle bizim aramıza İslam'dan başka hiçbir şey sokmadan, senin dinin uğruna nihayete koşuyoruz. Refah için, milli görüş için bütün gücümüzle çalışacağımıza söz veriyoruz. Canımızla, malımızla davamızı korumaya niyet ettik. Allah sözlerinizi duydu. Rabbim şahit olsun. Siz de tebliğime şahit misiniz? Hakka çağrımın şahidi misiniz?" (25)

Tunceli yöresinde Seyyidler, gezici

yargılamalarında, mezar başından kesildiği söylenen kutsal bir değnekle and içtirirler. Burada, "yalan söyleyen çarpılır" inancı vardır. Olay şöyledir: Ortaya bu değnek atılır ve de seyyid der ki; "Bu Hızır'ın kılıcı olsun, yalan söylüyorsan yarın ahirette boynunu vursun". Suçlanan kişi eğer doğru söylemiyorsa, değneğe dokunmaz. Eğer savında direniyorsa, bu defa değneği eline alarak üç defa öptükten sonra yere bırakır. (26)

Buradaki sıradan yeminler ise, Hak başı için, Babanın başı için diye içilir. (27)

Yine Tunceli'de aşiretler arasındaki yeminlerde, oniki imamın üzerine yemin edilir. Bu nedenle ağalar birbirlerine oniki imamı temsilen 12 kuruş verirler ya da Soğuk Havuz'un karşısında havuza karşılıklı 12 taş atarlar. Bu törenden sonra yemekler yenilip içilir ve karşılıklı güvenceler verildikten sonra, yeniden üç taş atılarak and töreni şu sözlerle son bulur: "Hulfedersem karım boş olsun." (28)

Toroslar'ın Aladağları'ndaki Çepnilerde Cumhuriyet'ten önce değnek atlama ve çöven atlama olayı vardır. Bu değnek bambudan yapılmıştır. Pirbudak denilen yaşlılar, yemin için sanıkları değneklerden atlattırmaktadırlar. (29)

Değnek atlama olayı eskiden Elazığ, Palu ve Diyarbakır yöresinde de vardır. Burada değnek atlatılırken şu söz söyletilir: "Bu Hazreti Ali'nin zülfikarı olsun, atlar mısın?" (30)

Balıkesir yöresindeki Aleviler veya Çetmiler (Çepniler) arasında da şu andlar içilmektedir:

"Lafeta illa ali lasceyfeiilla zülfikar senihun itsin mi?"

"Yezit olur musun, Hasan Hüseyin kanı olsun mu, Hazreti Ali'nin kılıcına gelir misin?"

"Hacı Bektaş'ın bir damla kanı ocağına damlasın mı?"

"Muhammet Ali Celal Abbasın okuna raslayim!"

"Hazreti Ali'nin yolunu inkar eder misin?"

Özellikle bu son yemin en büyüğüdür. Zorunlu olmadıkça yöre insanı bu andı içmemektedir. (31)

Amasya yöresinde de halk arasında şu yeminler vardır: "Üçten dokuza şart olsun" ve "Babalığın boynuna veya Babalığın boynuma" "Babanın günahı boynuma".

Yurdun değişik yörelerinde halk tarafından yapılan yemin ve andlar da şöyledir: Şeyhin başına yemin eder misin? Şeyhin üzerine yemin eder misin? Vallahi billahi. Anam avradım olsun. Önüm ardıma dönsün. Gözüm çıksın, gözüm önüme aksın, kör olayım. Çocuğum ölsün, çocuğumun ölüsünü öpeyim, çocuğumun ölüsünü göreyim. Ölümü gör. Kuran'a el basarım (basayım). Allah çarpsın (Tanrı çarpsın). Şeytan çarpsın. Kuran çarpsın. Ekmek çarpsın. Ekmek Kuran çarpsın. Allahım'a kitabıma. Mezarımı kazayım. Buradan buraya kalkmak nasip olmasın. Vebalin boynuna. Kadanı alayım. Kadan alan, Kadan benim olsun (Adana yöresinde.) derdin ve belan benim olsun anlamına geliyor.

İlkokul ogrencileri and içerken.

Andlar nereye kadar bağlayıcı?

Şimdi bu andları değerlendirecek olursak; andlarda ölçü belirsizliği olduğunu söyleyebiliriz. Yani bazı andlar Tanrı veya inanç, bazıları da namus ve onur (şeref) üzerine yapılmıştır. Dolayısıyla ölçü bu kavramlar üzerinedir. Oysa insanın nüfus kağıdında herhangi bir din adı yazıldığı halde, o insan inançsız olabilir veya nüfus kağıdına yazılan dinden başka olan bir dine inanabilir. Bu durumdaki kişi bin defa yemin etse başı ağrımaz. Onun için bu andlar bağlayıcı olmayabilir. Yine namus kavramı nedir? Namusun ölçüsü nedir? Birisine göre namus sayılan bir şey, bir başkasına göre sayılmayabilir. Onur veya şeref kavramında da durum aynıdır. Hele hele son yıllarda toplumdaki değer yargılarının aşınması sonucu, bu kavramların ölçüsü tartışılır duruma gelmiştir. Bu durumlarda ne olacaktır? Bunlar belirsizdir.

Ayrıca, gerek resmi, gerekse sivil and sayısı çoktur. Neredeyse her meslek için bir and oluşturulmuştur. Yurdumuzda adeta bir and enflasyonu yaşanmaktadır. Üstelik andların bazıları çok uzun ve bazı sözleri gereksizdir.

Yine, son dönemlerde sivil kişilerce çok and üretilmiştir. Özellikle de İslamcılar tarafından çok değişik andlar oluşturulmuştur. Sanıyorum bunda en büyük etken korku, inatlaşma ve hırslandırmadır. Korkudur; çünkü bu kitlenin amacına veya hedefine ulaşırken, dışarıdan gelebilecek tepkiler üzerine dağılma korkusu vardır. Andla bu durum önlemek istenmiştir. İnatlaşmadır; çünkü, "laiklik o yemini veya andı içiyorsa, bizde kendi andımızı içeceğiz" mantığı vardır. Hırslandırmadır; çünkü bu yolla partilerini veya örgütlerini diri tutmak istemektedirler. Bu nedenle de birçok and ve yemin oluşturmuşlardır.

Burada ilgimizi çeken bir durum da şudur: Devletin, halkın kendi arasında kullandığı ve yargının yerini alacak olan, yani devletin egemenlik haklarını sınırlandırmayacak biçimde yapılan yeminlere karışmamış olmasıdır. Zaten bunların bir bölümü günümüzde kullanılmamaya başlanmıştır.

Bir başka ilginçlik de şudur: Rize Milletvekili Şevki Yılmaz herkesin önünde birbiriyle çelişen ve hatta kendi düzenlerinin dışındaki düzenleri, şeytani düzen olarak tanımlayan bir andı içmiştir. Şimdi sormak gerekir. Acaba bu kişi hangi anda inanmıştır? Hangi andı uygulayacaktır? Birbirinin tersi olan iki andı da içtiğine göre, kendisi yalancı durumuna düşmeyecek midir?

Yine başka bir ilginçlik de şudur: Asker ve polis andı çok katıdır. Çünkü, tam bir buyrukçuluk ve buyruğa koşulsuz uyma anlayışı egemendir.

Andlara dil açısından baktığımızda, resmi andların dili geri olduğundan ve bazen, hem Arapça-Farsça hem de Öztürkçe yanyana kullanıldığından, cümle-

lerin uyumsuz, yazım kurallarının da yanlışlıklarla dolu olduğunu görüyoruz.

Amerikan andı içene güvenilir mi?

Andlarda bir eksiklik de, çifte pasaportlu veya çifte yurttaşlık haklarına sahip olan Türkler'in durumundadır. Çünkü, aşağıda verdiğimiz Amerikan Andı'nda da bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, Amerikan Andı'na göre; bu andı içen birisi, Amerika adına savaşacaktır. Eğer Amerika ile Türkiye sıcak bir çatışmaya ya da savaşa girerse, Amerikan andı içmiş bir insan hangi devletin yanında yer alacaktır? Daha da ilginci Amerikan pasaportu alıp da Amerikan andını içmiş bir insan, Türkiye'de de önemli bir yerde devlet görevlisi olursa ve Amerika da bu kişiden gizli bilgiler isterse, o kişinin tutumu ne olacaktır? Yani o kişiye ne kadar güvenilebilir? Güvenilse bile onun durumu halkça nasıl karşılanır? Hiçbir şey olmamış olsa bile, çifte pasaportlu kişi zaman zaman bu çelişkiyi yaşamaz mı?

Öyle ise tüm bu olumsuzluklara karşı ne yapılmalıdır? Herşeyden önce andların metinleri "ilgilendirdiği ölçüde demokratik ve sivil kitle örgütlerinin görüşleri de alınarak" devletçe belirlenmelidir. Her kafadan ayrı ayrı metinler çıkmamalıdır. Yine özellikle andlar tek olmalı, bu yapılamıyorsa belli kümelerde toplanmalıdır. Örneğin, sivil memurlar için bir and metni, güvenlik güçleri için bir and metni, sağlıkçılar için bir and metni, adalet sistemi için bir and metni, bilirkişiler için bir and metni, devletle sözleşmeli ve veya kamu yararına çalışan sivil örgütler ya da kurumlar için bir and metni ve politikacılar için de bir and metni oluşturulmalıdır.

And, and içene, duygu ve heyecan vermelidir. İçen, andla bütünleşmelidir. Bu nedenle andlar az, öz ve ne vermek istiyorsa, dolaştırmadan onu vermelidir. Yani anlaşılır ve Türkçe olmalıdır; okurken zorluk çıkarmaması için de akıcı ve vurgulamaya uygun olmalıdır.

Ayrıca, eğer çifte pasaportlu yurttaşlardan Türkiye'de yararlanılacaksa, bunların, göreve başlamadan önce pasaportlarını aldıkları devletlere geri vermeleri ve içtikleri andı geçersiz sayacak biçimde yasal zorunluluk getirilmelidir. Bu yapılamıyorsa, bir gelenek oluşturulup, bu tür insanlara devletin önemli ve duyarlı olduğu alanlarında görev verilmemelidir.

(*) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Atatürk İlkeleri Okutmanı

KAYNAKLAR

1) Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Cilt1, 2. baskı, Ankara 1986, s.219.
2) Tarık Zafer Tunaya, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, 2. Baskı, İstanbul 1981, s. 220; Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt 3, Ankara 1973, s.148.
3) Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1983, s.171.
4) Suna Kili-Şeref Gözübüyük, Türk Anayasa Metinleri, Ankara 1985, s.113, Madde 16.
5) Suna Kili-Şeref Gözübüyük, age, s.113, Madde 16.
6) Suna Kili-Şeref Gözübüyük, age, s.118, Madde 38.
7) Suna Kili-Şeref Gözübüyük, age, s.118, Madde 38.
8) Hıfzı Oğuz Bekata, Birinci Cumhuriyet Biterken, Ankara 1960, s.265.
9) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, İspir Yayınları, İstanbul 1970, s.37, Madde 77.
10) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, İspir Yayınları, İstanbul 1970, s.52, Madde 96.
11) Anayasa 1982, Serhat Yayınları, İstanbul 1984, s.59-60, Madde 81.
12) Anayasa 1982, Serhat Yayınları, İstanbul 1984, s.76, Madde 103.
13) İdare Dergisi, Sayı 134, Mayıs 1939, s.528.
14) Niyazi Acun, Ormanlarımız ve Cumhuriyet Hükümetinin Orman Davası, Ankara 1945, s.44.
15) Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ağustos 1993.
16) Türk Ansiklopedisi, "Andiçme Maddesi", s.1.
17) Gelişen Türk Kara Kuvvetleri 609. Yılında (dergi), s.34.
18) Kani Ekşioğlu ve Aziz Kaynak, Ceza Muhakemeleri Kanunu, 10. Basım, İstanbul 1993, s.30-31. Erdener Yurtcan, Ceza Muhakemeleri Usuli Kanunu ve İlgili Mevzuat, 7. Basım, İstanbul 1990, s.21.
19) Kani Ekşioğlu ve Aziz Kaynak, Ceza Muhakemeleri Kanunu, 10. Basım, İstanbul 1993, s.35. Erdener Yurtcan, Ceza Muhakemeleri Usuli Kanunu ve İlgili Mevzuat, 7. Basım, İstanbul 1990, s.25.
20) Saim Üstündağ ve Yavuz Alangoya, Son Değişikliklere göre açıklamalı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 2. Basım, İstanbul 1987, s.177.
21) Erdener Yurtcan, Ceza Muhakemeleri Usuli Kanunu ve İlgili Mevzuat, 7. Basım, İstanbul 1990, s.434.
22) Malatya Polis Okulu Yıllığı 1997, Ankara 1997, s.11
23) Milli Eğitimle İlgili Yönetmelikler, Hazırlayan: Hüseyin Hüsnü Tekışık-Erol Karabıyık, İstanbul, s.131-132.
24) Çorum Demokrasi Platformu Bülteni 1, 1 Nisan 1994, s.4. Ayyuk Erenberk, "Atatürkçülüğü Yok Sayanlar", Atatürkçü Düşünce, sayı 7, Kasım 1994, s.11. Erdil Tuşalp, Şeriat A.Ş., 1. Baskı, İstanbul 1994, s.12.
25) Sabah Gazetesi, 8 Ocak 1996.
26) Naşit Uluğ, Tunceli Medeniyete Açılıyor, İstanbul 1939, s.78.
27) Naşit Uluğ, Tunceli Medeniyete Açılıyor, İstanbul 1939, s.78.
28) Naşit Uluğ, Tunceli Medeniyete Açılıyor, İstanbul 1939, s.82.
29) A. Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, c. 2, s.119.
30) Muhtar Körükçü, Köyden Haber, İstanbul 1950, s.28.
31) İ. Hakkı Akay, Çepniler Balıkesir'de, Balıkesir 1935, s.55-56.

ABD Yurttaşlık Andı

Burada yemin ediyorum ki, kesinlikle ve bütünüyle herhangi bir yabancı prens, hükümdar devlet ya da hükümranlığına karşı, sadakat ve bağlılığımdan tamamen feragat ve vazgeçiyorum. Ülke dışındaki ve içindeki tüm düşmanlara karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin Anayasası ve yasalarını destekleyip savunacağım. Yasalar gerektirdiğinde Birleşik Amerika adına silahlı mücadeleye katılacağım, yasalar gerektirdiğinde ABD silahlı kuvvetlerinde geri hizmetlerde görev icra edeceğim. Yasalar gerektirdiğinde sivil direktifler altında ulusal önemi olan işleri icra edeceğim ve bu yükümlülüğü hür irademle yerine getireceğim. Tanrı bana yardım etsin.

Tansu Çiller, Amerikan vatandaşı. Andına bağlı olduğu ortaya çıktı!

Kemalist devletçilik ilkesinin gelişimi

1923-1930 devresinin ekonomik öyküsü, yarı sömürge ekonomisinden, ulusal ekonomiye yönelişin gerektirdiği dinamiklerle; liberal bir düzen içinde gelişme çabaları ve geç kalmış bir liberalizme bağlanan ümitler arasındaki çelişmelerle geçer.

Doç. Dr. Cem İlnem

Afet İnan tarafından ilk kez 1930'da "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" adıyla yayımlanan ve uzun yıllar ortaokullarda ders kitabı olarak okutulan kitabın büyük bölümünü doğrudan Atatürk kaleme almıştır. İşte bu bölümlerden birinde "Yurttaşa Karşı Devletin Görevleri" başlığı altında Atatürk şunları söyler:

"Devlet, güvenlik ve huzuru sağlamak için, ülkeyi savunmak için, sağlıklı, iyi gelişmiş, anlayışları, ulusal duyguları, yurt sevgileri yüksek vatandaşlar ister. Devletin, içte ve dışta ulus işlerini yaptıracağı yüksek yetenekli yurttaşlara gereksinimi vardır. Devlet, bütün yurttaşların, devletin yasalarını anlayıp onlara uyma gereğini kavramalarını, ülkenin güvenliği ve savunması için önemli görür. Devlet, bütün yurttaşların hangi işleyimcilik ve meslek dalında olursa olsun çağımızdaki gelişme ve ilerlemelerin gerektiği ölçüde başarılı olmalarıyla yakından ilgilidir. Bu nedenledir ki, yurttaşların eğitim ve öğretimiyle, sağlığıyla yakından ilgilenmek zorundadır. Devlet, ülkenin güvenlik ve savunması için karayollarıyla, demiryollarıyla, limanlarla, deniz taşıtlarıyla, telgraf ve telefonla, her türlü taşıma araçları ile ulusun genel maddi varlığıyla yakından ilgilenir. Ülke yönetiminde ve savunmasında bu saydıklarımız, toptan, tüfekten, her türlü silahtan daha önemlidir. Özellikle para, her türlü aracın üstünde bir varolma silahıdır. Bu saydığımız alanlardaki işlerden ekonomi ile ilgili olanlar, doğrudan doğruya devletin zorunlu görevlerinden görünmekle birlikte, o görevlerin yerine getirilmesinde etkilidirler. Bu alanlardaki işleri, kişilere ya da ortaklıklara bütünüyle bırakabilmek için, bu işlerin, devletin karışması ya da yardımı sözkonusu olmadan, devleti, temel görevlerini yerine getirmede zor durumlarda bırakmayacağına emin olmak gerekir.

"Görülüyor ki, ekonomik işler ve kimi toplumsal işler, bir bakıma bireylerin çıkarlarıyla ilişkilidir. Bunun içindir ki, bireyciler, bu işlere devletin karışmasını, kişi özgürlüğüne karışma gibi görürler. Ne var ki, bu işler için de, dolaylı olarak bütün ulusun ortak çıkarına dokunan ve dayanan noktalar da vardır. Bu nedenle devletçilerin haklı oldukları noktaları kabul etmek yerinde olur.

Özel çıkar, çoğu kez genelin çıkarıyla çelişir bir durum alabilir. Bir de özel çıkarlar, sonunda rekabete dayanır. Oysa ki, yalnız bununla ekonomik düzen kurulamaz. Bu sanıda olanlar, kendilerini serap karşısında aldatmaya bırakanlardır. Kişiler, ortaklıklar, devlet örgütüne göre zayıftırlar. Serbest rekabetin toplumsal sakıncaları da vardır; zayıflarla güçlüleri karşı karşıya bırakmak gibi... ve dahası kişilerin, kimi büyük ortak çıkarları doyurucu nitelikte karşılamaya güçleri yetmez. Bu gibi işlerde kişilerin kurma olanağı bulamayacakları geniş ve güçlü bir kuruluş gerekebilir ya da bu gibi işlerde, kişiler yeterli ölçüde çıkar sağlayamayacakları için o işlerden vazgeçebilirler. Oysa o işler ulusça yaşamsal bir önem taşır ve devlet onu yapmak zorundadır. Herhalde, uluslarda, özgürlük ve uygarlık geliştiği ölçüde, devletin, görevleri ve sorumlulukları artar: Yaşam geliştiği oranda araçlar da artar. Çok araç, çok ve büyük bir güçle yönetilmeyi gerektirir. Güç arttıkça kurallar da artar. Bir toplumun aracı ve kuralı ise devlettir.

Bundan başka devletin, bireye göre olan hırsı da başka niteliktedir. O kamunun ortak çıkarlarını ve ilerlemesini düşünür. Kişileri, özel çıkar hırsından, ne derecede kadar uzaklaştırmak mümkün olacağı düşünülmeye değer. Herhalde devletin, siyasal ve düşünsel konularda olduğu gibi, kimi ekonomik işlerde de düzenleyiciliğini, ilke olarak kabul etmek uygun görülmelidir.

Atatürk, 1923'de İzmir İktisat Kongre'sinin açılış töreninde.

"Öyleyse diyebiliriz ki, bireylerin gelişmesinin, engel karşısında kalmaya başladığı nokta ,devlet etkinliğinin sınırını oluşturur. Buna göre 'genellikle zaman ve ortam içinde sürekli özel bir nitelik gösteren, ekonomik bir işi devlet üzerine alabilir.' Örneğin büyük ve düzenli bir yönetim gerektiren ve özel kişiler elinde tekelleşmek tehlikesi gösteren ya da genel bir gereksinmeyi karşılayan bir işi devlet üzerine alabilir. Madenlerin, ormanların, kanalların, demiryollarının, deniz ulaşımı ortaklıklarının devletçe yönetimi ve para ihraç eden bankaların ulusallaştırılması; aynı şekilde su, gaz, elektrik ve benzeri işlerin yerel yönetimlerce yapılması yukarıda açıkladığımız türden işlerdir.

Bu açıkladığımız anlamda ve anlayışta devletçilik, özellikle toplumsal, ahlaksal ve ulusaldır. Ulusal servetin dağılımında daha üstün bir doğrulukla çalışıp emek verenlerin daha yüksek refahı, ulusal birliğin korunması için kaçınılmaz bir koşuldur. Bu koşulu her zaman gözönünde bulundurmak ulusal birliğin temsilcisi olan devletin önemli görevidir. Kamu yararına çalışan genel kuruluşların çoğaltılması, devletin önemle gözönünde tutması gereken bir sorundur. Ancak bu yolla salt çıkarcılığa dayanan etkinlikler sınırlanabilir. Bu durum yurttaşlar arasında ahlaksal dayanışmanın gelişmesine yardım eden önemli bir etkendir.

Siyasal ve düşünsel yaşamda olduğu gibi, ekonomik işlerde de kişisel girişimcilerin sonucunu beklemek doğru olmaz. Önemli ve büyük işleri ancak ulusun genel servetine ve devletin bütün kuruluşlarına ve gücüne dayanarak ulusal egemenliğin kullanılmasını ve yürütülmesini düzenlemekle görevli olan hükümetin olabildiğince üzerine alıp başarması yolu seçilmelidir. Başka kimi devletlerin ikinci derecede görebileceği ve kişisel girişimlere bırakılmasında sakıncası olmayan işlerden birçoğu, bizim için yaşamsal önemi olan birinci derecede devlet görevleri arasında sayılmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetenlerin, demokrasi ilkesinden ayrılmamakla birlikte 'devletçilik' ilkesine uygun yürümeleri, bugün içinde bulunduğumuz durumlara, koşullara ve zorunluluklara uygun olur." (1)

Kısacası ekonomik yöntem olarak ne liberalizmi ne de sosyalizmi benimseyen Atatürk'e göre Devletçilik ilkesi "Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş ve Türkiye'ye özgü bir sistemdir." (2)

Afet İnan'ın *Yurtbilgisi Notlarından Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* adını taşıyan ve İstanbul'da Milliyet Matbaası'nda 1930 yılının kış aylarında basılan bu kitabın 80. sayfasında "Ilımlı Devletçilik" prensibinin tanımı ve açıklamaları yapılmıştır. (3) Bu konu ve deyim Atatürk'ün çevresinde tartışmalara ve konuşmalara neden olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaokullar ders kitabı olarak 7.9.1931 tarihli kararıyla basılan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* adını taşıyan bu kitabın 59. sayfasında, 1930'da çıkan kitapta yer alan "Ilımlı Devletçilik" kavramındaki "ılımlı" sözcüğü kaldırılmış ve Devletçilik şöyle tanımlanmıştır (4): "Bizim izlediğimiz devletçilik bireysel çalışma ve etkinliği temel ilke saymakla beraber, olabildiğince az zaman içinde ulusu refaha ve ülkeyi bayındırlığa eriştirmek için ulusun genel ve yüksek çıkarlarının gerektirdiği işlerde, özellikle ekonomik alanda devleti doğrudan doğruya ilgilendirmektedir."

İzmir İktisat Kongresi'ne katılan üyelerden bir bölümü.

Bu tanım 10 Mayıs 1931'de CHP programına aynen konmuş, yalnız tümcenin sonu şöyle bitmiştir: "... alakadar etmek mühim esaslarımızdandır."

Devletçilik deneyimi, 5 Şubat 1937'de de Anayasanın 2. maddesine temel ilkelerden biri olarak girmiştir. (5)

Afet İnan'a göre: 1930 yaz aylarında Yalova'da Fethi Okyar tarafından kurulan Serbest Cumhuriyet Partisi, ekonomik yönden liberalizmi kabul ettiği için, bu konuda pekçok tartışmalar olmuş ve Atatürk ile İnönü "devletçilik" ilkesi üzerinde daha titizlikle savunmada bulunmuşlardır. Aynı tarihlerde Kayseri-Sivas demiryolunun işletmeye açıldığı gün olan 30 Ağustos 1930'da Başbakan İsmet İnönü "Ilımlı Devletçilik"ten söz eder.

CHP'nin programına 1931'de giren Devletçilik, bu partinin 1931'den 1938'e ve ondan sonrada 1950'ye kadar devlet yönetiminde savunduğu ve uyguladığı bir ilke olmuştur. (6)

"Tam bağımsızlık, mali bağımsızlıkla gerçekleşir"

Aslında daha 1 Mart 1922'de TBMM 1. Dönem, 3. toplanma yılı açış konuşmasında: "Efendiler; bugünkü uğraşımızın amacı, tam bağımsızlıktır. Tam bağımsızlık ise ancak mali bağımsızlık ile gerçekleştirilir. Bir devletin maliyesi bağımsızlıktan yoksun olunca, o devletin yaşantısını sağlayan bütün bölümlerinde, bağımsızlık felce uğramış demektir." (7) diyen Mustafa Kemal kararlılığını da gösterir elbette. Lozan Konferansı'nda, kapitülasyonların ortadan kaldırılarak ekonomik bağımsızlığın elde edilmesi için, tekrar savaşa girmeyi bile göze alır. Barış Konferansı'nın kesildiği tarihlerde (4 Şubat 1923) toplanan İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat 1923) bu bakımdan önemlidir. Zira Lozan Konferansı görüşmelerinin kesilmesi nedenlerinin başında adli ve ekonomik kapütülasyonlar sorunu gelmektedir. (8) İzmir İktisat Kongresini açış konuşmasında Mustafa Kemal bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır: "Görülüyor ki bu kadar kesin, yüksek bir askeri zaferden sonra dahi, bizi barışa kavuşmaktan alıkoyan nedenler, doğrudan doğruya ekonomik nedenlerdir, ekonomik anlayıştır. Çünkü bu devlet, bu ulus ekonomik egemenliğini sağlayacak olursa, o kadar kuvvetli bir temel üzerinde yerleşmiş ve yükselmeye başlamış olacaktır ki, artık bunu yerinden kımıldatmak mümkün olmayacaktır. İşte düşmanlarımızın, gerçek düşmanlarımızın, olur diyemedikleri, bir türlü kabul edemedikleri budur." (9)

Osmanlı Anadolusunda, bütün azgelişmiş ülkelerinkini az çok andıran sınıflar elbette vardı. Yalnız bu toplumsal piramit içinde sanayi kapitalisti diyebileceğimiz zümre, hemen hemen yoktu. Çünkü Türkiye'de kapütülasyonlar ve diğer engelleyici nedenlerle sanayi gelişmemişti. Sanayi işçisi sayısı da elbetteki önem kazanmamıştı. 1913 sayımına göre, bütün imparatorluktaki işçi sayısı 13 bin idi.

Ulusal hareketi bir sınıf hareketi ve hareketi örgütleyen Mustafa Kemal'i şu veya bu sınıfın veya sınıfların savunucusu sanmak büyük hata olur. Çünkü, ulusal hareket, aslında, ulusun esarete karşı savaşımıydı. Hatta, bunu ulusun bütün bi-

reyleri kavramamış olsa bile. (10)

Halkçılık programı

Ama Mustafa Kemal'in Ulusal Savaşımın en karanlık günlerinde bile bir halkçılık programı vardı. 13 Eylül 1929'de Mustafa Kemal'in sunduğu program veya Teşkilatı Esasiye Kanun Tasarısı uzun tartışmalara neden olmuştur. 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye kanununun çıkmasıyla sonuçlanan müzarekelerin açılmasına esas olan bu tasarının birkaç maddesine göz atalım. (11)

Madde 2: TBMM Hükümeti, yaşam ve geleceğini kurtarmayı tek amaç bildiği halkı, emperyalizmin ve kapitalizmin tahakküm ve zulmünden kurtararak, yönetim ve egemenliğinin gerçek sahibi kılmakla amacına ulaşacağı inancındadır.

Madde 3: TBMM Hükümeti, ulusun yaşam ve bağımsızlığına suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı savunmak ve dış düşmanlarla işbirliği ederek ulusu aldatmaya ve kışkırtmaya çalışan iç hainleri cezalandırmak için orduyu kuvvetlendirmeyi ve onu ulus bağımsızlığının dayanağı bilmeyi görev sayar.

Madde 8: Türkiye Halk Hükümeti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur.

"Halkçılık programı"olarak sunulan bu tasarının 2. ve 3. maddeleri kimi milletvekillerince "Bolşeviklik" olarak yorumlanmış ve Büyük Millet Meclisi'nde oluşturulan bir komisyon bu tasarı üzerinde bir süre çalıştıktan sonra bu kez Anayasa tasarısı olarak meclise sunulmuştur. Taslak yasalaşırken 8. maddedeki Türkiye Halk Hükümeti "Türk Devleti" olarak değiştirilmiş ve "mesleksel temsil" ilkesi de kabul edilmemiştir. (12) Mesleksel temsil TBMM'de tartışılırken Kemalizmin önde gelen düşünür ve sözcülerinden İzmir Milletvekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey bu konuda şöyle diyordu: "Parlemento yönetimi bir ulusu doğrudan doğruya işbaşına getirecek yollardan değildir. (Bunu vermekle) ulusa özgürlüğünü vermiş olmuyoruz. (Bu yöntem) halkı memnun edememiştir ve zaman zaman dünyayı sarsan büyük devrimlere yol açmıştır. Bir tabaka vardır ki, memleketi omuzlarında taşıyan bir tabaka vardır ki, o hep esirlik altında inlemiştir. Ve o sefalet içinde inlerken burjuva tabakası onun önüne çıkmış elindeki anayasa ile o zavallı tabakanın önünde alay etmiştir. Bendeniz ancak çiftçi tabakasının çarıkları ile ve derici tabakasının önlükleri ile bu meclise girdiği zaman ülkenin kurtulduğuna inanabilirim." (13)

Kadro hareketinin önderi Şevket Süreyya Aydemir'in deyişiyle Ulusal Kurtuluş Mücadelesi, Mustafa Kemal'e göre, antiemperyalist ve antikapitalist bir hareket olarak başlamıştır. Nitekim 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununun "Maksat ve Meslek" kısmında bu nitelik dile getirilmiştir. Fakat olaylar öyle gelişti ki, Lozan'dan sonra, 1924 Anayasası, yeni Türkiye'yi liberal bir temel üzerine yerleştirdi.

1923-1930 devresinin ekonomik öyküsü, yarı sömürge ekonomisinden, ulusal ekonomiye yönelişin gerektirdiği dinamiklerle; liberal bir düzen içinde gelişme çabaları ve geç kalmış bir liberalizme bağlanan ümitler arasındaki çelişmelerle geçer.

Atatürk, Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası'nın açılış töreninde (9 Ekim 1937).

Birinci Dünya Savaşı sonunda (1919) dünyanın yüzde 77.2'si sömürge ve yarı sömürge halinde idi. Dünyanın 135.2 milyon kilometrekareyi tutan yüzölçümünün 104.5 milyon kilometrekaresi sömürge ve yarı sömürge idi. O zaman 1.777.000.000 olan dünya nüfusunun da 1.230.000.000'u sömürge ve yarı sömürge halkı idi. (Polit, Lit., 1963) Yarı sömürgeler şeklen bağımsız görünmekle beraber, gerçekte yine yabancı ülkelerin imtiyaz ve kontrolleri ve özellikle iktisadi egemenlikleri altında olan ülkelerdir. (Örn: Türkiye, İran, Çin, vb.)

Lozan Antlaşmasının getirdiği özgürlük hakları ve kapitülasyonsuz rejimin ekonomik sonucu, yeni Türkiye'nin yarı sömürge ekonomisinden ulusal ekonomiye yöneliş hareketi olacaktı. Acaba bu yöneliş ve gelişme nasıl olacaktı?

Harap, geri kalmış, yoksul Türkiye'nin kalkınmasına katkıda bulunacak ülke de yoktu. İstiklal Savaşı içinde Türkiye'ye yardımda bulunmuş Sovyetler de iç savaşları henüz sona erdirmiş ve harap durumda idi. Birikmiş sermaye yoktu. Bankacılık, dış ticaret, demiryolları, belediye işletmeleri hep yabancıların elinde idi. Levantenler, azınlıklar hemen tüm iç ve dış ticareti ellerinde bulunduruyorlordı. Kasaba ve köyler murabahacı (tefeci) zümre elinde esirdi. Yarı sömürgelikten yeni kurtulmuş, bağımsızlığını almış, fakat geri ve az gelişmiş bir ülkenin hızla kalkınabilmesi, ulusal ekonomisini şekillendirebilmesi için seçilecek yollar da belirli değildi.

Türk aydınlarının ekonomik doktrinler üstünde araştırma ve tartışma geçmişi de yoktu. Türk aydınlarının dünya görüşü, ancak Fransız Devriminden süzülüp gelen bireysel açıdandı. İstiklal Savaşı içinde Birinci Millet Meclisi çevrelerinde ortaya çıkan sosyalizm çabaları da köklü değildi. Bir doktrine dayanmıyordu. O günlerde ülkenin, sosyalist ihtilal ülkelerinden gelse bile, bir yabancı istila gücü ile değil, kendi toplumsal potansiyelini geliştirerek sosyalist bir düzene yöneltilmesini daha doğru bulan sol komünist eğilimli düşünürlerde bile, ülkeyi ileri bir düzene ulaştırmanın Cumhuriyet Halk Fırkasının tarihsel bir görevi olduğu kanısı egemendir. (Bkz. Lenin ve Leninizm, Aydınlık neşriyatı, Şevket Süreyya Aydemir ve Prof. Dr. Sadrettin Celal (Antel), s.42)

İstiklal Savaşı'nın zaferle sona ermesinden sonra ise, gözler, birden batıya yönelmişti. Lozan Konferansının havasındaki Türk liderleri ve yöneticileri kendilerini birden Avrupa'nın havası ve sorunları içinde buldular. Aydemir'e göre: "Ulusal kurtuluş hareketlerinin öncüsü olan Türkler, dünyaya bu hareketin düşün ve iktisadi düzen ilkelerini de verebilirlerdi. Ancak klasik ve bireyci Avrupa demokrasisinden başka birşey bilmeyen, ama iktisadi kalkınma deneyimine girişen Türk aydını bunu verememiştir." (14)

17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasın-

da gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi, ilk Türk iktisat kongresidir. Çiftçi, tüccar, sanayi ve işçi gruplarından oluşan 1135 kişinin katıldığı bu kongreyi İktisat Vekaleti düzenlemişti. Bu kongrede kabul edilen 12 maddelik Misak-ı İktisadi'nin TBMM Başkanlığı ile Bakanlar Kuruluna verilmesi uygun görülmüş, ayrıca geniş halk kitleleri için basit bir dille yazılarak çok miktarda basılıp dağıtılmıştır. İzmir'den işçi kadınlar delegesi Rukiye Hanımın yaptığı konuşma da henüz yasal haklarına kavuşmamış Türk kadının üretici ve işçi sıfatıyla bu kongrede yer alarak sesini duyurduğu için önemlidir. (15)

Kongrede etkileyici bir konuşma yapan Mustafa Kemal şöyle diyordu: "İstediğimiz şudur: Bu ülkenin halkı ellerinde örnekleriyle; tarım, ticaret, sanat, emek ve sabanın temsilcisi olsun. Artık bu ülke yoksul, ulus değersiz değil, belki ülkemiz zenginler ülkesidir. Bu yeni Türkiye'nin adına 'Çalışkanlar Diyarı' denir. İşte ulus böyle bir devir içinde bulunuyor, kongre böyle bir devri oluşturacak ve tarihini yazacaktır. Bu tarihte en büyük makam çalışkanlara ait olacaktır." (16)

Mustafa Kemal konuşmasında değindiği iktisat devrinin, uygulama ilkeleri üzerinde durmamıştır. Kongrede bu ilkeleri belirtmediği için, başlayacak iktisat devrinin ölçüleri ve düzeni henüz puslu idi. Ama öyle görünüyordu ki, yeni Türkiye genel olarak, batılı anlamda liberal bir ekonomi düzenine yönelecekti. Kongrenin dilekler şeklinde de olsa kabul ettiği genel esaslar, ancak liberal bir iktisat düzeninin havasına uygun şeylerdi. Beyanname niteliğindeki iktisadi misakta, iktisadi kanunlar için çok bir şey söylenemez. Komisyonlarca hazırlanıp genel kurulda kabul edilen kararlar, hep ayrıntıya ait dileklerdir. Yalnız ticaret komisyonu raporunda koruyucu gümrük tariflerinin istenmesi önemli bir dilektir. Kısacası, 1929 dünya iktisat buhranına kadar liberal eğilimler ve sloganlar belirgin idi. Bu durum 1924 Teşkilat-ı Esasiye kanununun ruhuna ve yapısına da uyuyordu. Çünkü bu yasa iktisadi yapıya hiçbir özgün kurum getirmez. Bu devrede ulusal sermaye birikmesi alanında hiçbir başarı sağlanamamış, özel girişim önemli tesisler kuramamıştır. Devlet Demiryolları alanında gerçekten başarılı hamleler dışında işletmecilik alanında ciddi tesisler görülmemiştir. 1929 dünya iktisadi buhranı ise bu alanda liberal yollardan sermaye birikmesi umudunu tamamen silmiştir. (17) Liberal model 1931'de CHP programına giren Devletçilik ile noktalanır ve Cumhuriyet tarihine yeni bir ekonomik sayfa açılır.

Millileştirilen tekeller

"Yeni Dünya Düzeni"nin dayattığı reçetelerle ve "devleti küçültmek" sloganı altında tüm KİT'lerin satılmak istendiği günümüzde ise bazı gerçekleri anlayabilmek için, çok değil yaklaşık 60-65 yıl öncesine kadar Anadolu topraklarında yer aldığı halde Osmanlı Devleti'nin söz sahibi olmadığı, şu yabancı tekelleri ve satın alınarak millileştirilme yıllarını anımsamak zorunludur: (18)

1) Anadolu, Mersin-Tarsus-Adana demiryolları ve Haydarpaşa Liman Şirketleri (1928). 2) Mudanya-Bursa Demiryolu TAŞ (1931). 3) İstanbul Türk Anonim Su Şirketi (1933). 4) İzmir Rıhtım Şirketi (1933). 5) İzmir Kasaba ve Temdidi (İzmir-Afyon ve Manisa- Bandırma hattı) (1934). 6) İstanbul Rıhtım, Dok ve Antrepo TAŞ (1943). 7) Aydın Demiryolu Şirketi (1935). 8) İstanbul Telefon TAŞ (1936). 9) Ereğli Şirketi ve şirkete ait bulunan Ereğli Limanı, Zonguldak-Çatalağzı demiryolu hattı ve kömür madeni işletmeleri (1937). 10) Şark Demiryolları TAŞ (1937). 11) İzmir Telefon TAŞ (1938). 12) Üsküdar ve Kadıköy TAŞ. 13) İstanbul Türk Anonim Elektrik Şirketi (1938). 14) İstanbul Tramvay Şirketi (1939). 15) İstanbul Türk Anonim Tünel Şirketi (1939). 16) Ankara Elektrik, Ankara Havagazı ve Adana Elektrik TAŞ (1939). 17) Bursa ve Müteahit Elektrik TAŞ (1939). 18) Ilıca İskele-Palamutluk Demiryolu TAŞ (1941). 19) İzmir Tramvay ve Elektrik TAŞ (1943). 20) İzmir Suları AŞ (1944).

Özelleştirmeye direnmek gerek

Ne hazindir ki Atatürk'ün kurduğu partinin ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı ise günümüzün neoliberal rüzgarlarının etkisiyle SEK'in satışını "Devlet mandıracılık yapmaz, devlet inek sağmaz" gerekçesiyle savunurken (19), ABD'de inek başına yılda 1400 dolar sübvansiyon verildiğini, Avrupa Topluluğu'nda ise yıllık sübvansiyonun 79 milyar DM'ı bulduğunu ve yine gelişmiş ülkelerde kişi başına 90-120 kg olan yıllık et tüketiminin Türkiye'de 15 kg'a indiğini unutuyordu. (20)

1996 yılı bütçe giderleri toplamı 3,5 katrilyon TL olmasına karşın, 1.9 katrilyon TL iç borcumuz ve 73 milyar dolar dış borcumuz bulunmaktadır. 861 trilyon TL'lık bütçe açığını ve kaynağı olmayan 3 katrilyonluk borç ana para ödemelerini karşılamak için KİT'leri elden çıkarmaya çalışan son yılların hükümetleri, KİT'leri iyileştirmek yerine, satmayı; vergi toplamak yerine, zenginden tefeci faiziyle borç almayı tercih etmekte ve özelleştirmeyi sihirli bir reçete gibi sunmaktadır.

Oysa emekçilerin, sendikaların, demokratik kitle örgütlerinin kısacası herkesin özelleştirmeye, en azından insani ve siyasi nedenlerden dolayı direnmesi gerekir. Çünkü özelleştirme sermayenin, devlet ve medya yoluyla "işçilere, emekçilere hatta orta sınıflara", bunların siyasi, sendikal ve mesleki örgütlenmelerine yönelttiği bir saldırıdır. Özelleştirme, toplumun büyük çoğunluğunun ekonomik, demokratik yaşam koşullarını kötüleştirir, demokrasiyi aşındırır, ulusal bağımsızlığı zayıflatır. (21)

6 Mart 1922'de TBMM kürsüsünden: "Efendiler! Bir şeyin zararıyla, bir şeyin imhasıyla yükselen şeyler, elbette, o şeyden zarara uğrayanı alçaltır. Ve gerçekten de Avrupa'nın bütün ilerlemesine, yükselmesine ve uygarlaşmasına karşı Türkiye tam tersine gerilemiş ve düşüş vadisinde yuvarlana durmuştur. Artık durumu düzeltmek için mutlaka Avrupa'dan nasihat almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine göre yürütmek, bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi bir takım zihniyetler belirdi. Halbuki hangi istiklal vardır ki ecnebilerin öğütleriyle, ecnebilerin planları ile yükselebilsin? Tarih böyle bir hadise kaydetmemiştir." (22) derken Mustafa Kemal güçlü sezgileriyle adete bugünleri de görüyordu.

DİPNOTLAR

1) Nuran Tezcan: Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 1994, s.50-55.
2) Prof. Dr. A. Afet İnan: Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.163.
3) Prof. Dr. A. Afet İnan: Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1993, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1972, s.22.
4) agy, s.23.
5) agy, s.19.
6) agy, s.24.
7) agy, s.33.
8) Prof. Dr. A. Afet İnan: Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.103.
9) agy, s.117.
10) Şevket Süreyya Aydemir: Tek Adam- Mustafa Kemal, 2. Cilt, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.35-36.
11) Şevket Süreyya Aydemir: Tek Adam- Mustafa Kemal, 3.Cilt, s.446.
12) Prof. Dr. Toktamış Ateş: Kemalizmin Özü (Görüşler-Düşünceler), 3. Basım Der Yayınları, İstanbul, 1994, s.32.
13) agy, s.33.
14) Şevket Süreyya Aydemir: Tek Adam- Mustafa Kemal, 3.Cilt, 11. Basım, Remzi Kitabevi, 1992, s.337-345.
15) Prof. Dr. A. Afet İnan: Devletçilik İlkesi ve TC'nin 1. Sanayi Planı, 1933, TTK Basımevi, Ankara, 1972, s. 9-10.
16) Prof. Dr. A. Afet İnan: İzmir İktisat Kongresi, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s.65.
17) Şevket Süreyya Aydemir: Tek Adam Mustafa Kemal, 3.Cilt, 11. Basım, İst.,1992, s.348.
18) Doğan Avcıoğlu: Türkiye'nin Düzeni, Birinci Kitap, Tekin Yay., İst., 1990, s.454-455.
19) Cumhuriyet Gazetesi: 14 Temmuz 1995, s.7.
20) Prof. Dr. Tahsin Yeşildere: İnsanımızda Gizli Açlık, Cumhuriyet, 4 Temmuz 1995, s.2.
21) Ergin Yıldızoğlu: Özelleştirme, Demokrasi ve Ulusal Bağımsızlık, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Nisan 1996.
22) Prof. Dr. Çetin Yetkin: Dün Yeniden Yaşanıyor, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Mart 1996, s.2.

Heron üçgenleri

Kenarları 3, 4, 5 olan üçgende olduğu gibi, kenarları birbirini izleyen tamsayılar olan başka Heron üçgenleri var mıdır, bunlar kaç tanedir ve özellikleri nelerdir acaba?

Prof. Dr. Şafak Alpay

M.S. 75 yılında İskenderiye'de yaşadığını bildiğimiz Heron, üç kenarı da tamsayı olan üçgenlerin alanları için kendi adı ile anılan bir formül vermişti. Üçgenin kenarları a, b ve c ise Heron formülü s=çevrenin yarısı, yani $s=(a+b+c)/2$ olmak üzere,

$A=\sqrt{[s(s-a)(s-b)(s-c)]}$

formülüdür. Eğer üçgenin tüm kenarları tamsayı ise, alan da bir tam sayıdır ve böyle üçgenlere Heron üçgenleri denir. En küçük Heron üçgeni, kenarları 3, 4, 5 olan üçgendir. Heron üçgenlerinin diğer örneklerini de biliyoruz. Ancak kenarları 3, 4, 5 olan üçgende olduğu gibi, kenarları birbirini izleyen tamsayılar olan başka Heron üçgenleri var mıdır ve bunlar kaç tanedir acaba?

Yanıt kısaca evet. Kenarları birbirlerini izleyen Heron üçgenleri vardır. Ve bunlardan sayılabilir sonsuzlukta vardır. Üstüne üstlük bunlar oldukça düzgün dağılımlardır. Kenarlarını b-1, b ve b+1 ile göstereceğimiz bir Heron üçgeni alalım. Bu üçgen için çevrenin yarısı $s=(3b/2)$ olur. Bunu Heron formülünde yerine koyarsak alan A için

$A=s/4\ [\sqrt{3(b^2-4)}]$

buluruz. A'nın tamsayı olması, onun 4 ile bölünebilirliğini, bu da A sayısının çift sayı olmasını gerektirir. Karekök içindeki ifadenin tam kare olması gerektiğinden ise b^2-4 sayısının 3'ün katı olduğunu elde ederiz.

Aşağadaki tabloda kenarları birbirlerini izleyen tamsayılar olan ilk 16 Heron üçgenini görüyoruz. n büyüdükçe üçgenlerin kenarlarının neredeyse eşit olduğu görülüyor. Öte yandan hiçbir eşkenar üçgen Heron üçgeni olamaz. Çünkü kenar uzunluğu d olan bir eşkenar üçgenin alanı için bilinen $A=(d^2\sqrt{3})/2$ formülü bir eşkenar üçgenin Heron üçgeni olamayacağını gösterir. Tablo'dan bazı ilginç gözlemler yapabiliyoruz. Örneğin, birbirini izleyen Heron üçgenlerinin b kenarlarının birbirlerine oranlarını hesaplarsak,

14/4= 3.5
52/14= 3.714
194/52= 3.730769
724/194=3.73195
2702/724=3.732044
10084/2702= 3.7320502

dolayısıyla bu oranların $\sqrt{3}$+2 limitine yakınsadığını ileri sürebiliriz. b_{16}/b_{15}, $\sqrt{3}$+2 için ilk dokuz basamağa kadar doğru olan bir yaklaşım veriyor. Diğer ilginç bir özellik ise b kenarı verilen Heron üçgeninden, bir sonraki Heron üçgeninin b kenarını bulabileceğimizdir. [-] ile en büyük tamsayı fonksiyonunu gösterirsek,

$b_{n+1}=[b_n(\sqrt{3}+2)]$ olur.

Şimdi kenarları birbirini izleyen tamsayılar olan (3, 4, 5) üçgeninden farklı bir Heron üçgeni alalım. Örneğin aldığımız üçgen (13, 14, 15) üçgeni olsun.

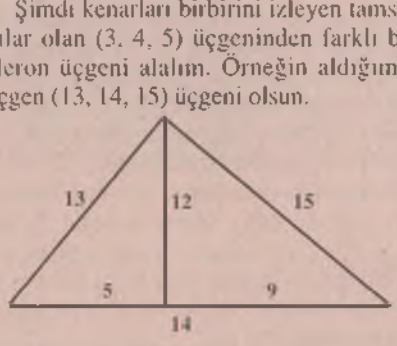

Kenar uzunluğu çift olan kenara karşı köşeden bir dik inelim ve meydana gelen iki dik üçgen düşünelim. Şimdi çizilen yüksekliğin boyu da bir tamsayı olacaktır. Bu dikmenin meydana getirdiği üçgenler de yine Heron üçgenleri olacak ve dikmenin indiği kenardan meydana gelen iki uzunluğun farkı 4 olacaktır. (13, 14, 15) üçgeninden meydana gelen (5, 12, 13) ve (9, 12, 15) Heron üçgenlerini şekilde görüyoruz. Aynı şeyi (51, 52, 53) Heron üçgeninde yaparsak (24, 45, 51) ve (28, 45, 53) dik Heron üçgenlerini elde ederiz.

Şimdi Heron üçgenleri ile ilgili kimi özelliklere bakalım.

1) Her Heron üçgeninin alanı 6 ile bölünebilir midir?

2) b kenarlarının birler basamağından oluşan 4, 4, 2, 4, 4, 2, 4, 4, 2.... dizisinin anlamlı bir açıklaması var mıdır?

3) Alanların birler basamaklarının oluşturduğu (6,4,0,6,4,0...) dizisinin bir açıklaması var mıdır?

4) Hiçbir kenarı 3, 5, 7, 11 ve 13 ile bölünemeyen Heron üçgenlerinin bulunabileceğini gösterebilir misiniz?

5) Her Heron üçgeninin 2 ile bölünebilen bir kenarı olduğunu, ancak iki yerine başka bir tamsayı alınamayacağını gösteriniz?

Tablo: Kenarları birbirlerini izleyen tamsayılar olan Heron üçgenleri ve alanları

n	b-1	b	b+1	Alan
1	3	4	5	6
2	13	14	15	84
3	51	52	53	1170
4	193	194	195	16296
5	723	724	725	226974
6	2701	2702	2703	3161340
7	10083	10084	10085	44031786
8	37633	37634	37635	613283664
9	140451	140452	140453	8541939510
10	524173	524174	524175	118973869476
11	1956243	1956244	1956245	1657092233154
12	7300801	7300802	7300803	23080317394680
13	27246963	27246964	27246965	321467351292366
14	101687053	101687054	101687055	4477462600698444
15	379501251	379501252	379501253	62363009058465850
16	1416317953	1416317954	1416317955	8686046642181034 56

Üniversite Kurultayı

Kurultay 21-22 Kasım 1997 tarihleri arasında Akdeniz Üniversitesi'nde yapıldı. İlk gün Burhan Şenatalar'ın yönettiği panelde "Üniversite sorunları ve çözüm önerileri" tartışıldı. İlk günün ikinci panelinde ise, benim de aralarında olduğum konuşmacılar, Hamit Fişek'in yönetiminde "Üniversitelerde değerlendirme" konusunu tartıştılar. Cengiz Bektaş'ın "Üniversite ve kentleşme" konferansı ile biten ilk gün çalışmaları 2. günde "Yüksek öğretimde özelleştirme" paneli ile başladı. Danimarkalı Prof. Dr. Eric Holst'un "Üniversite, demokrasi ve insan hakları" konferansı ile devam eden kurultay, Ege Üniversitesi'nden Doğan Özlem'in "Bilim Felsefesi ve Etik" paneli ile sona erdi.

Psikopatalojinin arkeolojisi

Modern psikiyatri ve psikopatolojinin temelleri 18. yüzyılın sonlarında atıldı ve 19. yüzyılda yöntembilimiyle ilgili temel ilkeler oluşturuldu. Pozitivizmin egemen olduğu bir dönemdi. Günümüzde ise doğa bilimleri modelinin nesnellik anlayışına ciddi eleştiriler getiriliyor.

Dr. Özgür Karaçam (*)

Psikopatolojik fenomenlerin bilimsel bir disiplinin konusu olmaları, yüzelli yıldan daha eski bir tarihe dayanmıyor. İnsanı ilgilendiren fenomenler bilimin konusu olmadan önce felsefenin konusu olmuşlardır. Felsefe tarihine baktığımızda ise felsefenin yalnızca "normal işleyen bir zihin" ile ilgilendiği, normalin dışında, aklın normlarına aykırı olanla uğraşmayı reddettiği gibi bir izlenime kapılıyoruz. Acaba gerçek bu mu? Yoksa felsefe tarihinin atladığı birtakım tarihsel verileri araştırmak, bunların "arkeolojisi"ni yapmak mı gerekiyor? Burada Michel Foucault'ya açık bir gönderme yapıyorum, fakat amacım psikopatolojinin Foucault'cu bir bakış açısıyla ele alınması değil. Foucault, günümüzdeki ortodoks bakış açılarına aykırı olan konumu nedeniyle incelemeye alınacaktır.

Arkeoloji terimini kullanmamın ikinci nedeni ise metaforik değil, dolaysız bir göndermenin ürünü: Felsefi düşünüşün ortaya çıkışından önceki tarihsel dönemleri inceleyen Julian Jaynes ve felsefi düşünüşün ortaya çıktığı Eski Yunan toplumunu inceleyen Bennett Simon, sözcüğün gerçek anlamında arkeolojik verilere dayanıyorlar ve tarihsel boyut başlığı altında inceleyeceğimiz yaklaşımlar bu iki araştırmacının kuramlarından oluşuyor.

Öncelikle modern psikiyatrinin yöntemine ilişkin çözümlemelere değineceğiz. Daha sonra da bilim felsefesi tartışmalarının psikopatoloji ile ilişkili yönlerini kısaca inceleyeceğiz.

Modern psikiyatrinin yöntemi

Modern psikiyatrinin dayanağı olan temel bilimlerin ana hatlarıyla biyomedikal ve psikososyal bilimler şeklinde iki gruba ayrılabileceği belirtilir. Psikiyatrinin uğraş konusu olarak ele aldığı sorunlara yaklaşım biçimi bilim felsefesi açısından irdelendiğinde, değerlendirmelerin temel olarak deskriptif ve dinamik yaklaşımlar açısından yapıldığı görülür.

McHugh ve Slavney (1986) mantıkçı pozitivist yaklaşımın izlerini taşıyan "işlemcilik"in (operrationalism) zihinsel durum değerlendirmesinin özünü oluşturduğu görüşündedirler. Onlara göre, işlemcilikten günümüze kalan miras, doğrulanabilirlik kaygısıdır. Bu da doğrulama sürecini, yani güvenilirlik ve geçerliği harekete geçirir. Güvenirlik gözlemlerin, geçerlik de tahminlerin doğrulanması olarak tanımlanmaktadır. Güvenilirlik tek başına eksiktir, geçerlik ise hiçbir zaman tamamlanmayan, sürekli bir işlemdir (ki bilimsel araştırmanın sürekliliğini sağlayan da budur).

Francesco Clemente.

Yine McHugh ve Slavney'e göre psikiyatride kullanılan temel "işlemler", iletişim ve anlamadır. Bu yazarların deskriptif ve dinamik psikiyatri arasında yaptıkları ayrım, yöntembilimsel (metodolojik) olmanın ötesinde, varlıkbilimsel (ontolojik) bir ayrımdır. Bu disiplinlerin yaklaşımlarını sırasıyla form çözümlemesi ve işlev çözümlemesi olarak adlandıran McHugh ve Slavney'e göre, bunlar aynı alana ilişkin farklı standartları, işlemleri ve paradigmaları olan iki farklı düşünce biçimidir.

Form çözümlemesi yönteminde, zihinsel bir yaşantı bilinçteki özel bir form olarak değerlendirilmekte; dış dünyadaki somut formlara uygulandığı gibi, antite ya da olay ayrımlanmakta ve nasıl ortaya çıktığına karar verilmektedir. Birinci adım belirleme ve sonrası açıklamadır.

İşlev çözümlemesi ise kaynağını Freud'un kuramlarından alan bir yaklaşımdır. McHugh ve Slavney'e göre bu yaklaşımın temel niteliği, birey olarak insanın, beynin bir üretimi gibi eylem gerçekleştirmediği, onun beyne egemen olduğu ve denetlediği görüşü ile semptomların "formlar" olarak görülmek yerine "içte bulunan şeyler" olarak görülmesidir. Bunlar, distres altındaki bir kişinin anlaşılabilir dışavurumları olup, işlev çözümlemesinin amacı, bu kişinin belirli bir zamandaki semptomlarının amacını, önemini ve sembolik işlevini anlamaktır.

Sidney Axinn (1966) bilim felsefesi ile psikopatolojinin ilişkisini incelediği bir yazısında, bilimsel söylemleri çözümleme biçimlerini, sistematik ve jenetik olarak ayrımladıktan sonra, sistematik çözümlemenin deneysel bilimlere uygulanan tümdengelimsel (dedüktif) çözümleme olduğunu belirtmekte; jenetik çözümlemede ise gelişimi kestirilemeyen bir öykünün söz konusu olduğunu öne sürmektedir. Bu çözümlemeyi psikopatolojideki vaka öykülerı ile ilişkilendirmekte, fakat bu çözümlemenin de sonuçta öykünün belli bir anında tümdengelim ilkelerine bağlı olması gerektiğini belirtmektedir.

Robert Cawley (1993) ise daha ileri bir adım atarak psikiyatrinin bir bilim olmaktan daha fazla bir şey olduğunu, çünkü bilim niteliği taşımayan bazı öğelere de yas-

Tai Shan Schierenberg.

landığını öne sürmektedir. Ona göre bu öğeler aynı mantık ve matematik gibi formel disiplinlerin dayanağı olan aksiyomlara benzer ve altı tanedir: 1) Bireyin benzersizliği, 2) kendiliğin farkında olma, 3) öznel yaşantılar ve iç yaşam, 4) etkileşimler ve transaksiyonlar, 5) empati, 6) iletişim.

Cawley bunların evrensel yaşantılar olup bilimin etkinlik alanının dışında yer aldıklarını (ya da yumuşatılmış bir ifade ile ancak kısmen bu alana girebildiklerini), herhangi bir kuramdan türetilmediklerini, etik bir yükümlülük taşımadıklarını, formel olarak kültürden bağımsız olduklarını savunmaktadır. Bu öğeler, hümaniteler adını alan ve insanın kendisine ve doğaya ilişkin anlayışının konu alındığı dil, edebiyat, tarih, biyografi ve felsefe gibi etkinliklerle de ilişkilidirler. Cawley'e göre psikanaliz bu öğeleri ve bunların sonucu olan aksiyomları, kendisine dayanak olarak alan, bilim niteliği taşımayan bir disiplindir.

Bilim felsefesi tartışmaları ve bunların psikopataloji ile ilişkisi

Psikopatolojinin bilimsel konumuyla ilgili değerlendirme, iki ayrı boyutta yapılabilir: Birincisi epistemolojik boyut, yani bilginin kaynağı nedir ve bilgi nesnesi ile bilgi arasında birebir denklik (correspondence) var mıdır şeklindeki problematik. İkincisi, tarihsel boyut; yani bilginin tarih boyunca olan gelişimi ve değişimi nasıl olmuştur şeklindeki problematik.

Yeniçağ düşüncesi, doğa ile akıl, nesne ile zihin arasında bir uygunluğun bulunduğu şeklindeki temel bir görüşe yaslanmıştır. Buna göre insan zihninin bir ürünü olan matematik, doğanın bilimi olan fiziğin dili olabilir, çünkü Tanrı bir yandan evrene, diğer yandan insan zihnine aynı ilkeleri yerleştirmiştir, doğa akılsal bir yapıdadır.

Rönesans'tan 20. yüzyıla dek uzanan süreç içinde etkinlik gösteren bilim insanlarında ise genel olarak naiv gerçekçilik ve naiv akılcılık olarak adlandırılabilecek bir yaklaşım vardı (Özlem, 1995). Yani bilim adamları, inceledikleri nesnelerden edindikleri bilginin gerçeğe uygun olduğu ve dış dünyanın akla uygun bir işleyişinin bulunduğu şeklinde genel bir inancı paylaşıyorlardı. Ve bu inanç onların doğa yasaları, tümevarım mantığı, nedensellik ve determinizm gibi meta-ilkeleri arasındaydı.

19. yüzyılda ortaya çıkan pozitivizm, Yeniçağ'ın doğa bilimi anlayışını miras olarak aldı ve daha sonra insan (ya da toplum) bilimleri olarak adlandırılacak yeni disiplinlerin oluşturulması işini üstlendi. Bunu yaparken tamamen modern doğa bilimi anlayışına dayandı.

Psikopatoloji alanında prototip niteliği taşıyan üç kuramcı; Emil Kraepelin, Sigmund Freud ve Karl Jaspers'in konumları irdelenirse: Kraepelin hiç kuşkusuz felsefi savları olan bir düşünür değil, incelediği olguları eşbiçimli (homojen) gruplar halinde sınıflandırmaya çalışan bir bilim adamı idi. Kraepelin'in yetiştiği çağda, zihinsel bozuklukların beyindeki birtakım dejeneratif süreçlere bağlı olduğu şeklinde yaygın bir inanış vardı ve psikopatolojik olguların incelenmesinde doğabilimsel model, yaygın bir kullanım alanı buluyordu. Kraepelin'in yöntemi pozitivizmin bilimsellik anlayışına uygundu.

Freud ise etkisinin büyüklüğü oranında çok çeşitli eleştirilere hedef olmuş bir kuramcıdır. Bunun altında yatan neden, kuramlarını oluştururken tek bir düşünce geleneğine bağlı kalmayıp çelişkili birtakım eğilimleri barındırıyor olmasıydı. Freud'la ilgili en ilginç değerlendirmelerden biri J. Rychlak (1990)'a aittir. Rychlak, Freud'un aldığı tıp eğitimi nedeniyle medikal modeli benimsemiş göründüğü halde, bir hastayı ele alışında içebakışsal bir yaklaşım uyguladığını, çağının bilimsel anlayışını elden bırakmaksızın insanı belli bir ereğe yönelmiş bir varlık olarak değerlendirdiğini savunmaktadır. Bilindiği gibi ereksellik, F. Bacon'dan bu yana modern doğa anlayışından dışlanmış bir kavramdır. Rychlak'a göre Freud, insanın ereksselliğini teslim etmiştir.

Eleştirel-akılcı filozof Karl Popper, bir fizik kuramı olan, Einstein'ın görecelik kuramı ile psikanalizi ve Marksist sosyolojiyi kıyaslamakta ve Einstein'ın kuramının yanlışlanabilir olması nedeniyle gerçek bir bilimsel kuram niteliğini taşıdığını, diğer iki kuramın ise bilim olarak nitelendirilemeyeceğini savunmaktadır. Psikanalizin insanı inceleme anlamında bir bilim sayılması gerektiğini savunanlar ise tarihselci (historist) geleneğin uzantısı olan yorumbilgisi (hermeneutic) yönteminin uygulayıcıları olmuştur. Bu geleneğe göre insanı inceleyen bilimler (tin bilimleri) doğa bilimlerini örnek alamaz, insana ilişkin olgular doğal olgulardan farklı olarak süreklilik ve tekrarlanabilirlik özelliklerini taşımazlar. Bu nedenle bunları açıklamak değil, yorumlamak gerekir. Bu yorumlama da ister istemez kendi değerlerimiz ve bakış açılarımız yönünden olacak, bu nedenle doğa bilimlerindeki gibi bir "nesnellik" söz konusu olmayacaktır. Psikanalizdeki vaka incelemeleri de doğabilimsel bir araş-

Graham Dean.

tırma değil, yorumbilgisel bir etkinliktir.

Üçüncü kuramcımız olan Jaspers, psikiyatri eğitimi gördükten sonra 1913'te, henüz otuz yaşındayken *Genel Psikopatoloji* adında bir kitap yayımlamış, bu şekilde klinik psikopatolojinin ilk kapsamlı yapıtını vermiştir. Kraepelin ve Freud'dan farklı olarak psikopatolojik semptomların zihin alanında nasıl oluştuğu, farklı zihinsel yetiler arasında nasıl bir ilişki bulunduğu ve semptomların birbirleriyle nasıl ilişkilendirilebileceği sorunuyla ilgilenmiştir. Jaspers daha sonra psikiyatriyi bırakarak çalışmalarını varoluşçu bir filozof olarak sürdürmüştür.

Jaspers'in, üstünde durulması gereken yönü, psikopatolojiyi bir bilim haline getirme çabasını Husserl'in fenomenoloji yöntemine dayandırmak istemesidir. Husserl "felsefeye özgü" bir yöntem geliştirmek istiyordu ve insan bilincinin dışındaki nesneleri ve bu arada başka bilinçleri anlamlandırmasında bir çeşit "içebakış" yöntemi öne sürmüştü. Çağımızın hemen tüm varoluşçu filozofları, Husserl'in fenomenolojisinden etkilenmişlerdir. Fakat Spitzer (1990)'in de vurguladığı gibi "psikiyatrist" Jaspers, Husserl'i pek özümsemiş değildi ve yaptığı psikopatoloji çalışmasının, Husserl'in fenomenolojisi ile pek bir ilişkisi yoktu. İlginç olan nokta, R. D. Laing'in yine Husserl'in fenomenoloji yönteminden hareketle ortodoks psikiyatriye saldırmasıdır.

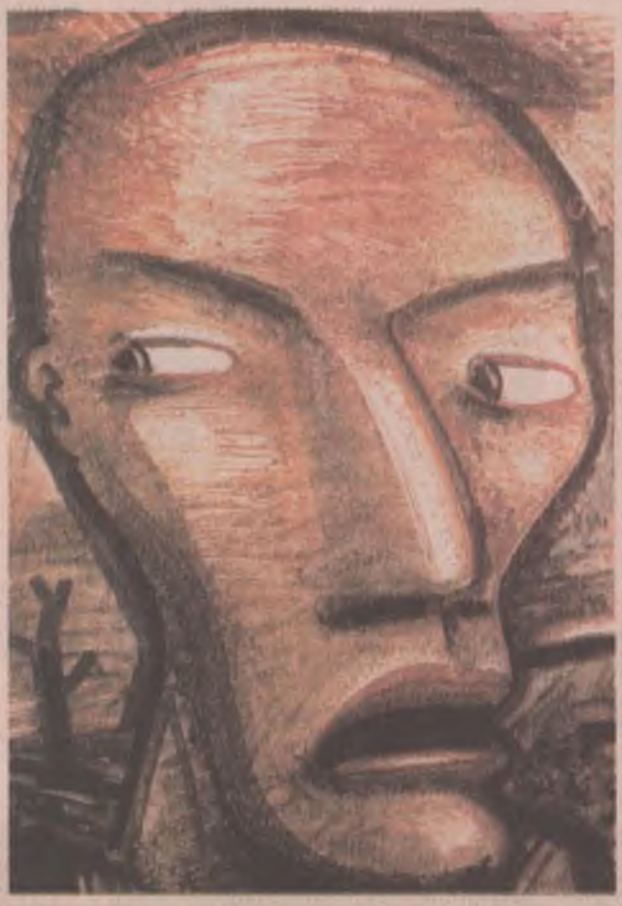

Robert Gordy.

Laing ve Foucault

Laing, öncü yapıtı olan *Bölünmüş Benlik*'i 1960 yılında yayımladı. Şizofreni olguları üzerine odaklandığı bu yapıtta ,akıl hastalığının belirleyici özellikleri olarak kabul edilen semptomların anlaşılmaz olmadığını, şizofreninin katlanılamayan bir duruma katlanmak için başvurulan bir strateji olduğunu savundu. Hastaların davranışları "hastalık bulguları" olarak görülebileceği gibi, varoluşun anlatımsal davranışları olarak da yorumlanabilirdi. Daha sonraki yapıtlarında daha radikal bir tutum takınarak şizofreninin aile ilişkileri ağındaki baskının bir ürünü olarak ortaya çıktığını, psikiyatrinin de ailenin çizdiği yolun bir parçası olduğunu öne sürdü. Ona göre psikiyatri hastasını anlayacak yerde onu kapatmakta, insani haklarını elinden almakta ve onu hem kuramsal olarak, hem de pratikte nesneleştirmektedir.

Aynı dönemde bir başka eleştiri Michel Foucault'dan geldi. Tarihte süreksizlik çizgisi olarak adlandırılabilecek bir bakış açısının temsilcilerinden olan Foucault'ya göre delilik, bir "durum" ya da bilim için bir "nesne" değil, fakat tarihin kendisindeki kuvvet çizgilerini bulup ortaya çıkarmasının gerektiği bir kültür olgusudur (Bozkurt, 1990). *Foucault Klasik Çağda Deliliğin Tarihi* adlı kitabını 1961'de yayımladı. Bu kitapta delilik üzerine olan savların Ortaçağ'dan bu yana dört ayrı evre geçirdiğini savundu. Delilik, Rönesans Dönemi'nde alaycı yüksek aklın özel bir biçimiyle özdeşleştirilmişti. Erasmus'un ünlü methiyesinde, Shakespeare'in yapıtlarında deli kişilikleri ele alışında, Cervantes'in çoğu kez soylu davranışlar sergileyen şövalyesinde bu durum gözlenebilir (Merquior, 1986). Dünyanın saçmalığını açığa vuran delilik, aklın ötesinde anlam taşıyan bir dünyaya işaret etmekteydi. Akıl ve akıldışılık arasında, toplumsal ve düşünsel köprüler vardı. Rönesans insanı, gerçeklik içinde deliliğin de bir payı olduğunu düşünüyordu. Foucault, Kalsik Çağ adını verdiği 17-18. yüzyıllarda, deliliğe bakışın değiştiğini ve deliliğin Ortaçağ'da cüzzama verilen rolü üstlendiğini belirtir.

18. yüzyıl sonlarında ise Samuel Tuke ve Philippe Pinel'in tımarhanelerdeki insanların zincirlerini çözdüğünü görüyoruz. Fakat Foucault bu olguyu fiziksel zincirlerin yerine zihinsel zincirlerin geçirilmesi olarak yorumlar. Ona göre bu dönemde yeni bir görünüm kazanan akıl hastaneleri kişilerin suçlandığı, yargılandığı ve mahkum edildiği birer mahkeme, ahlaksal birliğin sağlanması amacıyla kullanılan birer araç konumuna geldiler (Sarup, 1995). Modern psikiyatri de "delilik üzerine aklın bir monoloğu" olarak, kapalı bir dünya şeklinde kuruldu (Bozkurt, 1990). Foucault, Freud'un ortaya attığı nevroz kavramıyla, aklı başındalık ve delilik arasında bir köprü kurarak aradaki ayrımı bulanıklaştırdığını, fakat zihnen altüst olmuş kişiyi psikiyatristlerin büyüsüne terkederek can alıcı otoriter özelliğe bağlılığı sürdürdüğünü savunur.

Foucault'nun tarihsel tezlerine birçok eleştiri getirilmiş, özellikle Ortaçağ'da akıl hastalarına yapılan işkenceleri ve Rönesans'ta sergilenen bazı kötü davranışları göz ardı ettiği öne sürülmüştür. Fakat bizim için önem taşıyan yönü, akıl ve akıldışı arasındaki ilişkileri tarihsel bir perspektife oturtmaya çalışmasıdır.

Kültürel boyut

Şimdi psikiyatrinin kuram ve uygulamasına yönelik yıkıcı eleştirileri bir yana bırakalım ve başladığımız noktaya dönelim. Bu eleştirilerin en azından doğa bilimi modeline dönük yüzünü haklı kabul edecek olursak, insan bilimleri modelinin boyutlarının neler olduğu şeklinde bir soru gündeme gelir. Zihinsel bozukluklar olarak adlandırılan olgular, eğer her yerde ve tüm zamanlarda eşbiçimli (homojen) olgular değil de zamana ve topluma göre nitelikleri ve/veya algılanışları farklılık gösteren olgular ise, inceleme iki boyutta yapılabilir: Kültürel boyut; yani aynı zaman dilimindeki farklı toplumlarda zihinsel bozuklukların nitelikleri ve algılanışları; bu konudaki verileri bize kültürel antropoloji ve kroskültürel psikiyatri sağlamaktadır. Tarihsel boyutta ise, geçmişte yaşamış toplumlardaki özelliklerin incelenmesi yer alır; bunun verilerini sağlayacak bilim dalı ise arkeolojidir.

Eşsüremli boyutun incelenmesi bu yazının kapsamı dışında kalmaktadır. A. Kleinmann (1987) aslında yakın işbirliği içinde olması gereken kültürel antropoloji ile kros-kültürel psikiyatrinin yöntembilimsel farklılıkları, hatta karşıtlıkları üzerinde durmuştur. Bu alandaki en temel güçlüğün, belli bir kültürün (ki bu çoğu kez modern Batı kültürüdür) gözlüğüyle bir başka kültürün değerlendirilmeye çalışılması olduğu söylenebilir. Bu konu, başlı başına bir başka yazının konusu olmayı hak etmektedir.

Tarihsel boyut

Tarihsel boyut başlığı altında iki farklı araştırmacının iki ayrı döneme ilişkin ya-

pıtını kısaca değerlendireceğiz. Bunlardan ilki Bennett Simon'ın *Eski Yunan'da Akıl Ve Delilik* (1980)) adlı yapıtı.

Simon'a göre modern psikiyatride süregelen sorunların altında yatan şey, zihinsel bozukluklara yönelik yaklaşımlar arasında bir uzlaşımın sağlanamamasıdır. Simon bu yaklaşımları: 1) medikal yaklaşım, 2) intrapsişik yaklaşım ve 3) kişilerarası yaklaşım (alan-kuramı yaklaşımı) olarak adlandırır. Ona göre bu yaklaşım farklılığı, Eski Yunan Uygarlığı'nda da vardı ve bu uygarlığın yaklaşımları günümüzdeki yaklaşımların kökeni olmasa bile tarihsel izdüşümüdür.

Simon, Eski Yunan Uygarlığı'nın zihin ve zihinsel bozukluk fenomenlerini ele alışında üç model öne sürmektedir: 1) Poetik (Homerik) model, 2) felsefi (Platonik) model, 3) medikal (Hipokratik) model. Bunlardan günümüze doğrudan doğruya ulaşan tek model, medikal modeldir.

Poetik model ile diğer iki model arasında bir çağ farkı vardır. Poetik modelin kökeni Yunan Uygarlığı'nın arkaik dönemine, yani sözlü kültüre dayanmaktadır. Bu dönemin kültürel ürünü ise destanlardır.

Simon'a göre Homeros'un destanlarında, insan zihnine ilişkin bir kuram ve bunun bozukluklarına ilişkin net bir anlayış bulunmamakla birlikte genel çizgileriyle bir Homerik zihin modelinden söz edilebilir:

1) Zihinsel etkinlik bir tanrı ya da başka bir kişi gibi bir dış etmen tarafından başlatılmaktadır.

2) Bu, saf bir içsel etkinlik olmak yerine kişi ile ait olduğu grup arasındaki alışverişin kişileştirilmesidir.

3) Zihinsel etkinlik özel ve özgül olmak yerine görülebilir, genel ve aleni olarak betimlenir.

4) Zihinsel etkinliğin kendisi ile ürünleri (yapı ve işlev) arasında bir ayrım yoktur.

5) Kendilik (self) ya da kişi (person) başkalarıyla bir dizi alışverişin gerçekleştiği bir güçler alanında tanımlanır.

Destan kahramanı akıldışı bir biçimde davrandığı zaman bunu bir tanrı istemiştir, gene bir tanrının isteğiyle akılsal bir biçimde davranmaya başlayabilir. Ait olduğu grupla değer çatışmasına girmez, girdiği çatışmalar onurunu korumaya yöneliktir.

Simon sözlü kültürde şiir, büyü ve ilkel tıp arasındaki yakın ilişkiyi vurgulayarak ozanın dinleyicileriyle birlikte, kişisel sınırların ortadan kalktığı ve destan kahramanlarıyla özdeşim kurulduğu bir çeşit katarsis (boşalım) sürecini gerçekleştirdiği düşüncesindedir. Ayrıca ritüel şifası adı verilen işleme değinmekte, şaman tarafından hastanın ait olduğu gruptaki sorumlulukların arandığı ve kefaretin ödendiği terapi biçimiyle çağdaş sosyal psikiyatrik modelin (yani Sullivan'cı yaklaşımların) koşutluğunu vurgulamaktadır.

Felsefi ve medikal modeller ise Yunan Uygarlığı'nın klasik dönemine, yani yazılı kültürün egemen olduğu döneme aittir. Tragedya, yazılı kültüre uyarlanmış bir poetika türüdür. Trajik kahraman, destan kahramanın tersine özerktir; ağır bir bedel ödeme pahasına, ait olduğu gruba karşı kendi değerlerini savunur ve kaçınılmaz yazgısına karşı mücadele eder.

Simon'ın, felsefi modelin örnek figürü olarak incelediği Platon, şiir sanatını ve ozanları eleştirir ve insan aklının mutlak gerçekliğe ulaşmasının önünde bir engel olarak görür. Ozan insana, mevcut kültürün zaten bilgisi ve değerlendirmesi içinde olan şeyleri öğretmekte ve güçlendirmektedir. Onun araçları olan mit ve ritüel, kişiye yalnızca eski sorun ve çatışmalarını yineleme ve sahneye koyma olanağını verir, bunun ötesine geçmez. Filozofun temel görevi ise, içgüdüleri ve tutkuları soyut ve akılsal sorgulama araçları ile elverişli bir hale getirmektir. Platon ruhu üç kısma böler: Ruhun güdücü, akıllı bir kısmı (logistikon) ile iki tane de, isteyen, duyusal yönü vardır. Bunlardan biri akla uyarak; soylu, güçlü, iradi eyleme; öteki de akla karşı gelerek bayağı, maddi, duyusal isteklere, iştaha götürür.

Simon ayrıca Platon ve Freud'un kuramları arasındaki benzerliğe dikkat çeker ve aralarındaki en büyük farklılığı Freud'a göre çatışmaların kaçınılmaz, Platon'a göre ise ortadan kaldırılması gereken şeyler olması şeklinde belirler.

Klasik dönemde Yunan tıbbındaki zihinsel hastalık yaklaşımı, bugünkü medikal modelden ilke olarak pek farklı değildir ve beden sıvılarının dağılımındaki dengesizlikle açıklanır. Fiziksel ya da fizyolojik dengesizliğin yansımalarının dışında bir zihinsel bozukluk düşünülmediği için de hekimin özgül bir psikoterapi yaklaşımı yoktur.

Değineceğimiz ikinci yapıt, Julian Jaynes'ın *Bilincin Kökeni: Çift Kamaralı Zihnin Çöküşü* (1990) adlı kitabı. Jaynes bilinç kavramını ele alarak işe başlıyor ve bilincin algılama ile, farkındalık (awareness) ile eşdeğer tutulmasını ya da birliktelik içinde düşünülmesini eleştiriyor. Ona göre bilinç dile dayalıdır; bilincin oluşabilmesi için dil gereklidir, fakat yeterli değildir.

Ricardo Cinalli.

Dilin gelişmesini sağlayan etmen, metaforlardır. Jaynes metaforu bir şey için kullanılan bir terimin (aralarındaki ya da başka şeylerle ilişkilerindeki benzerliklerden ötürü) bir başka şeyi tanımlamakta kullanılması olarak anlamaktadır.

Dilin, gelişim gösterirken oluşturduğu somut metaforlar, zihnimizdeki soyut ilişkilerin ve dış nesnelerin analoglarının temelini oluşturmaktadır. Böylelikle biz fiziksel-davranışsal dünyanın bir analoğu olarak bir öznel bilinçli zihne, fiziksel uzayın bir analoğu olarak bir zihin-uzayına, "davranışsal kendimiz"in bir analoğu olarak da bir "analog ben"e sahip oluruz.

Jaynes'a göre bilincin temel işlevleri:

1) Dış dünyadaki nesne ve ilişkilerin, zihin uzayındaki metaforlara uyan yönlerini "seçmek" (bu şekilde "şimdi"yi geçmişin izleri üzerine yerleştirmek).

2) Analog ben aracılığıyla, kendimizi herhangi bir şeyi yaparken imgeleyebilmemizi ve gerçekleşmemiş sonuçlar üzerinde kararlar alabilmemizi sağlamak (böylece geleceğe ilişkin sonuçlar çıkarabilmek)

3) Ortaya çıkan yeni durumları ve ilişkileri süregiden bir durumun bir parçası olarak algılamak ve böylece onları bir öykünün içine yerleştirmek (zamanı uzaysal hale getirmek)

4) Anlamı kısmen belirsiz olarak algılanan bir nesneyi, daha önce öğrenilmiş bir şemaya uygun hale getirmek (uzlaştırma).

Jaynes'a göre, modern insan zihninin bu özellikleri, onun bir irade duygusuna sahip olmasını sağlamakta; insan böylelik-

le geçmişin izleriyle imgesel bir geleceğe bakabilmekte ve yeni oluşan durumlarda birtakım kararlara varabilmektedir.

Jaynes bu bilinç yapısının İÖ 1500-1000 yıllarında (zamanımızdan 3000-3500 yıl önce) ortaya çıktığını savunmakta, ilk tarım toplumlarının ortaya çıkışından bu bilinç yapısının belirmesine (yani Tunç Çağı'nın sona erişine) kadar geçen sürede daha farklı bir zihin yapısının var olduğunu öne sürmektedir. Ona göre çoktanrılı teokratik toplumlar halinde örgütlenmiş olan bu dönemin insanı, bir çeşit kollektif bilinci içselleştirmişti ve ona yön veren güçler içinde irade duygusu, geçmiş ve gelecek bilinci ve çözümleme yeteneği yer almıyordu. Tanrılardan gelen komutlar duyduğunu düşünmek ve kritik anlarda bunlara göre davranmak, günlük yaşayışın olağan bir parçasıydı. Jaynes, bu zihin yapısına çift kamaralı zihin (bicameral mind) adını vermektedir.

Walter J. Ong ise *Sözlü ve Yazılı Kültür* (1995) adlı yapıtında bu iki bilinç arasındaki farklılıkların; yazının, özellikle alfabe yazısının getirdiği kültürel sıçramalar bağlamında daha iyi anlaşılabileceğini savunmaktadır.

Son söz

Modern psikiyatri ve psikopatolojinin temelleri 18. yüzyılın sonlarında atılmış ve 19. yüzyılda yöntembilimiyle ilgili (bugün de geçerliliğini koruyan) temel ilkeler oluşturulmuştur. Bu zaman dilimi, pozitivizimin etkisiyle, insan yaşamını ilgilendiren fenomenlere, doğa bilimleri modelinin uygulandığı bir dönemdi. Psikopatoloji de bundan nasibini almıştır. Belki de bilimsel bir disiplin haline gelmesi için bu zorunluydu.

Günümüzde ise doğa bilimleri modelinin nesnellik anlayışına ciddi eleştiriler getirildiğini görüyoruz. Öte yandan insan bilimlerinin farklı bir yöntem bulması gerektiği yolunda görüşler de eksik olmuyor. Psikopatoloji alanındaki gündelik mesleki etkinlikler bu tartışmaların dışında kalsa bile, "ne düşünüldüğü üzerine düşünme" gibi bir tutumun benimsenmesi durumunda bu sorunların görmezden gelinemeyeceğini düşünüyorum.

(*) Psikiyatri uzmanı. Ege Üniversitesi Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı.

KAYNAKLAR

1) Paul R. McHugh and Phillip R. Slavney, The Perspectives of Psychiatry. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1986.
2) Sidney Axinn, Philosophy of Science and Psychopathology. In: Approaches to Psychopathology. James D. Page (ed.), Temple University Publications. Distributed by Columbia University Press, New York and London, 1966; pp. 60-75.
3) Robert H. Cawley, Psychiatry is More than a Science. British Journal of Psychiatry, 1993; (162) : 154-160.
4) Doğan Özlem: Felsefe ve Doğa Bilimleri. İzmir Kitapiği, 1995.
5) Joseph F. Rychlak, Technical Problems with Teleological Explanation in Psychopathology: Sigmund Freud as a Case in Point. In: Philosophy and Psychopathology. Manfred Spitzer and Brendan A. Maher (eds.), Springer Verlag, New York, Heidelberg, Berlin, London, Paris, Tokyo, Hong Kong, 1990; pp. 102-117.
6) Manfred Spitzer, Why Philosophy? In: Philosophy and Psychopathology. Manfred Spitzer and Brendan A. Maher (eds.), Springer Verlag, New York, Heidelberg, Berlin, London, Paris, Tokyo, Hong Kong, 1990; pp. 3-18.
7) Madan Sarup, Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm. Çeviren: A. Baki Güçlü. Ark Yayınevi, 1995.
8) Nejat Bozkurt, Çağdaş Felsefelerden Kesitler. Sosyal Yayınlar, 1990.
9) J. G. Merquior, Foucault. Çeviren: Nurettin Elhüseyni. Afa Yayınları, 1986.
10) Arthur Kleinman, Anthropology and Psychiatry: The Role of Culture in Cross-Cultural Research on Illness. British Journal of Psychiatry, 1987; (151) : 447-454.
11) Bennett Simon, Mind and Madness in Ancient Greece: The Classical Roots of Modern Psychiatry. Cornell University Press, Ithaca and London, 1980.
12) Julian Jaynes, The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind. Houghton Mifflin, Boston, 1990.
13) Walter J. Ong, Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözün Teknolojileşmesi. Çeviren: Sema Postacıoğlu Banon. Metis Yayınları, 1995.

BERFİN YAYINLARI

KORA YAYIN

336 Sayfa / 800.000 TL

Gülsün Özakın - Muammer Karadaş

AMA ÖĞRETMENİM BU YANLIŞ...

(zalim terbiye)

"Ülkemizde, hâlâ, eğitimin temel gereci ders kitapları. Sağlıklı bir eğitim, nitelikli ders kitaplarıyla yapılan bir eğitim, her yurttaşın hakkı. Sorumlu bireyler haklarını almak için çaba harcamak, uğraş vermek zorunda. Yazık ki, bizim gibi ülkelerde, en temel, en doğal haklar için bile uğraş vermek gerekiyor. Bu çalışma, sözünü ettiğimiz hakkı elde etmek için harcanan çabanın, verilen uğraşın bir parçası. Umarız katkısı olur."

YENİ ÇIKTI!

Derleyen: Tanzer İşeri Yazarlar, Resimler: Çocuklar ve Ergenler

SİZ BİZİ KÜÇÜK MÜ SANIYORSUNUZ

(Anaokulu Öğrencilerinden Seçme Yanıtlar) *2. Basım!*

Derleyen: Ahmet Gülüm-Kemal Gönen

DİKKAT YAZILI VAR *10. Basım!*

Yeni Adresimiz:
Kora - Berfin Yayınları,
Pangaltı, Ergenekon Mah.
Yunus Bey Sk. No: 45 Şişli-İstanbul
Tel: (0 212) 513 79 00

TÜM KİTAPÇILARDA

Ramazan Karaçalı

Çok kullanılan Internet terimleri

Her zaman olduğu gibi, bilgisayarımın başında derin düşünceler içerisinde çalışmaktaydım. Zaman hayli ilerlemiş olacak ki, yorulmuşum... Gözlerimi dinlendirmek için başımı masaya dayadığımda, sokaktan geçen gür sesli bir eskicinin sesiyle irkildim. Şöyle bir bakayım diye pencereyi araladım, kafamı sokağa doğru uzattım. "Olmaz böyle bir şey!"; eskici bilgisayar malzemeleri ile dolu el arabasını yolun kenarına çekmiş "eskiler alınır!" diye bağırıyordu. Eşim Sibel ailemize yeni katılan yeğenim küçük Beyza'yı kucağında sallarken, apar topar aşağıya, sokağa indim, doğruca eskicinin yanına...

Parçalara şöyle bir göz gezdirdim...Neler yoktu ki, bilgisayar kasasından, görüntü kartına, üzerinde 486 işlemcili (hem de Intel) ana borddan, modem cihazına... "Bunlar nedir?", dedim eskiciye. "Abi, bu modem kartı, bu madırbord, bu da 1 megabayt görüntü kartı.", dedi. "Bu modem kartı nasıl bir şey", dedim, ekledi, "14.400 bps abi, rokvel (Rockwell) çipsetli". "Ne işe yarar bu?" şeklindeki soruma verdiği yanıt, "bununla Internet'e giriyorsun abi" oldu. Şaşkınlığımı atamadan, "İstersen bu kartla çet de (chat) yapabilirsin, aynı zamanda dostlarınla ritl taym (real time) konferans da düzenleyebilirsin" diyerek konuşmasını sürdürdü. Dedim ona, "hayırlı işler."

Bu kadar kısa süre içinde bana bir sürü Internet terimi söylemişti, ne de çok şey biliyordu... Zaten bu ülkenin eskicileri böyleyse, bırakın Ay'a gitmeyi, Mars'ı bile fethedebilirdik, kim bilir... Ama, aklıma takılan Mars değil de, bugüne kadar duyduğum ya da okuduğum çeşitli Internet terimleri oldu. Repertuarımın bu konuda biraz zayıf olduğunu düşündüm, hem de her zaman Internet'le iç içe olmama rağmen. Ben bu terimlere bu kadar uzakken, Internet'i yeni kullanmaya başlayan birinin hali nic'olmalı. Bu terimleri en kısa sürede öğrenmeliydim. Bana göre en iyi öğrenme şekli, yazarak öğrenmedir, ben de öyle yaptım. Böylece ortaya sizlerin de faydalanabileceği küçük bir Internet terimleri sözlüğü çıktı. Bu sayede "ben bu terimi daha önce hiç görmemiştim" mazereti de kalmadı.

Account: Hesap. Internet denilen sabır küpüne girebilmek için servis sağlayıcı adı verilen kurumlardan para karşılığı kolayca alınan, şifreli kullanıcı hesabı. Sınır sahibi bir insan olmak için atılan ilk adım.

Alta Vista: Digital Equipment Co. firmasına ait olan en büyük arama makinelerinden. Arama motorlarının padişahı. www.altavista.digital.com

America On-Line: ABD'nin ve dünyanın en büyük Internet servis sağlayıcılarından ve Internet hizmeti veren firmalarından, emperyalizmin internet adresi, dünyanın en hızlı büyüyen ve en çok kullanılan servis sağlayıcı şirketlerin ağa babası, Sam Amca'nın rüyası, www.aol.com

Analog sinyal: Daha çok modem cihazından bahsedilirken rastlanılan, sesin hattaki dalga boyu değişimi gibi, sürekli ve değişken dalga formlarıdır. Yazın iyi de, kış günü fırtınada ceremesi hiç çekilmeyen telefon hatlarında gezinen sinyal.

Anchor: HTML dökümanlarında kullanılıp, aktif döküman içinde başka bir bölgeye gitmek veya bambaşka bir sayfaya dallanmak için kullanılır (genellikle altı çizgili mavi metin, fare ile üzerine gelindiğinde imleç bir 'el' şeklini alır).

Animated: Web sayfasını inceleyen bireylerin, sayfa açılırken beklemekten canları sıkılmasın diye, gözlerini oyaladıkları hareketli web resimleri. Ekranda dönüp dolaşan, ağzımızı kulaklarımıza vardıran hareketli yazı, resim gibi nesneler.

Applet: Java denilen dille kodlanan küçük ve garip programların, Internet üzerinde öylesine gezinen rutinlerinin genel adı (bkz. Java).

Arama makinesi: Internet üzerinde bir anahtar string (karakter grubu) verilerek arama yapan ve sonucunu bir rapor olarak veren, aynı zamanda kurduğu linklerle karakter grubunun bulunduğu sitelere bağlantı yapan uygulamalar. Doğru şeyleri nadir de bulsa, işe yarıyor... www.webcrawler.com,www.list2000.com, www.anahtar.com vb...

Archie: Ftp sitelerinden, aranılan dosyayı bulabilmemiz için gerekli olan bir veri tabanı araştırma aygıtıdır. Günümüzde web sitelerinde de arama yapan aygıtlar geliştirildiği için yavaş yavaş bu sistem terk edilmektedir.

Attachment: Eklenti. E-mail (elektronik posta) haberleşmesinde, alıcıya gönderilmek üzere paketlenen ve mesaja eklenen dosyaların genel adı. Genel şikayetler, gönderilen dosyanın karşı bilgisayarda kullanılan formatların hiçbirisine uymaması ile başlar ve "gönderdiğin dosyaları açamadım, şu formatta gönder, olmadı bu formatı dene" diye karşılıklı e-mail atışmalarıyla doruğa çıkar.

Attribute: Nitelik. HTML sayfalarında kullanılan kontrollerin (tag) aldığı çeşitli parametrelerdir. Kontrollere yeni özellikler ekler. Kontrollere on kaplan gücü verir.

Background: Bir Internet sayfasının zemin rengi ve zemin olarak kullanılmak istenen resimlerin web sayfalarındaki HTML kontrolü.

Bant Genişliği: Bir iletişim ortamının taşıyabileceği maksimum bilgi miktarını gösteren ölçüdür. Bilgisayarlar arası ileti-

şimde kullanılan bant genişliği, saniyede iletilen bit miktarı (bps) ile belirlenir. Ama, nedense Türkiye için bu bant genişliği hiç yükselmez, hep düşer...

Bookmark: Çok kullanılan sitelerin erişim bilgilerinin, bilgisayarda hızlı bir biçimde tekrar kullanılması için saklandığı dosya. Netscape Navigator kullanıcıları iyi bilirler. Kitabınızın arasına kaldığınız yerden sonra devam edebilmek için yerleştirdiğiniz kağıt veya plastik şerit anlamı taşır.

Browser: Tarayıcı. Özellikle Internet üzerindeki web sitelerine ulaşmayı ve o sayfa üzerinde inceleme yapmayı sağlayan programların genel adı. (MS-Internet Explorer, Netscape Navigator)

Compuserve: America On-Line'ın en büyük rakibi. Kapitalist sistemin Internet'teki 'guru'su. Daha çok iş dünyasına yönelik uygulamaları ile ünlüdür, www.compuserve.com

Conferencing: Konferans. Internet'te yüz yüze sesli ve görüntülü iletişim biçimi. Şu anki kablo teknolojisi ile eş zamanlı bir görüşme yapmak imkansızdır, ama gelecekte fiber optik kablolar ile eş-zamana yakın bir konferans sistemi sağlanması mümkündür.

Cookie: Browser tarafından kullanıcıya gönderilen ve kullanıcının harddiskine yerleşen küçük dosya parçacıkları. Kullanım amaçları çeşitlidir; genellikle kullanıcı adı, tarih, saat ve buna benzer bilgiler içerir. Fazlaca bilinmediği için ciddiye alınıp da çok sık kullanılmaz.

Cyberspace: Siber Uzay veya Sanal Evren. İlk olarak yazar William Gibson tarafından literatüre geçen (Neuromancer adlı kitabında), bilgisayar ağlarındaki kaynakların ses, görüntü ve histen oluşan genel yapısına bağlı bilgi kaynaklarını ifade eder. Eh, Cyber-sex kavramını da size bırakıyorum.

Database: Veri tabanı. Çeşitli bilgilerin depolandığı ve üzerinde arama, düzeltme, ekleme gibi işlemlerin yapılabildiği bilgi ortamı veya bu ortama ait dosya.

Dial-up: Bir bilgisayar ağına (Internet gibi) modem ve telefon hattı kullanılarak bağlanma.

Disconnect: Bilgisayarın bağlı bulunduğu bir ağ bağlantısının kesilmesi veya kopmasıdır. Bu duruma oldukça aşinayızdır millet olarak...

DNS (Domain Name System): Internet'e bağlı birim (host)'leri gruplandırmaya yarayan adlandırma sistemidir. (com, edu, gov, tr gibi...)

Document (Döküman): Başka anlamları da olmasına rağmen, genelde bir HTML dosyasının içeriğine verilen addır.

Domain Name: Internet üzerindeki bir bölgeyi tanımlayan ve benzeri olmayan bir adrestir. Adres ise; birbirinden nokta işareti ile ayrılan iki veya daha fazla parçadan oluşan, ilgili sitenin bulunduğu yeri tanımlayan ifadedir.

Download: Bir ağ üzerinde, kullanıcının karşı bilgisayardan kendi bilgisayarına bir dosyayı aktarmasıdır. Bu sistemi kullanan kişilerin sabit diskinde zaman zaman dosya oburluğu görülür. Kullanıcı ise ilerleyen dönemlerde geçici hafıza kaybından dolayı yüklediği bu tür dosyaların ne işe yaradığını unutur hale gelir.

Elektronik Para: Electronic Cashe. Bir bilgisayar kullanıcısının sabit diskinde yer alan, Internet üzerinden yaptığı alış-verişlerde harcayabileceği para. Genellikle kredi kartı sistemlerindeki gibi-

dir. Parası olmayanlar için "ileride ödersin abi!" seçenekleri ne yazık ki mevcut değil.

Elektronik Posta: Electronic mailing. E-mail diye adlandırılan, posta işlemlerinin ağ üzerinde gerçekleştirildiği bir bilgi ve mesaj iletim sistemidir. Tanım (kullanıcı adı)@sistemadresi şeklinde yazılır, www.hotmail.com,www.rocketmail.com. Özellikle, Internet'teki serbest e-mail programlarını kullananların, kendi posta kutusu açılana kadar geçen süre içinde esaslı birer mazoşist oldukları görülmekte.

Explorer: Kaşif. Microsoft firmasının geliştirdiği ve şimdilik ücretsiz dağıttığı en büyük tarayıcı programlardan biri. ABD'de tekelleşmeye yol açtığı iddiasıyla mahkemelere kadar giden tarayıcı. Gerçi davanın hakimi de bu tarayıcıyı kullanıyormuş ama, jüri üyeleri esaslı birer Navigator'cü diyorlar...

Extract: Download edilen sıkıştırılmış bir dosyayı, formatına uygun bir programla (winzip, pkunzip, arj vb.) açma işlemidir.

e-zine: Electronic magazine. Internet'te yayınlanan dergilerin genel adı.

FAQ (Frequently Asked Question): Sıkça sorulan sorular. Genellikle Usenet gibi tartışma gruplarının hiyerarşik bir yapı içinde, çeşitli konularda merak ettiği ve cevap beklediği soruları ve haberleri içerir. Birçok sitenin kendine ait FAQ bölümü vardır.

Favorites: Özellikle Internet Explorer kullanıcılarının daha çok aşina olduğu, en çok girilen sitelerin tekrar kullanımı için bir kısa yol oluşturulması.

Finger: Internet bölgelerindeki çeşitli kişileri veya (bazı durumlarda) kişisel olmayan bilgileri bulmak için kullanılan bir yazılım aracı.

Firewall: Güvenlik Sistemleri. Internet üzerinden bağlanan kişilerin bir sisteme girişini kısıtlayan, belirli durumlarda yasaklayan (erişimini engelleyen) yazılımların genel adıdır. Böylece özel bilgilerin kötü niyetli kişilerin eline geçmesi bir anlamda engellenmiş olur. Gerçi ne kadar engellediği de şüpheli ya...

Frame Relay: Verilerin oldukça yüksek bir hızla elektronik ağlar üzerinden iletilmesini sağlayan yeni bir teknoloji. Bize gelmesi 2000'den önce olmaz fikrindeyim.

FSP (File Send Protocol): FTP (File Transfer Protocol)'ye alternatif olarak geliştirilen bir dosya iletim protokolüdür. En belirgin özelliği FTP'nin aksine iletimi yarıda kalan bir dosyanın, daha sonra kaldığı yerden iletime devam etmesidir. Sık sık hattan düşenlerin en büyük ilacı, kalp krizine bire bir.

FTP (File Transfer Protocol): Bir bilgisayardan başka bir bilgisayara dosya iletmek için geliştirilen protokol ve bu işi yapan uygulama programları. 15 Mb. den büyük dosyaları aktarmaya başlarken, yaz tatiline çıkıyorsunuz, döndüğünüzde eğer hattan düşmemişseniz, dosyanızı çalıştırıyorsunuz. Bu nedenle yerini FSP'ye bırakması bekleniyor.

Gateway: Birbirleriyle uyumlu bilgisayar ağları arasındaki bilgi akışının yapıldığı yol.

Gif: Genellikle web sitelerinde yer alan resimleri sıkıştırılma olmadan saklamaya yarayan bir grafik formatı. Son dönemlerde animasyon uygulamaları da vardır.

Gopher: Genelde (hyper text olmayan) metin tabanlı bilgilere menüler yar-

dımıyla kolayca ulaşılmasını sağlayan bir sistem ve TCP/IP protokolü.

Hacker: Bilgisayar ağlarında, genellikle 'debug' rutinleriyle karşı bir bilgisayarın açıklarını kullanıp, o bilgisayarın verilerine izinsiz giriş yapan ve girdikleri alanları bozan kişiler. Özellikle kredi kartı numaralarını ele geçirmek veya bir sitenin giriş şifresini çözmek gibi yetenekleri vardır. Kredi kartı numaralarını çözenler, Internet'te kesinlikle bir ürünü bu numarayla satın almazlar, genellikle 'adult' tabir edilen pornografik sitelere veya çeşitli oyun sitelerine girmek için kullanırlar. Satın alan saf 'hacker'lar ise Interpol tarafından kırmızı listeye konulurlar.

Home Page: Bir Internet sitesinin ilk sayfası, genellikle çeşitli sayfalara link denilen bağlantı gruplarını içerir.

HTML (Hyper Text Markup Language): Internet sayfası yaratmada kullanılan bir yorumlayıcı dil.

HTTP (Hyper Text Transfer Protocol): Web üzerinde iletişim kurallarını tanımlayan protokol.

Hypertext: Web dökümanlarını biçimlendirmek, resim/grafik gibi öğeler eklemek, çeşitli bağlantılar yapmak için kullanılan yöntemlerin genel adıdır.

Identification: Bir program kullanılırken veya Internet'te gezinti yapılırken kullanıcıyı tanıtan küçük bildirimler, aynı zamanda kullanıcının kendini tanıtması.

Imagemap: İçeriğinde başka alanlara bağlantılar içeren grafik veya resimlerdir. Grafiğin değişik alanlarına basıldığında kullanıcıyı ilgili sayfaya gönderir. Genellikle .gif formatlı grafik dosyalarına uygulanır. MapEdit tipi bir editörle işlem gerçekleştirilir. www.boutell.com.mapedit. adresinden MapEdit programı alabilirsiniz.

Interactive: Eş zamanlı etkileşim.

Interlaced Gif: Internet'te normal bir resim yüklenirken yukarıdan aşağıya doğru kademe kademe açılır. Ancak, interlaced gif denilen teknikle piksel piksel (nokta nokta), çözünürlüğü gittikçe artan bir şekilde açılır. Yükleme hızları aynı olmasına rağmen, interlaced gif'ler göz yanılması nedeniyle daha çabuk açılıyor hissi verir. (bkz. gif)

Internet: Bir çok bilgisayar sisteminin, TCP/IP adı verilen bir protokolle birbirine bağlanmasıyla oluşan ve dünya çapında yaygınlaşmış, belirli bir idarecisi olmayan en büyük iletişim ağı. (Gerçi ABD idare ediyor ama...)

Intranet: Bir kuruluşun bilgisayarlarını kendi içinde birbirine bağlayan, genelde TCP/IP tabanlı bir ağ biçimi. Temelinde kuruluş bünyesindeki bilgileri paylaşma yer alır. LAN (Local Area Network) ve WAN (Wide Area Network) yapıları birbirine bağlanarak oluşturulur.

IP: Bir Internet protokolü, Internet'te (bağlandığınız anda) size ait bir kullanıcı numarası veya adresi atar. Bu numarayı bilmeniz gerekmez, çoğu zamanda bilmeyiz bile. Çünkü bizim ağa girişimizi etkilemez, sadece ağda kaldığımız süre içinde otomatik olarak atanır. (bkz.TCP/IP)

IRC (Internet Relay Chat): Birçok kişinin aynı anda yazışarak (veya mikrofon yardımıyla sesli olarak) konuşabildiği, sohbet ortamları ve bunu sağlayan programların genel adı. Milletvekillerimizin bu yolu kullanarak halkımıza ulaşma çabalarını görmek bizleri sevindirirdi!

ISDN (Integrated Services Digital Network): Özellikle telefon hatları üzerinden yüksek hızda analog ve dijital bilgilerin aktarılmasını sağlayan bir dizi iletişim protokolü.

ISS (Internet Servis Sağlayıcısı): Bilgisayar kullanıcılarını Internet'e bağlayan şirket veya kurumlar. (Superonline, Raksnet, Alnet, Bm-net vb.)

IXP (Internet Exchange Point): Internet servis sağlayıcıların oluşturmayı planladıkları, özellikle Türkiye alt yapısını sağlamlaştırmayı amaçlayan konsorsiyum. Daha fazla hız, daha güvenli 'highway' felsefesi...

Java: Sun Microsystems tarafından geliştirilen, web sayfalarındaki etkileşimi sağlayan sistem. İşletim sistemlerinin web uygulamalarını çalıştırmalarında kullanılan ortak dil. Özellikle, HTML dilinin eksik kalan yanlarını kapamaya yöneliktir. En önemlisi; C dili yordamları kullanan, "programcılığa hangi dille başlayayım" diye soranlara, uzmanların "Java ile başla" yanıtını verdiği dil. http://java.sun.com

JPEG (Joint Photographic Experts Group): Web sayfalarında kullanılan bir grafik formatı.

Lag: Internet'te herhangi bir bağlantıda oluşan gecikmelere ve boşluklara verilen ad. Internet üzerinde, satranç ve tavla gibi oyunları oynayanların belası...

Leased Line: İki site arasında bağlantı sağlayan kiralık hatlar.

Link: Bağlantı. Internet'te gezilen sayfaların içinden başka bir sayfaya ya da yeni bir siteye yapılan yönlendirme.

Live: Internet'te gerçekleştirilen "canlı yayın".

Mail: Internet'te mektup olarak tanımlanabilecek dosyalar.

Mark-up Language: Internet üzerinde dökümanlara biçim kazandırmak üzere hazırlanmış mark-up karakterlerini çözen dil veya dillere denir. Sayfamızın ekranda nasıl bir görüntü alacağını anlatır. Özellikle HTML en çok kullanılan mark-up language'dir.

Mirror: Bir Internet kaynağının değ-

şik bir adreste aynen saklanması.

Modem: MOdulator-DEModulator kelimelerinin baş harflerinden oluşmuş, bilgisayarlar arası alışverişi sağlayan cihazların genel adı. Genel çalışma prensibi, analog sinyali dijital (ikili sayı) sinyale, dijital sinyali analog sinyale çevirmesidir.

Mosaic: NCSA tarafından tasarlanan, Apple Machintosh, Windows ve Unix ortamlarında çalışan ilk web tarayıcısı. Bugünün tarayıcıları Mosaic üzerine kurulmuştur.

MPEG (Motion Pictures Experts Group): Hareketli görüntüleri 1/200 oranında sıkıştıran bir görüntü formatıdır.

Navigator: Netscape firmasının ürettiği, 'communicator' adıyla satışını yaptığı paketteki, en çok kullanılan tarayıcı programlardan.

NCSA (National Center for Supercomputer Applications): Mosaic tarayıcısını yaratan akademik bir kuruluş. Böylece insanlığa en büyük zararı verdiği söyleniyor.

Netiket: Internet üzerinde uyulması gereken genel ahlâk kuralları.

Netscape: NCSA tarafından kiralanan Mark Andreessen'in kurduğu firma. Ürettiği Navigator adlı tarayıcı (son olarak Communicator) dünyada en çok kullanılan tarayıcılardandır. http://home.netscape.com

News Group: Açık tartışma ya da haber grupları. Gönderilen mesajları haber grubunda yer alan herkes okuyabiliyor.

Nickname: Takma ad. Özellikle sohbet programlarında, kullanıcının kendisini doğrudan açığa vermemek veya uzun adres bilgilerinden kaçınmak için kullandığı takma isim veya işaret.

Off-line: Aktif sisteme bağlı olmama durumu.

On-line: Aktif sisteme bağlı olma durumu.

Plug-In: Bazı programlara, daha sonradan özellik eklemek için geliştirilen küçük program parçaları. Asıl programı bozma gibi huylarına da rastlanmıştır.

PPP (Point to Point Protocol): Modem cihazı ile seri bağlantılar gerçekleştirmede kullanılan bir protokoldür. Aynı işi yapan SLIP adlı protokolden, hata düzeltme ve veri sıkıştırma özelliği sayesinde daha hızlı çalışır.

Protocol: Bilgisayarlar arasında bilgi akışını sağlayan ve kontrol eden standartların genel adı.

Proxy Servisler: Internet üzerindeki yerel bir ağ ile dış dünya arasındaki ilişkiyi sağlayan yardımcı geçiş sistemi.

Push Teknolojisi: Internet üzerindeki bilginin, isteğe bağlı olarak kullanıcıya yönlendirilmesi teknolojisi.

Real Audio: Tarayıcı kullanarak FM kalitesinde müzik dinlemeye ya da konuşma gerçekleştirmeye yarayan programdır, www.realaudio.com.

Real Time: Gerçek zamanlı, birebir.

Register: Kullanıcının her hangi bir programa veya Internet üzerinde bir siteye yasal olarak kayıt yaptırması.

Router: Birden fazla ağ arasındaki bağlantıyı sağlayan bir bilgisayar ve bu amaçla kullanılan yazılımlar.

Script: Yapılan işleri otomatik hale dönüştüren, kısa ve basit yazılım parçaları.

Server: Sunucu. Bilgisayarların birbirine bağlı olarak kullanılabilmesi için oluşturulan programın çalıştığı bir ya da birkaç bilgisayar.

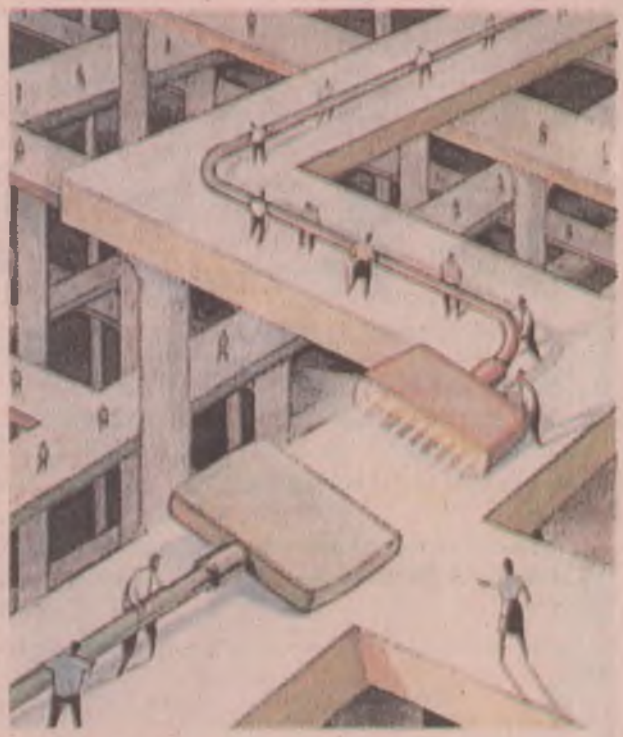

Shareware: Özellikle Internet üzerinden dağıtılan, genellikle bir programın tanıtılması için oluşturulan, kısıtlanmış özellikli ücretsiz yazılımların genel adı.

Site: Internet'te yer alan birbirine bağlanmış sayfalar grubu.

SLIP (Serial Line Interface Protocol): Yerini artık PPP'ye bırakmış olan bir seri iletişim protokolü.

SMPT (Simple Mail Transfer Protocol): E-mail göndermek için geliştirilen protokollerden biri.

Spider: Örümcek. Web arama servislerinin veri tabanını büyütmek için kullanılan, web sayfalarını ve bu sayfaların ait olduğu linkleri bulan programların genel ismi.

Subscribe: Internet'te belirli sitelere ya da listelere kayıt olma işlemi.

Surf: Sörf. Internet üzerinde yapılan gezinti.

TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol): Bilgisayarlar ile veri iletişimini sağlayan birimler arasında düzenlemeler yapıp, bilginin bir yerden başka bir yere aktarılmasını sağlayan veri iletişim protokollerinin genel adı.

Telnet: Internet ağı üzerindeki bir makineye uzaktan bağlanmak için geliştirilen bir TCP/IP protokolü ve bu işi yapan program.

Topic: Internet'teki bir konferansın alt bölüm başlıklarıdır.

UDP (User Datagram Protocol): Pek duyulmamış Internet protokolerinden.

Unix: Internet ortamında kullanılan bir işletim sistemi.

URL (Uniform Resource Locators): Web tarayıcısı içinden bir web servisine ya da bazı Internet servislerine yönlendirme yapabilen komut formatı. Örnek: http://www.netgarden.com

Usenet: Dünya üzerindeki milyonlarca ağ kullanıcısı tarafından çok değişik konularda haberlerin ve yazıların gönderildiği bir tartışma alanı.

Username: Kullanıcı adı. Kullanıcıların bir Internet hesabına giriş yaparken, kendilerini tanıtmaları için kullandıkları anahtar kelime veya isim.

WAIS (Wide Area Information Servers): Değişik bilgi servislerindeki bilgilere ulaşmak için geliştirilen bir servis ve bu bilgileri indekslemek için kullanılan sistem.

Warez: Internet'te dağıtımı yasal olmayan programların serbestçe dağıtıldığı sitelerdir. Bir nevi işporta tezgahı.

Web (sayfası): Bir web servisinin tek seferde ekrana getirdiği 'html' sayfası. Bu sayfalarda grafik, metin, ses veya buna benzer biçimlerde etkileşimli öğelerle, başka web sayfalarına link adı verilen bağlantılar yer alır.

Winsock: Internet protokolleri kullanan servis programlarının, Windows işletim sistemi altında da kullanılabilmesini sağlayan bir protokol.

Www: Dünya çapında kütüphane. World wide web sözcüklerinin baş harflerinden oluşan kısaltma. Web sitelerine bağlanmak için kullanılan anahtar.

Yahoo: www.yahoo.com adresi verilerek girilen, oldukça tanınmış 'chat', bilgi arama ve hizmet sitesi.

Zip: Bir dosya sıkıştırma formatı, Internet'te oldukça sık kullanılır. Böylece sıkıştırılan bir dosya daha az yer kaplar ve aktarma işi daha kısa sürede biter.

Sevgili Bilimciler

Her gün kullanmaya alışık olduğumuz nesnelerin nasıl çalıştığını hiç merak ettiniz mi? Her birinde ne kadar çok bilimsel ve teknolojik bulgunun izleri var, farkında mısınız?

Bilimin ve teknolojik bulguların aslında bizlere uzak kavramlar değil, tümüyle iç içe olduğumuz gerçekler olduğunu hep vurguluyoruz.

İşte bir anlamda "Ne nasıl çalışır?" bilgileri olarak hazırladığımız bu sunuşlar, umuyoruz hem hoşunuza gidecek, hem de bilgilendirici olacak.

Çevrenizi dikkatli izleyin; bakın, görün...

Başka hangi nesneleri merak ediyorsunuz?

Bilimce AŞ.

Saç kurutucu

Kurutucu içinde size sıcak hava rüzgarını sağlayan mini bir elektrikli ısıtıcı bulunur. Bu ısıtıcı özel dirençli telden üretilmiştir. Bu tel, elektiriğe karşı olan direnci yoluyla elektriği ısıya çevirir. Arkaya yerleştirilen bir pervane (fan) yardımıyla arkadan ya da yandan alınan hava ileriye doğru itilir ve tellerden geçerken ısınan hava saçların hızla kurumasını sağlar.

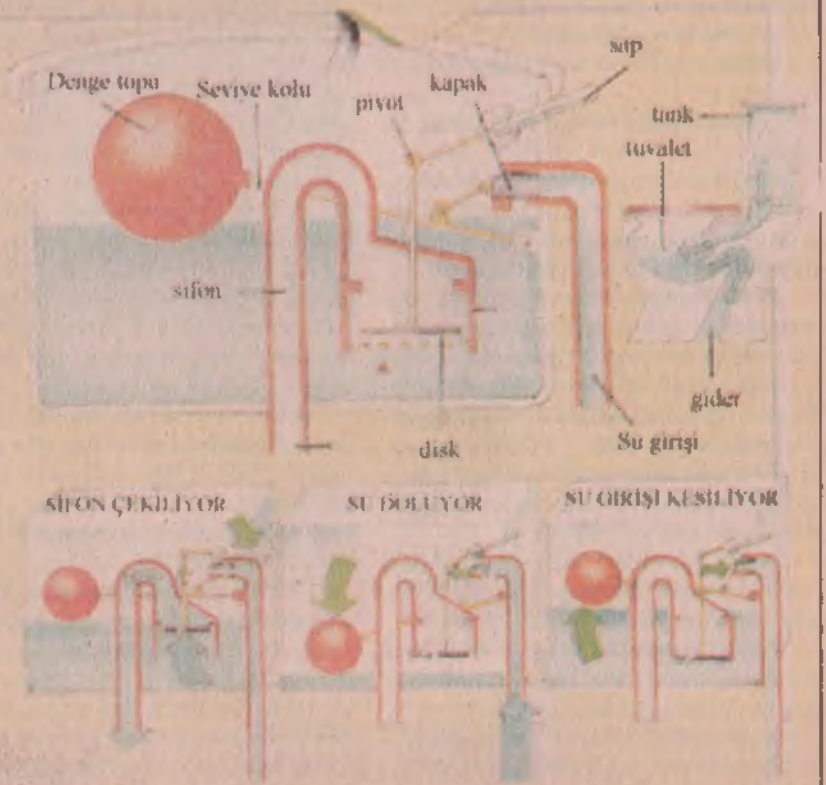

Rezervuar

Banyomuzdaki tuvaletin rezervuarını hepimiz biliyoruz. Her seferinde tuvaleti temizlemek için içinden su boşalan bu tank, bakın nasıl çalışıyor; Suyu boşalttıktan sonra içerideki su girişinden su tekrar tankımıza dolmaya başlar.İçeride yer alan seviye dengeleyici top, belirli bir yüksekliğe geldiğinde su girişini keser. Biz tekrar tankın kolunu çektiğimizde, büyükçe bir disk, bir miktar suyu sifon tüpüne doldurur. Bu su, tuvaletimize boşalırken sifon etkisi dediğimiz etki ile suyun geri kalanını da aşağıya çeker. Böylece tuvaletimiz temizlenmiş olur.

Floresan lambası

Bir floresan tüpü, 60, 75 ya da 100 watt gücünde bir elektrik ampulüne oranla ortamı daha fazla aydınlatmakta ve bu iş için daha az güç harcamaktadır. Bu nedenle de özellikle büyük işyerleri tarafından çok tercih edilmektedir. Tüpün içi, cıva buharı ile doludur. Tüpün ucundaki metal elektroddan, gözle görülmesi olanaklı olmayan bir elektron hüzmesi yayılır. Bir elektron, bir cıva atomunun dengesini bozarak elektronlarını harekete geçirir. Bu da bir ultraviole ışığın oluşmasını sağlar. Bu ışığı görünür yapan ise floresan tüpünün iç kaplama malzemesidir.

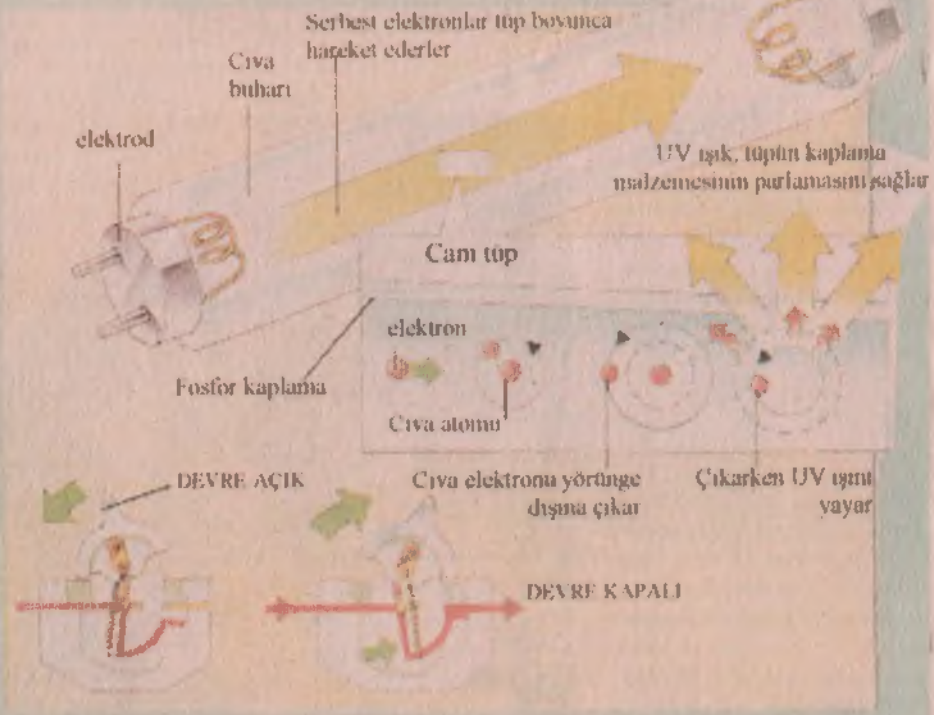

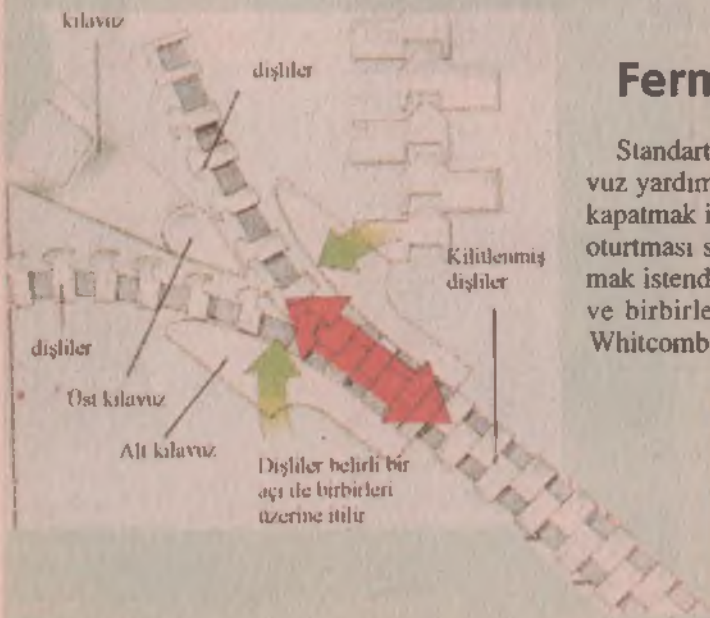

Fermuar

Standart bir fermuar, karşılıklı yerleştirilmiş dişlilerin bir kılavuz yardımıyla, birbirinin üzerine oturtulması ile oluşur. Fermuarı kapatmak istediğinizde kılavuzu çekerek dişlerin birbirinin üzerine oturtması sağlanır. Alt kesit yardımı ile de bir arada dururlar. Açmak istendiğinde de kılavuz geri çekilerek dişlerin bir açı yapması ve birbirlerinden ayrılması sağlanır. İlk fermuar, 1893 yılında Whitcomb Judson tarafından bulunmuştur.

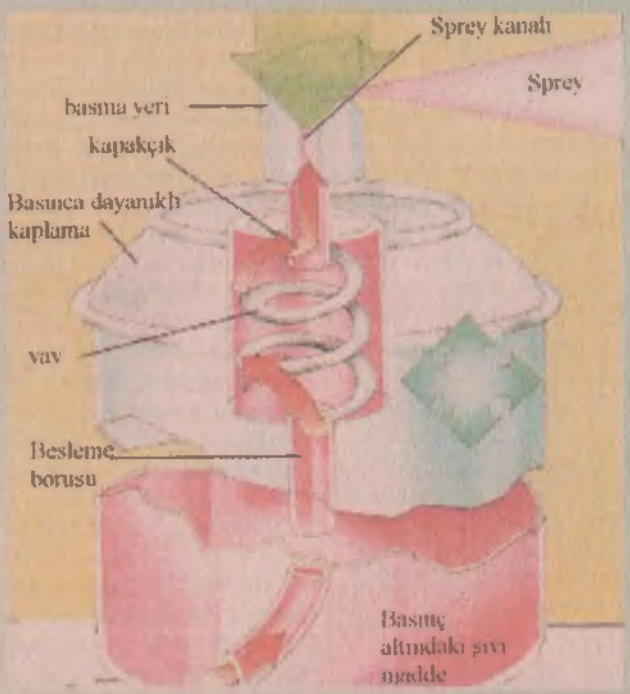

Sprey

Bir spreyin içinde, püskürtülecek madde yoğun bir basınç altında bulunur. Bu basınç hem iç basınç hem de üstteki yay tarafından sağlanır. Çıkış ağzı ancak yayın aşağı itilmesi ile açılabilir.

Parmağınızla yayı aşağı doğru ittiğinizde üst kapakçık açılır ve sıvı haldeki madde dışarıya püskürtülür. Dışarıya çıkma deliği çok dar olduğundan, sıvı ancak çok küçük parçalara ayrılarak çıkabilir.

Bilim tarihinde Aralık ve Ocak

4 Aralık

1890: Türkoloji araştırmaları alanında öncülük yapan Fuat Köprülü doğdu. Edebiyat alanında yaptığı çalışmalar ile özellikle yurtdışında adını duyurdu.

8 Aralık

1820: Evrim kuramını yaşamın bütün alanlarına uygulamaya çalışan pozitivizmin kurucularından Herbert Spencer öldü. Toplumsal gelişmeyi hücrenin gelişimi ile eş tuttu.

10 Aralık

1896: Nitrogliserini patlayıcı madde haline dönüştüren Alfred Nobel öldü. Kardeşi

Alfred Nobel

ve beş kişinin ölümüne yol açan patlamanın ardından, sıvı patlayıcı yerine kuru patlayıcı dinamiti buldu. Buluşunun barışçıl amaçlara hizmet edeceğini sanan Nobel, yanılgısını gördü. Savaş ve ölüm aracı dinamitten kazandığı servetini, barışçıl ve insanlığa hizmet sağlayan kişilere destek sağlamak üzere, adına kurulan bir vakıfa bıraktı. Fizik, kimya, fizyoloji-tıp, edebiyat ve barış dallarında dağıtılan ödüllere 1969 yılında ekonomi de eklendi.

11 Aralık

1843: Çağdaş bakteriyolojinin temellerini atan, tüberküloz basilini bularak insanoğlunu amansız bir düşmanının elinden kurtaran Robert Koch doğdu. Tüberküloz dışında, kolera ve şarbon hastalıkları konusunda da araştırmalar yaptı. Hayvanlardaki hastalıkları da inceledi.

Robert Koch

1882: Molekül ve katı hal fiziğinin kurucularından fizikçi Max Born doğdu. Kuantum mekaniğine getirdiği, kendi adıyla anılan olasılık yorumu ile, çağdaşı fizikçiler ile anlaşmazlığa düştü. Hitler'in yönetime gelmesi ile üniversiteden uzaklaştırılan Born, Einstein'ın yakın arkadaşlarından biriydi. Elemanter parçacıkların devinimi yasasındaki buluşları, felsefe açısından da sonuçlar doğurdu. Nobel ödülünden sonra Fizik felsefesine yöneldi. Yeni olguculuğu (neo-pozitivizmi) eleştirdi.

12 Aralık

1955: Türk gökbiliminin babası Fatin Gökmen öldü. İlk Türk gözlemevini kurdu. Kandilli Rasathanesi'ni yürüttü. Siyasal yaşamda da yer aldı. 1908'de siyasal görüşlerinden dolayı soruşturmaya uğradı. İttihat ve Terakki'nin ilk üyelerinden biriydi.

Fatin Gökmen

13 Aralık

1051: Astronomi, matematik, fizik, tıp, coğrafya, jeoloji, felsefe, dilbilim alanlarında çığır açan çalışmalar yapan bilgin Biruni, Gazne'de öldü. İbni Sina ve dönemin en ünlü bilginleri ile birlikte Gazneli Mahmud'un himayesinde çalıştı. Dünyanın döndüğünü açıkladı. Enlem boylamlar konusunda çağdaşları arasında en doğru sonuçlara vardı. 11. yüzyıl "Biruni çağı" olarak adlandırılmaktadır.

14 Aralık

1547: Teleskop öncesi dönemin en büyük astronomi bilgini Tycho Brahe doğdu. Mars, novalar ve kuyruklu yıldızlar üzerine sağlıklı sonuçlara ulaşmayı başardı. Kepler onun yanında yetişti.

1831: Alman idealizminin en büyük temsilcilerinden düşünür Hegel öldü. Evrensel diyaletik yasalarını ortaya attı. Karl Marx'ın en çok etkilendiği düşünürdü. Fransız devrimini coşku ile karşıladı. Ünlü "Dünya kafa üstünde duruyor"sözünü söyledi. Ona göre "Bir sarayda bir külübeden daha başka türlü düşünülür".

17 Aralık

1273: Tüm gerçeği kendi içinde bulma anlayışını temel alan düşünür Mevlana doğdu. İnsan sevgisini, hoşgörüyü öngören şiirleri, Haşan Ali Yücel, Abülbaki Gölpınarlı ve A. Kadir tarafından, Farsçadan günümüz Türkçesine aktarıldı. Adını taşıyan bir tarikat kurdu.

1881: İlkel komünal toplumun aydınlatılması araştırmalarında yeni bir dönemin açılmasına ön ayak olan antropolog Lewis Henry Morgan öldü. Türkçe'ye "Eski Toplum" adıyla kazandırılan ünlü yapıtı Freidrich Engels'in Ailenin Kökeni kitabına kaynak oldu.

18 Aralık

1829: Canlıların evrimini, yaşamboyu kazanılmış özelliklerin kalıtımla yeni kuşaklara aktarılması ve türlerin birbirine dönüşmesi ile açıklayan düşünür Lamarck öldü. "Dönüşümcülük kuramı"nın yaratıcısıdır. Darwin'in öncüsü oldu. Botanik çalışmaları da yaptı. Canlı varlığın evrim yoluyla geliştiğini savunması tepkilere yol açtı. Görme yetisini yitirdi. Cenazesi ancak koleksiyonu satılarak kaldırılabildi.

24 Aralık

1524: Deniz aşırı sömürgeciliğin Uzak Asya'ya yolunu açan kaşif Vasco da Gama öldü. Avrupa ile Hindistan arasındaki deniz yolunu buldu. Keşifini tamamlayıp Portekiz'e döndü. Hindistan'a giden sömürgeci Portekiz grubunun öldürülmesi üzerine yeniden yola çıktı. Limanlara saldırdı, bombaladı. Portekiz'in Hindistan valisi olarak atandı.

25 Aralık

1642: Evrensel çekim yasasını bulması ile ünlü fizik ve matematik bilgini Isaac Newton doğdu. Fizik, mekanik ve astronomi alanlarında geliştirdiği yasalar, onu bilim

Isaac Newton

tarihinin en büyük isimlerinden biri yaptı. Tutucu bilim çevrelerinin, yenilikçi çalışmalarına tepkisi onu sık sık küstürdü. Leibniz ile diferansiyel ve integral hesap yöntemi konusunda suçlamaya dönen tartışmaya girdi. İlk aynalı teleskopu yaptı. Optik alanında renk kuramı ile önemli bir gelişmeye daha imza attı.

26 Aralık

1792: Çağdaş bilgisayarların öncüsü diferansiyel ve analitik hesap makinalarının bulucusu matematikçi Charles Babbage doğdu. Dokuma tezgahında kullandığı delikli kartlardan yola çıkarak hazırlamaya başladığı ve tamamlayamadığı makina, dünyanın ilk bilgisayarı olarak Londra'da Bilim Müzesi'nde sergilenmeye alındı. Makinalı ekonomi konusundaki gözlemlerine, K. Marx *Kapital*'de yer verdi.

27 Aralık

1571: İnsanlığın yetiştirdiği en büyük dehalardan biri olan gezegenlerin devinimlerini açıklayan astronomi, fizik ve matematik bilgini Johannes Kepler doğdu. O zamana kadar dairesel olduğu sanılan gezegen yörüngelerinin elips biçiminde olduğunu matematiksel olarak açıkladı. Ardından devinimdeki gücün, ruhsal değil maddesel olduğunu ve yörünge merkezinin Güneş olduğunu açıkladı. Henüz ortada olmayan teleskopun büyütme ilkelerini, gözün çalışma ilkesini ve gözlüğün görevini nasıl yaptığını anlatarak, fizikte geometrik optik dalının temelini attı. Logaritma cetvelleri hazırladı. "Nerede madde varsa orada geometri vardır" dedi. Ay'a yolculuk konusunda ütopik bilimkurgu bir kitap yazdı.

1822: Mikrobiyoloji alanındaki başarılı çalışmaları ile tedavi ve koruyucu hekimliğe çok büyük katkıda bulunan Louis Pasteur doğdu. Hastalıkların nedeninin mikroorganizmalar olduğunu kanıtladı. Aynı zamanda bu başarısı, canlı organizmaların inorganik maddelerden kendi kendilerine türedileri biçimindeki (otojenesis) metafizik usdışılığı da alaşağı etti. Besinlerde oluşan bozulmaların kaynağının da mikroorganizmalar olduğunu belirledi. "Pastörizasyon" yöntemi ile konserveciliğin önünü açtı. Geliştirdiği şarbon ve kuduz aşıları ile insanlığı büyük bir çaresizlikten kurtardı. Kuduz ölümünden kurtardığı 9 yaşındaki Joseph Meister, onun kurduğu enstitünün kapıcısı oldu. Nazilerin Pasteur'ün mezarını açma zorlaması karşısında direndi. Mezarı açmak yerine kendini öldürmeyi yeğledi.

Louis Pasteur

30 Aralık

1691: Kimyada parçacık felsefesinin ve deneysel yöntemlerin kullanılmasına öncülük yapan Robert Boyle öldü. Fizikçi Mariotte ile aynı sonuca vardığı için ikisinin adıyla anılan yasaya göre, kütlesi değişmeyen bir gazın sabit sıcaklık derecesinde hacmi, basıncı ile ters orantılıdır.

1842: Osman Hamdi doğdu. Son yıllarda resimlerinin büyük paralarla alıcı bulması ile medyaya konu olan Osman Hamdi, Türkiye'de kazıbilim ve müzecilik alanlarının öncüsüdür. Türk resmine insan figürünü sokması yanında fotoğrafla çalışma tekniğini de kullanması farklı bir yönüdür. 1881 yılında kendi çabaları ile eski eserlerin yurtdışına kaçırılmasını engeleyen yasal düzenlemelerin çıkarılmasını, Arkeoloji Müzesi'nin açılmasını ve Sanayi Nefise Mektebi'nin kurulmasını sağladı. Bu okula müdür olarak atandı.

Osman Hamdi

31 Aralık

1514: Çağdaş anatominin kurucularından, Rönesans tıbbının en büyük adlarından biri, Andreas Vesalius doğdu. Eski Yunan geleneğini yıktı. *İnsan Bedeninin Yapısı* adlı kitabı devrim yarattı. Canlı bir insan üstünde deneyler yaptığı gerekçesi ile engizisyon mahkemesinde yargılandı.

1 Ocak

1894: Elektromanyetik dalgaların ışık dalgalarıyla aynı özellikleri taşıdığını deneysel olarak ortaya koyan fizik bilgini Hertz öldü. Maxwell'in kuramından yola çıkarak ulaştığı bu sonucun ardından, elektrodinamiğin gelişmesini sağladı. Uzun elektrik dalga-

Hertz

lar üreterek yürüttüğü çalışmalar çağdaş, iletişimin öncüsü Marconi'ye telsiz-telgrafı geliştirmesi için güç verdi.

2 Ocak

1920: Bilimkurgunun büyük ustası Isaac Asimov, Petroviç'de (SSCB) doğdu. Ailesinin 1928 yılında göçü ile ABD'ye yerleşti. Çağımızın Jules Verne'i olan Asimov, romanları yanında, bilimsel denemeleri ile de popüler bilim anlayışının gelişmesine dünya çapında katkıda bulundu.

3 Ocak

1642: Dinci bağnazlığa

Galileo

karşı bilimin ve Aydınlanmanın simgelerinden biri olan büyük bilim insanı Galileo doğdu. "Güneş ışığında mumla dolaşanlara" direndi. Engizisyona'da yargılandı. "Dünya gene de dönüyor" dedi. Ömrünün son yıllarını gözetim altında geçirdi. Felsefe ve onun dilinin bilinmemesi halinde, insanların karanlık bir labirentte boşuna dönüp duracağı uyarısında bulundu. İlk Teleskopla gözlemi, gerçekleştirdi. Pisa Kulesi'nde gerçekleştirdiği deneyler ile statiğe bir bilim dalı olarak kimlik kazandırdı.

1942: Günümüzün en ünlü kuramsal fizikçilerinden Stephan Hawking doğdu. Ses getiren ilk çalışması R. Penrose ile ortaklaşa geliştirdikleri, Einstein'ın görelik kuramına göre uzayzamanda ortaya çıkan singülerlikler konusudur. Adı, yapıları çok tartışılan "kara delik-

Stephan Hawking

ler" ile özdeşleşmiştir.

14 Ocak

1742: Kendi adıyla anılan kuyruklu yıldızın, yörüngesel hareketini tanımlayan İngiliz astronomi bilgini Edmund Halley öldü. Öğrenimini yarıda bırakarak Atlas Okyanusu'ndaki bir adaya gözlem yapmaya gitti. Merkür'ün geçişininin ilk kez tam gözlemini yaptı. 350 yıldızın konumunu belirledi. Yer fiziği ile de ilgilendi. Manyetik eşeğilim çizgilerini gösteren ilk haritayı yaptı. Denizcilikte büyük önem taşıyan eşeğilim çizgilerine Halley çizgileri adı verildi.

14 Ocak

1850: Dahi kadın matematikçi Sophia Kovalevskaya doğdu. Satürn'ün halkalarına ilişkin üç önemli çalışmayı yaparak doktorasını tamamladı. Kısmi diferansiyel denklemlerin çözümünün, varlık ve tekniğine ilişkin teoremini geliştirdi. Cauchy'nin yaptığı çalışmalardan yola çıktığı için, bu teorem Cauchy-Kovalevskaya olarak adlandırıldı. Kadın olduğundan dolayı Avrupa bilim kapılarında büyük güçlüklerle karşılaştı.

18 Ocak

1689: Yönetim biçimleri sınıflandırması ve güçler ayrılığı kuramı ile, siyaset bilimi ve çağdaş anayasa hukukunun öncü düşünürlerinden biri olan Montesquieu doğdu. Özgürlüğü, yasaların izin verdiği her şeyi yapabilme hakkı olarak gördü. Avrupa liberalizminin babalarından biri sa-

Arif Müfid Mansel

yılır. Tanrıtanımaz olmadığı halde, kilise ve din adamlarını şiddetle eleştirdi.

1975: Türkiye'de ilk klasik arkeoloji bölümünü kuran kazıbilimci Arif Müfid Mansel öldü. Atatürk'ün yakın ilgisi ve desteği ile Türkiye'de klasik kazıbilim alanında bilimsel yöntemle yapılan çalışmaların öncüsü oldu. Antalya bölgesinde Side ve Perge kazılarını uzun yıllar sürdürdü. Hiç evlenmedi. Ölümünden sonra anısına 18 Türkiyeli, 64 yabancı kazıbilimci tarafından üç ciltlik bir armağan kitap hazırlandı.

19 Ocak

1798: Pozitivizm'in kurucusu Auguste Comte doğdu. Saint Simon'un sekreteri ve çalışma arkadaşıydı. İnsanlık Dini kurmak için Rus çarı ve Osmanlı padişahına başvurdu. Özellikle Jön-Türkler arasında büyük beğeni kazanan düşünceleri, Cumhuriyet döneminde Durkheim hayranlarınca yeniden gündeme getirildi.

22 Ocak

1561: İngiliz düşünür Francois Bacon doğdu. Saray çevresinde yetişti. 16 yaşında Fransa'da elçilikte görevlendirildi. Yaşadığı çağda gerçekçiliğe en çok yaklaşan aydın oldu. Kendisinden sonraki kuşağı da etkiledi. Felsefede "tümdengelim" yöntemi yerine "tümevarım" anlayışını öne çıkardı. 'dogma'nın yerine 'deney'i önerdi. Denemeleri hâlâ büyük bir zevkle okunmaktadır. *Yeni Atlantis* adlı ütopik yapıtı aklın, bilimin, sanatın ve aydınlığın egemen olduğu bir toplumu anlatır.

1836: Elektromanyetik teorinin kurucusu ve adıyla anılan yasayı bulan bilgin André-Marie Ampère öldü. Elektrik bilimine katkılarından dolayı, elektrik akım birimine adı verildi. Matematik ve kimya alanlarında da araştırmalar yaptı. Yaşamına ilişkin tüm belgeler, Paris'te Bilimler Akademisi'nde tutulmakta ve inceleyecek meraklıların günışığına çıkarmasını beklemektedir.

James Phipps

26 Ocak

1823: Geliştirdiği çiçek aşısı yöntemi ile bağışıklık biliminin öncülerinden olan hekim Edward Jenner öldü. Lady Mary Wortley'in Osmanlı topraklarından yazdığı mektuplardan, çiçek hastalığını hafif geçirenlerin derilerinden alınan salgıların hasta olmayanlara bulaştırılarak ilkel bir aşı yöntemi ile bağışıklandıklarını öğrendi. Deneyleri sonucu geliştirdiği aşı çiçek hastalığının öldürücü gücünü kırdı.

André-Marie Ampère

Türkiye'nin Pasteur'ü Zekai Muammer Tunçman

O; bir öncü, bir örgütçü ve bilim insanı. Halkına, halkın sağlığına karşı sorumluluk duygusu onun yaşamdaki pusulası. Pusulası doğru yönü göstermiş hep. Hiç bozulmamış. Türkiye'de ilklere imzasını atmakla yetinmemiş, dünyada da ilkler arasına adını yazdırmış buluşlarıyla. 62 yıl halkın sağlığına kanat germiş.

Firdevs Gümüşoğlu

Zekai Muammer Tunçman, Türkiye'de modern mikrobiyolojinin öncülerinden. Devrimler çağının çocuğu. Cumhuriyet Devrimi'nin genç doktoru. Yaşamına tarih yapma ve yazma bilinci damgasını vurmuş. O; bir öncü, bir örgütçü ve bilim insanı. Halkına, halkın sağlığına karşı sorumluluk duygusu onun yaşamdaki pusulası. Pusulası doğru yönü göstermiş hep. Hiç bozulmamış. Türkiye'de ilklere imzasını atmakla yetinmemiş, dünyada da ilkler arasına adını yazdırmış buluşlarıyla. Türkiye Tıp Akademisi, Türk Tıp Cemiyeti, Hastane Mütehassısları Cemiyeti üyeliği, Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti ve Uluslararası Mikrobiyoloji Cemiyetler Birliği Avrupa Seksiyonu başkanlığı yapmış. Bilim dünyasına yaptığı katkılardan dolayı Fransız hükümeti tarafından "La croix de Chevalier de la Legion d'Honneur" nişanıyla ödüllendirilmiş. Yaşamı boyunca Türkiye biliminin yüz akı olmuş yurtiçinde ve yurtdışında.

Dr. Zekai Muammer Tunçman, 1895 İstanbul doğumlu. Babası deniz subaylarından kıdemli yüzbaşı Muammer Kaptan, annesi Aliye Hanım. İlk ve ortaokul eğitimini Fatih Merkez Rüştiyesi'nde, lise eğitimini ise Vefa İdadisi'nde yapar. 1913'te Haydarpaşa Tıp Fakültesi'ne girer. 1918'de ise mezun olur. Bir yıl erken mezun edilir. Çünkü I. Dünya Savaşı devam etmektedir ve doktorlara büyük bir gereksinim vardır. Çanakkale Grup Komutanlığı'nın emrinde, Yalova Hastanesi'nde çalışır. Savaş sona erince bir müddet serbest hekimlik yapar. Daha sonra İstanbul Bakteriyolojihanesi'ne asistan olarak girer ve bakteriyoloji ihtisasına başlar, bu dalda uzman olur.

Yıl 1920. Bu; Anadolu'ya kinin, aşı ve serumun, hatta frengi hastalığının tedavisi için kullanılan ilacın gönderilmesinin yasak olduğu yıldır. İstanbul'un işgalini onaylayanlar, düşmanla işbirliği yapanlar, Anadolu'daki Halk Hükümeti'ni daha da güç durumda bırakmak isterler. İşte bu sırada, Dr. Zekai Muammer Tunçman bir yazı alır Anadolu'dan. Acil olarak yüzbin kişilik çiçek aşısı, pekçok bakteri aşısıyla birlikte, kolera ve veba kültürleri de istenir ondan. Bakteriyolojihanede çalıştığı için, kolera ve veba kültürlerini gizlice hazırlayabilir. Fakat çiçek aşısı başka bir yerde hazırlandığı için bunu nasıl elde edeceğini kara kara düşünür. Sıhhiye Genel Müdürü Abdullah Cevdet'e başvurur. Onun göz yumması sonucu, laboratuvardan dışarıya çıkarılması yasaklanan aşıları alır. Yeni evlendiği eşi Muazzez Hanım'la birlikte; aşı, serum ve deney hayvanlarıyla İstanbul'dan kaçar. Fırtınalı bir deniz yolculuğu sonunda İnebolu'ya varır. Oradan da güçlükle Kastamonu'ya ulaşır. Muammer Zekai Tunçman, Kastamonu'da dört yıl çalışır. Aşı ve serum hazırlar. İçme sularını tahlil ederek, suyun mikroplu olduğunu tespit eder. Halk arasında kabul gören, "bir su yedi taşı atlar, saman çöpünü götürecek kadar akar su olursa, o su şer'en temizdir" biçimindeki inanca karşı mücadele verir. Sonunda deliller göstererek halkı da ikna eder. Demir borular döşeterek Kastamonu'yu temiz suya kavuşturur.

Dr. Zekai Muammer Tunçman.

Kurtuluş Savaşı'na yüzbinlerce lira toplar

Kurtuluş Savaşı sırasında, cepheye gönderilen askerlerin muayenesini yapar. Aynı zamanda Hilalahmer (Kızılay) Merkez İdare Heyeti'nde veznedar olarak çalışıp, yüzbinlerce liranın toplanmasını sağlar. Birinci İnönü Savaşı sırasında cepheye çağırılır. Fakat Sağlık Bakanı Dr. Adnan Adıvar'ın, cephe gerisinde daha çok yararlı olacağına ilişkin düşüncesi sonucu cepheye gönderilmez. Askeri hastanenin la-

Dr. Zekai Muammer Tunçman, gençlik günlerinde.

boratuvarında çalışır. Aynı zamanda, yalın bir dille *Açıksöz* adlı yerel gazeteye halk sağlığına ilişkin makaleler yazar. Okullarda ve Türkocağı'nda sağlık konularında konferanslar verir, halkı bilgilendirir. Yakın dostlar edinir Kastamonu'da. Vali Fatin Bey, o dönem Kastamonu İstiklal Mahkemesi Reisi olan Mustafa Necati ilk akla gelenlerdir. Bu dostluk sonraki yıllarda da devam eder.

Bu sırada ailesi de büyümüştür. Biri İnönü Zaferi'nde, diğeri Cumhuriyet'in ilanında doğan iki oğlu olur Zekai Muammer Tunçman'ın. Artık Kurtuluş Savaşı sona ermiş, Kastamonu'daki hastane yoluna girmiştir. Ona Bursa'da gereksinim vardır. Böylece, Bursa'ya Ahmet Vefik Paşa Hastanesi Bakteriyoloji Laboratuvarı şefliğine tayin edilir. Ailece düşerler yollara. Bursa'da; başhekim ve dahiliye şefinin yurtdışında olmasından dolayı, bir yıldan fazla dahiliye servisini yönetir ve şehrin içme sularının temizliğiyle doğrudan ilgilenir. Gökdere suyunun depolarını gezer, filtreleri kontrol eder. Anadolu'da demir borular içinde ve filtreli tek su şebekesi olan bu suyun tahlillerini yapıp, mikroplu olduğunu saptar. Anlaşılır ki, Kurtuluş Savaşı sırasında hiç temizlik yapılmamıştır. Gerekli yerlere raporlar yazar. Belediye tarafından su depoları temizlenir, on araba dolusu çamur çıkarılır. Bursa halkını da temiz suya kavuşturmuştur artık.

Zekai Muammer Tunçman, halk sağlığına yönelik çalışmalarının yanı sıra hekimler arasında bilimsel bilgi alışverişini sağlamak amacıyla Bursa Tıbbi Müsamereleri adı verilen toplantıyı örgütler. Sivil ve asker elli hekimi bir araya getirir ve bu toplantı tartışmalarını *İstanbul Seririyatı*'nda yayımlar. Bursa'da toplantı örgütleyerek attığı adımla yetinmez, yaşamı boyunca pekçok ulusal ve uluslararası mikrobiyoloji kongreleri ve sempozyumları düzenler. Tebliğleri kitap halinde yayımlar. Bunun yanı sıra Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti'nin 30 yıl başkanlığını yapar. 1948'den itibaren tüm olanaklarını seferber ederek *Mikrobiyoloji Dergisi*'ni çıkarır. Bunun yanı sıra dünyada ilk kez kuduz hastalığına ilişkin uluslararası bir dergi çıkarır. *Rabies* adı verilen dergiyi dört dilde hazırlar.

Dr. Tunçman, 1950'de Rio de Janerio'da penisilinin kâşifi Alexandr Fleming ile beraber.

BCG aşısının kâşifi: "Bu gençleri geri çevirmeyiz"

1925'te Bursa'da çalıştığı hastaneyi ziyaret eden Dr. Refik Saydam ona, uzmanlık için Avrupa sınavlarına katılmasını önerir. Sınava girer ve kazanır. Kuduz hastalığı konusunda eğitim görmek amacıyla, üç arkadaşıyla birlikte Paris'e Pasteur Enstitüsü'ne gönderilir. Enstitünün idari işleriyle BCG aşısının kâşifi Prof. A. Calmette ilgilenmektedir. Zekai Muammer Tunçman ve arkadaşını Prof. A. Calmette karşılar. Pasteur Enstitüsü'ndeki ilk gününü şöyle anlatır bir sempozyumda:

"İki arkadaş çekingen bir halde odaya girdik ve Calmette'e gerekli evrakları verdik. Okuduktan sonra dedi ki: 'Maalesef sizleri bu seneki kurlara alamayacağız, çünkü çok geç kaldınız, bir sene sonra sizleri alabiliriz.' Bu sözler üzerine ne hale geldiğimizi tasavvur buyurun. Bir yıl biz ne yapardık, memleketimize dön-

Dr. Zekai Muammer Tunçman. 1961'de laboratuvarda çalışırken.

sek vazifelerimizden istifa etmiştik, Paris'te kalsak aylak aylak gezecektik. Mösyö Calmette'a ricada bulunduk, 'Bakanlık size yazmıştı bizler geri dönemeyiz' dedik. 'Ben bakanlık, sefaret filan anlamam, enstitü kurları 40 kişilik, 41 alamayız, herşey ona göre hesaplanmıştır. Sonra Pasteur Enstitüsü'nün her millete kapısı açıktır, resmi formaliteyle uğraşamayız' dedi. Bu sözler üzerine bize odadan çıkmak düştü, rengimiz uçmuş, başlarımız önde." Tam kapıdan çıkmak üzereyken Z. M. Tunçman geri döner ve Türkiye'de modern mikrobiyolojinin kurucusu Maurice Nicolle ile Dr. Refik Bey'i anımsatır ve şöyle der: "Mösyö Profesör, biz Maurice Nicolle'in talebesi ve Dr. Refik Bey'in asistanıyız.' Başka birşey söylemedim. Mösyö Calmette'in yüzü güldü ve sekreter bayana dönerek 'Bu mösyöler Nicolle'in talebesi, Refik Bey'in asistanları imiş, gençleri geri çeviremeyiz, Mösyö Nicolle duyarsa bize gücenir, siz iki gün sonra geliniz, sizleri enstitüye almak için bir çare bulacağım.' O sıralarda M. Nicolle, Pasteur Hastanesi'nde paralitik bir halde yatıyordu."

O yıllar, Türkiyeli bilim insanın saygı gördüğü yıllardı. Çok sonraları, Dr. Tunçman bu iki bilim insanına gönül borcunu öder; onların genç kuşaklar tarafından tanınmasını sağlar. M. Nicolle'ün anısına kitap hazırlar ve dağıtır. 1968'de modern mikrobiyolojinin 75. yıldönümü kutlamalarında Nicolle'ün oğlunu davet ederek, anma toplantısı düzenler. Hocası Refik Güran'ı ise; her fırsatta saygı ve sevgiyle anımsar, hakkında yazılar yazar.

Zekai Muammer Tunçman, Pasteur Enstitüsü'nde iki yıl eğitim görür ve sertifikasını alır. Paris'ten ayrılmadan dört ay önce ailesi de yanına gelir. Büyük oğlu Samim Tunçman henüz yedi yaşındadır. Paris günlerini şöyle anlatıyor Samim Tunçman: "Dört ay boyunca Fransa'yı baştan başa gezdik. Stajyer bir doktora verilen para rahat rahat yetiyordu bu gezmeler için." O dönem Avrupa'da; Türkiye insanı da, parası da değerlidir.

Pasteur Enstitüsü'nden, Diyarbakır'a

1927'nin Mayıs ayında Zekai Muammer Tunçman Türkiye'ye döner. 1887'de açılan, yıllar boyu fedakar birkaç doktorun çabalarıyla ayakta duran İstanbul Kuduz Müessesesi'nin Müdürü olarak göreve başlar. Burada Dr. Tunçman araştırma yapacak tavşan dahi bulamaz. Çarşıdan pazardan temin ettiği tavşanlarla çalışır. Kısa bir süre sonra Diyarbakır'a Kuduz Müessesesi Müdürlüğü'ne tayin edilir. Diyarbakır'da "mükemmel" diye tanımlanan bir hastane kurar. Diyarbakır'ın nüfusu elli-altmış bindir. Sıtmayla savaş projesine, günde ikiyüz-üçyüz kan tahlili yaparak katılır. Bir dönem Diyarbakır Sağlık Müdür Vekilliği'nde bulunup, özellikle kızıl ve çiçek hastalığı salgınına karşı da mücadele eder. Etibba (Tabib) Odaları Heyeti'ne girer, sonra da bu heyetin başkanlığını yapar. Bu arada yine sivil ve asker hekimleri toplayarak, aylık Tıbbi Müsamereler düzenler, bir de kütüphane açar. Örgütçü yanı giderek gelişmektedir.

Dr. Zekai Muammer Tunçman, eşi Muazzez Hanım ile birlikteliklerinin ilk yıllarında.

Dr. Zekai Muammer Tunçman, Diyarbakır'ın içme suyuyla da ilgilenir. Geleneksel olarak su künklerindeki kaçakları önlemek için suya, hergün arabalarla hayvan gübresinin atıldığını öğrenir ve bunu da engeller. Birinci Umum Müfettişi Dr. İbrahim Tali Bey'in yardımıyla, Diyarbakır'a da demir su boruları döşettirir. Bu sırada su tesisatını yapan müteahhit, belediyeye alacağının son taksiti için başvurur. Belediye suyun son kez tahlilini ister. Dr. Tunçman tahlil yapar, bir de ne görsün, su yine mikroplu. Bunun üzerine su örneğinin alındığı bölgede demir borular kontrol edilir. Anlaşılır ki, müteahhit masraftan kısıp daha çok kâr etmek için, boruları kanalizasyon kanallarının içine döşemiş. Lağım, demir boruların kaynak kısmından suya sızar. Sonuç olarak içme suyu kirlenir. Anılarında bu olayı şöyle değerlendirir: "... tahlil neticesinin bu kadar isabetli çıkmasına ve fennin hileyi ve desiseyi pek güzel yenmesine şahit olarak sevindim." Dr. Tunçman bilime, bilimin halk yararına kullanılması gerektiğine her fırsatta vurgu yapar. Onun için bilim, "en büyük yol göstericidir".

Dr. Tunçman'ın Diyarbakır'da kaldığı dört yılın sonunda, bir tek kuduz olayı dışında kuduza rastlanmaz. Çünkü o, önlemini almıştır. Yolların kardan kapandığı günlerde, çevre il ve ilçelerden gelemeyen hastalar için çareler arar ve bulur. Hazırladığı aşı-

Dr. Tunçman, yardımcısı ile birlikte. Ellerinde deney hayvanları. Kastamonu, yıl 1921.

yı, oralardaki aşı istasyonlarına yollar. Semple adı verilen aşının, yararlarını ve uygulamada kolay bir yöntem olduğunu anlatır Sağlık Bakanlığı'na. Onay alır. Yıllar boyu, bütün yurtta bu aşı kullanılır.

Dr. Tunçman Kastamonu'da olduğu gibi, Diyarbakır'da da Cumhuriyet tarihinde iz bırakan insanlarla tanışır. Sağlam dostluklar kurar. Haşim İşcan, Veteriner Mahmut Karındaş (Altan Karındaş'ın babası), İbrahim Tali Öngören, Başhekim Burhan Bey ilk akla gelen dostlarıdır. Evlerde toplanıp "ilmi sohbetler" yaparlar. Topluca gezmelere, piknik-lere giderler aileleriyle.

1932'de Dr. Zekai Muammer Tunçman bir telgraf alır. Sağlık Bakanlığı onu, İstanbul Kuduz Müessese Müdürlüğü'ne tayin etmiştir. Acele hareket etmesi bildirilir. Acelenin nedeni İstanbul'da Kuduz hastalığının artmasıdır. Dr. Zekai Muammer Tunçman, İstanbul'daki ilk günlerini şöyle anlatır: "İstanbul'da işe başladığım zaman, Müessese Çapa'da şimdiki Tıp Fakültesi üçüncü dahiliye kliniğinin olduğu binada bulunuyordu. Teşkilatı noksan, ne hemşire, ne bir asistan veya yardımcı vardı, kadrosunda bir tek katip ve on hademe bulunmakta idi. Müessese hastane hissini verecek ruhtan mahrumdu."

Dr. Tunçman ilk iş olarak aşılama tekniğini iyileştirmeye çalışır. Çok fazla ağrıya neden olan enjektörleri değiştirir. Hastalar bu değişiklikten memnun olurlar ama yine de zaman zaman ağrılar dayanılmazdır. Dr. Tunçman, bunun nedenini araştırmak zorunda hisseder kendini. Bir de bakar ki, serum fizyolojiğin içinde binde 8.5 olması gereken sodyum klorür, üreten firma tarafından rasgele konmak-

Mustafa Necati'nin Kastamonu'da İstiklâl Mahkemesi Başkanı olduğu sırada Dr. Tunçman'a verdiği imzalı fotoğrafı.

tadır. Serum fizyolojik usulüne uygun yapılır bu müdahaleden sonra. Dr. Tunçman'ın, kuduz aşısı yaptığı hastalarda karşılaştığı bir başka sorun da, günde 4-5 iğnenin yapılmasıdır. Bu durum hastaları güç durumda bırakmakta, hastalar ağrılara katlanmak zorunda kalmaktadırlar. Dr. Tunçman, buna da çare bulur: "... Hastaları bu külfetten kurtarmak için iğne adedini tedavinin esasına halel getirmeden azaltmağı düşündüm. İnoküle edilen aşı ve virüs miktarlarını inceden inceye hesaplayarak bunları bir defada yapmak o kadar güç birşey değildi ve kısa bir zaman sonra bu işi yaptık ve Högys-Philips metodunun modifiye bir şeklini bizim bünyemize uyan bir tarzda tatbikata geçtik. Hastalar da, aşıyı tatbik edenler de bu değişiklikten memnun kalmışlardı." Bir tedavi yöntemini daha kendi koşullarına uygular.

Dr. Tunçman bir yandan aşının daha yararlı bir biçimde kullanımına yönelik yöntemler geliştirirken, diğer yandan başka sorunlarla karşılaşır. Kurt, çakal ve sırtlan tarafından, özellikle başından ısırılan hastaların, tedavi sırasında veya sonrasında kudurarak ölmesi, Dr. Tunçman'ı hastalarda bağışıklığı artırmaya yönelik yeni arayışlara götürür: "... muhtelif metodlar arasında bioloji prensiplerine uygun olanı, eski direktörlerden Prof. Auguse Marie'nin başlayıp sonra terk ettiği Servaccination metodunu ufak bir değişiklikle ele aldım. Bunun için üç koyun tedarik ederek Çapa'daki müessesede bunlardan kuduz serumu hazırladım ve bu serumu virüsle karıştırarak günde 5 cc. olmak üzere üç gün hastalara tatbik ederek işe başladım ve arkasından aşı ile tedaviyi ikmal ediyordum. Sonraları tatbikatımız arttıkça cesaretimiz de artarak Servaccination dozlarını ve günlerini arttırdık, bu surette tedaviye bir hafta devam ediyor ve 100 cc. Servaccin tatbik ediyorduk. Bu suretle ölüm vak'aları azaldı, fakat netice yine bizim istediğimiz gibi değildi. Onun için 1949'dan itibaren serumu ayrı, aşıyı ayrı vurmağa başladık... bu surette baş-yüz ısırıklarında ölüm nisbeti daha çok azaldı."

Dr. Zekai Muammer Tunçman bu çalışmanın sonuçlarını, 1953'te Roma'da toplanan Uluslararası Mikrobiyoloji Kongresi'ne sunar. Toplantıda; BM Sağlık Teşkilatı'nda uzman ve aynı zamanda Tahran Pasteur Enstitüsü'nde yönetici olan Dr. Balthazar "biz meslektaşım Dr. Tunçman kadar muvaffak olamadık" der. Böyle bir çalışmayla bilim dünyası ilk kez karşılaşmıştır. Dr. Zekai Muammer Tunçman büyük bir övgü alır.

Mustafa Necati Bey'in İzmir mebusu olduğu sıralar. (2. sırada ortada). Dr. Tunçman üçüncü sırada sağdan 4. kişi. 1923.

"Göçebe ilim olmaz"

Dr. Zekai Muammer Tunçman, ses getiren bu araştırmasını yaptığı sıralar, (1937'de) bir başka ilke de imza atar. Ülkemizde ilk kez görülen Aujeszky (yalancı kuduz) hastalığının virüsünü izole eder. Tıp tarihinde insanda ilk vak'a olan Aujeszky vak'asını inceler, Paris Tıp Akademisi ve Ann. Pasteur'de yayımlar. Bir makalesinde bu

hastalıkla ilgili şunları yazar: "... Aujesk hastalığı insanlar için tehlike teşkil etmeyen virüslü bir hayvan hastalığıdır. ... Bu hastalık, domuz eti istihlak eden ve domuz yetiştiren memleketler için önemlidir."

Dr. Tunçman kendini patolojik analizlerde yetersiz bulduğu için arkadaşı Dr. İhsan Şükrü Aksel'i de çalışmaya katar. Patolog İhsan Şükrü Aksel ise kuduzun beyindeki tahribatını araştırmaktadır o günlerde. Birlikte işe koyulurlar ve 1938'de Bükreş'te toplanan Uluslararası Kuduz Konferansı'nda bulgularını sunarlar.

Dr. Zekai Muammer Tunçman'ın, Dr. İhsan Şükrü Aksel ile çalışmaları uzun yıllar devam eder. 1947'de Kopenhag'da toplanan Uluslararası Mikrobiyoloji Kongresi'nin virüs bölümünde bir başka ilki yine birlikte sunarlar dünya bilim insanlarına. Bugün bile tartışılan, kuduz aşısının kan-beyin bariyeri üzerindeki etkilerine ilişkin bulgularını anlatırlar bu kongrede.

Dr. Tunçman, 1949'da yayımladığı "Yeni bir Aujeszky Vak'ası" adlı makalesinde, bu hastalığa ilişkin yirmialtı vaka saptandığını anlatır: "Aujeszky vakalarının daha fazla olması çok kuvvetle muhtemeldir. Bunlar, maalesef müessesenin vakit vakit yerinden oynatılarak yer değiştirmesi yüzünden laboratuvar çalışmalarımız aksamış ve birçok vakaları tesbit imkanı hasıl olamamıştır. Evvelce on defa yer değiştiren Müessese, zamanımda Çapa'dan Kuledibi'ne, Kuledibi'nden Sıraselviler'e, Sıraselviler'den Çemberlitaş'a mütemadiyen yer değiştirmiş ve bu yüzden Müessesenin çalışmaları, laboratuvar materiyelleri ve tecrübe hayvanlarını çok zarara uğratmıştır. Göçebe ilmin olamayacağını şu küçük misal gösteriyor, inşallah bunun sonuncusu olmasını temenni edelim." Dr. Tunçman'ın dileğine yetkililerin ne kadar uyduğu, 1971'de katıldığı bir uluslararası kongreye ilişkin yazdığı anısından değerlendirilebilir: Fransa'da yapılan beş günlük bu kongreden sonra, her Paris'e gidişinde yaptığı gibi Pasteur Enstitüsü'nü ziyaret gider, şefleri ve eski dostlarıyla görüşür. Değişim ve gelişmeleri gözler, yeni tedavi yöntemlerini inceler.

"... Yeniliklerin en önemlisi aşı günlerini kısaltmaktır. Eskiden olduğu gibi 14, 20, hatta 24 günlük tedavi artık kalmamıştır. 7 gün ile 14 gün arasında işi bitirmekte ve iyi sonuçlar alınmaktadır. Doku kültürü ile hazırlanan aşının avantajlarından biri de, içerisinde beyin maddesi bulunmadığından aksiden paralitik ve ansefalit gibi sonu iyi olmayan yan tesirler olmamaktadır.... Gördüğüm bu yenilikler ve alınan sonuçlar, yurdumuz için de çok önemlidir. Birçok Avrupa başkentinde kuduz Enstütüleri kapanmış durumdadır. Yurdumuz her gün Kuduz tehlikesiyle karşı karşıyadır. Fakat her nedense yetkililer kuduza gereken ilgiyi göstermemektedirler. Benim topladığım bir istatistikte 10 yıl içinde, 316 vatandaş tedavi görmeden bilgisizlikleri yüzünden kudurmuşlardır. Diğer taraftan ehli hayvan kuduzundan oldukça kaybımız vardır. Bu on yılda 4500 baş hayvan kuduzdan ölmüştür. Bunlar ekonomik bakımdan küçümsenecek şeyler değildir." der ve halk sağlığına yönelik Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki devrimci politikalardan da uzaklaşıldığını gözler. Üzüntü duyar: "İnsan kuduzu vak'asını bir göz önüne getiriniz, bu ne acı, ne feci bir şeydir."

İstanbul Kuduz Enstitüsü'nün 80. yıldönümü sempozyumundaki konuşmasında da sağlık politikalarına ilişkin sorunları tartışmaktan ve yetkilileri uyarmak-

Dr. Zekai Muammer Tunçman, tarih yaptığının ve yazdığının bilincindeydi. Herşeyi belgeledi. İnebolu'dan Kastamonu'ya mermi taşıyan Kuvayi Milliyeciler'in fotoğrafını da bu sırada çekti.. Fotoğrafa dikkatli bakılırsa , Kurtuluş Savaşı'na destek veren Sovyet subay ve erleri de görülebilir..

tan kendini alamaz:

"1928 Haziranında kuduz işine başlamıştım, şimdi 1968 yılındayız. Bu kırk yıllık zaman içerisinde elimden geldiği kadar, bir yandan tedavi sistemini tanzim ederken, bir yandan da halkımızı uyarmak için yazı yazdım, raporlar yazdım, kitap yazdım, muhtelif komisyonlarda söyledim, ve daima da yazmaktayım, amma görüyorum ki, iş yazıp çizmekle bitmiyor. Sağlık Bakanlığı ve Veteriner teşkilatı el ele vererek bu konuya kesin bir hal çaresi bulmalıdır. Biz geldik gidiyoruz. Söyleye söyleye dilimizde tüy bitti, her nedense kuduza gereken önem verilmemektedir."

Dr. Zekai Muammer Tunçman'ın, 1947'de Kopenhag'daki kongrede BCG aşısıyla ilgili gelişmeler dikkatini çeker. Türkiye'ye dönünce, sınıf arkadaşı da olan Sağlık Bakanı Dr. Sadi Konuk'a izlenimlerini anlatır. O günlerde tıp çevrelerinde BCG aşısına ilişkin olumsuz görüşler hakimdir. Çünkü yıllar önce Almanya'da aşı kültürlerinin yanlışlıkla karıştırılması sonucu 40 çocuk ölür. Ayrıca aşının koruma gücünün düşük olduğuna inanılır. Dr. Tunçman, ölümlerin aşı uygulamasıyla en azından yüzde elli azalacağına sağlık bakanını ikna eder. Bakanlık, Kopenhag'a uzmanlar gönderir. Sonra da BCG laboratuvarları kurulur ve dünya çapında başarılı bir aşı kampanyası böylece başlamış olur. Daha sonra Verem Savaş Derneği'nin yönetimine girer, ulusal ve uluslararası tüberküloz kongrelerine katılır. Ayrıca ekibiyle birlikte süt ineklerinde tüberküloz araştırmaları yaparak, hasta ineklerden alınan sütlerin yaratacağı sorunlara karşı hem meslektaşlarını, hem de kamuoyunu bilgilendirir. Basında yer alan önyargılı ve yanlış bilgilendirmelere karşı mücadele eder: "... Hayvanlardan insanlara geçen hastalıkların başlıcalarından sayılan bu hastalıkları küçümsemek, mücadeleyi gevşetmek kanaatimce çok yanlış olduğu gibi, bütün bu araştırmalarda çalışanları ve mesailerini hiçe saymakta doğru değildir. Bir sabah gazetesi fıkra muhariri bakınız ne diyor: 'Ankara'dan gelen haberde İstanbul inekleri üzerinde yapılan tetkikat sözü, beni hayrete düşürdü. Bu tetkikat ne zaman ve nerede yapıldı? Alemi manada mı? Sağmal hayvan besliyen ahırların çoğunu ziyaret edecek kadar kabadayı veteriner ben tasavvur etmiyorum.' Sayın fıkra muharirinin tasavvur edemediği hekim ve veterinerlerimiz vardır. Ve tetkikleri canla başla ve feragatla yapmışlar ve hatta kendileri de hastalığa yakalanmışlardır. Bir tanesi ve çok değerlisi de geçenlerde bu hastalığın ızdırabını senelerce çektikten sonra fen kurbanları arasına karışmıştır." Onu bu yazılardan çok, yetkililerin yaptığı cahilce açıklamalar ve "hakikatlerin örtülmesi" üzer. Çünkü hastalanan halk, bedeli ödeyecektir.

Dr. Zekai Muammer Tunçman 1957'de ise, yarasalarda kuduz virüsü araştırmaları yaparak, Ege Bölgesi'deki bir tür yarasadan kuduz virüsünü izole eder. Bu çalışmasını da, Uluslararası Mikrobiyoloji Cemiyetleri Avrupa grubunun, İstanbul'da düzenlediği sempozyumda bilim dünyasına sunar. Ayrıca horoz ve tavuk gibi gagalı hayvanların gagalaması sonucu kuduz geçmeyeceğini de saptar. Hastaneye bu şikayetle başvuranlara boş yere aşı yaptırmaz.

Dr. Tunçman, 5 Mart 1959'da, Légion d'honneur nişanını ve Chevalier rütbesini alırken.

Dr. Zekai Muammer Tunçman, 1939'dan 1950 yılına kadar bir yandan da Adli Tıp İşleri Umum Müdürlüğü'nde biyoloji laboratuvar şefi olarak çalışır. Balta, kama, elbise üzerindeki kan lekeleri, kan grupları, sperm ve babalık araştırmaları gibi ek işler de yapar. *Babalık Araştırmaları ve Adli Tıpda Kan Gruplarının Ehemiyeti* adlı makaleler yazar. Bu araştırmalarda kullandığı yöntemin önemini de yine makalelerinde ayrıntılı olarak açıklar.

"Cehalete karşı eğitim"

Dr. Zekai Muammer Tunçman çalışma yaşamı boyunca ilginç gözlemlerde de bulunur. Bunlardan biri de; köpek ısırması sonucu tedaviye gelen astım hastalarıyla ilgilidir. Kuduz aşısı olan astım hastalarının rahatladığını ve krizlerinin kesildiğini saptar. Hastalar da bunu fark edince birbirlerine, kuduz aşısının astıma faydasından söz ederler. Kuduz Hastanesi, astım hastalarının yoğun aşı talebiyle karşılaşır. Yüzlerce astım hastası tedavi edilir. Dr. Tunçman yine büyük bir sorumluluk duygusuyla, başvuran kişilerin hastalık öyküsünü, uyguladıkları tedavi yöntemini ve sonuçlarını *Mikrobiyoloji Dergisi*'nde yazar, bilgilenmek isteyenlerin hizmetine sunar.

Dr. Zekai Muammer Tunçman, yalnızca kendi çalışmalarının duyurulmasıyla yetinmez, mikrobiyolojinin alanına giren diğer bilim dallarıyla ve bilimcilerle ilgilenir. Ayrıca, diğer meslektaşlarının çalışmaları da onun için büyük bir değer taşır. Gençlerin çalışmalarını destekler, yurdışında eğitim görmeleri için aracılık eder. Önemli bulduğu bilimsel çalışmalar için özel emek verir: Bir gün, Paris ve Diyarbakır'dan tanıdığı operatör arkadaşı Dr. Naki Tez, lokal enfeksiyonlarda aşı uygulama yönteminden başarılı sonuçlar aldığını yazar mektubunda: "Zekaiciğim, ne olur benim elde ettiğim bu iyi sonuçları bakteriyolog arkadaşlarıma bildirmeye aracı ol, bu aşı ile tedavi, immulojiyi yakından ilgilendirdiğinden sizin Mikrobiyoloji Cemiyetinde müşahadelerimi söylemeye bana imkan ver, bu

Sol başta, Bülent Ecevit, yanında Tunçman. Bülent Ecevit'in arkasında babası Dr. Fahri Ecevit ve annesi Nazlı Ecevit. (1943)

Yıl 1925. 1. Milli Tıb Kongresi, başvekil İsmet Paşa. Dr. Tunçman, sağdan 1. sırada.

sonuçları duyurmak istiyorum, bundan herkes faydalansın." Dr. Tunçman bunu gündemine alır ve Dr. Naki Tez için toplantı ayarlar. Toplantı 24 Mart 1956'da Kuduz Enstitüsü'nde yapılır. Dr. Naki Tez'in bulguları daha sonra yayımlanır.

Dr. Zekai Muammer Tunçman, yaşamının her döneminde ürettiklerini belgeler. Çalışmalarının tümünün sonuçlarını yayımlamakla yetinmez, iki yılda bir olmak üzere toplam 14 kez Ulusal Mikrobiyoloji Kongresi düzenler. Kendi ola-

Zekai Tunçman'ın hocası Ord. Prof. Dr. Ahmet Refik Güran

Prof. Dr. Ahmet Refik Güran, 1870'te Beşiktaş'ta doğar. Mektebi Mülkiye'nin (Siyasal Bilgiler) beşinci sınıfına kadar okuduktan sonra tıbba olan sevgisi ağır basar ve Askeri Tıbbiye'ye geçer. 1894'te tabib yüzbaşı olur.

Bu sırada (1893'te) Abdülhamit, Pasteur'e bir mektup göndererek İstanbul'da kurulacak olan Bakteriyoloji Laboratuvarı'nın başına geçmesini ister. Pasteur işlerinin çokluğunu anlatan bir mektup yazar ve güvenilir yardımcısını göndereceğini belirtir. 1893'te Maurice Nicolle İstanbul'a gelir. Pasteur Enstitüsü'ndeki programı aynen uygular. Onbeş öğrenci arasından kendine asistan olarak üç kişi seçer. Bunlardan birisi Dr. Ahmet Refik'tir. Dr. Ahmet Refik, Dr. Nicolle ile birlikte yedi yıl çalışır. Bakteriyolojihaneyi yönetir. Tıbbiyede uzun yıllar dersler verir. Balkan Savaşı sırasında başhekimlik ve kolordu bakteriyologluğuyla görevlendirilir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında binlerce litre aşı ve serum yapar. Büyük masraflar sonucu alınabilen aşı ve serumu çok düşük bir maliyetle ürettiği için kendisine "İktisat Mükafatı" verilir. Büyük baş hayvanların yakalandığı bir hastalığa karşı ilk kez bir aşı yapar. Bu aşıya Dr. Refik barbon adı verilir. Ayrıca tavuk kolerasına karşı aşı geliştirir, şarbon aşısını uygular. Kan almaya ve vermeye yönelik kullanışlı bir alet icat eder. Dışa bağımlılığı ortadan kaldırmaya yönelik çareler bulur. Meslek yaşamında ihtiyaç duyulan pek çok aleti bir kaç gün içinde tasarlar ve imal eder.

Ayrıca yoğurt içindeki bakterileri analiz ederek, yoğurtta tatlılığı sağlayan basili ayırır ve çalışmasının sonucunu Avrupa'da bir dergide yayımlar. Böylece "Türk yoğurt basili" dünya bilim literatürüne girer.

Kurtuluş Savaşı sırasında da Anadolu'ya serum ve aşı sevkiyatı işini düzenli olarak sürdürür. 1927'de milletvekili olur. Türkiye bilim dünyasına pek çok insan kazandırır.

Dr. Zekai Muammer Tunçman, Prof. Ekrem Kadri Unat'ın 25 Eylül 1968'de Cumhuriyet Gazetesi'ne yazdığı "Mikrobiyolojinin Başlangıcı" adlı yazısını eleştirir. Çünkü bu yazıda yazar; Nicolle'ün en iyi çalışma arkadaşı ve yüzlerce öğrenci ve uzman yetiştirmiş Prof. Dr. Refik Güran'dan söz etmemekle kalmamış, diğer emeği geçen kişileri de atlamıştır. Dr. Tunçman, "Bakterioloji ilminin yurdumuzda gelişmesine yardım etmişlerdir" diyerek saygıyla anar bu kişileri.

Atatürk'ü köpek ısırınca...

Dr. Tunçman'ın, Atatürk'ün köpeği tarafından ısırılmasıyla ile ilgili bir anısı: "Müessesenin Çapa'da bulunduğu yıllarda bir gün Bakanlık Müsteşarı Prof. Hüsamettin Kural, telefonla acele Müstahsır Hasan'ı Ankara'ya göndermemi ve beraberinde bir zincirle tasma getirmesini söyledi ve telefonu kapadı. Meselenin mahiyetini söylememekle beraber bunun ne olduğunu anlar gibi olmuştum.

Akşama doğru Atatürk'ün yakınlarından Cevat Abbas Gürer'den öğrenmiştim... Müstahzır Hasan'ı hemen hazırlayarak kendisine sıkı talimat verdim ve vaziyet hakkında bana da malumat vermesini tembihledim.

Hasan'ın Ankara'ya gidişinden sonra birkaç gün sonra aldığım bir mektupta Müsteşar Hüsamettin Bey'in müşahadedeki köpeği öldürtmek istediğini yazıyordu. Mektubu alır almaz hemen Cevdet Abbas'a koşarak durumu anlattım ve köpeğin müşahade sonuna kadar öldürülmemesini söyledim... Hayvan müşahade müddetini sağ salim bitirdi ve büyük Atatürk de kuduz aşısı olmaktan kurtuldu.

Benim bu müdahalemi Vekil Refik hazmedemedi ve bana şiddetli bir mektup yazarak amirlerine hörmet etmekliğimi ve hakkımda muamele yaptıracağını bildiriyordu. Kendilerine verdiğim cevapta, vekil oldukları için herşeyi yaptırabileceklerini, ancak ortada Atatürk gibi dünya çapında ve hepimizin gözbebeği büyük bir şahsiyetin sağlığı bahis konusu olduğunu ve kendilerinin de ihtisasa hörmet etmeleri lazım geldiğini yazmıştım. Aradan bir müddet geçtikten sonra Çapa'daki müssesesye geldiler ve gönlümü aldılar. Bundan sonra çalışmalarımı teşvik ve her istediğimi yapmışlardır. Kendilerini rahmetle anarım."

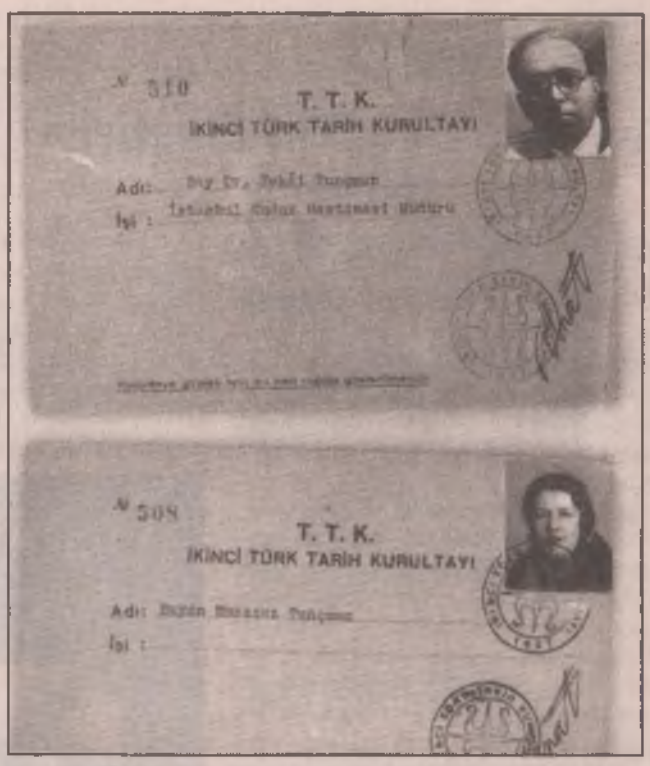

Tunçman'lar, 1937'de Dolmabahçe'de toplanan 2. Tarih Kurultayı'na katılmışlardı.

naklarıyla düzenlediği bu kongrelerin tutanaklarını da yayımlar. Ayrıca 60'lı yıllarda Türkiye'de Difteri ve Çocuk Felci panelleri düzenler. O dönem için önemli bir etkinliktir bu.

Katıldığı kongrelere ait izlenimlerini, bilim dünyasındaki gelişmeleri yalın bir dille yazar. Bunun yanı sıra tanıştığı insanlardan, kongre sonrası etkinliklerden, gezdiği-gördüğü ilginç yerlerden sıcacık bir üslupla söz eder. Onun yaptığı bilim de, yazarlığı da aşık suratlı değildir. Bu yüzden de yayımladığı *Mikrobiyoloji Dergisi*'ni tıp eğitimi görmemiş biri, kolaylıkla anlayabilir. Halktan hiç kopmaz. Halk arasında yaygın olan yanlış bilgilenmelere ve batıl inançlara karşı mücadele eder. Bir de *Cehalet Kurbanları* adını verdiği broşür çıkarır. Bu broşürde cehalet yüzünden kudurarak ölen insanların öykülerine yer verir. Bunlardan biri: köpek ısırması sonucu ağırlaşan bir hastanın, cin çarptı düşüncesiyle okutmaya götürülürken, zaman kaybı yüzünden kudurarak ölmesidir. Bir başka broşürde de cahilliğin yol açtığı ilginç bir olaydan söz eder: Bursa'da kayınvalidesinin dırdırından bıkan bir gelin, kayınvalidesine kudurmuş bir eşeğin kulağını yedirir. Çünkü halk arasında "kuduz eşeğin kulağını yiyen biri kuzu gibi olur" inancı yaygındır. Kayınvalide kuduz şüphesiyle hastaneye başvurur. Bu örnekleri, Dr. Tunçman halk sağlığı eğitimcilerine anımsatır ve ekler: "Cehalete, herşeye karşı eğitim."

Prof. Dr. Albert Sabin, Çocuk felci aşısının ağızdan alınan şeklini bulan bilgin, Dr. Zekai M. Tunçman ve gazetecilerle görüşürken. Resmin altına "komplimanlarla Dr. Tunçman'a" diye imzalamış. (1973).

Türkçe ve yabancı dergilerde yayımlanmış 109 bilimsel makalesi bulunan Dr. Zekai Muammer Tunçman 1980'in Ocak ayında bağırsak kanserinden ölür. Dostluğu, insanlarla ilişkisinin merkezine koyan Dr. Tunçman'ın, son sözleri "dostlar yetişin" olur.

Komaya girdiği gün, beyin kanaması teşhisiyle hastaneye kaldırılan eşi Muazzez Tunçman da, onun ölümünden üç gün sonra yaşama gözlerini kapar. Birbirlerinin ölümünden bile haberleri olamaz.

"İnsan fanidir, eserleri yaşar ve ölümsüz olurlar, eser bırakmayan herhangi bir yayın yapmayanlar, ne kendilerine ve ne de yurduna, meslektaşlarına yararlı olabilirler" diyen Dr. Zekai Muammer Tunçman'ı 17. ölüm yıldönümünde, ölümsüz olduğu bilinciyle, saygıyla anıyoruz.

NOT: Babasına ait tüm belgeleri ve fotoğrafları büyük bir güvenle bana verip, bu yazıyı hazırlamama yardımcı olduğu için, Dr. Semih Tunçman'a teşekkür ederim.

Tansu Bele

Tevrat ve İncil'in Eleştirisi

İnsanın "Kendini Bilme" sorununun ilk basamağıdır simgesellik. Başka deyişle insan, yeryüzündeki varlığının "neden"lerini, yine kendi yarattığı simgesel bir dünya aracılığıyla bulgulamaya çalışmıştır. Bu simgesel dünyanın öncül öğeleri dil, söylence, sanat ve din ise; sonuncu halkası bilim (ve felsefe) dir.

Aynı bağlamda insanın, yeryüzü yolculuğunu açıklayabilmek amacıyla kurguladığı bu simgesel (dil, söylence, sanat ve din gibi) anlatım yollarını ilkin akıldışı yöntemlerle ve hayalgücüne dayanarak oluşturduğunu, ama son öğe olan (felsefenin temelini attığı) bilimi salt akılcı yöntemler aracılığıyla yarattığını söyleyebiliriz. Bu arada insanın akıldışı simgesel dünyasının en önemli öğesi ve doruğu, söylenceyle (söylencelerle) ve dille (sözle) içiçe niteliğini ve işbirliğini, günümüze dek sıkıca sürdürmüş olan din (dinler) dir. (Örnekse bütün dinlerin "söz"ü, "kelam"ı baş tacı etmeleri, vb.)

Başka deyişle dinler, insanın yeryüzündeki varoluş nedenlerini, en akıldışı anlatımlarla açıklarlar; çünkü onlar insan aklının bu konudaki çözümlemeci, irdeleyici ve araştırıcı yönleriyle devreye girmesinden çok önceleri yaratılmış, simgesel, sezgici ve salt inanca (tabu) dayalı açıklama yolları olan söylencelerin de olanca etkileriyle yüklüdürler, sıkı sıkıya bağlantılıdırlar. Bu nedenle din ya da dinler için, insanın hayal gücünü en sınırsızca zorlayan, en akıldışı simgesel açıklama yollarıdır diyebiliriz. Bilim ve onunla sıkı işbirliği içinde olan, bir bakıma bilimin kaynağı felsefe, insanın varlık sorunsalına yepyeni, dosdoğru bir ışık tutan akılçağını oluşturmakla birlikte, yine insanın geçmişinde kurguladığı ve etkileri günümüze dek uzanan akıldışı simgesel dünyasının çözümlenmesini de sağlar.

Kısacası, geçmişimizden günümüze miras kalan dil, söylence, sanat ve din gibi insanlığın akıldışı simgesellik evrenlerinin, bugünün bilimsel yöntemleriyle araştırılarak gün ışığına kavuşturulması, bizlere gerek insan aklının "doğru olanı sınayarak bulgulamak" konusunda aldığı yolu göstermesi, gerekse bu yolun insan aklının gerçekleri saptamadaki üstünlüğünü kanıtlaması açısından ilginç veriler ortaya koymaktadır.

Bütün dünyada olduğu gibi son yıllarda ülkemizde de yürütülen ve insanlığın akıldışı simgesellik evrelerinin ürünleri söylenceler ve dinler üstüne gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar, özellikle din kitaplarındaki (söylencelerle karışık) inançsal ve ahlaksal öğretilerin ne denli çarpık, akla mantığa sığmayan, giderek insan yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen zedeleyici yanlışlarla, birçok yanılgılar ve yalanlarla dolu olduğunu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadırlar.

(İlhan Arsel, Tevrat ve İncil'in Eleştirisi, Kaynak Yayınları, 1997 İst.)

Bu konudaki, son derece yararlı ve değerli araştırmaların usta yazarı İlhan Arsel'in, Kaynak Yayınları'nca basılan son yapıtı *Tevrat ve İncil'in Eleştirisi- Semavi Dinlerin 'Kutsal' Bilinen Kitapları:I* , özellikle üç büyük dinin temeli *Tevrat*'daki anlatılanların ve öğretilerin anlamsızlıklarını bütün çıplaklığıyla, belgesel nitelikli kanıtlarıyla sergilemesi açısından özgün ve çok önemli bir çalışmadır. "Kutsal diye kabul edilen kitaplarda anlatılan olaylar(ın) ve hikayeler(in), genellikle uydurma ya da geçmiş dönemlerin ve milletlerin efsanelerinden alınma şeyler olup, bunun böyle olduğunu" (s.14) ortaya koyan nice bilimsel araştırmanın yanısıra, İlhan Arsel de yapıtıyla bu konuda yeni bir örnek oluşturmakta ve bu çalışmalara değerli katkılarda bulunmaktadır. "... özellikle Aydınlanma Devrimi'ni yaratan Batılı düşünürlere göre gerçek olan birşey daha var ki, o da yalanların en kurnaz ve en kötü sonuç yaratan nitelikte olanlarının, 'kutsal' diye bilinen kitaplarda yer almış olmasıdır" (s.14) diyen Arsel ilkin *Tevrat*'da geçen ve İbrahim peygamberle Musa peygamberin inanılması olanaksız, yalanlarla dolu yaşam öykülerinden örnekler vermekte, ardından *Tevrat*'ın (Ahd-ı Atik) ardılı niteliğindeki *İncil*'deki (Ahd-ı Cedid) tutarsızlıklar üstünde durmakta, kadını erkeğin boyunduruğuna sokan hükümleri göstermektedir. Yapıtta kısaca İslam şeriatına da değinilmekte ve *Tevrat*'la *İncil*'in, *Kuran* tarafından onaylandığı ama *Kuran*'ın her iki kitaba göre de üstün sayıldığına da dikkat çekilmektedir.

Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler

1992 yılında kurulan Araştırma Görevlileri Derneği'nin, 20-21 Nisan 1995'de İstanbul'da gerçekleştirdiği "Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler Kongresi" kapsamında sunulan bildiriler, araştırma metinleri; aynı başlık altında ve dernek aracılığıyla kitaplaştırılmış: *Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler*.

Araştırma Görevlileri Derneği Bilimsel Etkinlikler Komisyonu adına Filiz Arıöz'ün kongreyi açış konuşmasında belirttiği üzere, bu kongre ülkemizde "bilimin yapılmıyor, yapılamıyor olmasının nedenlerini tartışmak, tartışmaya açmak" amacıyla gerçekleştirilmiştir. Filiz Arıöz bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmiştir: "Derneğimiz mesleki bir örgütlenmedir, mesleğimiz ise tüm dünyada zor bir iş olan araştırma yapmaktır, geleceğin bilim insanları adaylarıyız ama bu yolun başındayken mevcut koşullar devam ettiği sürece bu mesleği gerektiği gibi yapabileceğimiz yönünde derin endişelerimiz vardır. (....) Üniversitelerimizde bilimsel çalışma diye prosedür gereği yapılan bir sürü birbirinden kopuk çalışmalar kütüphane ve enstitü odalarında tozlanmaya devam ediyor." (s.13) Kuşkusuz ki Filiz Arıöz bu sözleriyle, kongrenin amacından yola çıkarak gerçekte bilimin ülkemizdeki acınası durumunu ortaya koymaktadır. Ayrıca konuşmacının, "Durum böyleyken çözüm üretilebilir mi? Üretilen çözümler yaşama geçirilebilir mi? Buna inancımız olmasa bu konuları tartışmaya açmamız da anlamlı olmazdı" biçimindeki açıklamasıyla da, kendinden sonraki konuşmacıların bildirilerine ışık tutuyor. Filiz Arıöz'den sonra bir açış konuşması yapan Yıldız Teknik Üniv. Rektörü Turgut Uzel ise eğitim; Türk Eğitimi üzerinde duruyor ve Türkiye'de eğitim politikasının yokluğundan söz ediyor. Onu izleyen İÜ Rektörü Bülent Berkarda ile YTÜ Öğrt. Üyesi Oktay Sinanoğlu da yaptıkları açış konuşmalarında, milli po-

litikanın yokluğu, üniversitenin görevinin eğitim ve öğretimi içiçe sürdürmek olduğu ve yapılan araştırmaların niteliği üstünde duruyorlar.

Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler adlı yapıtta, daha sonra yer alan bölümler şöyle sıralanmakta: Bilim ve Üniversite (konuşmacılar: Tahir Hatipoğlu, Ümit Şenesen, Ayseli Usluata, Naci Kepkep, Tülay Arın). Bilim Felsefesi ve Yöntemi (konuşmacılar: Yaman Örs, Yavuz Aksoy, Kevser İnci Ertürk, T. Altuğ, Ş. Eti, G. Kaya, C. Akın, İ. Özden, E. Tasalı, A. Turna, A. Hatemi, Berna Arda) Bilim Dili ve Bilim Tarihi (konuşmacılar: Melek Dosay, Remzi Demir, Tahsin Yücel) , Bilim ve Sanat (konuşmacılar: Şule Sağdık, Günay Atalayer, Ş. Can Pelin, Serap Şahinoğlu Pelin) Bilim ve Araştırma Kurumları (konuşmacı: Haldun Özaktaş) . Bilim İdeolojisi ve İktidar İlişkisi (konuşmacılar: Neriman Açıkalın, İrfan Kalaycı, Turan Yay, Sungur Savran). Bilim ve Teknoloji (konuşmacılar: Hacer Ansal, İ. Melih Baş, Emel Değirmenci) Bilim ve Toplum (konuşmacılar: Cihan Erdönmez, Aydemir Güler, Tufan Sertlek, Hayal Köksal, Nur Alkış) , Bilim Politikaları ve Türkiye (konuşmacılar: Ali Güler, Filiz Arıöz, Hakan Aydoğdu, Dilek Çetindamar, Nuri Ersoy).

İstanbul Araştırma Görevlileri Derneği olarak 1992'de çalışmalarına başlayan ve 26 Haziran 1993'de Araştırma Görevlileri Derneği adını alan kuruluşun; bilim açısından gittikçe çoraklaşan bir çöle dönüşen ve her geçen gün Atatürk'ün "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" sözünden biraz daha ayrılan, koparılmak istenen ülkemizde; ülkemiz yararına gerçekleştirdiği çalışmaların son kertede önemli ve değerli bir başlangıç oluşturduğuna, ülkemizin her sorunuyla ilgilenmeyi çalışma alanı içinde görerek başlattığı girişimin çok başarılı olacağına inanıyoruz.

(Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler, Bağlam Yayıncılık 1997 İst.)

AIDS Yazıları

1992 yılından başlayarak AIDS hastalığının ülkemizde yayılmasını önleme çalışmalarına katılan, Almanya'nın çeşitli kentlerinde AIDS üzerinde çalışan kurumlarda incelemelerde bulunan Arın Namal bu kurumların temsilcilerinin I.Türkiye AIDS Kongresi'ne katılımlarına önayak oldu ve Münih II.Sağlık Dairesi Başkanı Dr. Hannelore Krahnke'nin *AIDS'ten Böyle Korunurum-300 soru 300 yanıt* adlı yapıtını, ülkemizde halka yönelik ilk kitap olarak Türkçe'ye kazandırdı.

Ayrıca, hastalıkla mücadelenin başlangıcından bu yana, AIDS hastalarının sevgiyle çevrelenmesi mesajını iletmeye özen gösteren Arın Namal'ın ülkemizde gerçekleştirdiği değerli çalışmaları, 1997 yılında "İnsanlığa ve Gönüllü Kuruluşlara Hizmet" dalında *Hürriyet Gazetesi*'nin Jaycess Türkiye İşbirliği ile verdiği TOYP Ödülü'ne layık görüldü. Yine 1997 yılı içinde *HIV ve AIDS'e karşın Yaşamak* ve *AIDS Yazıları* adlı yapıtları yayımlandı. 'AIDS Yazıları', bu ölümcül hastalığa yakalanan ülkemiz insanlarıyla kurulan iletişimleri yansıtan hasta mektuplarından, AIDS Savaşım Derneği'nden, bu derneğin çalışmalarından ve AIDS hastalarıyla "yüzleşen" diş hekimi Arın Namal'ın bu konudaki düşüncelerini, çalışmalarını dile getiren yazılarından oluşuyor. Ülkemiz için çok değerli ve yararlı bir yapıt olduğunu özellikle belirtmemiz gerek.

(Arın Namal, AIDS Yazıları, EKAY Yayıncılık, 1997 İst.)

Kimya Güzeldir

Ömer Kuleli ve Osman Gürel ortaklaşa hazırladıkları *Kimya Güzeldir* adlı yapıtın önsözünde amaçlarını şöyle belirle-

(Ömer Kuleli-Osman Gürel, Kimya Güzeldir, Nar Yayınları, 1997, İkinci baskı.)

mişler: '(bu yapıtı) doğa bilimlerinin korkulacak ya da yalnız bilim adamlarına bırakılıp ancak ürünlerinin sağladığı kolaylıklardan yararlanılacak, dokunulmaz bir alan olmadığına inanarak yazdık. Bilginin her alanda ve her düzeyde bilimsel taban üzerinde yayılmasına ve gelişmesine bugün dünden daha çok inanıyoruz.' Fen bilimleri, çevrebilim, bilim tarihi ve bilim politikası konularını içeren yazılar, yapıtta yedi ana bölüm başlığı altında toplanmış, akıcı bir dille yazılmış, rahatlıkla okunmakta. Yapıt da ayrıca Kamil Masaracı'nın çizgileri yer alıyor.

Bucaklar Fırat'ın Sırtındaki Kan

Osman Şahin, gerçeklere dayanan bu 'belgesel romanında' Siverek'in büyük aşiretlerinden Bucaklar'ın 200 yıllık tarihi ile, 1960'lı yıllarda patlak veren ve 24 kişinin ölümüyle sonuçlanan 'Bucaklar Kan Davası'nın içyüzünü, en yetkili tanıklardan birinin ağzından anlatıyor.

(Osman Şahin, Bucaklar, Kaynak Yayınları, 2.baskı, 1997 İst.)

Şeriat Böyle

Yapıt, Turan Dursun'un, Prof. İlhan Arsel aracılığıyla tanıştığı Erkan Boyunince ile mektuplaşmalarını ve *Şeriat Böyle* adlı bir film senaryosunun özetini içeriyor. İlhan Arsel'in sunuş yazısıyla başlayan yapıtta, ayrıca Turan Dursun'un Erkan Boyunince ile birlikte kurdukları İDA Film'in sözleşmesi de var.

(Turan Dursun, Şeriat Böyle, Kaynak Yayınları, 1997 İst.)

İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri

Hikmet Çiçek'in yayına hazırladığı bu kitapta; Genelkurmay'ın 'gericiliğe karşı mücadele programı' diyebileceğimiz önemli açıklamalarını ve Batı Çalışma Grubu'nun çalışmalarını anlatan belgeler bulunuyor.

(Hikmet Çiçek, İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri, Kaynak Yayınları, 1997.)

Gülüşün Resimleri Aşar

Bilimsel araştırmaları bulunan Erdem Özdemir'in ilk şiir yapıtı. Yapıtın arka kapağında yer alan, Mahmut Makal'ın tanımlamasıyla: 'Erdem Özdemir, ilk gençlik hevesi olarak şiir yazma yaşını geride bırakmış bir şair.'

(Erdem Özdemir, Gülüşün Resimleri Aşar, Güldikeni Yayınları, 1. baskı, 1997 Ankara.)

Düğüm

Aşağıda iki düğüm görüyorsunuz:

Bu iki düğüm birbirinin aynı gibi görünüyorlar. Öyle mi gerçekten? Dikkatlice bakarsanız, bu iki düğümün birbirinin tıpatıp aynı olmadığını görürsünüz.

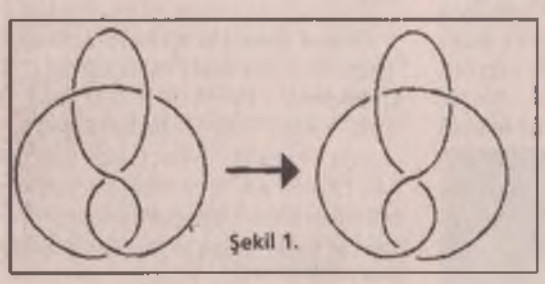

Şekil 1.

Düğümlerden biri, öbürünün aynadaki görüntüsü, ama aynısı değil...

Birinden öbürünü, kesip biçmeden, yalnızca iple oynayarak (örneğin döndürerek) elde edebilir miyiz? Evet. Yani aslında bu iki düğüm aynı düğümdü. Uzayda iple oynayarak, birini öbürü yapabiliriz.

Düğümlerden birini 180 derece döndürseniz, öbür düğümü değil, gene aynı düğümü elde edersiniz, demek ki düğümlerden birini 180 derece döndürmek yetmiyor.

Soldaki düğümden başlayalım (Şekil 1). Üstteki halkayı sağa yatıralım (Şekil 2 ve 3). Sonra soldaki halkayı sağa yatıralım (Şekil 4 ve 5). Düğümü, yelkovanın yönüne doğru 90 derece döndürelim (Şekil 6). Yukardaki ikinci düğümü elde ettik.

Düğümler kuramı, matematiğin çok güzel ve heyecanlı dallarından biridir. Dört ve daha yüksek boyutlarda her düğüm birbirinin eşidir; dört ve daha çok boyutlu uzaylarda, düğümü çözecek bol bol yerimiz vardır. Oysa üç boyutlu uzayda birbirinin eşi olmayan birçok düğüm vardır. Bu düğümlerin sınıflandırılması matematiğin ilginç problemlerinden biridir.

Düğümler kuramı hakkında daha fazla bilgi edinmek için, Crowell ve Fox'un 1963'te yayımlanmış ve bugün bir klasik olarak kabul edilen *Introduction to Knot Theory*'ye (Ginn and Company) bakabilirsiniz.

Yanıtlar

Bu soruya, dördü doğru, biri yanlış olmak üzere tam 6 yanıt geldi! Doğru yanıtı

Cetvelsiz de olur!

ödüllü Bulmaca

Eski Yunan matematikçilerini cetvel ve pergel yardımıyla yapılan çizimler çok ilgilendirirdi. Çünkü Eflatun'a göre, doğru ve daire, geometrik şekiller arasında mükemmel olan tek şekillerdi. "Mükemmel" ne demekse...

Bir örnek verelim. Cetvel ve pergelle, iki noktanın tam ortasındaki noktayı bulalım. *A* ve *B* noktaları verilmiş olsun. Bu iki noktanın tam ortasındaki *P* noktasını cetvel ve pergelle bulacağız.

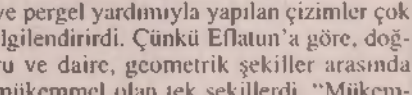

Pergel ve cetvelle *P* noktasını bulma yöntemi şöyle (Aşağıdaki şekilden izleyin):

1. *AB* doğrusunu cetvelle çizelim.
2. *A* merkezli *AB* yarıçaplı bir daire çizelim. Bu daireye *D* adını verelim.
3. Sonra *B* merkezli *AB* yarıçaplı ikinci bir daire çizelim. Bu daireye D_1 adını verelim.
4. Bu iki dairenin kesiştiği noktalara *U* ve *V* diyelim.
5. *UV* doğrusunu çizelim.
6. *UV* doğrusuyla *AB* doğrusunun kesiştiği nokta, bulmak istediğimiz *P* noktasıdır.

"Benim daha kolay bir yöntemim var: Cetvelle *A* ve *B* arasındaki mesafeyi ölçerim, yarısını alıp *P* noktasını bulurum,"

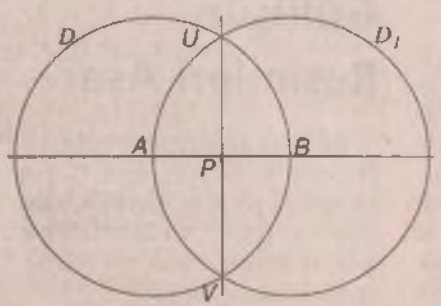

derseniz, yanlış olur; çünkü cetvelimiz ölçmeye değil, verilmiş iki noktadan geçen doğruyu çizmeye yarar. Yani cetvel derecelendirilmemiş, üstünde hiç yazı ya da işaret bulunmayan dümdüz bir cetvel...

Eski Yunanlılar pergel ve cetvel kullanarak birçok çizim yapmışlardır.

Örneğin düzgün üçgen (yani eşkenar üçgen), düzgün dörtgen (yani kare), düzgün beşgen, düzgün altıgen ve düzgün 15-gen çizmesini biliyorlardı. Ayrıca, eğer düzgün bir *n*-gen verilmişse, düzgün 2*n*-gen çizebiliyorlardı. Düzgün yedigen ve 17-gen yapmayı bilmiyorlardı. Düzgün yedigen cetvel ve pergelle çizilemez, bunu sanırım Gauss kanıtladı. 30 Mart 1796'da 19 yaşındaki Gauss, düzgün 17-geni pergel ve cetvelle çizmeyi başardı.

Eski Yunanlılar'ın yapamadıkları başka çizimler de vardı (1).

1. Bir açıyı üç eşit parçaya bölemiyorlardı. Bazı açılar üçe bölünebilir, örneğin 90, 135, 180, 270 derecelik açılar pergel ve cetvelle üçe bölünebilir, ama Yunanlılar her açıyı üçe bölmesini bilmiyorlardı. Örneğin 60 derecelik açıyı üçe bölemiyorlardı (2).

2. Alanı verilmiş bir dairenin alanına eşit bir kare çizemiyorlardı (3).

3. Birim uzunluk verilmişse, $\sqrt[3]{2}$ uzunluğunu çizemiyorlardı.

Matematikçiler yüzyıllar boyunca yukardaki çizimleri yapmaya çalıştılar. Daire ve doğru "mükemmel" olduklarına göre, cetvel ve pergelle her çizimin yapılabileceğine inanıyorlardı. Bu çizimlerin imkansız oldukları 18. yüzyılda anlaşıldı (4). Anlaşıldı ama, hâlâ bu çizimleri yapmaya çalışan amatörler vardır. Boşu boşuna... Bu çizimlerin yapılamayacağı matematiksel olarak kanıtlanmıştır.

Geçen yıl İspanya'da bir konferansta, bir arkadaşım, pergel ve cetvelle elde edilebilecek her noktanın aslında yalnızca pergelle elde edilebileceğini söyledi. Bu bir teoremmiş ama kanıtını bilmiyormuş. Ben de bilmiyorum (5). Ama, Özlem Beyarslan'la uğraştık ve yalnızca pergel kullanarak iki noktanın orta noktasını bulmayı başardık. Bakalım siz de başarabilecek misiniz?

Doğru yanıtı verenler arasında çekilecek kurada kazanan 5 kişiye Berfin Yayınları'ndan çıkan Giordano Bruno'nun *Diyaloglar* adlı kitabı armağan edilecektir. Yanıtlar 15 Şubat 1997 tarihine kadar Bilim ve Ütopya, Ödüllü Matematik Bulmacası, Büyükdere Cad. No:79 Bor Ap. Kat 5 D.10 Mecidiyeköy/İstanbul adresine ulaşmalıdır. Yanıtlar ve kazananlar, Bilim ve Ütopya'nın Mart 1998 tarihli sayısında yayımlanacaktır.

DİPNOTLAR

(1) Gauss şu teoremi de kanıtlamıştır: Düzgün bir *n*-genin cetvel ve pergelle çizilebilmesi için $2^{2^k}+1$ biçiminde yazılabilen sonlu tane $p_1,\dots,p_s$ asal sayısı için ve bir *r* tamsayısı için $n=2^r p_1\dots p_s$ eşitliğinin geçerli olması gerekli ve yeterlidir. Örneğin düzgün 257 çizilebilir, çünkü asaldır ve $2^{2^3}+1$'e eşittir. $2^{2^k}+1$ biçiminde yazılan asal sayılara Fermat asalları denir. Hangi *k*'lar için $2^{2^k}+1$ sayısının asal olduğu bugün hala bilinmiyor. Bu konuda *Matematik ve Korku* adlı kitabımdaki *Asal Sayılar* adlı yazıya bakabilirsiniz.

(2) Bir açıyı 2, 4, 8 ... eşit parçaya bölmek kolaydır. Bir doğru parçasını da cetvel ve pergelle istediğiniz kadar eşit parçaya bölebiliriz. Eğer cetvel derecelendirilmişse, her açı üçe bölünebilir (H.M. Cundy ve A.P. Rollette, *Mathematical Models*, Oxford University Press, 1961).

(3) Arşimet, çok akıllı (ama başarısız) bir yöntemle böyle bir kare ararken, $3+10/71<\pi<3+1/7$ eşitsizliklerini kanıtlamıştır.

(4) Bu imkansızlıkları kanıtlamak için bir a_2 modern cebir (cisimler kuramı) bilmek yeterlidir. Matematik bölümlerinde, ikinci ya da üçüncü yılda kanıtlanır bu teorem genellikle. Dileyen, Ian Stewart'ın Galois Theory adlı kitabından kanıtları okuyabilir (sayfa 57).

(5) Sonradan öğrendiğime göre, bu teoremi 1672'de Mohr kanıtlamış ve teorem daha çok Mascheroni (1797) teoremi diye biliniyormuş.

yollayanlar: Hüseyin Baki Karakuş, Fırat Çetikler, Tülin Demirel ve Zekeriya Güney.

Genellikle yanlış yanıt verenlerin adlarını yayımlamam ama bu kez yayımlayacağım.

Murat Aygen, bir düğümden öbür düğümün elde edilemeyeceğini kanıtlamak için ilginç bir yöntem bulmuş. Yöntemi ilginç ama yanlış. İpin üstünde yürüyen bir karınca düşünün. Karınca yürümeye birinci düğümün sağ üst köşesinden başlasın ve hep aynı yöne, diyelim "yukarıya doğru" gitsin. Karıncanın yürüye yürüye, bir alttan (-1), bir üstten (+1) geçiyor. Böylece -1 ve +1'lerden oluşan sonlu bir dizi elde ediyoruz. Geçitlerimize A, B, C ve D adını verelim. İlk geçit A olsun. Karınca şu yolu izliyor:

A(+1), B(-1), C(+1), D(-1), B(+1), A(-1), D(+1), C(-1)

Ve karınca tekrar aynı yere, A(+1)'e gelir. Murat Aygen, ikinci düğümde, karınca yön değiştirmeden böyle bir diziyi izleyemeyeceğini, dolayısıyla iki düğümün birbiriyle eşdeğer olmadıklarını ileri sürmüş.

Murat Aygen'in yanıldığını biliyoruz.

Öte yandan, düğümlerin eşdeğer olduklarını daha önceden bilmiyor olsaydım, Murat Aygen beni iki düğümün eşdeğer olmadığına ikna edebilirdi... Yani Murat Aygen'in "kanıtı" nerdeyse bir kanıt ikna ediciliğinde!

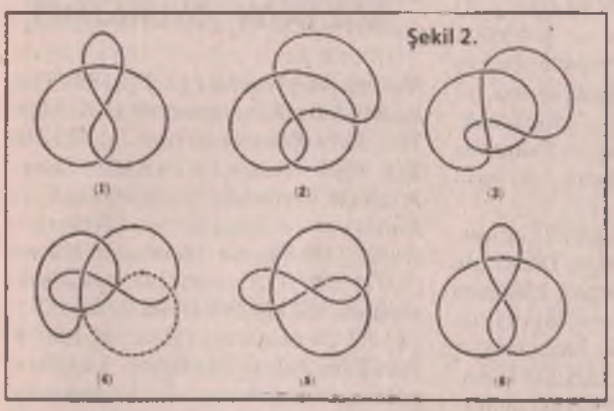

Murat Aygen'in karıncasını yukardaki açıklama şeklinin 6 düğümü boyunca izleyin, yön değiştirmeyen karıncanın son düğümde yön değiştirmiş gibi göründüğünü göreceksiniz! İlk düğümün A, B, C ve D noktaları son düğümün sırasıyla C, D, A ve B noktaları oluyor. İlk düğümde ABCDBADC yolunu izleyen karınca son düğümde de gene aynı yolu izliyor elbette.

Murat Aygen'in bulmaya yeltendiği yönteme cebirsel geometri, cebirsel topoloji gibi matematiğin ileri konularında sık sık başvurulur: Geometrik bir problem cebire indirgenir. Şöyle: Her geometrik nesneye cebirsel bir nesne iliştirilir ve iliştirilen bu cebirsel nesnelerin birtakım geometrik dönüşümler altında değişmedikleri kanıtlanır. Murat Aygen her düğüme sonlu bir dizi iliştirmiş ve bu dizinin eşdeğer düğümler için aynı olduğunu ileri sürmüş. Bir yerde bir hata yapmış, ama yöntemi ilginç ve amatör bir matematikçi için takdire değer.

Düzeltme:

Geçen yazımda, okur mektuplarını yanıtlarken Volkan Dilber'in (721, 640, 622, 550, 442, 433) stratejisini 811 oyunuyla yenebileceğimi yazmıştım. Yanlış elbette. 811, tam tersine oynamamam gereken bir oyun. Volkan Dilber haklı, stratejisi, kendisinin de mektubunda belirttiği gibi, en iyi stratejilerden biri. Kendisinden özür dilerim. En iyi stratejinin bir tane olduğunu sanıyordum. Yanılmışım demek ki.

Aziz Nesin İlköğretim Okulu

Sevgili Nesin Vakfı dostu ve Aziz Nesin seveni, Nesin Vakfı çocuklarının eğitim gördüğü Çatalca ve yöresinin okullarından, pek değil, hiç memnun değilim. Öğretmen eksikliği, boş geçen dersler, öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun yetersiz pedagojik ve bilgi düzeyi, çağdışı eğitim anlayışı, olmayan ya da bozuk olan altyapı, öğrencilere saygısızlık, hakaret, hatta dayak gibi Türkiye'nin her okulunda yaşanan sorunlar, İstanbul'un yalnızca 60 kilometre uzağında bulunan Çatalca'da da yaşanıyor, hem de yoğun bir biçimde. Sonuç olarak, birçok bakımdan çok iyi yetişen (birlikte yaşamayı bilen, saygılı, onurlu, üretici, elcil, sevecen, bağımsız, özgür) Nesin Vakfı çocuklarının akademik başarıları, istediğimiz düzeyde olmuyor.

Babamın da yaşarken öngördüğü gibi, tek çözüm yolu okul kurmaktır. Kendimize ait olan bir okul olmadan, dilediğimiz nitelikte insan yetiştirmemiz olanaksızdır.

Çatalca'da sekiz yıllık bir "Aziz Nesin İlköğretim Okulu" kurmayı tasarlıyorum. Bu okul, Aziz Nesin adına yakışır bir okul olacak. Hayvanlarıyla, tarımıyla, çiçek ve sebze bahçeleriyle, dansıyla, müziğiyle, resim ve heykel atölyeleriyle, fotoğrafçılığıyla, satrancıyla, spor alanlarıyla, çocuk bahçesiyle, kitaplığıyla, sinema ve tiyatrosuyla, bilimsel ve sosyal etkinlikleriyle, hoşgörüsü ve özgürlüğüyle, öğrencilerin haftasonları bile okula gelmek isteyecekleri bir okul... Ayrıca, iyi öğretmenleri Çatalca'ya çekebilmek ve öğretmenlerin "iş saatleri" dışında da okulda bulunmalarını sağlamak amacıyla, öğretmenlere birer lojman yapmayı öngörüyoruz. Okul binası ve lojmanlar, Vakıf binasına birkaç yüz metre ötedeki 40 dönümlük arsamıza inşa edilecek. Her sınıf en fazla 20-25 kişilik olacak. Dolayısıyla, Aziz Nesin İlköğretim Okulu, yuvasıyla birlikte, 200 öğrencilik bir okul olacak.

Nesin Vakfı'nın böyle bir okulun maddi giderlerini karşılayacak olanağı yoktur. Okulumuz paralı olacak, ancak kâr amacı gütmeyecek. Öte yandan Nesin Vakfı çocukları ve olanaklar elverdiğince, civardaki yoksul çocuklar da okulumuzda parasız eğitim görebilecekler. Ayrıca, Nesin Vakfı'nın bilim, kültür ve spor olanaklarından Çatalca yöresinin okulları da parasız yararlanabileceklerdir.

Nesin Vakfı'nın yasal olarak özel okul işletme hakkı olmadığı için, okulu ayrıca kuracağımız Aziz Nesin Eğitim Vakfı işletecek. Okul binası, öğretmen lojmanları ve arsa, Nesin Vakfı'na ait olacak; Nesin Vakfı, Aziz Nesin Eğitim Vakfı'na bu gayrimenkulleri kiralayacak. Ama bu aşamaya gelmeden önce, okulun ve lojmanların inşaatını bitirmeliyiz.

Tahminlerimize göre en az 150 milyar lira gerektiren okul inşaatı için de, Nesin Vakfı'nın şu andaki maddi olanakları yeterli değildir. Bu amaçla bir kampanya açmış bulunuyoruz. Hesap numaralarımız şöyledir:

Aziz Nesin İlkokulu Bağış Kampanyası
Vakıf Bank, Çatalca Şubesi
237-2007935 (TL için)
237-4007937 ($ için)
237-4007936 (DM için)

En az 30.000$ bağışlayanların adını (ya da dilekleri birinin adını) bir sınıfa, kitaplığa ya da spor salonuna verebiliriz. Bağışlarınızı yukardaki hesap numaralarına yatırmanızı ve böyle bir kampanyanın açıldığını çevrenizde duyurmanızı rica ediyorum. Hatta bu kampanyayı medyada duyurabilirseniz yardımınız daha da büyük olur. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Saygılar, sevgiler...
Nesin Vakfı Yönetmeni
Ali Nesin

Vakıf:
Nesin Vakfı
PK 5
Çatalca/İstanbul
Tel: 90-212-783 63 59
Tel: 90-212-783 60 49/50/51
Fax: 90-212-783 63 58

Üniversite:
Bilgi Üniversitesi
İnönü Cad. 28
Kuştepe
80310 Şişli/İstanbul
Tel: 90-212-216 22 22Æ302
Fax: 90-212-216 24 00
e-mail: anesin@ibun.edu.tr

Beyin Olimpiyatları'na Hazırlık Sınavları'nın beşincisi, Koprivnica Şampiyonası'nda sorulan bir bölümden oluştu. Her ayın ilk pazar günü yapılan Hazırlık Sınavları, 4 Ocak Pazartesi'nden itibaren, Boğaziçi Üniversitesi Kuzey Kampüs Eta B Binası 509 numaralı sınıfta yeniden başlayacak. Bu sınavlara ve pazar toplantılarımıza katılmayanlar, 300.000 TL postalama masrafı ve 200.000 TL (Toplam 500.000) gönderdikleri taktirde, sınav ve çalışma kopyaları kendilerini derhal gönderilecektir. 1 Ocak 1998'den başlayarak yeni ve daha pratik bir sisteme geçiliyor. Kulüp üyelerine her ay, son gelişmeleri ve yeni duyuruları içeren bir bültenle birlikte, yabancı dergilerin ve başka oyun belgelerinin fotokopileri otomatikman gönderilecek. Üye olmak için, tüm bilgileri içeren broşürümüzü isteyin.

COCA-COLA ve TOFAŞ'ın değerli sponsorluklarıyla geçen yıl yeniden seçilen Türk Beyin Takımı, 15-20 Ekim 1996 tarihlerinde Hollanda'nın Utrecht kentinde yapılan Dünya V. Zekâ Oyunları Şampiyona ve Kongresi'nde dünya 3. oldu. 23-28 Eylül tarihlerinde Hırvatistan'ın Koprivnica kentinde yapılan Dünya VI. Zekâ Oyunları Şampiyona ve Kongresi'ne giden 1997 Türk Beyin Takımı ise üçüncü kez dünya 5.liğini elde etti. Takımımızın başarı sırasına göre, üyeleri: 1) METİN BALCI, 2) UMUD DEVRİM YALÇIN, 3) GÜRAY ERUS, 4) KAMER ALYANAKYAN. 1998 yılında, Dünya VII. Zekâ Oyunları Şampiyona ve Kongresi Türkiye'de yapılacak. Önümüzdeki yılın Türk Beyin Takımı'na kadın erkek herkes aday olabilecek. Nasıl mı?

SÖZ YAYIN OYUNAJANS Ltd. şirketinin Beyin Olimpiyatları Dizisi'nin kitaplarındaki oyunları çözerek kendinizi eleme ve final sınavlarına hazırlayın. Kitapları edinebilmek için, kitapçımızdan isteyin, ya da SÖZ YAYIN OYUNAJANS Ltd. şirketinin "105 31 66 numaralı posta çeki hesabına" *Kare Karalamaca*© (1.175.000 TL), *Mantık ve Matematik Oyunları* (1.275.000 TL), *Renkli Kare Karalamaca*© (1.675.000 TL), *Kare Karalamaca*© 2 (1.375.000 TL), *1992 New York City (ABD) Dünya 1. Zekâ Oyunları Şampiyonası ve Kongresi - Sorular ve Çözümleri* (1.325.000 TL) ve *Mumyalar Müzesi* (1.075.000 TL) yatırın ve posta çeki alındısını (0212) 293 10 40 ya da (0212) 244 02 26 numaraya fakslayın. Lütfen, çektiğiniz faksta istediğiniz kitapların adlarını yazmayı unutmayın. Siparişlerinizde posta giderleri için 300.000 TL ekleyin.

DÜNYA VII. ZEKÂ OYUNLARI ŞAMPİYONA VE KONGRESİ • 1998 • İSTANBUL

SÖZ YAYIN OYUNAJANS

Doğru Sıralama...

Bu sorunun fotokopisini alın ve yan yana dizilmiş olan yedi dikdörtgeni kesin. Bu yedi dikdörtgeni öyle bir sıraya sokun ki bütün eşitlikler doğru olsun.

13	5	2	16	/	+	-
10	15	3	2	+	/	x
4	7	14	11	=	=	+
6	8	9	12	=	x	=

Ödüllü Soru

Yanyana duran dairelerin en sonda içi boş olana uygun olan sayıyı yazın.

3 4 5 10 2 5 3 3 6 5 6 4 6 ( )

Yanıtlarınızı 15 Ocağa kadar adınız, soyadınız, adresiniz, varsa telefon numaranızla birlikte "Nevzat Erkmen- Türk Beyin Takımı Kaptanı, P.K.7 Levent, 80622-İstanbul adresine göndermeniz, ya da 0212-293 10 40 ya da 2440226 numaralı telefonlara fakslayabilirsiniz.

Kare karalamaca©

Nasıl Oynayacaksınız?

Her satırda ve her sütunda verilen sayı ya da sayılar, o satır ve sütun boyunca karalanması gereken kare kümelerinin sırasıyla kaçar birimlik olduklarını gösterir. Örneğin, 4 5 9 2, bize, içinde yan yana 4, 5, 9 ve 2 siyah birim kare bulunan dört küme olacağını gösterir. Bu sayıların ayrı ayrı verilmiş olmaları da bize, bu kümelerin arasında en azından bir boş kare olduğunu belirtir. (Sıra ve sütunların baş ve sonlarında da boş kareler bulunabilir.) Marifet, siyah karelerin arasına kaç boş kare gelmesi gerektiğinin hesaplanmasındadır. Belirlemiş olduğunuz boş kareleri bir "X" ile işaretlemeniz size çözüm kolaylığı sağlayacaktır. (Oyunajans'ın *Kare Karalamaca* kitabında büyük boyutlarda 123 oyun ile ayrıntılı çözüm yöntemleri var.)

Kare karalamaca oyunu çözümünde Kolaylıklar:

6. ve 7. satırlardaki 8'lik kümeler için karalamalar yapıldıktan sonra, beşinci sütundaki 6 sayısına baktığımızda, bu kümenin birinci (en üst) satıra kadar uzanamayacağını görürüz. Dolayısıyla en üstteki karenin boş kalacağını unutmamak amacıyla onu işaretleriz. Aynı mantıkla 5 ve 4 sayılarını içeren 6, 7 ve 8. sütunlarda da boş kalması gereken kareleri işaretleyebiliriz. (Şekil 1 ve 2)

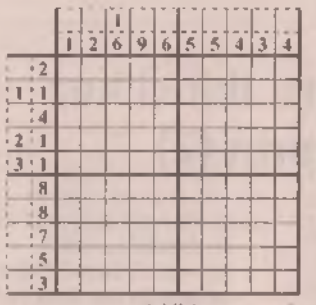

Şekil 1

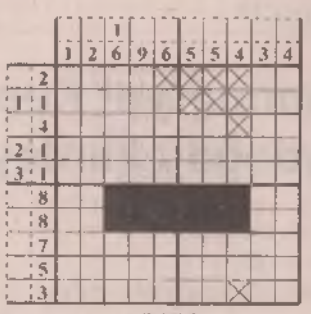

Şekil 2

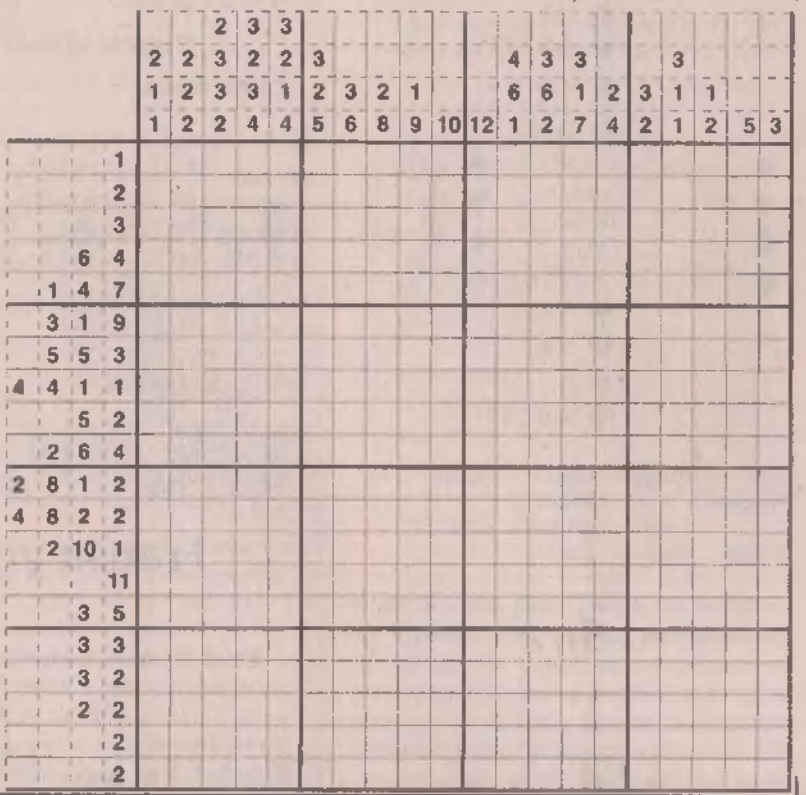

TÜRKİYE İLKOKUL ÇOCUKLARI 1. ZEKÂ OYUNLARI ŞAMPİYONASI

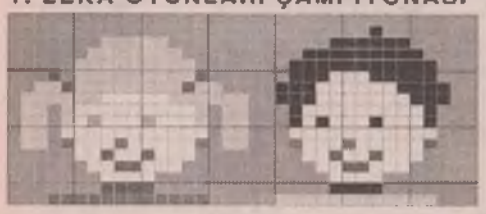

Önümüzdeki yıl, 7-11 yaş grubu çocuklar arasından 1998 YAVRUTÜRK BEYİN TAKIMI seçilecek. 12-15 yaş grubuna girenler için yeni bir şampiyona yapılacak: GENÇ TÜRK BEYİN TAKIMI. 16 yaş ve üzerindekiler, Türk Beyin Takımı'na aday olabilirler. Ayrıca, küçükler, isterlerse, bütün yarışmalara aday olarak katılabilecekler.

Mumyalar Müzesi (1.075.000 TL) ya da çok yakında çıkacak olan çocuklar için zekâ oyunları kitaplarını kitapçımızdan isteyin ya da SÖZ YAYIN OYUNAJANS Ltd. şirketinin "105 31 66 numaralı posta çeki hesabına" tutarını yatırın ve Posta Çeki alındısını, (0212-293 10 40 ya da 0212-244 02 26) numaraya faksla yın. Siparişlerinizde posta giderleri için 300.000 TL ekleyin. Ve unutmayın! Türkiye Zekâ Oyunları Kulübü'ne üye olun!

Ödüllü Soru

1 2 3 4 5
3 2 1 4 5
2 1 4 5 3
4 1 2 5 3
1 2 5 3 4
5 2 1 3 4
4 5 2 1 3
3 4 5 2 1
5 4 3 2 1

Hakem dokuz kere oyuncu sırası değiştirmelidir.

Kibrit Oyunları

Kasım Ayının Çözümleri

Ekim sayısındaki Yüzükler'in Çözümü

10 kuyumcu var. İkisi sahtekar. 1'den başlayarak şu sayılarda yüzükler al. 0, 1, 2, 4, 7, 12, 20, 33, 54, 88. Bunlar herhangi iki toplamın farklı olmasını garantiler. Yüzük sayısı= 88x10=880.

Kare Karalamaca

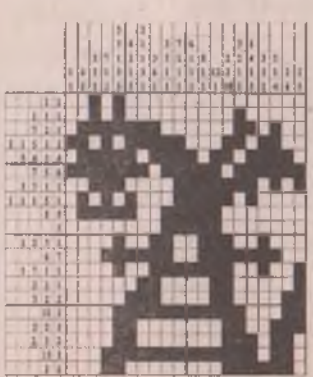

Cumhuriyet Kupası ikinci kez Aydoğdu kardeşlerin (2)

1. eleme seansı
El no: 29
Aydoğdu kardeşler savunmada

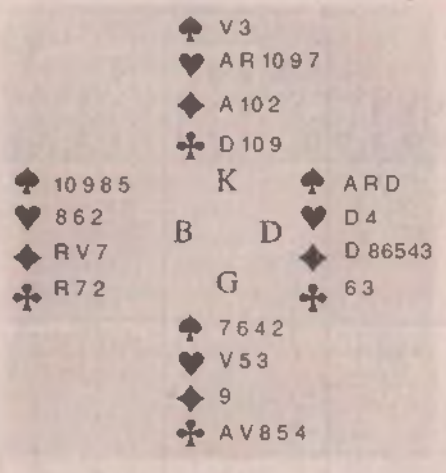

Batı	Kuzey	Doğu	Güney
Nevzat		Fikret	
-	1 kör	2 karo	2 kör
3 karo	3 kör	pas..	

Fikret A, R ve D piki çekerek başlıyor. Deklaran çakıp D trefli oynuyor ve Nevzat bırakıyor. Bunun üzerine Kuzey A körü çektikten sonra trefl empasını tekrarlıyor. Nevzat şimdi R ile kazanıp Fikret'te 1 kör onörünün kalmış bulunduğunu tahmin ederek 10'lu piki oynuyor, deklaran 10'lu ile çakarken Fikret bir karo atıyor! Şimdi elden karo A oynandıktan sonra yere V ile karo çakıtıyor, yerden küçük kör ve elden 9'lu (!) ve Dam... Kuzey'in oynadığı ikinci karoya Nevzat R'yı atmıştı. Fikret D karo ve karo ile devam ediyor.

Batı'daki 8'li kör savunmanın 6. eli oluyor!

2. final seansı
El no: 2
Bir şilem eli daha..

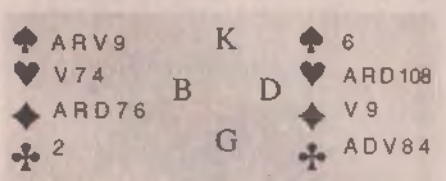

Batı	Doğu
-	1 trefl
1 karo	2 kör (1)
2 pik (2)	3 karo (3)
3 kör	4 trefl
4 SA	5 karo
5 pik	6 kör (4)
7 karo (5)	7 kör
7 SA...	

(1) Kuvvetli el 5+ trefl ve 5+ kör
(2) Dördüncü renk
(3) 1-5-2-5 veya 0-5-3-5 dağılım
(4) Kör D'ı var, fakat trefl R'sı yok
(5) Alternatif kontrat

Herşeyi bilmek

2. final seansı

B	K	D	G
Nevzat		Fikret	
2 karo (1)	P	2 SA (2)	P
3 pik (3)	P	4 pik	P
P	P...		

(1) 2 karo: zayıf el, körler veya pikler veya dengeli 19-20 HP
(2) 2 SA: soru
(3) 3 pik: kötü pikler..

Nevzat karo atağını elden alıp pik V'yi oynuyor, R ve A. Trefl R ile ele geçip, 9'lu piki oynuyor ve bırakıyor; pik D'ı da çektikten sonra, A ve D karoyu da oynayıp elden kör atıyor. Yerden 4. karo; Güney uyunca elden kör verip eli ona bırakıyor... 680 mükemmel skor oldu.

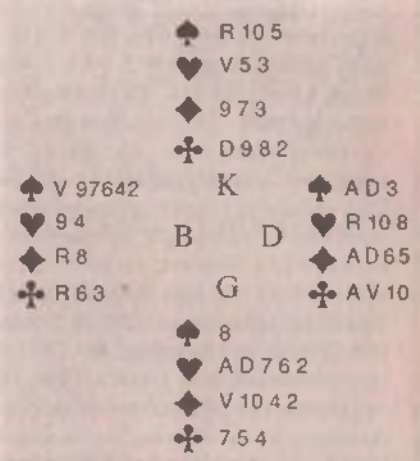

Fransa yine dünya şampiyonu

Ekim 1996'da Rodos'taki olimpiyatlardan sonra Kasım 1997 başında Tunus'ta yapılan ve Bermuda Bowl diye anılan dünya şampiyonasında Fransa yeniden dünya şampiyonu oldu. Finalde ABD II takımını yenen Fransa, Paul Chemla, Alein Levy, Christian Mari, Herve Mouiel, Franck Moltan ve Michel Perron'dan oluşan çok güçlü kadrosuyla oynadı.

Çeyrek final maçlarında alınan sonuçlar şöyle:

Fransa - Polonya:	220 - 198
Norveç - İtalya:	229 - 217
ABD I - Çin:	241 - 191
ABD II - Taiwan:	213 - 179

Yarı final maçları

Fransa - Norveç:	229 - 154
ABD II - ABD I:	276 - 157

Final

Fransa - ABD:	328 - 301

Bayanlar klasmanında final maçı ABD ile Çin arasında oynandı ve ABD'nin galibiyeti ile sonuçlandı.

Final maçı.

Güney'den 4 pik oynanıyor ve Chemla karo D'ını atak ediyor ve Güney bağışlıyor. Yorumcular bu oyunun batmasının mümkün olmadığını söylüyorlar. Chemla, ikinci hamlede koz 3'lüsünü oynuyor. 5'li, D ve A. Ünlü Pakistanlı oyuncu Ziya Mahmud oyunun çıkarı olmadığını söylüyor! Güney şimdi A karo oynayıp yere karo çaktırdıktan sonra yerden trefl oynamak zorunda kalacak! O zaman Doğu, R'yı girip 4. karosunu oynayacak ve Batı'nın pik 10'lusunu terfi ettirecek.

Hangisi doğru? Evet, oyunun batarı yoktur! Güney Doğu'nun pik D'ını aldıktan sonra elden kör V'sini oynar...

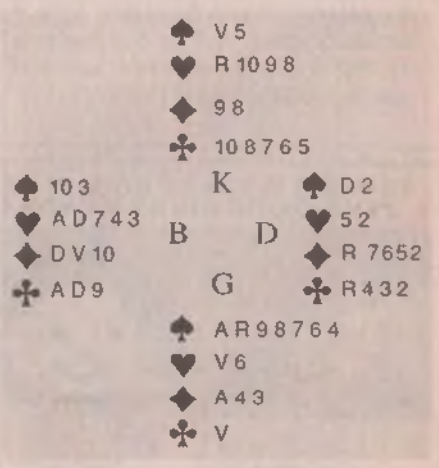

Geza Maroczy ve Suat Atalık

Büyük Macar oyuncusu Geza Maroczy (1870-1951) anısına Macaristan'ın Szeged kentinde düzenlenen 10 oyuncunun katıldığı turnuvada GM Atalık 1.-3. dereceyi paylaşarak başarılarına bir yenisini daha ekledi. Eşitlik bozma kuralına göre 2. sırada bulunan Atalık'ın önünde birinci olan Çinli IM Zhang Zhong (2475) GM normu kazanarak büyükusta oldu. Turnuva sonuçları şu şekilde:

1.	IM Zhong	(2475)	5.5 puan
2.	GM Atalık	(2590)	5.5 puan
3.	GM Oll	(2645)	5.5 puan
4.	GM Miles	(2595)	5.0 puan
5.	GM Ribli	(2570)	5.0 puan
6.	GM Laliç	(2600)	4.5 puan
7.	GM Adorjan	(2485)	4.0 puan
8.	GM Wells	(2530)	4.0 puan
9.	GM Sax	(2570)	3.5 puan
10.	FM Ivaniseviç	(2540)	2.5 puan

Suat Atalık 7 berabere yaptı, 2 kazandı. Genelde turnuvada beraberlikler fazlaydı. En fazla kazanan oyuncunun kazanç sayısı ikiyi geçmiyordu. Ancak Suat Atalık'ın kazandığı iki oyun da enfesti. Özellikle Sax'a karşı oynadığı oyunda 'Açılış Kuramı' açısından önemli bir yenilik vardı ve bu yenilik Nimzo-Hint savunmasının bu varyantını Siyah açısından oynanamaz duruma getirmesi oldukça ilginçti. Şimdi oyunu görelim:

Atalık-Sax

1. d4 Af6 2. c4 e6 3. Ac3 Fb4 4. Vc2 d5 5. a3 Fxc3+ 6.Vxc3 Ae4 7. Vc2 Ac6 8. e3 e5 9. cxd5 Vxd5 10. Fe4 Va5+ 11. b4 Axb4 12. Vxe4 Ac2+ 13. Şe2 Ve1+ 14. Şf3 Axa1 15. Fb2 0-0 16. Şg3 Şh8 (diyagram)

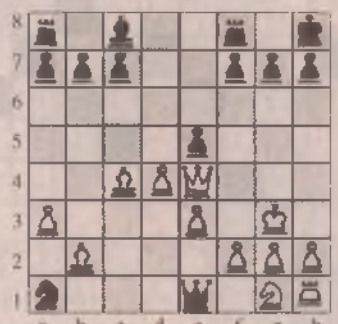

Bu kritik durumda daha önce 17. Af3? veya 17. h3 oynanmıyordu. Örneğin: 17. Af3? Vxh1 18. Ag5 f5 19. Vxe5 f4+ 20. exf4 Fd7 (en iyi yanıt) 21. d5 (21. Vd5 Fe8!) Kf6 22. Ve7! ve bu karışık durumda Beyazın şansları daha fazla. Ancak Siyah 19... f4+ yerine 19... Fd7! oynayarak durumu lehine çevirme şansına sahip: 19... Fd7! 20. Af7+ Kxf7 21. Fxf7 f4+! 22. exf4 Vd1 23. f3 Ac2 24. Fc3 Vd3 25. d5 Kg8! 26. Vxc7 (26. Fxg8 Vg6+) Kc8! 27. Fxg7+ Şxg7 28. Vxd7 Kf8! Ve Siyah kazanır.

Beyaz daha sonraları 17. h3 oynayarak varyantı kendi açısından düzeltti:

17. h3 Vd2 ve şimdi 18. Fxa1 Ve1 19. Fd3 f5 20. Vxe5 Vxa1 21. Ve7 f4+ 22. Şh2 Ff5 ve Siyah çok daha iyi durumda, ancak 18. Vb1 Vc2 19. Vxc2 Axc2 20. dxe5 Ff5 21. Af3 b5 22. Fb3 b4 23. a4 ve durum belirsiz. Bütün bu sürdürüm yollarından da anlaşılıyor ki bu kritik durum her iki tarafa da belirli şanslar tanıyor.

Ancak, Atalık oyunda 17. dxe5! yenilik oynadı:

17. dxe5! Fe6 (tek hamle gibi görünüyor) 18. Af3! Vxh1 19. Ag5 g6 20. Axf7+! Kxf7 21. Fxe6 Kg7 22. Ff7 Kxf7 23. e6+ Şg8 24. Vd4 Şf8 25. exf7 Şxf7 26. Vd7+ 1-0.

Siyah 21... Kg7 yerine 21... Kxf2 yanıtını verirse 22. Şxf2 Kf8+ 23. Şg3 Ve1+ 24. Şh3 Şg7 25. Fd7 Şh6 26. e6 Kf5 27. Ff6!! (belki de bu hamle büyükustaların gözünden kaçmıştır. Yoksa 17. dxe5! hamlesi çok doğal görünüyor). Şimdi 27... Kh5+ 28. Şg4 g5 29. Fg7+! Şxg7 30.Ve5+ veya 27... Kxf6 28. e7 ve her iki yolda da beyaz kazanır.

Geza Maroczy

Birazda turnuvaya adını veren Geza Maroczy'den bahsedelim. 1870-1951 yılları arasında yaşayan Maroczy, 1900-1910 yılları arasında, o zamanki dünya birincisi Emanuel Lasker'den sonra en başarılı oyuncu kabul ediliyordu. Oyun biçemi kombinatiften daha çok konumsaldı. Oyun sonlarını çok iyi oynuyordu. Özellikle Vezir-er oyun sonlarında çok ustaydı.

Ödüllü Soru

Bu ayki ödüllü sorumuz, iki amatör oyuncunun (Kotloman-Tsinman, Leningrad 1985) oyunundan alınmıştır. Diyagramdaki konumda hamle sırası Siyahtadır. Siyahın nasıl kazandığını bulan okuyucularımız arasında çekilecek kurada 3 kişiye Kaynak Yayınları'ndan çıkan ve Hikmet Çiçek tarafından yayına hazırlanan; *İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri* adlı kitap armağan edilecektir.

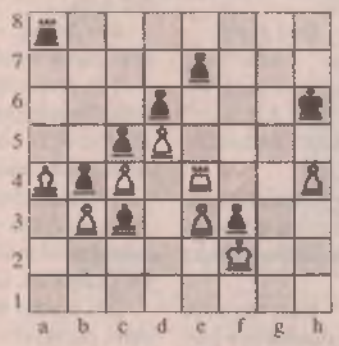

Geçen ayın yanıtı:
1. Ke8+ Af8 2. Ah6+ Vxh6 3. Kxf8+ Şxf8 4. Vd8 mat.

Doğru çözenler: Mustafa Gökalp, Sina Yılmaz, Özkan Ağralı, Hakan Gayurhan, Hüseyin Baki Karakuş, Özgür Koçkara, Bahri Kaderoğlu, Serkan Tazegül, Boğaç Akpınar, Burhan Kam, Hüseyin Emiroğlu, Yılmaz Ulukapı, Aydın Kılıçturgay. Kurada kazananlar: Hakan Gayurhan, Yılmaz Ulukapı, Sina Yılmaz.

Kombinezon

Beyaz oynar, kazanır

Etüd

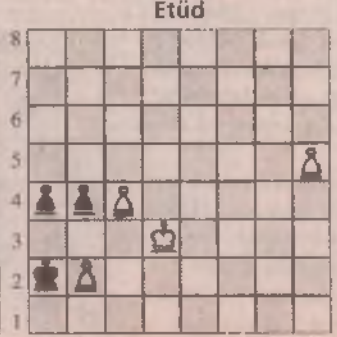

Kazanç

Problem

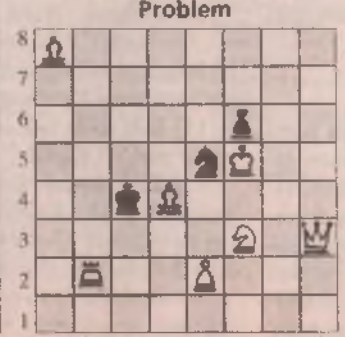

2 hamlede mat

Geçen sayının çözümleri

Kombinezon: (Heemsot-Heisenbutter, 1958) 1. Kc5!! Vxc5 2.Kxh7+ Axh7 3.Vg7 mat

Etüd: (J. Cook, 1864) 1. Kb7+ Şc8 2. Kb5! c1(V) 3. Kc5+ Vxc5 pat

Problem: (Okuyucumuz Hüseyin Emiroğlu'nun problemi. İlk yayınlanış.)

1.Vf6!! (anahtar hamle; tehdit: 2. a8(V)+ Şc5 (veya Şc4) 3. Vd4 mat) ve şimdi:

1... gxf6 2. a8(V)+ Şe6 (veya Şe5) 3. Ve4 mat

1... gxf6 2. a8(V)+ Şc5 (veya Şc4) 3. Kc7 mat

1... Şc6 2. a8(V)+ Şc7 (veya Şd7) 3. Vb7 mat

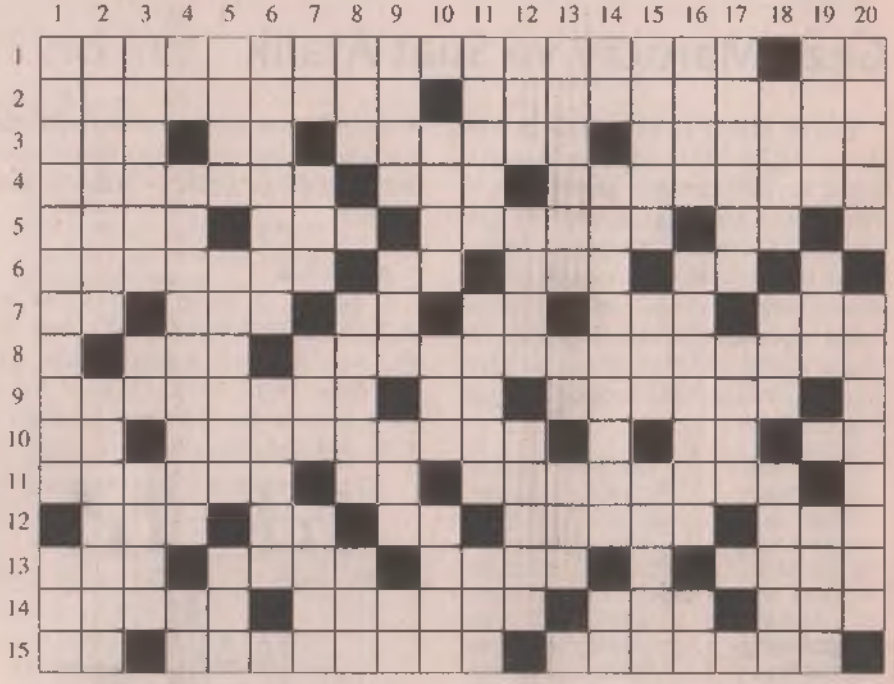

Soldan sağa

1) 'Bir Devrim Yaptık, iyi de ettik; çünkü toplumsal kurumlarımız bilgilerimizin gerisinde kalmıştı' diyen 1760-1825 yılları arasında yaşamış ünlü Fransız düşün adamı - Nazi askeri polis örgütü.

2) Cemal Süreya'nın bir şiir kitabı - Eski dilde 'büyük boy yazı kağıdı'.

3) Geceleyin bir ..... böler uykumu /içim ürpermeyle dolar:/Nerdesin? (A.Kutsi Tecer) - 100 metrekare tutarında alan ölçüsü - Halk dilinde biriktirmek, toplamak - İtalya'da bir kent.

4) Felsefede didişimsel kanıtlama tekniği - '..... kalmak' (sahura kalkmak) - azaltmalar, eksiltmeler.

5) Tat, lezzet - Bir tür erkek deve - Orta Asya'da birkaç Karluk ve Oğuz kentinin adı. - Kalsiyumun simgesi.

6) Meçhul, adı belli olmayan - Sri Lanka'nın plaka imi - 'Bu derece mana ve mantıktan ..... fikirlere iltifat etmedik' (Atatürk) - George William Russel'in takma adı.

7) Briçte sanzatünün kısa yazılışı - Bir sayı - Baryum'un simgesi - Kripton'un simgesi - Çeşit - Eski dilde kılıç.

8) Bir parti içerisinde, sosyalizme yakın görüşte olan grup. - İ.Ö. 400'lerde yapıldığı sanılan, günümüzde British Museum'da sergilenen Likya'da Klasik dönem mezar mimarlığının en yetkin örneklerinden olan mezar.

9) 'Kafa.....' (Argoda çok konuşmak, dır dır etmek) - Ster'in simgesi - Gizlemeden açıkça.

10) Seryum'un simgesi - Japonya'da bir göl - Molibden'in simgesi - Bulgaristan'ın plaka imi.

11) Sadist - Bir nota - Eflatunla kırmızı arası renk.

12) Eski dilde korku - İskambilde bir kağıt - Boru sesi - Çözülmesi kolay düğüm - 'Şu güzeli en güzeli çağıralım diyoruz ortaya/ ....suyun ölü olduğu noktada'(Ercüment Uçarı).

13) Şaibe - Maya yazısının işaretlerine verilen ad - Yaradılış, öz nitelik - Haşhaş sütünü toplamakta kullanılan kaşık.

14) Hale, ayın çevresindeki ışıklı halka - Avrupa'da bir başkent - Dinleyicilerin istemi üzerine bir parçayı yeniden çalma - Askerlikte 'yürü' komutu.

15) Demir'in simgesi - Üzüntü sıkıntı- 1997 Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan İtalyan yazar ve oyuncu.

Yukarıdan Aşağıya:

1) Doğum yeri olan Kütahya'ya bağlı Güvenççi Köyü'nde çobanlık yaparken resimle ilgilenen, özel bir eğitim görmemesine karşın ressam Cemal Bingöl'ün desteğiyle Ankara'da açtığı (1966) ilk sergisi büyük ilgi gören, Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde iki kez (1974-1979) başarı ödülü kazanan, ilginç peyzajları ile tanınmış 1928 doğumlu ressamımız- Bir masal dağı.

2) Himalayalarda en yüksek zirve - Hacıların ziyaret sırasında 'Lebbeyk' diye seslenmeleri.

3) 'Mansur enelhak söyledi/ Haktır sözü hak söyledi' gibi şiirler yazdığı için önce hapsedilen sonra Halep'de derisi yüzülerek öldürülen (1404 ya da 1418) Türk şairi- Asker - İrlanda'nın resmi adı.

4) Bir araba markasının harfleri- XIX.yy sonu ile XX.yy başında gelişen şiir, edebiyat ve sanat akımı, simgecilik - Bir bağlaç.

5) Yeni bir şey yaratma, bulma - Yunan mitolojisinde ay tanrıçası - Sır.

6) Tolstoy'un bir romanı - Dişi geyik.

7) Eşyaya vurulan damga - 'Araz üste, buz üste/ Kebap yanar....üste/ Koy meni öldürsünler balam/ Bir ela göz kız üste' (Azeri türküsü) - Yeni - Bir tür yünden dokunmuş yaygı, kilim.

8) Kayak - Diyezli ya da bemollü bir sesin eski durumuna getirilmesini gösteren nota işareti - İç mimaride üstüne başka şeyler eklenen bölüm.

9) İsviçre'de bir ırmak - Bazı yerlerde kadınların boydan boya örtündükleri çarşaf, zar - Türk Müziğinde bir makamı kendi perdelerinden daha tiz ya da pes perdelerde çalma işi - Hollanda'nın plaka imi.

10) Padişah - Hafif rüzgar - 'Buna göre', 'Şu halde' , 'Artık', 'Şimdi' sözleri gibi, başına getirildiği cümleyi önceki cümlenin bir sonucu durumuna sokan bir bağlaç.

11) Eski dilde tuz - Gevenden çıkarılan bir tür zamk - Kanal.

12) Türk Standartlar Enstitüsü'nü simgeleyen harfler - Kovma, çıkarma - Hindistan'da yaklaşık 32 milyon kişinin konuştuğu sanskritçe den türemiş Hint-ari dili.

13) Başkalarının siyasi, dini v.b. düşüncelerine, inançlarına karşı çıkan, katı ve hoşgörüsüz davranan kimse - Lantan'ın simgesi - Eski Kopais(Boiotia) Gölü'nde ada.

14) İridyum'un simgesi - Vücudun tüm dış ve iç yüzeylerini kaplayan doku - Tropikal Afrika'da yetişen ve 'Ohi' adıyla da anılan ağaç.

15) 'Gordon....' (Uzunca bir süre Beşiktaş Futbol Takımı'nın antrenörlüğünü yapmış İngiliz futbol adamı) - İdrarla dışarı atılan azotlu madde -Yatsı namazından sonra kılınan üç rekât namaz.

16) Bir ay adı - Eksikliği duyulmak - Bir nota.

17) Sonuç - Işık araçlarında kullanılan asal gazlar sınıfından bir element.

18) Avustralya'da ve Afrika'nın tropik bölgelerinde yetişen çiçeklerinin güzelliğiyle ünlü bitki - Metal ve içi boş bir şeye vurulduğunda çıkan ses - Öldürme, yok etme.

19) Kızıldeniz'in kuzeyinde Afrika ve Asya arasında yer alan yarımada - Masonluk öğreti kurallarının genel adı - '... Ramano (İtalya'da, Lazio'da bölge).

20) Kadro bakımından bağlı olduğu durum, pozisyon- Ünlü Sümer destanı.

Aralık bulmacasının yanıtı

500 Sanatçı - 500 Sanat Eseri

Mini Sanat Kitabı'nı herkes alabilecek

mini versiyon

14.000.000 TL

SANAT KİTABI
Boyut : 25x29 cm
Sayfa : 512
Kağıt : 170 gr. kuşe
Kapak : Bez ciltli + şömizli

2.850.000 TL

MİNİ SANAT KİTABI
Boyut : 12.5x16.5 cm
Sayfa : 503
Kağıt : 100 gr. kuşe
Kapak : Karton kapak

Sanatı, içindeki farklı görüşleri, okulları ve teknikleriyle inceleyen, sanatın ortaçağdan günümüze kadar olan öyküsünü anlatan kapsamlı bir antoloji... Sanat Kitabı, "The Art Book"un Türkçe baskısı. Şimdi de Sanat Kitabı'nın mini versiyonu sanatseverlerin beğenisine sunuluyor.
İsterseniz normal boyut, isterseniz mini versiyon.

YEM Kitabevi ve diğer seçkin kitabevlerinde!

YEM YAYIN

yapı-endüstri merkezi

Cumhuriyet Cad. 329 Harbiye 80230 İstanbul
Tel: (0212) 247 41 85 pbx Faks: (0212) 241 11 01 e-posta: yem@yem.net Web: www.yem.net

YEM YAYINLARINI BULABİLECEĞİNİZ KİTABEVLERİ

REMZİ KİTABEVİ	AKMERKEZ	(0212) 282 02 45
REMZİ KİTABEVİ	NİŞANTAŞI	(0212) 234 54 75
KABALCI YAYINEVİ	BEŞİKTAŞ	(0212) 261 67 44
PLANET YAPI MARKET	BEYLİKDÜZÜ	(0212) 872 47 56
SABAH KİTAPÇISI	BEYOĞLU	(0212) 245 66 01
HOMER KİTABEVİ	BEYOĞLU	(0212) 249 59 02
MEGAVİZYON	BEYOĞLU	(0212) 251 29 20
Mr. BRICOLAGE	GÜNEŞLİ	(0212) 550 49 80
NET KİTABEVİ	CAROUSEL	(0212) 571 73 53
NET KİTABEVİ	GALLERIA	(0212) 559 09 50
ARTI PERSPEKTİF	KADIKÖY	(0216) 418 99 43
SABAH KİTAPÇISI	KADIKÖY	(0216) 414 71 80
HELİKON KİTABEVİ	KADIKÖY	(0216) 346 98 56
BAUHAUS	KOZYATAĞI	(0216) 416 65 88
YORUM SANAT	MASLAK	(0212) 286 17 51
DÜNYA AKTÜEL	BEBEK	(0212) 265 71 03
DÜNYA AKTÜEL	TİNEL	(0212) 249 10 06
DÜNYA AKTÜEL	CAPITOL	(0216) 391 18 80
MAXİ	SİLİVRİ	(0212) 736 00 36
YEM KİTABEVİ	HARBİYE	(0212) 247 41 85
AKADEMİ YAYIN	ANKARA	(0312) 417 07 60
DÜNYA AKTÜEL TUNALI	ANKARA	(0312) 467 16 33
SABAH KİTAPÇISI	ANKARA	(0312) 231 92 07
İMGE KİTABEVİ	ANKARA	(0312) 425 52 02
DOST KİTABEVİ	ANKARA	(0312) 418 83 27
TURHAN KİTABEVİ	ANKARA	(0312) 418 82 59
BİLİM KİTABEVİ	ANKARA	(0312) 425 17 20
ARTİSAN	ANKARA	(0312) 467 54 82
BİLİMSEL ESERLER	ANKARA	(0312) 468 37 35
ARKADAŞ KİTABEVİ	ANKARA	(0312) 434 46 24
NET KİTABEVİ	İZMİR	(0232) 421 26 32
KABİLE KİTABEVİ	İZMİR	(0232) 425 37 58
BİLİMSEL ESERLER	İZMİR	(0232) 425 40 97
SANART	İZMİR	(0232) 446 20 32
DÜNYA AKTÜEL ALSANCAK	İZMİR	(0232) 463 68 77
SÜREYYA KİTABEVİ	EDİRNE	(0284) 225 24 14
UFUK KİTABEVİ	KAYSERİ	(0352) 222 45 68
UFUK KİTABEVİ E. Ü.	KAYSERİ	(0352) 437 36 79
ATLAS KİTABEVİ	KONYA	(0332) 352 19 57
DEMİRÖZ KIRTASİYE	KONYA	(0332) 322 15 14
RİTİM	TRABZON	(0462) 326 72 71
GENÇLİK KİTABEVİ	ANTALYA	(0242) 241 45 64
DÜNYA AKTÜEL GULFSTAR	İZMİT	(0262) 331 96 16
IŞIK KİTABEVİ	LEFKOŞE	(0392) 227 74 43

DUVARDAN DUVARA HALI

Doruk
HALI LTD.ŞTİ.

dinarsu

samur

GÜMÜŞSUYU

İthal Halılar

İDEAL

ASSOCIATED WEAVERS

EVLER İŞYERLERİ OTELLER

527 45 43 - 528 50 89

ÇİM HALI

Futbol Sahaları

Kreşler

Havuz Kenarları

Tekneler

SİSTEM 292 35 06